

โครงการเสริมพลังชีวิตเด็กพรานบุรี ๒๕๓๕-๒๕๓๗
โครงการเสริมพลังชีวิตเด็กพรานบุรี ๒๕๓๗-๒๕๓๙

หลักการและรูปแบบ การพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

649-1
ทศ 321
2535
ท. 1

๑๓.๓๖.๑๒๓๗ ๒๕๓๗๒๕๓๙

หลักการและรูปแบบ การพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

โดย

รศ.ดร. ทิศนา เขมมณี และคณะ

ผลงานจากโครงการวิจัยของ หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย ภาควิชา
ประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย

โครงการวิจัยในการสนับสนุนของ องค์การ UNICEF และ ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนับสนุนโดยเงินทุนอุดหนุนเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ
(หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I 15749695

๖๔๙.๑

๓๓๒

๒๕๓๕

๘๑

ปก : เชิดศักดิ์ ศรีเมือง

ถ่ายภาพปก : เดโช บุรณะบรรพต

ภาพการ์ตูน : ปฐม พัววิมล

จัดการ : เสาวนีย์ สงวนศัพท์

จัดพิมพ์โดย

โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พฤษภาคม ๒๕๓๕ จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์เป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๗ 068395

ស្ថិតិលទ្ធផលការពិនិត្យប្រឡង
ប្រឡងវិទ្យុសាស្ត្រ ឆ្នាំ២០១៧ ក្នុង បណ្ណាសិក្សា
បឋមវិទ្យាល័យ ឆ្នាំសិក្សា ២០១៦-២០១៧
ដំបូង និង ឆ្នាំសិក្សា ២០១៧-២០១៨
ក្នុង បណ្ណាសិក្សា មធ្យមសិក្សា ឆ្នាំសិក្សា ២០១៦-២០១៧
ក្នុង បណ្ណាសិក្សា មធ្យមសិក្សា ឆ្នាំសិក្សា ២០១៧-២០១៨
ក្នុង បណ្ណាសិក្សា មធ្យមសិក្សា ឆ្នាំសិក្សា ២០១៨-២០១៩

ថ្ងៃខែឆ្នាំកំណើត

ស្ថានភាព

បុព្វបុត្រស្រី

ឋានៈស្រី

ស្រីប្រុស

ស្រី

អាយុស្រី

ស្រី

ឋានៈ បុព្វបុត្រស្រី ឋានៈ បុព្វបុត្រស្រី ឋានៈ បុព្វបុត្រស្រី

ឆ្នាំ(១) ឆ្នាំ១

ឆ្នាំ(២) ឆ្នាំ២

ឆ្នាំ(៣) ឆ្នាំ៣

ឆ្នាំ(៤) ឆ្នាំ៤

ឆ្នាំ(៥) ឆ្នាំ៥

ឆ្នាំ(៦) ឆ្នាំ៦

ឆ្នាំ(៧) ឆ្នាំ៧

ឆ្នាំ(៨) ឆ្នាំ៨

ឆ្នាំ(៩) ឆ្នាំ៩

ឆ្នាំ(១០) ឆ្នាំ១០

ឆ្នាំ(១១) ឆ្នាំ១១ ឆ្នាំ(១២) ឆ្នាំ១២ ឆ្នាំ(១៣) ឆ្នាំ១៣ ឆ្នាំ(១៤) ឆ្នាំ១៤ ឆ្នាំ(១៥) ឆ្នាំ១៥

ឆ្នាំ(១៦) ឆ្នាំ១៦ ឆ្នាំ(១៧) ឆ្នាំ១៧ ឆ្នាំ(១៨) ឆ្នាំ១៨ ឆ្នាំ(១៩) ឆ្នាំ១៩ ឆ្នាំ(២០) ឆ្នាំ២០

คณะผู้จัดทำ

คณะกรรมการโครงการวิจัย

“การพัฒนาหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย”

มกราคม ๒๕๓๓ - ธันวาคม ๒๕๓๕

๑) รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา แคมมณี	ประธานกรรมการ
๒) ศาสตราจารย์ อำไพ สุจริตกุล	กรรมการ
๓) ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์	กรรมการ
๔) รองศาสตราจารย์ รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์	กรรมการ
๕) รองศาสตราจารย์ วารี ธีระจิตร	กรรมการ
๖) รองศาสตราจารย์ ประคอง สุทธสาร	กรรมการ
๗) รองศาสตราจารย์ ดร. น้อมศรี เคท	กรรมการ
๘) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กิตติชาติ บุญเชื้อ	กรรมการ
๙) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พูนสุข บุญยสวัสดิ์	กรรมการ
๑๐) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประนอม รอดคำดี	กรรมการ
๑๑) อาจารย์ ดร. บุษบง ดันตวิวงศ์	กรรมการ
๑๒) อาจารย์ สุกัญญา กาญจนกิจ	กรรมการ
๑๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วรณีย์ ศิริโชติ	กรรมการและฝ่ายบัญชี
๑๔) รองศาสตราจารย์ ดร. ดวงเดือน อ่อนน่วม	กรรมการและเลขานุการ
๑๕) อาจารย์ ดร. ศรีนทร วิหะยสิรินันท์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

โครงการวิจัยในการดำเนินการของ หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย

ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการวิจัยในการสนับสนุนของ องค์การ UNICEF และ

ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะผู้ช่วยวิจัย

คณะนิสิตในหลักสูตรปริญญาเอก

๑. น.ส. บังอร เสรีรัตน์
๒. น.ส. สุวรรณีย์ ยะทะกร
๓. น.ส. रेखा ทองคุ้ม
๔. นายชาติชาย ม่วงปฐุม

คณะนิสิตในหลักสูตรปริญญาโท

๑. น.ส. จินตนา สุขสำราญ
๒. น.ส. อรทัย รัตนมณี
๓. น.ส. สุรัสวดี ปุณฺชิต
๔. น.ส. อุไรวรรณ มีเพียร
๕. น.ส. อลิสสา ชินศรีวงศ์กุล
๖. น.ส. จุฬาทภรณ์ สุภิमारส
๗. น.ส. นันทิรัตน์ คมขำ
๘. น.ส. ภาวินี สุตติวิจิตร
๙. น.ส. ลินีนารถ นรินทร์สรศักดิ์
๑๐. น.ส. สุภัทรา คงเรือง
๑๑. น.ส. ศุภวาร์ วรสุตฺร
๑๒. น.ส. ทิพรรัตน์ โสภากาจารย์

สถาบันนันทวิทยาบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

ปฐมวัยหรือวัย ๐-๖ ปี เป็นวัยวิกฤตของชีวิตมนุษย์ การอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กได้รับในช่วงนี้ จะส่งผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กไปจนตลอดชีวิต การได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมในวันนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญมากต่อการวางรากฐานชีวิตของเด็ก

ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เล็งเห็นความสำคัญในเรื่องการพัฒนาเด็กเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้ข้อความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ จึงได้ให้การสนับสนุนแก่ภาควิชาประถมศึกษาในการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัยขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กเล็กอย่างต่อเนื่อง

บัดนี้หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัยได้ศึกษาวิจัย และสามารถสร้างหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสากลและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เห็นคุณค่าของผลงานนี้ จึงได้สนับสนุนให้มีการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ

ในนามของมหาวิทยาลัย ขอขอบคุณคณะผู้ดำเนินงาน และผู้ให้การสนับสนุนทุกฝ่าย ซึ่งมีส่วนช่วยให้งานนี้สำเร็จ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เด็ก และสังคมไทยโดยรวม

(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชนธ์ ทรพรพันธ์)

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย

ถ้อยแถลงจากคนบตี

การที่จะพัฒนาเด็กไทยให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมนั้น เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าจำเป็นต้องเริ่มกันตั้งแต่ระยะต้นของชีวิต โดยเฉพาะช่วงอายุ ๐-๖ ปี เป็นช่วงวิกฤตของชีวิต ผลของการอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับในระยะต้นของชีวิตมีอิทธิพลอย่างมากต่อการวางรากฐานชีวิตของมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพของการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยต้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในชาติ

คณะครุศาสตร์ ได้เปิดสอนหลักสูตรระดับมหาบัณฑิตในสาขาการศึกษาปฐมวัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะผลิตบัณฑิตไปเป็นผู้นำและครูที่มีคุณภาพในการพัฒนาและการสอนเด็กเล็ก การศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ข้อความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กไทยจึงเป็นประโยชน์โดยตรงต่อวงการศึกษาปฐมวัย และต่อการพัฒนาเด็กไทยโดยส่วนรวม

หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา ได้ริเริ่มและดำเนินการวิจัยมาด้วยความอดุสาหะเป็นระยะเวลานาน เพื่อให้ได้ข้อความรู้เกี่ยวกับหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทย คณะครุศาสตร์มีความภาคภูมิใจในผลงานนี้เป็นอย่างมาก และขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุนและคณะผู้ดำเนินงานซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการผลิตผลงานอันเป็นประโยชน์นี้

(ศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์)

คนบตีคณะครุศาสตร์

สถาบันวิจัยและพัฒนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

หนังสือ “หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย” เล่มนี้ จัดทำขึ้นโดยหน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย ซึ่งกำลังดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย” งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นงานวิจัยย่อยที่ ๖ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง “การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย : รูปแบบสำหรับการศึกษาปฐมวัย” ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ วัตถุประสงค์ที่สำคัญของงานวิจัยประการแรก คือ การแสวงหาหลักการอบรมเลี้ยงดูเด็กหรือหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย ที่มีลักษณะสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย และหลักการพัฒนาเด็กของสากล วัตถุประสงค์ประการที่สอง ก็เพื่อพัฒนารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ที่ตั้งอยู่บนหลักการที่พัฒนาขึ้น

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง คณะกรรมการโครงการวิจัยแม่บทจึงได้กำหนดให้มีการศึกษาข้อมูลทั้งในด้านเอกสาร (Documentation Study) ด้านการสำรวจ (Survey Study) และด้านการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา (Ethnographic Study) ซึ่งจำเป็นต้องจัดแบ่งงานออกเป็นโครงการย่อยๆ และดำเนินการเป็นลำดับมาดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ การศึกษาและสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙ และปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๔) ดำเนินการโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พูนสุข บุญยสวัสดิ์ และคณะ

โครงการย่อยที่ ๒ การพัฒนาเครื่องมือศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙) ดำเนินการโดย ศาสตราจารย์ ดร. อุทุมพร จามรมาน และคณะ

โครงการย่อยที่ ๓ การสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย (พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙) ดำเนินการโดย ศาสตราจารย์ ดร. อุทุมพร จามรมาน และคณะ

โครงการย่อยที่ ๔ การพัฒนาหลักการและวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กตาม

วิถีชีวิตไทย (พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๑) ดำเนินการโดย
ศาสตราจารย์ อ่ำไพ สุจริตกุล และคณะ

โครงการย่อยที่ ๕ การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู
เด็กตามวิถีชีวิตไทย (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๒) ดำเนิน
การโดย ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ

โครงการย่อยที่ ๖ การพัฒนาหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัย
ตามวิถีชีวิตไทย (พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๕) ดำเนินการ
โดย รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา แคมมณี และคณะ

โครงการย่อยที่ ๑, ๒ และ ๓ ได้รับการสนับสนุนจากเงินทุนหน่วยปฏิบัติการวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการย่อยที่ ๔ ได้รับการสนับสนุนจากทุนวิจัย
งบประมาณแผ่นดิน โครงการย่อยที่ ๕ ได้รับการสนับสนุนจาก IDRC และฝ่ายวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนโครงการย่อยที่ ๖ ได้รับการสนับสนุนจากองค์การ
UNICEF ร่วมกับฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษา
ปฐมวัย คณะครุศาสตร์ ขอขอบคุณในการสนับสนุนของทุกฝ่ายมา ณ ที่นี้ด้วย

“หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย” เล่มนี้ เป็น
ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยที่ได้ดำเนินการมาทั้งหมดสามารถนำไปใช้ใน
การพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทยให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย
งานที่น่าเสนอนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และเป็นผลจากการร่วมแรง
ร่วมใจและร่วมคิดของนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกนับร้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
องค์การ UNICEF ได้ให้การสนับสนุนเงินทุนในการดำเนินการวิจัย กรมการพัฒนา
ชุมชน ได้ให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการทดลองและการเก็บข้อมูล
และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้ง
การจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ออกเผยแพร่ คณะผู้วิจัยและจัดทำหนังสือเล่มนี้ขอ
ขอบพระคุณทุกฝ่ายมา ณ ที่นี้

สารบัญ

หน้า

คำนำ

ถ้อยแถลงจากคณบดี

กิตติกรรมประกาศ

บทที่ ๑	การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย : จากอดีตสู่ปัจจุบัน	๑
บทที่ ๒	การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย : จากปัจจุบันสู่อนาคต	๒๑
บทที่ ๓	แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเด็กไทย	๒๗
บทที่ ๔	แนวคิดและหลักการทางวัฒนธรรมไทยเพื่อการพัฒนาเด็กไทย	๔๐
บทที่ ๕	แนวคิดและหลักการทางการศึกษาปฐมวัยเพื่อการพัฒนาเด็กไทย	๕๔
บทที่ ๖	ความต้องการ ปัญหา และแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทย	๙๘
บทที่ ๗	เป้าหมายและหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย	๑๒๓
บทที่ ๘	รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย : รูปแบบ เสนอแนะ ๒ รูปแบบ	๑๔๗
บทที่ ๙	รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย โดยครอบครัว	๑๗๑
บทที่ ๑๐	รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย	๑๘๘
บทที่ ๑๑	บทสรุป : เลี้ยงลูกให้ดี ตามวิถีชีวิตไทย เลี้ยงเด็กให้เจริญวัย ในสังคมไทย อย่างเหมาะสม	๒๒๕ ๒๕๓

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย : จากอดีตสู่ปัจจุบัน

การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในอดีต

ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในอดีตที่จะนำเสนอในที่นี้เป็นผลจากการศึกษาและวิเคราะห์สภาพ วิธีการ ค่านิยม และแนวคิดของการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย ซึ่งปรากฏในวรรณคดี นิทาน เพลงพื้นบ้าน เอกสารงานวิจัย หนังสือและบทความต่าง ๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผลการวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย” ซึ่งหน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัยได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ งานวิจัยเรื่องนี้ได้ศึกษาและสังเคราะห์เอกสารต่าง ๆ จำนวนมาก ได้แก่ หนังสือ หรือตำรา จำนวน ๘๑ ฉบับ บทความ ๘๒ เรื่อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอีกจำนวน ๒๒๑ เรื่อง ผลจากการศึกษาดังกล่าวจะนำเสนอเป็นภาพรวมดังนี้

๑. ลักษณะครอบครัว

ครอบครัวไทยในอดีตเป็นครอบครัวใหญ่ หรือครอบครัวขยาย อาศัยอยู่ในบ้านเรือนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ของเครือญาติ แต่ละครอบครัวประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พ่อ แม่ และลูกหลาน สำหรับครอบครัวที่มีฐานะดีก็จะมีบ่าวไพร่ทำหน้าที่ต่าง ๆ เช่น ทำหน้าที่แม่นมเลี้ยงดูเด็ก ทำอาหารรับใช้ภายในบ้านหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของบ่าวไพร่ผู้หญิง ส่วนงานที่หนัก เช่น การแบกหามดูแลบริเวณบ้าน รักษาความปลอดภัยเป็นหน้าที่ของบ่าวไพร่ผู้ชาย

**ครอบครัวไทยในอดีตเป็นครอบครัวขยาย เด็กเติบโต
ขึ้นท่ามกลางการอบรมเลี้ยงดูด้วยความรักและทะนุถนอม
เด็กได้ดื่มนมแม่ เด็กมีเพื่อนเล่น มีสัตว์เลี้ยง และมีความ
สัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ**

เนื่องจากครอบครัวไทยเป็นครอบครัวแบบขยาย เด็กจึงมีเพื่อนเล่น
ที่มีวัยใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจจะเป็นพี่น้อง ญาติที่เป็นลูกพี่ลูกน้อง หรือลูกของบ่าวไพร่
ที่เป็นบริวาร นอกจากวงศาตคณาญาติและบ่าวไพร่แล้วยังมีสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงไว้บนบ้าน
เช่น ปลาเงิน ปลาทอง ปลากัด นกแก้ว นกขุนทอง นกเค้าแมว และสัตว์เลี้ยงที่
เลี้ยงไว้ได้ดูบ้านเพื่อไว้เฝ้าบ้าน หรือทำงานในไร่นา เช่น สุนัข วัว ควาย เป็นต้น
เด็กได้เล่นกับสัตว์เลี้ยงทำให้เด็กได้เรียนรู้ และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติที่
เป็นสัตว์เลี้ยงเหล่านี้

๒. วิธีการอบรมเลี้ยงดู

ผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กมีทั้ง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และพี่ ในการ
เลี้ยงทารกแม่จะมีบทบาทที่สำคัญมากกว่าผู้อื่นในการเลี้ยงดู เด็กได้ดื่มนมแม่ เด็ก
เล็กๆ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างทะนุถนอม และใกล้ชิด ในการอบรมสั่งสอนเด็กเล็กๆ
พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กใช้บทเพลงเท่กลมเด็กเวลานอน ทำนองเพลงมีความไพเราะ
ช่วยทำให้เด็กเกิดความเพลิดเพลิน ฟังแล้วสบายใจ มีความสุข เนื้อเพลงที่กลม
เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ค่านิยม คุณธรรม บางเพลงเป็น
เรื่องราวที่สอนให้เด็กมีความเมตตา กรุณา อวยพรให้เด็กมีความสุข อบรมให้
รู้จักเชื่อฟังพ่อแม่ บางเพลงสอนให้เด็กรู้จักวิธีเคลื่อนไหว เป็นต้น

**ความมุ่งหวังของการอบรมเลี้ยงดูเด็กมีหลักใหญ่ ๓
ประการ ได้แก่ ให้มีสุขภาพดี มีกิจริยามารยาทดี มีคุณธรรม
ทั้งกาย วาจา ใจ**

ในครอบครัวที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ภาระหน้าที่การเลี้ยงดูเด็ก จึงเป็นของปู่ ย่า ตา ยาย หรือพี่ ผู้เลี้ยงดูเด็กเหล่านี้ให้ความเอาใจใส่ดูแลทะนุถนอม เด็กเช่นเดียวกับพ่อแม่ ทั้งในด้านความเป็นอยู่และการอบรมสั่งสอนซึ่งมีทั้งการสอน โดยตรงและโดยอ้อม เช่น สอนให้รักพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ให้เป็นคนขยัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักเคารพกติกา ไม่ประพฤติดีตางเพศ ไม่เป็นคนลักขโมย ให้อึดมั่นในศาสนา ให้รู้จักสำรวมวาจา ผู้ใหญ่อบรมสั่งสอนเด็กด้วยถ้อยคำ เด็กเรียนรู้ จากพฤติกรรมทางวาจาของผู้ใหญ่ หรือการให้เด็กท่องบ่นถ้อยคำเหล่านั้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากแบบอย่างในชีวิตประจำวัน ในครอบครัวเด็กหญิงได้รับการฝึกอบรม เรื่องกิริยามารยาท และคุณสมบัติของกุลสตรี ส่วนเด็กชายได้รับการอบรมสั่งสอน ให้ความกล้าหาญ และขยันหมั่นเพียร ค่านิยมและคุณธรรมที่ผู้ใหญ่อบรมสั่งสอน มีพื้นฐานจากหลักธรรมของศาสนา ความมุ่งหวังของการอบรมเลี้ยงดูมีหลักใหญ่ ๓ ประการ ได้แก่ ให้มีสุขภาพดี มีกิริยามารยาทดี มีคุณธรรมทั้งกาย วาจา ใจ และจากการศึกษาเอกสารเรื่องเด็กไทย ซึ่งจัดพิมพ์โดยโรงพยาบาลเด็ก กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (๒๕๒๕) สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการอบรมเด็ก ไทยสมัยก่อน มีดังนี้

๑. ให้อ่านนอนสอนง่าย
๒. ให้สำรวมกาย วาจา ใจ
๓. ให้กตัญญู
๔. ให้เติบโตเป็นเจ้าคนนายคน
๕. ให้ความกล้าหาญ (เด็กชาย) เป็นกุลสตรี (เด็กหญิง)
๖. ให้เป็นผู้มีวิชาความรู้

ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของไทยมีความเชื่อต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย รวมทั้งยังมีประเพณีต่าง ๆ ที่นิยมหรือปฏิบัติกันเป็นแบบแผนมาช้านาน เพราะถือว่าเป็นคุณประโยชน์หรือเป็นสิริมงคลแก่เด็ก ความเชื่อ ทศนคติ ประเพณี และ วัฒนธรรมเหล่านี้มีผลเกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูและการพัฒนาเด็กเป็นอย่างมาก ประเพณีและวัฒนธรรมของไทยนั้น พ่อแม่และผู้ใหญ่ได้ให้ความสำคัญแก่เด็ก ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ดังจะเห็นได้จากความเชื่อ และการปฏิบัติตัวของแม่

ตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด รวมทั้งการให้การดูแลเลี้ยงดูเด็กจนกระทั่งเติบโตใหญ่ แม้จะคอยระวังดูแลรักษาตัวเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่น ทำงานเบาๆ ไม่นอนมาก งดรับประทานอาหารบางอย่างที่เชื่อว่าเป็นของแสลง ทำจิตใจให้เบิกบาน คิดแต่ในแง่กุศล นอกจากนั้นประเพณีวัฒนธรรมของไทยก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใย ที่ผู้ใหญ่ให้แก่เด็ก เช่น ประเพณีการทำขวัญตอนแรกเกิด การทำขวัญวัน การทำขวัญเดือน รวมทั้งการตั้งชื่อ เป็นต้น

การปฏิบัติตัวของแม่และการอบรมเลี้ยงดูลูกในวิถีชีวิตไทยเมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลหรือข้อความรู้ต่างๆ ในปัจจุบันแล้วจำแนกเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) ลักษณะการปฏิบัติตัวของแม่ และการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เป็นประโยชน์หรือเอื้ออำนวยต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก เช่น เมื่อเริ่มตั้งครรภ์ แม่ดูแลรักษาตนเองโดยทำงานตามปกติ ไม่นอนมากเกินไป เมื่อครรภ์ใหญ่ขึ้นจึงทำงานเบาลง การทำความดี ไปวัดทำบุญ คิดแต่ในทางบุญกุศลเพื่อช่วยให้จิตใจเบิกบาน เป็นการสร้างสุขภาพจิตที่ดี การปฏิบัติตนหลังคลอด แม่จะต้องอยู่ไฟ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ลูกได้นอนใกล้แม่ เพื่อแม่จะได้ให้นมลูกได้สะดวก ส่วนพ่อก็จะทำหน้าที่ตัดฟันใส่ไฟให้แม่ เมื่อเด็กโตขึ้นก็จะมี การทำขวัญเด็ก การตั้งชื่อที่เป็นสิริมงคลแก่เด็ก กิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างความรู้สึที่ดี และความปลอดภัยให้แก่ทุกคน

๒) ลักษณะการปฏิบัติตัวของแม่ และการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เป็นโทษหรือเป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องความเชื่อในการปฏิบัติตัวของแม่บางเรื่อง พบว่าการปฏิบัติตนของแม่เกี่ยวกับเรื่องโภชนาการบางเรื่องอาจเกิดผลเสีย เช่น เชื่อว่าหลังคลอดในระยะอยู่ไฟ แม่ควรรับประทานอาหารประเภทบั้ง ย่าง หรืออาหารแห้งๆ ซึ่งตามหลักโภชนาการแล้วเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง เพราะการบั้ง ย่าง ดากแห้ง ทำให้สูญเสียสารอาหารที่มีประโยชน์ การที่แม่ดื่มยาตองเหล้า ตามหลักโภชนาการแล้วถือว่ามีผลเสียมากกว่าผลดี ผลเสียคือ ฤทธิ์ของแอลกอฮอล์ในน้ำนมจะไปกดประสาทลูก ทำให้ซึม และมีอาการ ตัวเหลือง แต่ผลดี คือ ทำให้การไหลเวียนโลหิตของแม่ดี

๓) ลักษณะการปฏิบัติตัวของแม่ และการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ยังไม่

สามารถกล่าวได้ว่ามีคุณและโทษอย่างไร เนื่องจากยังไม่มีการศึกษากันอย่างชัดเจน เช่น เมื่อใกล้คลอดแม่ควรดื่มน้ำมะพร้าวอ่อน เมื่อลูกคลอดออกมาแล้วจะมีร่างกายที่สะอาด และการโกนผมไฟ เป็นต้น

๓. การเล่นและการละเล่นของเด็ก

การเล่นมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของเด็ก โดยธรรมชาติเด็กจะชอบเล่น การเล่นเริ่มต้นตั้งแต่เด็กเล่นกับตัวเองตามลำพัง เล่นกับพ่อแม่ พี่น้องหรือเพื่อน ไปจนถึงมีอุปกรณ์การเล่นหรือของเล่นประกอบ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติหรือได้ประดิษฐ์ขึ้น

เด็กไทยสมัยก่อน ในละแวกหมู่บ้านเดียวกันจะอยู่ด้วยกัน เล่นด้วยกัน เป็นกลุ่มใหญ่ ทุกคนจะรู้จักกันและเป็นเพื่อนเล่นกัน จึงมีการเล่นเป็นกลุ่มซึ่งเรียกว่าการละเล่น การละเล่นของเด็กไทยที่มีในท้องถิ่นแต่ละจังหวัดหรือแต่ละภาคจะแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่จะไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น ไม่มีอุปกรณ์หรือเครื่องประกอบการเล่นมากนัก ถ้ามีก็จะเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เป็นการเล่นง่ายๆ ไม่มีกติกาซับซ้อน เด็กมีอิสระในการเล่น เกิดความสนุกสนาน เป็นการเล่นเพื่อออกกำลังกาย ฝึกความคล่องแคล่วว่องไวในการเคลื่อนไหวร่างกาย ขณะเดียวกันก็ฝึกความสังเกต ไหวพริบ ความแม่นยำ ความจำ การตัดสินใจ และความพร้อมเพรียงนอกจากนี้ยังมีเนื้อร้องและบทสนทนาหรือการแสดงประกอบทั้งเนื้อร้องและบทสนทนา มีการฝึกออกเสียงคำสัมผัสคล้องจองทำให้เด็กสนุกสนานยิ่งขึ้น ตัวอย่างการละเล่นของเด็กไทย เช่น จับปูด้า แต่ข้าแต่ วีรีช้าวสาร มอญช้อนผ้า เป็นต้น

การเล่นของเด็กไทยส่วนใหญ่มักจะแยกกลุ่มเด็กชายและเด็กหญิง ลักษณะการเล่นต่างกัน เด็กหญิงส่วนใหญ่ชอบเล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นชายขอลเล่นตุ๊กตา เป็นต้น เด็กชายส่วนใหญ่ชอบเล่นโลดโผน ปีนป่ายต้นไม้ และการเล่นใช้กำลัง

การเล่นและการละเล่นของเด็กในสมัยก่อนบางประเภทต้องใช้ของเล่น เครื่องเล่น หรืออุปกรณ์ในการเล่นประกอบ ซึ่งมักจะเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เช่น กิ่งไม้เล็กๆ กาบมะพร้าว ก้อนหิน เชือก เมล็ดผลไม้ เปลือกหอย ผ้าขาม้า

**การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีแบบแผน
อย่างเป็นทางการ เด็กได้เรียนรู้จากการเล่นกับสิ่งที่อยู่รอบตัว
และจากการละเล่นของไทยด้วย**

ผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น อุปกรณ์การเล่นบางอย่างเป็นสิ่งที่มีพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ทำให้เด็กเล่นหรือเด็กทำเอง เช่น ม้าก้านกล้วย ปืนก้านกล้วย ตะกร้อสานด้วยทางมะพร้าว ตุ๊กตา วัควายปั้นจากดินเหนียว กลองหม้อตาล ตุ๊กตาลูกตาล ฯลฯ การที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ได้ทำของเล่นให้เด็กเป็นเครื่องแสดงให้เห็นบทบาทของพ่อแม่ที่สนับสนุนการเล่นของเด็กโดยจัดทำของเล่นให้เด็ก เล่นกับเด็ก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้นและเปิดโอกาสให้สามารถอบรมสั่งสอนเด็กในขณะที่เล่นด้วยกัน

จะเห็นได้ว่าการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในอดีตนั้น นอกจากพ่อแม่จะมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูแล้ว ยังมีปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา ที่ทำหน้าที่นี้ด้วย เด็กได้อยู่ใกล้ชิดผู้ใหญ่และสิ่งที่เป็นธรรมชาติ พ่อแม่มีความคาดหวังว่าลูกจะแข็งแรงเป็นเด็กดี พ่อแม่จึงปฏิบัติตามความเชื่อทุกอย่างเพื่อลูก การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีแบบแผนอย่างเป็นทางการ เด็กได้เรียนรู้จากการเล่นกับสิ่งที่อยู่รอบตัว และจากการละเล่นของไทยด้วย

การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในปัจจุบัน

การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในปัจจุบัน ได้ประมวลข้อค้นพบจากงานวิจัย ๒ เรื่อง ดังนี้

๑) งานวิจัยเรื่อง “การสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย” ซึ่งดำเนินการในช่วงตุลาคม ๒๕๒๘ ถึงกันยายน ๒๕๒๙ การเก็บรวบรวมข้อมูลกระทำในเดือนธันวาคม ๒๕๒๘ ผลการวิจัยได้จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กอายุ ๓-๖ ปี ใน ๑๒ หมู่บ้าน จาก ๖ จังหวัด ใน ๖ ภาคภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒) งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย” ซึ่งดำเนินการในช่วงกรกฎาคม ๒๕๓๐ ถึง ๓๑ สิงหาคม ๒๕๓๒ เก็บรวบรวมข้อมูลใช้เวลานาน ๘ เดือน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยนี้ได้จากการศึกษาลักษณะและวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในหมู่บ้านชนบทใน ๔ ภาคภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในปัจจุบัน คำว่า ปัจจุบัน ในที่นี้หมายถึง ช่วงเวลาดังแต่เริ่มโครงการวิจัย คือ เดือนตุลาคม ๒๕๒๘ จนถึง สิงหาคม ๒๕๓๒ เป็นระยะเวลาที่ได้ดำเนินการวิจัย ๒ โครงการย่อยดังกล่าวข้างต้น เพื่อศึกษาข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยซึ่งพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กปฏิบัติกันอยู่ในขณะนั้น เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าสภาพสังคมในชนบทการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปอย่างล่าช้ามาก และในบางเรื่องก็อาจจะไม่เปลี่ยนแปลงเลยเป็นเวลาหลายปี ดังนั้นข้อค้นพบจากการวิจัยทั้ง ๒ เรื่องดังกล่าวน่าจะยังคงสะท้อนภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในปัจจุบันได้

๑. ลักษณะครอบครัว

ครอบครัวในชนบทมีลักษณะที่เป็นครอบครัวขยาย มีบางครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยว ในครอบครัวขยายมีสมาชิกหลายรุ่นหลายวัย เด็กได้อยู่กับพ่อแม่ พี่น้อง ลุง ป้า น้า อา และปู่ย่า ตา ยาย การตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กันเป็นกลุ่มวงศาตถาญาติ ทำให้เด็กในชนบทมีเพื่อนบ้านเป็นเพื่อนเล่นที่อยู่ในวัยไล่เลี่ยกัน การดำเนินชีวิต การใช้ภาษา การประกอบอาชีพ การนับถือศาสนา และประเพณี สอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น ความเจริญทางเทคโนโลยีได้เข้าถึงหมู่บ้านบ้างแล้ว ชาวบ้านสามารถรับบริการทางด้านการศึกษา คมนาคม การศึกษาและสาธารณสุขจากรัฐบาลในลักษณะต่าง ๆ

๒. วิธีการอบรมเลี้ยงดู

ผู้เลี้ยงดูเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นแม่ แม่มีความรู้เกี่ยวกับโภชนาการอย่างผิวเผินและยังไม่เข้าใจถึงความสำคัญของอาหารที่มีผลต่อความเจริญ

**เด็กที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีศูนย์เด็กมีจำนวนเด็กที่อยู่ใน
ในเกณฑ์ปกติมากกว่าและมีพัฒนาการสูงกว่าเด็กที่อยู่ใน
หมู่บ้านที่ไม่มีศูนย์เด็ก**

เติบโตของเด็ก พ่อแม่มีความคาดหวังให้ลูกเป็นเด็กดี เรียบร้อย ฉลาด

ในระยะตั้งครรภ์และหลังคลอด มีความเชื่อบางอย่างที่สอดคล้องกับ
เหตุผลทางจิตวิทยาและวิทยาศาสตร์ เช่น การทำจิตใจให้สบายปลอดโปร่ง ทำบุญ
ตักบาตร การออกแรงทำงานระหว่างตั้งครรภ์ แต่ความเชื่อบางอย่างขัดแย้งกับ
เหตุผลทางสุขอนามัย

ผู้เลี้ยงดูเด็กเชื่อว่า รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี และถ้าเด็กเกิดใหม่จะออก
นอกชายคาครั้งแรกให้ใช้ดินหม้อป้ายหน้าผาก เพราะผีจะจำไม่ได้

ผู้เลี้ยงดูเด็กมักห้ามเด็กออกไปเล่นถ้าเห็นว่าเด็กจะเป็นอันตราย
ผู้เลี้ยงดูเด็กหัดให้เด็กรับประทานอาหารเอง และแสดงความรักด้วยการสัมผัส
เมื่อเด็กอายุถึงเกณฑ์ที่จะส่งไปศูนย์เด็กได้ ถ้าในหมู่บ้านมีศูนย์เด็ก พ่อแม่จะนิยม
ส่งลูกไปศูนย์เด็ก นอกจากศูนย์เด็กจะอยู่ไกลเดินไป หรือเดินทางไม่สะดวก

จากการเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านที่มีศูนย์เด็กกับที่ไม่มีศูนย์เด็ก
พบว่า หมู่บ้านที่มีศูนย์เด็กนั้น ผู้เลี้ยงดูเด็กมีความรู้เรื่องโภชนาการและการอบรม
เลี้ยงดูเด็กสูงกว่าผู้เลี้ยงดูเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านที่ไม่มีศูนย์เด็ก และเด็กที่อยู่ใน
หมู่บ้านที่มีศูนย์เด็กมีจำนวนเด็กที่อยู่ในเกณฑ์ปกติมากกว่าและมีพัฒนาการ
สูงกว่าเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านที่ไม่มีศูนย์เด็ก

๓. การเล่นและการละเล่นของเด็ก

การเล่นของเด็กส่วนใหญ่ยังเป็นการเล่นโดยอาศัยของเล่นที่ดัดแปลง
จากธรรมชาติและวัสดุเหลือใช้หรือหาได้ง่ายในท้องถิ่น ส่วนของเล่นบางอย่างที่เป็น
ของสำเร็จรูป ผลิตเพื่อสร้างสรรคนั้น ยังมีผู้รู้จักและมีไว้น้อย ของเล่นที่ส่งเสริม
การเตรียมความพร้อมของเด็กก็มีน้อยเช่นเดียวกัน

เด็กในชนบทปัจจุบันยังได้รับการเลี้ยงดูในระบบวงศาคณาญาติอยู่ แต่มีแนวโน้มจะลดลง ผู้ใหญ่ให้อิสระแก่เด็กในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเอง โดยคอยดูแลอยู่ห่าง ๆ เด็กช่วยตัวเองได้ดี ผู้ใหญ่ควบคุมการกินอยู่ของเด็กโดยการบอกหรือสั่งเด็ก หากเด็กไม่ทำตาม มักจะดุว่าเด็ก มีการชี้แจงเหตุผลน้อย หากเด็กทำดีผู้ใหญ่มักเฉย ไม่ค่อยให้คำชม

การละเล่นของไทยที่นิยมมากจะมีลักษณะการเล่นเป็นแบบง่าย ๆ ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น และมีเนื้อเรื่องประกอบเป็นคำสัมผัสคล้องจอง เน้นการส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ และมีคุณค่าทางภาษา

จากการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย ทำให้ได้ข้อมูลที่น่าสนใจ ซึ่งเมื่อนำมาสังเคราะห์หาหลักการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทยแล้วสามารถประมวลได้เป็น ๑๐ แบบ ดังนี้

๑) การให้อิสระเชิงควบคุม การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ผู้ใหญ่ให้อิสระแก่เด็กเริ่มตั้งแต่ให้อิสระในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเอง ให้เด็กช่วยตนเอง แต่ผู้ใหญ่จะควบคุมดูแลอยู่ห่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยของเด็ก และเพื่อไม่ให้เกิดความสกปรกเลอะเทอะ เช่น ให้เด็กเลือกอาหาร เครื่องแต่งตัว รับประทานอาหารเอง อานน้ำเอง ให้เด็กมีอิสระในการเล่น ผู้ใหญ่ให้เด็กดูแลตนเองและได้ทำอะไรอย่างอิสระเพื่อเป็นการลดภาระของผู้ใหญ่ ความอิสระจะลดน้อยลงเมื่อเด็กไปอยู่ที่ศูนย์เด็ก เพราะเด็กจะต้องปฏิบัติตามตารางสอนที่กำหนด จะเล่นในเมื่อถึงเวลาเล่น เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ ซึ่งต่างจากวิถีชีวิตที่อยู่บ้าน

๒) การควบคุมเชิงละเลย การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ ผู้ใหญ่จะคอยควบคุมดูแลให้เด็กกินอยู่หลับนอน โดยเด็กอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ แต่การควบคุมของผู้ใหญ่ไม่เป็นการควบคุมตลอดกระบวนการ ถ้าพฤติกรรมใดที่ห้ามเด็กหรือบอกเด็กแล้ว เด็กนิ่งเฉย ๆ หรือยังกระทำอยู่ บางครั้งผู้ใหญ่ก็ปล่อยให้เด็กทำต่อไป บางครั้ง

เข้มงวด การควบคุมของผู้ใหญ่ไม่คงเส้นคงวาขึ้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่ แต่เมื่อเด็กไปโรงเรียนแล้ว เด็กได้รับการควบคุมดูแลตลอดกระบวนการมากกว่าที่บ้าน

๓) การยอมรับแบบไม่แสดงออก ผู้ใหญ่ให้การยอมรับเด็กโดยไม่แสดงออกอย่างชัดเจนทางพฤติกรรม เมื่อเด็กยังเล็กจนอายุได้ประมาณ ๓ ขวบ ผู้ใหญ่จะแสดงความรักโดยการกอดรัดจับ แต่เมื่อโตขึ้นการสัมผัสทางกายจะลดน้อยลง การแสดงความรัก และการยอมรับจะเปลี่ยนจากการสัมผัสและสัมพันธ์ทางกายเป็นการแสดงออกทางวาจาและการกระทำ เมื่อเด็กมีพฤติกรรมในทางที่ตีเป็นที่พอใจของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่มักไม่ให้การชมเชย การเฉยหรือนิ่งของผู้ใหญ่ถือว่าการแสดงการยอมรับเด็ก แต่ถ้าการกระทำไม่เป็นที่พอใจ ผู้ใหญ่จะตักเตือน ดู ว่า หรือสั่งสอน สภาพการณ์นี้เริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อเด็กไปศูนย์เด็ก ครูหรือผู้ดูแลเด็กจะให้คำชมเชย หรือยกย่องทางวาจามากขึ้น เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่น่าพึงพอใจ

๔) การเป็นแบบอย่าง เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่ซึ่งมีทั้งพฤติกรรมทางบวก เช่น การแสดงความมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ และพระสงฆ์ การช่วยเหลือกันในหมู่เพื่อนบ้าน ส่วนพฤติกรรมทางลบก็มี เช่น การพูดไม่จริง หลอกกัน เห็นเป็นเรื่องสนุก การด่าทอทะเลาะวิวาท นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมที่ยังตัดสินไม่ได้ว่าถ้าเด็กเลียนแบบแล้วจะให้คุณหรือโทษอย่างไร เช่น การบนบานศาลกล่าวและการเชื่อถือโชคกลาง เป็นต้น

๕) การให้เด็กสัมผัสกับสภาพแวดล้อมและร่วมสถานการณ์ แล้วเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เด็กได้เรียนรู้จากการสัมผัสและสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคล สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางจิตวิญญาณและสภาพแวดล้อมทางวัตถุ เป็นต้น เด็กได้สัมผัสประสบการณ์ต่างๆ จากการทำกิจวัตรประจำวัน การสังเกตและเรียนรู้บทบาทของตนในครอบครัว การเรียนรู้โดยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและการทำมาหากิน การเรียนรู้จากการเล่นเพื่อนเล่น และจากการเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามธรรมชาติไม่มีแบบแผน และขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของผู้ใหญ่ด้วย

๖) การใช้พฤติกรรมทางวาจาอย่างมากและแสดงเหตุผลน้อย ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้ใหญ่มักใช้พฤติกรรมทางวาจาโดยการบอก การตอบคำถาม การออก

คำสั่ง การห้าม การดักเตือน การล่อลวง การขู่และดูดำ การเสริมแรง พ่อแม่และครู ผู้ดูแลเด็กที่โรงเรียนใช้พฤติกรรมทางวาทะมาเหมือนกัน วิธีการพูดของผู้ใหญ่มีการชี้แจงเหตุผลน้อย และส่วนใหญ่เด็กมีการตอบสนองด้วยวิธีนั่งเฉยหรือหลีกเลี่ยงไปต่างๆ

๗) การใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดู ผู้ใหญ่จะใช้อำนาจทั้งทางวาจาและท่าทางเมื่อเด็กทำสิ่งใดที่ผู้ใหญ่ไม่พอใจ ผู้ใหญ่จะดูดำหรือลงโทษเด็กด้วยการตีหรืองดรางวัล การใช้อำนาจของผู้ใหญ่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ถ้าผู้ใหญ่อารมณ์ไม่ดี จะใช้อำนาจมากและรุนแรงกว่าเวลาอารมณ์ดี เด็กเล็กจะได้รับโทษน้อยและรุนแรงน้อยกว่าเด็กโต ครูหรือผู้ดูแลเด็กในศูนย์เด็กก็ใช้อำนาจเช่นเดียวกัน เมื่อออกคำสั่งแล้วคาดหวังว่าเด็กต้องปฏิบัติตาม ส่วนใหญ่เด็กสามารถรับคำสั่งและเชื่อฟังดี

๘) การไม่คงเส้นคงวา ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้ใหญ่แสดงพฤติกรรมทั้งทางวาจาและการกระทำไม่คงเส้นคงวา ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่อารมณ์ดีจะแสดงออกอย่างหนึ่ง แต่ถ้าอารมณ์ไม่ดีก็จะแสดงออกอีกแบบหนึ่ง พ่อแม่อบรมสั่งสอนเด็กโดยใช้อารมณ์ค่อนข้างมาก ไม่ค่อยสนใจสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเหล่านั้น

๙) การมีผู้ดูแลเลี้ยงดูเด็กหลายคน ครอบครัวในชนบทยังมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายนอกจากพ่อแม่ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว ยังมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วย เช่น ยาย หรือ ป้า ที่มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู พี่ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูน้อง นอกจากนั้นบางครั้งเพื่อนบ้านก็ให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ด้วย

เด็กเรียนรู้โดยการเลียนแบบผู้ใหญ่ทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี เด็กสั่งสมประสบการณ์จากการทำกิจวัตรประจำวัน การสังเกต และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว และชุมชน

การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่พบในปัจจุบันมีบางส่วนที่ดี
สมควรปฏิบัติต่อไป แต่มีบางส่วนที่เป็นผลเสียแก่เด็กสมควร
ได้รับการแก้ไข นอกจากนี้ยังมีลักษณะบางอย่างในอดีตที่ดี
แต่ได้สูญหายไปซึ่งสมควรที่จะส่งเสริมให้มีการนำมาปฏิบัติต่อไป

๑๐) พ่อแม่สนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ
และเพศของเด็ก ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะแตกต่างกันไปตามตัวแปรดังกล่าว
เช่น พ่อแม่จะกอดรัดสัมผัสทางกายอย่างใกล้ชิดกับเด็กเล็ก ๆ เมื่อเด็กอายุมากขึ้น
พ่อแม่จะแสดงความรักด้วยการกอดและสัมผัสทางกายน้อยลง แต่เปลี่ยนเป็นการใช้
คำพูดและแสดงความสนใจห่วงใยแทน เมื่อเด็กเริ่มโตขึ้นพ่อแม่จะใช้การลงโทษ
ทางกายโดยอาจใช้เหตุผลร่วมด้วยหรือไม่ใช้เหตุผลเลย สำหรับเด็กหญิงพ่อแม่จะ
สอนให้ระมัดระวังกิจกรรมารยาท ฝึกให้ช่วยเหลืองานบ้าน ในขณะที่เด็กชายจะได้รับการ
ปลูกฝังให้ทำตัวเป็นผู้ที่เข้มแข็ง อดทน และช่วยงานในไร่นา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ: การอบรมเลี้ยงดูเด็กจากอดีตที่ควรส่งเสริมให้ ปฏิบัติต่อไปและที่ควรแก้ไขปรับปรุง

จากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ค้นพบ เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะ
การอบรมเลี้ยงดูในอดีตพบว่าหากประเมินหรือตัดสินโดยใช้หลักพัฒนาการเด็กของ
สากล และความเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยแล้ว การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่พบ
ในปัจจุบันมีบางส่วนที่ดี สมควรปฏิบัติต่อไป แต่มีบางส่วนที่เป็นผลเสียแก่เด็ก
สมควรได้รับการแก้ไข นอกจากนี้ยังมีลักษณะบางอย่างในอดีตที่ดีแต่ได้สูญหายไป
ซึ่งสมควรที่จะส่งเสริมให้มีการนำมาปฏิบัติต่อไป ผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิง
มานุษยวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย” ได้ให้ข้อเสนอแนะ
เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยไว้เป็น ๒ หมวด ดังนี้

๑) หมวดที่ว่าด้วย “สิ่งที่ควรธำรงไว้” ซึ่งเป็นวิธีการและข้อปฏิบัติที่
สมควรปฏิบัติต่อไป

๒) หมวดที่ว่าด้วย “สิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง” ซึ่งเป็นวิธีการและข้อปฏิบัติที่ควรได้รับการแก้ไขปรับปรุง

๑. การอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางกายของเด็ก

๑.๑ สิ่งที่ควรปฏิบัติต่อไป

๑) การให้เด็กรับประทานอาหารสด ซึ่งได้มาจากธรรมชาติ และได้รับการปรุงเสร็จใหม่ ๆ

๒) การจัดหาอาหารจานเดียวที่มีคุณค่าทางโภชนาการให้เด็กรับประทาน

๓) การให้เด็กช่วยตัวเองในเรื่องการอาบน้ำ แต่งตัว และการรับประทานอาหารเอง

๔) การเล่นที่ใช้สื่อและเครื่องเล่น ซึ่งได้จากวัสดุธรรมชาติและของใช้ในครัวเรือน

๕) การให้เด็กมีอิสระเลือกวิธีเล่น ช่วงเวลาในการเล่น และสถานที่ที่เด็กเล่นตามความสนใจ

๖) การออกกำลังของเด็กด้วยการช่วยงานผู้ใหญ่ทั้งงานบ้านและงานในอาชีพ

๗) ความเชื่อของผู้ใหญ่ที่ว่าถ้าให้เด็กออกกำลังจะช่วยให้เด็กเติบโตและแข็งแรง

๘) การให้เด็กนอนหรือใกล้ชิดกับผู้ใหญ่ที่เป็นเพศเดียวกัน

๙) การนำสมุนไพรมาใช้รักษาและป้องกันโรคโดยต้องคำนึงถึงประโยชน์และโทษของสมุนไพรนั้น ๆ รวมทั้งวิธีใช้ที่ถูกต้อง

๑.๒ สิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง

๑) การที่เด็กรับประทานอาหารชนิดเดียวกับผู้ใหญ่ ซึ่งมีรสชาติที่เผ็ดเกินไปสำหรับเด็ก และอาจมีคุณค่าไม่เพียงพอกับความต้องการของเด็ก

๒) การรับประทานอาหารหมักดองสุก ๆ ดิบ ๆ และอาหารรสจัดของเด็ก

- ๓) การใช้ผงชูรสในการปรุงอาหาร
- ๔) การที่เด็กรับประทานอาหารเมื่อหิว จึงทำให้รับประทานอาหาร

ไม่เป็นเวลา

- ๕) การที่เด็กอาบน้ำโดยไม่ได้ฟอกสบู่
- ๖) การที่เด็กขับถ่ายไม่เป็นที่และไม่เป็นเวลา ถ้าไม่มีผู้ใหญ่

บางครั้งไม่ได้ล้างทำความสะอาด

- ๗) การที่เด็กจะนอนเมื่อง่วงหรือดูโทรทัศน์มากไปทำให้นอนดิ๊ก
- ๘) การที่เด็กไม่เห็นความสำคัญในเรื่องความสะอาด และความ

เป็นระเบียบ

- ๙) การแสดงตนเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านสุขนิสัยของพ่อแม่
- ๑๐) ความสนใจของผู้ใหญ่ต่อการสร้างสุขนิสัยที่ดี และต่อสุขภาพ

ของเด็ก

- ๑๑) การที่ผู้ใหญ่ดูแลการเจ็บป่วยของเด็ก โดยการซื้อยา รับประทานเอง ซึ่งอาจเป็นอันตราย

๑๒) ความไม่เป็นระเบียบในการจัดเก็บเสื้อผ้าสิ่งของเครื่องใช้

๑๓) การดูแลรักษาความสะอาดบริเวณบ้าน ในบ้าน ตลอดจนที่นอน หมอน มุ้ง ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ ถ้าฐานะดีจะดูแลเรื่องเหล่านี้ดีขึ้น

๑๔) การขาดการคำนึงถึงสุขลักษณะของสภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เช่น บ้านไม่มีหน้าต่างเลี้ยงสัตว์ไว้ได้ถูกบ้านโดยไม่ดูแลเรื่องความสะอาดเท่าที่ควร

๑๕) การยึดถือโชคลาง ความเชื่อในการดำรงชีวิต และการป้องกันโรคบางเรื่องซึ่งส่งผลเสียต่อสุขภาพอนามัยของเด็ก

๑๖) การให้ความสำคัญของอนามัยชุมชนน้อย

๒. การอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคมของเด็ก

๒.๑ สิ่งที่ควรปฏิบัติต่อไป

- ๑) การที่ญาติผู้ใหญ่มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยเฉพาะยาย
- ๒) บทบาทของพ่อในการเล่นกับเด็ก

๓) บทบาทของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านในการมีส่วนร่วมให้การอบรมเลี้ยงดูเด็ก

๔) การที่เด็กได้รับการเลี้ยงดูจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาตลอดซึ่งมีส่วนทำให้เด็กมีสภาวะอารมณ์ที่มีความปลอดภัย

๕) การให้การสัมผัสต่อเด็กเล็ก โดยเฉพาะในวัยเด็กอ่อนอย่างอบอุ่นใกล้ชิด

๖) การที่เด็กเรียนรู้วิถีชีวิตในสังคมด้วยการติดตามพ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ไปสถานที่ต่างๆ เช่น วัด บ้านเพื่อน

๗) การรู้จักแบ่งปันของใช้และของเล่นให้พี่น้องญาติแลเพื่อนบ้าน

๘) การช่วยงานบ้านของเด็กๆ เช่น เด็กหญิงช่วยงานในบ้าน เด็กชายช่วยงานในไร่

๒.๒ สิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง

๑) การละเลยบทบาทของแม่ในครอบครัวที่ขยายอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิดแทนแม่ แม่ควรจะหาโอกาสใกล้ชิด และสร้างความผูกพันกับลูกให้มากที่สุดเมื่อมีโอกาส

๒) บทบาทพ่อ พ่อควรมีบทบาทในการให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กได้ให้มากขึ้น

๓) การให้พี่ที่ยังเป็นเด็กเล็กรับผิดชอบเลี้ยงดูน้องแทนแม่ทั้งหมด โดยไม่มีผู้ใหญ่อยู่บ้าน

๔) การขู่เด็กแทนการให้เหตุผลเกี่ยวกับพฤติกรรมและผลของการกระทำ

๕) การสอนให้เด็กกลัวคนแปลกหน้า

๖) การให้การสัมผัสทางกายแก่เด็กวัย ๒-๓ ขวบขึ้นไปให้มากขึ้น

๗) การที่ผู้ใหญ่สนับสนุนให้เด็กใช้ความก้าวร้าวทั้งทางกายและวาจา ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งกับผู้อื่น

๘) การที่พ่อแม่ใช้ความรุนแรง และอารมณ์ในการควบคุมพฤติกรรมเด็ก

๙) วิถีชีวิตไทยในสังคมของชาวบ้าน ซึ่งเป็นแบบอย่างในทาง
ไม่ดีแก่เด็ก เช่น การใช้ความรุนแรง ก้าวร้าว การชกต่อย ทะเลาะวิวาท การใช้
คำพูดไม่สุภาพ การดื่มสุรา เล่นการพนัน เป็นต้น

๑๐) การปล่อยให้เด็กเล็ก ๆ เช่น เด็กอายุ ๓ ขวบ ดูแลตัวเอง โดย
การเข้าครัวหาอาหารมารับประทานเอง หรือเดินไปไรรานคนเดียว

๑๑) การให้กำลังใจเด็กและการเสริมแรงเด็ก ซึ่งมีน้อยเกินไป

๑๒) การดำเนินวิถีชีวิตประจำวันที่ไม่เป็นเวลาและไม่เป็นระเบียบ

๓. การอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็ก

๓.๑ สิ่งที่ควรปฏิบัติต่อไป

๑) การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้มาก
เพราะมีอิทธิพลต่อพัฒนาสติปัญญาของเด็ก คือ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการสังเกต
ซักถาม คิดเปรียบเทียบ คิดจำแนก และคิดหาเหตุผล

๒) ทักษะคิดที่ดีของผู้ใหญ่ต่อการศึกษา การส่งเสริมความสนใจ
ในการเรียนของเด็ก เช่น การซื้อหรือจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนให้เด็ก อ่าน
หนังสือให้เด็กฟัง สอนให้เด็กอ่านและท่องจำ สอนให้นับเลข เขียนหนังสือให้เด็กดู
ให้เด็กเขียนตาม และให้เด็กทบทวนสิ่งที่อ่านและท่องจำ ช่วยอบรมใช้ภาษาให้
แก่เด็ก เป็นต้น

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กในอดีตที่มีคุณค่าต่อเด็ก
สมควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติกันต่อไปคือ การเลี้ยงดูเด็กด้วย
นมแม่ การให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก การให้เด็กใกล้ชิด
กับธรรมชาติ การให้เล่นอย่างอิสระ การให้เด็กช่วยตนเอง
ช่วยทำงาน การให้พี่ช่วยเลี้ยงน้อง และการปลูกฝังค่านิยมใน
เรื่องการทำบุญ ให้ทาน การเคารพบรรพบุรุษ การเอื้อเฟื้อและ
ร่วมมือกับผู้อื่น

๓) การส่งเสริมให้เด็กได้ดูรายการโทรทัศน์และฟังรายการวิทยุที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็ก

๔) การส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้โดยการสังเกต และลงมือกระทำเลียนแบบผู้ใหญ่ และซักถามแสวงหาข้อมูล

๕) การส่งเสริมให้เด็กช่วยตัวเอง ดูแลตัวเอง

๖) การคาดหวังและส่งเสริมให้เด็กช่วยทำงานต่างๆ ตามความเหมาะสมกับวัยของเด็ก

๗) การส่งเสริมให้พี่เลี้ยงน้อง

๘) การสอนให้เด็กทำงานบางอย่าง เช่น ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น

๙) การส่งเสริมให้เด็กเล่นกับสิ่งของที่มาจากธรรมชาติ และเล่นกับของจริง

๑๐) การส่งเสริมการเล่นของเด็ก เช่น ช่วยทำของเล่น อำนวยความสะดวกในการเล่น สอนให้เด็กเล่น อนุญาตให้พาเพื่อนมาเล่นที่บ้าน หรือไปเล่นบ้านเพื่อนได้ ให้เด็กเล่นอย่างอิสระและคอยดูแลให้อยู่ในสายตา และการถ่ายทอดค่านิยมโดยผ่านทางการเล่น

๑๑) การส่งเสริมให้เด็กเล่นในลักษณะร่วมมือ โดยมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทกันมากกว่าการเล่นแบบแข่งขัน

๑๒) การปฏิบัติตัวต่อเด็กเหมือนๆ กัน ไม่ว่าจะ เป็นบุตรหลานของตนหรือของคนอื่น

๓.๒ สิ่งที่ต้องแก้ไขปรับปรุง

๑) การตอบสนองของผู้ใหญ่ต่อความสนใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของเด็ก โดยการเฉย การห้ามเด็กทำสิ่งนั้น การขู่ให้เด็กกลัว ไล้ให้เด็กไปทำกิจกรรมอื่น การหยุดการกระทำของเด็ก การตอบสนองทางวาจาอย่างไม่เต็มใจ หรือการตอบสนองตามอารมณ์ของผู้ใหญ่

๒) การที่ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่เด็ก เช่น การใช้คำพูดที่ไม่สุภาพ

- ๓) การที่ผู้ใหญ่ใช้การตำหนิ ดุ ตำ มากกว่าการให้คำชมเชย ยกย่องทางวาจา
- ๔) การใช้เด็กให้ทำงานโดยการออกคำสั่ง ไม่คำนึงว่าเด็กกำลังทำอะไรอยู่
- ๕) การที่เด็กไม่สามารถใช้ภาษาสื่อความคิดได้ตามวัย ผู้ใหญ่ควรส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาโดยพูดคุยกับเด็กให้มากขึ้น ส่งเสริมให้เด็กพูดมากขึ้น
- ๖) การที่เด็กใช้คำด่ากันมากจนติดปาก
- ๗) การที่เด็กได้ดูรายการข่าว สารคดี หรือรายการทางการศึกษาน้อย
- ๘) การจัดหาสื่อและเครื่องเล่นส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กยังมีน้อย
- ๙) การที่ผู้ใหญ่เล่นกับเด็กน้อย
- ๑๐) การที่ผู้ใหญ่ให้ความสำคัญเรื่องความสะอาด และสิ่งของมากกว่าตัวเด็ก หรือจิตใจและความต้องการของเด็ก
- ๑๑) การที่เด็กไม่เก็บของเล่นเข้าที่
- ๑๒) การเล่นของเด็กบางอย่างเป็นการเล่นที่มีอันตราย
- ๑๓) การที่เด็กๆ เล่นกันได้ไม่นาน มีการทะเลาะกัน แกล้งกัน แย่งของเล่นกันและตีกันทำให้การเล่นต้องยุติ เด็กควรได้รับการแนะนำจากผู้ใหญ่มากขึ้น

๔. การอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรม และคุณธรรมของเด็ก

๔.๑ สิ่งที่ควรปฏิบัติต่อไป

- ๑) การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน
- ๑.๑ การรู้หน้าที่และบทบาทของตนในการดำเนินชีวิตในบ้าน
- ๑.๒ การเรียนรู้ประวัติของครอบครัวจากภาพบรรพบุรุษที่

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบัน ที่ควรช่วยกัน
แก้ไขปรับปรุง คือ บทบาทของพ่อและพระสงฆ์ในการอบรม
เลี้ยงดูเด็กซึ่งมีน้อยไป สุลักษณะและสุนิสาัยในความเป็นอยู่
การใช้เหตุผล การพูดคุยกับเด็กและการชมเด็กซึ่งก็ยังมีน้อยไป
นอกจากนั้นควรปรับปรุงในเรื่องการดูค่าเด็ก ความไม่คงเส้น
คงวาและการเป็นแบบอย่างในทางที่ไม่ดี

๑.๓ การเรียนรู้และการสร้างนิสัยที่ดีจากการใกล้ชิด
ธรรมชาติ เช่น สัตว์เลี้ยง พืชผลที่ปลูกไว้

๒) การมีส่วนร่วมในประเพณี พิธีกรรมของครอบครัวและชุมชน

๓) การฝึกอบรมด้านกิริยามารยาท ทั้งทางด้านกิริยา วาจา และ
คุณธรรม

๔) การฝึกเด็กด้านการเคารพผู้ใหญ่ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การ
ช่วยเหลืองาน การประหยัด การกตัญญู และความซื่อสัตย์ โดยเน้นการเคารพ
เชื่อฟังผู้ใหญ่ และความสุภาพอ่อนน้อม

๕) การอบรมเด็กในเรื่องการทำบุญให้ทาน การเคารพบรรพบุรุษ
และการร่วมมือกับผู้อื่น

๖) การส่งเสริมให้เด็กเล่นเครื่องเล่นและการละเล่นของไทยที่
ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางสังคม และคุณธรรมรวมทั้งสุนทรียภาพ

๗) การพาเด็กไปดูโทรทัศน์และไปทำกิจกรรมต่าง ๆ

๔.๒ สิ่งที่ต้องแก้ไขปรับปรุง

๑) การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปตามการรับรู้ของเด็กเอง
ได้รับการชี้แนะและการสั่งสอนจากผู้ใหญ่น้อยไป

๒) การที่ผู้ใหญ่ไม่ได้อธิบายเหตุผลและคุณค่าของประเพณี
พิธีกรรมอย่างชัดเจนขณะให้เด็กมีส่วนร่วมในประเพณีและพิธีกรรมเหล่านั้น

- ๓) การอบรมกิริยามารยาทควรฝึกให้แต่เด็กหญิง
- ๔) การอบรมสั่งสอนโดยไม่ให้เหตุผลชี้แจง หรือชี้แนะเท่าที่ควร
- ๕) การบังคับให้เด็กปฏิบัติตามคำสั่ง หรือโดยการห้ามปราม และขู่ให้เด็กกลัว
- ๖) การเสริมแรงทางวาจาและท่าทางซึ่งมีน้อย เช่น ปลอดภัย ด้วยการโอบกอด
- ๗) การกระทำที่ไม่สม่ำเสมอของผู้ใหญ่ ซึ่งทำให้เด็กเกิดความ รู้สึกสับสน
- ๘) การเป็นแบบอย่างในทางลบของผู้ใหญ่ เช่น การพูดที่ไม่เหมาะสม การทะเลาะวิวาท การดื่มสุรา การเล่นเกม การเชื่อถือโชคกลาง
- ๙) การให้เด็กดูโทรทัศน์ตามรายการที่ผู้ใหญ่ดู ซึ่งทำให้เด็กได้ดู รายการที่มีคุณค่าต่อเด็กน้อยไป
- ๑๐) การที่ผู้ใหญ่มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กน้อย เช่น การไม่ใช้โอกาส ขณะที่ดูโทรทัศน์ด้วยกันส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก
- ๑๑) การที่พระสงฆ์มีบทบาทน้อยในการอบรมสั่งสอนเด็กในชุมชน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่ควรธำรงรักษาไว้หรือนำมาปฏิบัติต่อไป และสิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุงดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ซึ่งสมควรนำไปใช้ในการพัฒนาเด็กไทยของเราต่อไปในอนาคต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๒

การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย

จากปัจจุบันสู่นาคต

จากบทวิเคราะห์ถึงการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในอดีตมาสู่ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า สภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตเป็นอย่างมาก บางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น บางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลวลง มีบางอย่างที่ได้สูญหายไป และมีบางอย่างที่มีมาใหม่เพิ่มเติม การเปลี่ยนแปลงนี้คงจะดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ตามสภาวะและตามแรงกระทบของสิ่งแวดล้อมและกระแสวัฒนธรรมข้ามชาติ เราคงไม่สามารถที่จะหยุดสภาวะของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ แต่เราควรที่จะเรียนรู้ที่จะรับสภาวะการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างฉลาด และเตรียมลูกหลานของเราให้มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่อยู่ในสภาวะของการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างมีคุณภาพ

การที่จะพัฒนาเด็กไทยให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมนั้น เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า จำเป็นต้องเริ่มกันตั้งแต่ระยะต้นของชีวิต วิทยาการสมัยใหม่รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าและวิจัยจำนวนมากได้ให้ผลยืนยันตรงกันว่า ช่วงอายุ ๐-๖ ปี เป็นช่วงวิกฤตของชีวิตมนุษย์ ผลของการอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับในระยะต้นของชีวิตมีอิทธิพลอย่างมากต่อการวางรากฐานชีวิต การที่เด็กได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม บุคลิกภาพ และสังคมในทิศทางที่ถูกต้องจะเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาในขั้นต่อ ๆ ไปได้อย่างมั่นคง หากเด็กไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมในวัยต้น ๆ เด็กก็อาจจะมีปัญหา

ซึ่งยากที่จะแก้ไขได้ในอนาคต ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
ในวัยต้น จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในชาติ

ในปัจจุบัน การพัฒนาเด็กปฐมวัยหรือเด็กวัย ๐-๖ ปี ให้เป็นไปอย่าง
เหมาะสมนั้นได้มีการร่วมมือกันดำเนินการโดยหน่วยงานหลายฝ่ายทั้งภาครัฐและ
ภาคเอกชน ซึ่งต่างก็พยายามที่จะคิดค้นและทดลองนำนวัตกรรมต่าง ๆ เข้ามาช่วย
ในการพัฒนาเด็กให้มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามปัญหาหลักที่พบก็คือ การพัฒนา
ดังกล่าวยังทำได้ไม่ครอบคลุม การจัดบริการชั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่าง ๆ ให้เด็ก เช่น
บริการตรวจสุขภาพ รับประทานอาหารเสริม และการรักษาพยาบาล
เมื่อเจ็บป่วย บริการที่จำเป็นเหล่านี้ยังไม่สามารถจัดให้เด็กได้ทั่วถึงและต่อเนื่อง
นอกจากนั้นการให้บริการเตรียมความพร้อมแก่เด็กเล็กก็ยังจัดให้ได้เพียงร้อยละ
๔๐ ของเด็กในกลุ่มอายุ ๓-๕ ปี ซึ่งในปริมาณนี้ ก็ยังมีปัญหาในเรื่องคุณภาพของ
การจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กอีกด้วย นอกจากนี้ จากการรวบรวมทฤษฎีและ
หลักการเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กและการศึกษาปฐมวัย พบว่าทฤษฎีและหลักการที่ใช้
กันอยู่ส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีและหลักการที่มาจากต่างประเทศทั้งสิ้น ซึ่งทฤษฎี
และหลักการเหล่านั้นย่อมพัฒนามาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของ
ประเทศเหล่านั้น ประเทศไทยเรายังไม่มีทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก
ที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลที่มาจากเด็กไทยและมาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย
ประเทศไทยเราเอิมทฤษฎีและหลักการของประเทศอื่นมาใช้ ซึ่งบางส่วนอาจมี
ความเหมาะสมในแง่ที่เป็นความสากลหรือธรรมชาติของเด็กทั่วไป ไม่ว่าจะอยู่แห่ง
หนใด แต่เนื่องจากสิ่งแวดล้อมและสังคมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์
ทฤษฎีและหลักการของประเทศอื่นก็อาจจะยังขาดส่วนที่มีความเหมาะสมกับเด็กไทย
ของเรา เนื่องจากสิ่งที่เหมาะสมในสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งอาจจะไม่เหมาะสมใน
อีกสังคมหนึ่งก็ได้ นอกจากนี้ยังพบว่า ได้มีการวิจัยจำนวนมากที่นำหลักการ
แนวคิด และแนวปฏิบัติต่าง ๆ เข้ามาทดลองใช้ในการพัฒนาเด็ก แต่ก็เป็นที่น่า
สังเกตว่า หลักการและแนวคิดทั้งหลายที่นำมาใช้ ส่วนใหญ่มักดำเนินการตามแนว
คิดจากต่างประเทศเช่นกัน เรายังขาดแนวคิดหลักการ และวิธีการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน
ของสังคมไทย ซึ่งย่อมมีความเหมาะสมกับสังคมไทยมากกว่าหลักการและวิธีการ

ที่รับมาจากประเทศอื่นหรือสังคมอื่น แต่ทั้งนี้ก็คงไม่ได้หมายความว่า ไม่มีความจำเป็นที่เราจะต้องให้ความสนใจในวิทยาการและความก้าวหน้าใหม่ ๆ ทางด้านการพัฒนาเด็ก ความก้าวหน้าของความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่เราควรติดตามใช้ประโยชน์เพื่อก้าวไปให้ทันการเปลี่ยนแปลงในโลกนี้

ดังนั้น การพัฒนาเด็กไทยในอนาคตให้มีคุณภาพ จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการ วิธีการหรือรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถผสมผสานความรู้ตามหลักสากลกับวิถีชีวิตและระบบคุณค่าของสังคมไทยเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมกลมกลืน

หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของคนและสังคมไทยในสภาวะของการเปลี่ยนแปลงและการก้าวหน้าไปกับโลกนั้น ควรจะมีลักษณะอย่างไรและทำอย่างไรจึงจะได้มา คำถามนี้เป็นคำถามที่น่าเสาะแสวงหาคำตอบต่อไป

เพื่อตอบคำถามนี้ หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ ได้เสนอแนวความคิดไว้ว่า ควรจะมีการร่วมกันพัฒนาหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลจากสังคมไทยและหลักการสากลผสมผสานกัน

หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย จำเป็นต้องมีลักษณะหรือองค์ประกอบสำคัญ ๆ ดังนี้

๑. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทย

อะไรคือรากฐานหรือพื้นฐานของความเป็นไทย คำตอบของคำถามนี้ จะนำไปสู่จุดที่เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย อันจะช่วยดำรงความเป็นชาติต่อไปในอนาคต

จากการวิเคราะห์สภาพการดำเนินชีวิตและสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน พบว่าวัฒนธรรมไทย อันประกอบด้วย ศาสนา จริยธรรม ศิลป ดนตรี ปุชนิยมสถานและโบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและภาษา ตลอดจนมรดกทั้งทางวัตถุและทางนามธรรม มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการอบรมเลี้ยงดูเด็กมาแต่อดีต ดังจะเห็นได้จากการดำเนิน

ชีวิตประจำวันและประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งทัศนคติ ความเชื่อต่าง ๆ ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานของสังคมไทยที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนา เป็นฐานสำคัญที่มีอิทธิพลต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ของวัฒนธรรม ดังนั้น การวิเคราะห์ให้ได้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในส่วนอื่น ๆ ที่กระจ่างชัดจะสามารถช่วยให้เราได้หลักการและแนวทางในการพัฒนาเด็กไทยของเราให้สอดคล้องเหมาะสมกับสังคมไทยเรามากขึ้น

๒. อาศัยหลักการศึกษาปฐมวัย

หลักการศึกษาศึกษาปฐมวัยเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อต้องการให้เด็กมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ เนื่องจากเด็กปฐมวัยไม่ว่าจะเป็นเด็กไทยหรือเด็กชาติใดก็ตาม ล้วนมีพัฒนาการและธรรมชาติการเรียนรู้เป็นลักษณะสากลของมนุษย์ หลักการศึกษาศึกษาปฐมวัยจึงมีส่วนที่เป็นสากลและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับหลักการศึกษาศึกษาปฐมวัยของไทยได้ ด้วยเหตุที่สภาพการจัดการศึกษาศึกษาปฐมวัยในประเทศไทยและในต่างประเทศมีลักษณะหลากหลาย เนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาและทฤษฎีพัฒนาการที่แตกต่างกัน หรือเป็นการปฏิบัติตามกันมาโดยไม่ได้มีพื้นฐานปรัชญาและทฤษฎีพัฒนาการที่ชัดเจน จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงจุดเด่นจุดด้อยของการจัดการศึกษาศึกษาปฐมวัยแนวต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างหลักการและรูปแบบการศึกษาศึกษาปฐมวัยของไทยให้มีประสิทธิภาพต่อไป

๓. ช่วยแก้ปัญหาของสังคมไทยและตอบสนองความต้องการของเด็กไทย

เด็กในแต่ละประเทศย่อมมีลักษณะปัญหาและความต้องการแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ของแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศที่พัฒนา เด็กอาจมีปัญหาระทุมโภชนาการน้อยกว่าเด็กในประเทศที่ด้อยพัฒนาว่า แต่ในขณะเดียวกันเด็กในประเทศที่พัฒนาแล้วอาจมีปัญหาคืออื่น ๆ ซึ่งประเทศด้อยพัฒนาไม่มีก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็ก อาจจำเป็นต้องมีส่วนที่แตกต่างกัน

ไปตามสภาพปัญหาและความต้องการของเด็ก รูปแบบการพัฒนาเด็กไทยควรที่จะสามารถช่วยแก้ปัญหาของสังคมไทยและตอบสนองความต้องการของเด็กไทย ดังนั้น ข้อมูลในเรื่องปัญหาและความต้องการของเด็กไทย จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนา หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทย

๔. คำนี้ถึงสังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคตและเตรียมพัฒนาเด็กให้ สอดคล้องกับสภาพสังคมในอนาคต

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งของโลก โลกในปัจจุบันกำลังอยู่ในยุคของ เทคโนโลยีและข่าวสารข้อมูล ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารกัน ทำให้ประเทศ ต่าง ๆ ในโลกได้รับกระแสวัฒนธรรมข้ามชาติ การติดต่อทางธุรกิจ เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้ง การเปลี่ยนแปลงของประเทศต่าง ๆ ในโลก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประเทศไทยก็เช่นกัน ย่อมเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก ซึ่ง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีดำเนินชีวิตของไทยในหลาย ๆ ด้าน การเปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสภาวะที่หยุดยั้งควบคุมได้ยาก ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องคำนึง ถึงแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของโลก และกำหนดทิศทางและสภาพสังคมที่พึง ปรารถนาของประเทศของเรา และพิจารณาถึงคุณลักษณะของเด็กไทยของเราที่จะ ต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในอนาคต เป็นการช่วยเตรียมให้เขาเป็น ประชากรที่มีคุณภาพในสังคมนั้น ดังนั้นการพัฒนาหลักการและรูปแบบการพัฒนา เด็กปฐมวัยจึงจำเป็นต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของสังคมที่พึงปรารถนาในอนาคต และคุณลักษณะของเด็กไทยที่พึงปรารถนาเพื่อใช้เป็นกรอบความคิดในการพัฒนาด้วย

* การพัฒนาเด็กไทยในอนาคตให้มีคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยหลักการ วิธีการ หรือรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของคนและสังคมไทย ในภาวะของการก้าวไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของโลก แต่หลักการ วิธีการ หรือรูปแบบต่าง ๆ ที่แสวงหานั้นจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลอย่างน้อย ๔ ด้านคือ ข้อมูลด้านพื้นฐานของความเป็นไทยอันประกอบด้วย พื้นฐานทางด้านพระพุทธ ศาสนา และวัฒนธรรมไทย ข้อมูลทางด้านหลักการศึกษাপฐมวัย และข้อมูลทาง

ด้านความต้องการ ปัญหา แนวโน้มของสังคมและเด็กไทย รวมทั้งลักษณะของสังคมไทยและเด็กไทยที่พึงปรารถนา

เพื่อให้งานการพัฒนาเด็กไทยในอนาคต ดำเนินไปอย่างมีหลักการและถูกทิศทางหน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย จึงได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลที่เป็นดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ให้ได้หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทย ซึ่งมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตไทย

ข้อมูลที่เป็นทั้ง ๔ ด้านดังกล่าว จะนำเสนอในบทที่ ๓, ๔, ๕ และ ๖ เป็นลำดับต่อไป

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๓

แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาเด็กไทย

ค่านิยมทางวัตถุเข้าครอบงำจิตใจของคนไทยเรจำนวนมาก จนกระทั่งหลงลืมละทิ้งวัฒนธรรมและหลักธรรมอันดีงามอันเป็นรากฐานทางจิตใจและการกระทำของเรามาแต่ในอดีต

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลาช้านาน ความคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนไทย และมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอย่างเห็นได้ชัด ในอดีตความคิดและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวทำให้คนไทยเป็นคนใจบุญสุนทาน มีจิตเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น รู้จักให้อภัยและละอายต่อการทำความชั่วมีการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ด้วยการรักษาศีลและฟังธรรมอยู่เป็นนิตย์

ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางวัตถุจากประเทศตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามา มีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจ และการดำเนินชีวิตของคนไทย ความคิดในเรื่องตัวใครตัวมัน การคิดกอบโกยผลประโยชน์เข้าสู่ตนเอง โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษและผลเสียที่จะตกถึงส่วนรวม มีค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ไม่สามารถต้านทานสิ่งยั่วยุทั้งหลายได้

ค่านิยมทางวัตถุเข้าครอบงำจิตใจของคนไทยเรามาก จนกระทั่งหลงลืมละทิ้งวัฒนธรรมและหลักธรรมอันดีงามอันเป็นรากฐานทางจิตใจและการกระทำของเรามาแต่ในอดีต

เพื่อมิให้สิ่งดีงามทางจิตใจและการกระทำของคนไทยอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาสูญหายไปจากคนไทยและสังคมไทย คณะกรรมการโครงการวิจัย “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเด็กตามวิถีชีวิตไทย” ได้ร่วมกันศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กไทยของเรา กระบวนการศึกษาดังกล่าวปรากฏผลว่า ได้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กที่สำคัญ ๆ รวม ๔ ข้อใหญ่ ๆ คือ

๑. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนามนุษย์
๒. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสติปัญญา
๓. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรม
๔. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกัลยาณมิตร

๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็ก

๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนามนุษย์

พระพุทธศาสนามีหลักการและกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่วางไว้ชัดเจนจากพระไตรปิฎกพบว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายถึงธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ไว้ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิเป็นปฐมชีวิตจนเติบโตในครรภ์มารดา เมื่อคลอดแล้วจึงเป็นสภาวะรวมของชั้น ๕ คือ รูป (กาย) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจำได้หมายรู้) สังขาร (ความคิด) และวิญญาณ (ความรู้) ชั้น ๕ นี้ เมื่อสรุปย่อลงเหลือเพียง ๒ คือ รูป กับ นาม (ป็น มุทุกันต์, ๒๕๑๔)

การพัฒนามนุษย์จึงต้องพัฒนารูปกับนามไปพร้อมกัน ส่วนที่เป็นรูปนั้นอธิบายได้อีกว่า หมายถึงร่างกาย พฤติกรรม และการทำงานของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายด้วย ในส่วนที่เป็นนามอธิบายได้ว่าหมายถึง อารมณ์สุข ทุกข์ หรือวางเฉย หมายถึงการกำหนดได้ จำได้ว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้คืออะไร หมายถึงคุณภาพของจิตที่คิดปรุงแต่งในทางดี ทางชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ และหมายถึงสภาวะที่รับรู้ทางสัมผัส คือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้สัมผัส กายได้สัมผัส และการรับรู้ทางใจ

การพัฒนาามนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนา จึงมีลักษณะที่บูรณาการ ต้องได้รับการหล่อเลี้ยง บำรุง และส่งเสริมไปพร้อมกันทั้งหมดอย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน กล่าวคือ ทางด้านร่างกายนั้นต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ และยึดหลักของความพอเหมาะพอดีในการเลี้ยงดู เช่น การให้อาหาร การพักผ่อน การอยู่อาศัย การรักษาโรค ทางด้านจิตใจ ต้องยึดหลักของสมาธิ ศีล การบริหารจิตให้ลลละอนุสส มีความบริสุทธิ์แจ่มใส ทางด้านปัญญา ยึดหลักของ ความรู้คิดมีเหตุผลเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่อิสรภาพอันสมบูรณ์ นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังวางหลักการ ทางด้านสังคมให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยยึดหลักของวิชา และกรุณา (สุนน อมรวิวัฒน์, ๒๕๒๙)

ด้วยหลักการดังกล่าว ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงต้องพิจารณาถึงองค์รวม ทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพ และความสัมพันธระหว่างเด็กกับบุคคลที่แวดล้อม ทั้งนี้โดยมีคุณธรรมเป็นแกนของการพัฒนาทุกด้าน

ลักษณะหนึ่งของชีวิตคือ ความเจริญงอกงาม หลักของพระพุทธศาสนานั้นยอมรับในศักยภาพของมนุษย์ ว่าทุกคนสามารถจะพัฒนาได้ แม้ว่าคนจะมีความแตกต่างกันมาแต่กำเนิดโดยกฎแห่งกรรม แต่ชีวิตมีเหตุและปัจจัยหลายประการที่อิงอาศัย มีผลต่อกัน เช่น หน้าที่ของมารดาบิดาต่อการเลี้ยงดูบุตร ความเมตตากรุณา ความพากเพียร กุศลเจตนาต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการฝึกหัดอบรม ย่อมทำให้คนเติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

หลักธรรมะว่าด้วย ทิศ ๖ ได้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาามนุษย์ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้น มิได้มุ่งแต่เพียงการพัฒนาเอกัตบุคคล แต่ยังเน้นความสัมพันธ์ หน้าที่ แนวปฏิบัติและความรับผิดชอบของบุคคลประเภทต่าง ๆ ภายในครอบครัว

คุณธรรมที่นำสู่จุดหมายของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การที่บุคคลได้รับการฝึกหัดอบรมให้ละเว้นความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม และฝึกหัดอบรมจิตให้บริสุทธิ์

และในสังคัมอีกด้วย หลักธรรมข้อนี้ได้อธิบายถึง (๑) หน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา และหน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตร (๒) หน้าที่ของศิษย์ต่อครูอาจารย์ และหน้าที่ของครูอาจารย์ต่อศิษย์ (๓) หน้าที่สามีต่อภรรยาและหน้าที่ของภรรยาต่อสามี (๔) หน้าที่ของบุคคลต่อมิตรสหาย และหน้าที่ของมิตรสหายต่อบุคคล (๕) หน้าที่ของนายต่อคนรับใช้ และหน้าที่ของคนรับใช้ต่อนาย (๖) หน้าที่ของคฤหัสถ์ต่อพระสงฆ์ และหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อคฤหัสถ์ (พระเทพเวที, ๒๕๓๒)

สรุปได้ว่า คุณธรรมที่น่าสູงสุดหมายของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การที่บุคคลได้รับการฝึกหัดอบรมให้ละเว้นความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม และฝึกหัดอบรมจิตให้บริสุทธิ์ ดังนั้น การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ยึดหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่การเลี้ยงดูให้ร่างกายเติบโตมีสุขภาพสมบูรณ์เท่านั้น หากยังต้องให้มีการสั่งสอน ฝึกฝน อบรม และบ่มนิสัยให้เด็กมีความคิดความเห็นที่ถูกต้อง และปฏิบัติตนอย่างชอบธรรม

๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสติปัญญา

ปัญญานั้นเกิดขึ้นได้หลายวิธี ปัญญาของมนุษย์อาจเกิดขึ้นมาพร้อมกับชีวิต คือเป็นชาติกปัญญา เป็นปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่ละบุคคลย่อมมีปัญญาแตกต่างกันไป ซึ่งเมื่อเทียบกับหลักการที่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถที่เป็นหลักสากลแล้ว ก็คือ ความสามารถเขาวนปัญญา ความถนัด ความสนใจ และพรสวรรค์ของแต่ละบุคคล

ในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น หลักพระพุทธศาสนาได้อธิบายถึงการพิจารณาด้านความพร้อมและความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ความสำคัญเพ่งเล็งโยคปัญญา คือปัญญาที่เกิดขึ้นจากการศึกษา การเรียนรู้และการฝึกหัดอบรม อันได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการสดับตรับ ฟังการเล่าเรียน (สุตมยปัญญา) ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาเหตุผล (จินตามยปัญญา) และปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดอบรม และลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ (ภาวนามยปัญญา)

ในกระบวนการพัฒนาปัญญา พระพุทธศาสนายึดหลักของการสร้างศรัทธา คู่กับปัญญา ซึ่งตรงกับหลักของสากลที่เน้นแรงจูงใจใฝ่รู้ การสร้างศรัทธานั้นเกิดจากองค์ประกอบภายนอก ๓ ประการ (ปรโตโฆสะ) ได้แก่

๑. บุคคลผู้สั่งสอนอบรม มีความรัก เข้าใจ ให้ความเอาใจใส่ใกล้ชิด
๒. บุคคลผู้สั่งสอนอบรม มีความรู้
๓. บุคคลผู้สั่งสอนอบรม สามารถเร้าความสนใจให้ผู้เรียนใฝ่รู้ใฝ่เรียน

บรรยากาศและสภาพแวดล้อม ช่วยสร้างความสัมพันธ์ สร้างอารมณ์ที่แจ่มใสเบิกบานและชี้้นำให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิต นอกเหนือไปจากการเรียนรู้อย่างมีหลักการและเหตุผล

นอกจากปัจจัยภายนอกแล้ว การพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้น ยังต้องอาศัยปัจจัยภายในคือโยนิโสมนสิการ หรือ การรู้จักคิดโดยแยบคาย ซึ่งหมายถึง การคิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล และคิดเร้ากุศล ทั้งนี้ พระราชวรมุนี ได้ประมวลวิธีคิดโยนิโสมนสิการ รวม ๑๐ วิธี ได้แก่ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย แบบแยกแยะส่วนประกอบ แบบสามัญลักษณ์ (รู้เท่าทันความเป็นไปของธรรมชาติ) แบบอริยสัจ หรือแบบแก้ปัญหา แบบอรรถธรรมสัมพันธ์ แบบคุณโทษและทางออก แบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม แบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม แบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน และคิดแบบวิภาษวาท (คิดจำแนก)

กระบวนการพัฒนาปัญญา ที่มีความสำคัญและเหมาะสมกับการดำรงชีวิตอีกประการหนึ่งก็คือ กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ หลักอริยสัจ ๔ ซึ่งได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค สามารถนำมาใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาปัญญาได้โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. การกำหนดปัญหา กำหนดว่าปัญหานั้นคืออะไร (ทุกข์)
๒. การหาสาเหตุของปัญหา วิเคราะห์หาองค์ประกอบหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหานั้น (สมุทัย)
๓. การกำหนดเป้าหมายของการแก้ปัญหา คือกำหนดภาวะของการสิ้นปัญหา (นิโรธ)
๔. การแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา (มรรค)
๕. เมื่อคิดตามกระบวนการ ๔ ขั้น ดังกล่าวแล้ว จึงลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาตามเป้าหมาย

นอกจากหลักอริยสัจ ๔ แล้ว หลักธรรมในเรื่องพหุสุตมืองค์ ๕ นับว่าเป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นได้ ทำให้ผู้ศึกษาเล่าเรียน เกิดการเรียนรู้อย่างประจักษ์แจ้งพหุสุตมืองค์ ๕ ได้แก่

๑. การฟังมาก อ่านมาก (พหุสสุตา)
๒. การจับประเด็น หรือสาระได้ และจำได้ (ธตา)
๓. การท่องบ่น หรือพูด ให้จนคล่องแคล่ว (วจสา ปริจิตา)
๔. การคิดพิจารณาจนเจนใจ (มนสาอนุเปกขิตา)
๕. การเข้าใจลึกซึ้ง แจ่มแจ้งด้วยปัญญา (ทิฏฐิยา สุปฎิวิทธา)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา ดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการพัฒนามนุษย์ให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงและถูกต้องได้

คุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิต จิตที่มีคุณธรรมเป็นจิตที่มีคุณภาพ การปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยเยาว์ย่อมได้ผลดีกว่าการรอไปเมื่อเด็กโตขึ้น

๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรม

หลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่แสดงถึงพระปัญญาคุณอันล้ำเลิศของพระบรมศาสดา งานวิจัยนี้เน้นกระบวนการพัฒนาคุณธรรมตามหลักของไตรสิกขาเป็นพิเศษ กล่าวคือในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ใช้หลักของศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่ไปกับวิธีการอื่น ๆ ด้วย ตามแผนภูมิดังนี้ (สุนน อมรวิวัฒน์, ๒๕๓๐)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ ๑ กระบวนการพัฒนาคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา

กระบวนการพัฒนาคุณธรรมดังกล่าวข้างต้น มุ่งเน้นให้เด็กเติบโตขึ้น เป็น บุตรที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นพลเมืองที่ดี เป็นสาวกที่ดี และเป็นมนุษย์ที่ เต็ม (พระเทพวิสุทธิเมธี, ๒๕๒๗)

หลักไตรสิกขาดังกล่าว สอดคล้องกับองค์คุณ ๓ ประการ อันเป็นหัวใจ ของพระพุทธศาสนา อันได้แก่ การรักษาศีล เพื่อละเว้นความชั่ว ประพฤติธรรมเพื่อ สร้างความดี และฝึกสติภาวนาเพื่อทำให้จิตบริสุทธิ์ใสสะอาด

คุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิต จิตที่มีคุณธรรมเป็นจิตที่มีคุณภาพ การ ปลุกฝังคุณธรรมตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยเยาว์ย่อมได้ผลดีกว่าการรอไปเมื่อเด็กโตขึ้น คุณธรรมที่จะช่วยให้เด็กเป็นคนที่ดีมีคุณภาพมีหลายประการ ได้แก่ การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว

คุณธรรมแสดงออกได้โดยผ่านทางกรกระทำ หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับ ชีวิตประจำวันที่จะช่วยให้การแสดงออกเป็นไปอย่างพอเหมาะพอดี พองามได้ก็คือ สัมปยุตธรรม ๗ อันประกอบด้วยการรู้จักตน (อัตตัญญูตา) การรู้จักประมาณ

(มัตตัญญูตา) การรู้จักคิด (ธัมมัญญูตา) การรู้จักเหตุ รู้จักผล (อัตถัญญูตา) การรู้จักกาล (กาลัญญูตา) การรู้จักบุคคล (บุคคลัญญูตา) และการรู้จักชุมชน (ปริสสัยญูตา)

ในแง่ของการสอนคุณธรรม พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงอุปนิสัยและพื้นฐานของตัวผู้เรียน

กระบวนการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้อย่างได้ผล มี ๔ ขั้นตอนหลัก ๆ ได้แก่

๑. การชี้ให้ชัด (สันทัสสนา) ได้แก่ การอธิบายหรือแสดงข้อความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างชัดเจน เหมือนให้ผู้เรียนได้เห็นด้วยตาตนเอง

๒. การชักชวนให้ปฏิบัติ (สมาทปนา) ได้แก่ การชักชวนให้ผู้ฟังเว้นสิ่งชั่ว และประพฤติสิ่งดี

๓. การเข้าใจให้กล้าหาญ (สมุตเตชนา) ได้แก่ การช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกกล้าที่จะทำความดี และละเว้นความชั่ว

๔. การปลุกใจให้รำเริง (สัมปหังสนา) ได้แก่ การช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรื่นเริงบันเทิงใจ เห็นคุณค่าของการละชั่ว และทำดี

๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกัลยาณมิตร

การอบรมเลี้ยงดูเด็กให้พัฒนาอย่างถูกต้องนั้น พระพุทธศาสนากล่าวว่า บทบาทของผู้เลี้ยงดูมีความสำคัญมาก ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา หรือครู โดยเฉพาะมารดานั้นได้มีพุทธภาษิตว่า มารดา คือมิตรในเรือน ในมงคลสูตร คาถาที่ ๔ ได้กล่าวถึงมงคลของผู้ที่บำรุงบิดามารดา (มาตา ปิตุอุปภูฐาน) และการสงเคราะห์บุตรภรรยา (ปุตตทารุสส สงคโห) คำว่าสงเคราะห์บุตรนี้ พระราชาวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่า Cherishing of children ซึ่งแสดงว่า การเลี้ยงดูบุตรตามนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้น มิใช่เป็นเพียงการเลี้ยงดูให้เติบโต (bringing up) เท่านั้น แต่พ่อแม่ต้องเลี้ยงดูด้วยรัก ถนอม ชี้นะ และช่วยเหลือด้วย

**การเลี้ยงดูบุตรตามนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้น มิใช่
เป็นเพียงการเลี้ยงดูให้เติบโต (bringing up) เท่านั้น แต่
พ่อแม่ต้องเลี้ยงดูด้วย รัก ถนอม ชี้นะ และช่วยเหลือด้วย**

องค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก อังคุดต
นิกายสัตตกนิบาติ อธิบายไว้ดังนี้

๑. ปิโย นำรัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไป
ปรึกษาได้ถาม

๒. ครุ นำเคารพ ในฐานะประพุดติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบ
อุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

๓. ภาวนีโย นำยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาอย่าง
แท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและ
เอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วตตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร
อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนุกชโม อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม
เสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่นุนเฉียว

๖. คมภีรณฺจ กถั กตฺตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก
ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฺฐานเณ นิโยชเชย ไม่นำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในเรื่อง
เสื่อมเสีย (พระเทพเวที, ๒๕๓๒)

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วย (๑) กระบวนการพัฒนามนุษย์
(๒) กระบวนการพัฒนาปัญญา (๓) กระบวนการพัฒนาคุณธรรม และ (๔)
กระบวนการกัลยาณมิตร ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

กระบวนการพัฒนามนุษย์

รูป - กาย

นาม - เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

มัชฌิมาปฏิปทา
(ทางสายกลาง)
ความพอเหมาะพอดี
ในปัจจุบัน ๔
- อาหาร
- เครื่องนุ่งห่ม
- ที่อยู่อาศัย
- ยารักษาโรค

กระบวนการพัฒนาสติปัญญา

- สุตมยปัญญาจินตามยปัญญาภาวนามยปัญญา
- ปัจจัยภายนอก (ปรโตโมสะ)
- ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ)
- หลักอริยสัจ ๔
- หลักพหุสูตร

กระบวนการพัฒนาคุณธรรม

- ศีล สมาธิ ปัญญา
- คุณธรรม ๙ ประการ
- สัมปรีชธรรม ๗

กระบวนการ กัลยาณมิตร

บทบาทของ พ่อ แม่ ครู ผู้ดูแลเด็ก

แผนภูมิที่ ๒ กระบวนการพัฒนามนุษย์ทางพระพุทธศาสนา

**คุณธรรมเป็นพื้นฐานทางจิตใจอันนำไปสู่การกระทำ
การปลูกฝังคุณธรรม อบรมบ่มนิสัย ให้เด็กมีความคิดความเห็น
ที่ถูกต้อง จะนำเด็กไปสู่การกระทำที่ซอภธรรมและถูกต้อง**

๒. หลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเด็ก

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาพัฒนาเป็นหลักการ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักการในการพัฒนาเด็กได้ดังนี้

๑. มนุษย์ประกอบด้วยรูปและนาม การพัฒนาเด็กจึงต้องพัฒนาทั้งกายและจิตไปพร้อม ๆ กันอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน จึงจะสามารถวางพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็ก เพื่อนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๒. มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันมาแต่กำเนิด โดยผลแห่งกรรม แต่ทุกคนมีศักยภาพที่สามารถสร้างเสริมให้พัฒนาได้ โดยอาศัยเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกันและกัน การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี เอื้อต่อการเรียนรู้ สามารถช่วยให้เด็กมีโอกาสได้พัฒนาศักยภาพของตน

๓. คุณธรรมเป็นพื้นฐานทางจิตใจอันนำไปสู่การกระทำ การปลูกฝังคุณธรรมอบรมบ่มนิสัย ให้เด็กมีความคิดความเห็นที่ถูกต้อง จะนำเด็กไปสู่การกระทำที่ซอภธรรมและถูกต้อง

๔. การปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กตั้งแต่วัยเยาว์โดยให้ปฏิบัติตามโอวาท ๓ ประการ ได้แก่ การรักษาศีล การประพฤดิธรรม และการทำจิตให้บริสุทธิ์สะอาด จะช่วยให้เด็กพัฒนาคุณธรรมขึ้นในตนเองอย่างได้ผล

๕. การปลูกฝังคุณธรรมในเรื่อง การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อุดหนุนชื่อเสียง ประหยัด ซัยน และไม่เห็นแก่ตัว เป็นการช่วยพัฒนาจิตให้มีคุณภาพมากขึ้น

๖. สัมปรีชธรรม ๗ อันได้แก่ การรู้จักตน รู้จักคิด รู้จักเหตุ-ผล รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักบุคคล และรู้จักชุมชน เป็นหลักธรรมที่ควรฝึกฝนให้เด็กเพื่อ

การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม

๗. การปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก จำเป็นต้องคำนึงถึงอุปนิสัยและพื้นฐานของผู้เรียน และใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๘. การเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นวิธีการสอนที่ได้ผลอย่างยิ่ง ในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก ครูจึงจำเป็นต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

๙. การบริหารจัดการให้บริสุทธิ์ ลดละอากุศล เป็นการเพิ่มสมรรถภาพของจิต การฝึกสมาธิเพื่อช่วยให้จิตมีความบริสุทธิ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาเด็ก

๑๐. ธรรมะคือหน้าที่ ทุกคนต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบตามบทบาทของตน เช่น บทบาทของพ่อแม่ ลูก ผู้ดูแลเด็ก และครู หลักธรรมะว่าด้วยทศ ๖ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๑๑. ความพอดีหรือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาฝึกฝนและปฏิบัติ เพราะเป็นหลักธรรมที่ช่วยนำบุคคลให้ไปสู่ความสำเร็จอย่างพอเหมาะพอดี

๑๒. ปัญญาเกิดขึ้นได้จากการลำดับรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน (สุตมยปัญญา) ในการพัฒนาเด็ก จึงควรจัดประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น และส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ให้เด็กได้หัดสำรวจ สังเกต สัมผัส ด้วยตนเอง โดยมีผู้ใหญ่คอยแนะนำสั่งสอนด้วยความรัก ความเอาใจใส่

๑๓. ปัญญาเกิดขึ้นได้จากการคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตามยปัญญา) ในการพัฒนาเด็ก จึงควรจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสถานการณ์จำลองให้เด็กได้นำประสบการณ์ตรงมาคิดพิจารณา ฝึกการเลือกตัดสินใจ และการปรับตัว โดยจัดวิธีการให้เหมาะกับวัยของเด็ก

๑๔. ปัญญาเกิดขึ้นได้จากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ (ภาวนามยปัญญา) ในการพัฒนาเด็ก จึงควรให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ในกิจกรรมการเล่น กิจกรรมการเรียนรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

๑๕. การสร้างศรัทธาอันเป็นองค์ประกอบนำไปสู่การพัฒนาปัญญา ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) อันได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และ

บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร การสร้างและส่งเสริมปัจจัยทั้ง ๒ จึงเป็นสิ่งจำเป็น

๑๖. การพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้น ต้องอาศัยปัจจัยภายในคือ โยนิโสมน-
สิการหรือการรู้จักคิดโดยแยกคาย การฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างถูกวิธี จึง
เป็นสิ่งจำเป็น

๑๗. กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ สามารถช่วยให้บุคคลเกิด
ปัญญาสามารถหลุดพ้นจากภาวะของทุกข์ กระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงเป็น
เครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิต ซึ่งควรฝึกฝนให้แก่ผู้เรียน

๑๘. หลักธรรมในเรื่องพหุสตมืองค์ ๕ เป็นหลักธรรมที่ควรฝึกฝนให้แก่
ผู้เรียน เพราะสามารถช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงและถูกต้องได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๔

แนวคิดและหลักการทางวัฒนธรรมไทย เพื่อการพัฒนาเด็กไทย

วัฒนธรรมในความหมายหนึ่งคือวิถีดำเนินชีวิตซึ่งสืบทอดต่อเนื่องกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งในสังคมเดียวกัน วัฒนธรรมเป็นผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้น ๆ ได้ทำไว้หรือสั่งสมไว้ วัฒนธรรมเป็นผลรวมของความเจริญงอกงามของสังคมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ วัฒนธรรมในด้านรูปธรรม ซึ่งได้แก่สิ่งที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน อาทิเช่น สถาปัตยกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีดำเนินชีวิตต่าง ๆ วัฒนธรรมอีกลักษณะหนึ่งคือ วัฒนธรรมในด้านนามธรรม ได้แก่ ลักษณะนิสัยต่าง ๆ เช่น ความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นมิตร รักสนุก ความกตัญญู ความสามัคคี และความจงรักภักดี เป็นต้น

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย (๒๕๓๐) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบันไว้ว่ามี ๖ ประการ ด้วยกันดังนี้คือ

๑. ศาสนา และการพัฒนาจริยธรรม
๒. ศิลปวัฒนธรรมทั้งทางด้านดนตรี การแสดง และทัศนศิลป์ ทั้งทางด้านวิจิตรศิลป์ ปฏิมากรรม และศิลปวัตถุ
๓. ปุชนิยสถาน โบราณวัตถุ โบราณสถาน และวัตถุที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทั้งระดับชาติและระดับพื้นบ้าน
๔. ขนบธรรมเนียมประเพณี จารีตประเพณี ค่านิยมทั้งรัฐพิธี ราชพิธี

การเล่น ตลอดจนวิถีชีวิต ความเชื่อต่าง ๆ ทั้งระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

๕. การพัฒนาภาษาไทย วัฒนธรรมตลอดจนภาษาถิ่นและวรรณกรรมพื้นบ้าน

๖. การรักษามรดกทางวัตถุและทางนามธรรม ตลอดจนเอกลักษณ์ของชาติ

วัฒนธรรมทั้ง ๖ ประการ ดังกล่าว มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นเอกลักษณ์ที่ชาวไทยต่างภูมิใจในความเป็นเจ้าของ เป็นเครื่องมือยืนยันได้ว่าชนชาติไทยเจริญรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมอันดีงามมานับพันปี วัฒนธรรมไทยมีรูปแบบและคุณค่าที่แตกต่างกันไปบ้างในแต่ละท้องถิ่นของประเทศ แต่ก็ยังมีลักษณะร่วมที่ยอมรับกันได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของชาติไทย วัฒนธรรมไทยเป็นมรดกสืบทอดกันมาช้านาน แสดงให้เห็นความเจริญในด้านจิตใจและศิลปะ อันเป็นศรีสง่าของชาติ

ในปัจจุบันโลกเล็กลงเพราะการคมนาคมขนส่งสะดวกสบายและรวดเร็ว ทำให้คนต่างชาติ ต่างภาษา ติดต่อสื่อสารกันได้ง่าย วัฒนธรรมตะวันตกจึงหลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งถ้าหากคนไทยเราปล่อยปละละเลยต่อการดำรงรักษาไว้ ซึ่งวัฒนธรรมประจำชาติแล้ว ก็เท่ากับสูญเสียความเป็นคนไทย และสูญเสียความเป็นชาติไทย ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่เราควรจะศึกษาและวิเคราะห์หาแนวคิดและหลักการทางวัฒนธรรมไทยที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กไทยของเรา เพื่อให้เด็กเหล่านี้เป็นผู้ดำรงและสืบทอดวัฒนธรรมไทยต่อไปในอนาคต

๑. แนวคิดทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก

การศึกษาวិเคราะห์แนวทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาเด็ก สรุปประเด็นสำคัญได้ ๘ ประเด็นดังนี้

- ๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสำนึกความเป็นไทย
- ๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความประพฤติของเด็กไทย
- ๑.๓ แนวคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีค่านิยมและคุณธรรมเป็นพื้นฐาน
- ๑.๔ แนวคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยรักและถนอม

- ๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๑.๖ แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
- ๑.๗ แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางจิตวิญญาณ
- ๑.๘ แนวคิดเกี่ยวกับวงศาคนชาติ

๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสำนึกความเป็นไทย

ชาติไทยเป็นชาติเอกราชมายาวนาน ไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของใคร คนไทยทุกคนควรมีสำนึกและความภูมิใจในความเป็นไทยด้วยการแสดงออกถึงความรักชาติ ปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนาและมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

ชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ การที่ชาติไทยสามารถดำรงความเป็นชาติมาได้ถึงปัจจุบัน เพราะบรรพบุรุษได้เสียสละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อป้องกันแผ่นดินไทยไว้ให้ลูกหลานได้อยู่เย็นเป็นสุขถึงในปัจจุบัน เด็กไทยจึงควรได้รับการปลูกฝังความรักชาติ รักประเทศ

คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลาช้านาน แต่ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ได้กีดกันศาสนาอื่น ดังจะเห็นได้จากการเปิดกว้างให้ประชาชนมีสิทธิในการเลือกนับถือศาสนาใดก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ จึงเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ ตักบาตร การบวช การแต่งงาน งานศพ งานเทศกาลต่างๆ เช่น งานสงกรานต์ งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า หรืองานบุญในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันวิสาขบูชา ขนบธรรมเนียมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องมาจากพุทธศาสนาเหล่านี้ช่วยหล่อหลอมจิตใจของคนไทยให้เป็นหนึ่ง

**สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทั้ง ๓ สถาบันนี้
เปรียบเสมือนรากฐานของประเทศ เป็นสถาบันที่เป็นความ
มั่นคงของชาติ**

เดียว แต่การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียว ย่อมไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวก หากไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ดังนั้นเด็กไทยจึงควรได้รับการจูงใจให้ปฏิบัติตามตามหลักธรรมของพุทธศาสนาและร่วมปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

พระมหากษัตริย์ไทยคือศูนย์รวมหัวใจของชาวไทยทั้งชาติ พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ล้วนแต่เป็นไปเพื่อความผาสุกของประชาชนชาวไทย พระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์ของไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงแต่ปกป้องคุ้มครองพสกนิกรชาวไทยเท่านั้น แต่ยังแผ่ไพศาลไปถึงชนชาติอื่นที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในประเทศไทยด้วย จึงทำให้ประเทศไทยร่มเย็นเป็นสุขเด็กไทยจึงควรได้รับการปลูกฝังให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทั้ง ๓ สถาบันนี้ เปรียบเสมือนรากฐานของประเทศ เป็นสถาบันที่มั่นคงของชาติ หากประเทศไทยสูญเสียอย่างหนึ่งอย่างใดไป หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่งอ่อนแอลงไป ย่อมมีผลถึงความมั่นคงชาติ ดังนั้น เด็กไทยของเราจึงสมควรที่จะได้รับการปลูกจิตสำนึกในความเป็นไทยให้มีความรักชาติ ปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนาและจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่ยังเยาว์วัย เพื่อดำรงความเป็นชาติไทยสืบต่อไปในอนาคต

๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความประพฤติของเด็กไทย

วัฒนธรรมไทยถือเอาความสงบ ความเรียบร้อยและความสำรวมในการแสดงกิริยา วาจาเป็นหลักใหญ่ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาผู้ประพฤติดีต้องดีทั้งกาย วาจา และใจ ดังแนวปฏิบัติตามลักษณะสมบัติของผู้ดีของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ภาคหนึ่ง ผู้ดีย่อมรักษาความเรียบร้อย

ภาคสอง ผู้ดีย่อมไม่ทำจุาดลามก

ภาคสาม ผู้ดีย่อมมีสัมมาคารวะ

ภาคสี่ ผู้ดียอมมีกิริยาเป็นที่รัก

ภาคห้า ผู้ดียอมเป็นผู้มีสง่า

ภาคหก ผู้ดียอมปฏิบัติกรงานดี

ภาคเจ็ด ผู้ดียอมเป็นผู้ใจดี

ภาคแปด ผู้ดียอมไม่เห็นแก่ตัวถ่ายเดียว

ภาคเก้า ผู้ดียอมรักษาความสุจริตชื่อตรง

ภาคสิบ ผู้ดียอมไม่ประพฤตชั่ว

ปัจจุบัน ความเป็นผู้ดีตามความหมายดังกล่าวย่อหย่อนลงมา วัฒนธรรมตะวันตกที่ลั่งไหลเข้ามา ประกอบกับความย่อหย่อนในการอบรม ทำให้เยาวชนไทยละเลยและละทิ้งความดีงามแบบไทยๆ อันได้แก่ กิริยาจาที่นุ่มนวลอ่อนหวาน ความสุภาพเรียบร้อย ความซื่อสัตย์ และความเสียสละ โลกของวัตถุทำให้คนเห็นแก่ตัว และยอมทำชั่วเพื่อความมั่งมีศรีสุขมากขึ้น ซึ่งหากจะวิเคราะห์กันให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นได้ว่าลักษณะสมบัติผู้ดีทั้ง ๑๐ ประการใหญ่ดังกล่าว เป็นลักษณะที่ยังมีความจำเป็นสำหรับสังคมในอนาคต ซึ่งจะขาดแคลนสิ่งดังกล่าวมากขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เด็กไทยของเราเป็นผู้มีคุณสมบัติอันเป็นที่น่ารักน่ายกย่องในสังคมอนาคต เราจึงควรหันมาอบรมและฝึกฝนเด็กไทยของเราให้มีคุณสมบัติของผู้ดีในลักษณะดังกล่าวข้างต้น

วัฒนธรรมตะวันตกที่ลั่งไหลเข้ามา ประกอบกับความย่อหย่อนในการอบรมทำให้เยาวชนไทยละเลยและละทิ้งความดีงามแบบไทยๆ อันได้แก่ กิริยาจาที่นุ่มนวลอ่อนหวาน ความสุภาพเรียบร้อย ความซื่อสัตย์ และความเสียสละ โลกของวัตถุทำให้คนเห็นแก่ตัว และยอมทำชั่วเพื่อความมั่งมีศรีสุขมากขึ้น

หากพ่อแม่ยังช่วยกันเน้นให้เด็กไทยของเราเติบโตเป็น “เด็กดี” ต่อไปแล้ว เด็กของเราก็จะไม่กลายเป็น “เด็กเก่งที่ขาดคุณธรรม” ซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ประเทศชาติได้

๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมและคุณธรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

พ่อแม่ต่างก็มีความคาดหวังให้ลูกได้เจริญเติบโต มีความสมบูรณ์แข็งแรง และเป็นเด็กดี คุณธรรมที่ปรากฏชัดในวิธีการสั่งสอนอบรมเด็ก ได้แก่ ความสุภาพ ความเชื่อฟัง ความเคารพผู้ใหญ่ การรู้จักกาลเทศะ การช่วยทำงาน ชยัน การประหยัด ความซื่อสัตย์ และความสะอาด

เด็กได้เรียนและรับรู้ค่านิยมจากแบบอย่างการดำเนินชีวิตของผู้ใหญ่ เช่น การอยู่รวมกลุ่มเป็นหมู่พวก การช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญด้วยหวังผลให้ร่มเย็นเป็นสุข ความผูกพันต่อบรรพบุรุษ การกินอยู่ที่เรียบง่าย เป็นต้น

ผู้ใหญ่เน้นการอบรมเด็กทางด้านกิริยามารยาท และคุณธรรม อย่างชัดเจนมาก การเป็น “เด็กดี” จึงเป็นความคาดหวังของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเสมอมา ค่านิยมและคุณธรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กดังกล่าว เป็นสิ่งดีงามในวิถีชีวิตไทยซึ่งถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนไปเพียงใด ก็ควรจะยังคงไว้ เพื่อช่วยจรรโลงความดีงามนี้ไว้ในชีวิต อันที่จริงแล้ว ค่านิยมทางจิตใจดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่ยิ่งจะเพิ่มความสำคัญในสังคมอนาคตซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นสังคมที่ “แล้งน้ำใจ” และหากพ่อแม่ยังช่วยกันเน้นให้เด็กไทยของเราให้เติบโตเป็น “เด็กดี” ต่อไปแล้วเด็กของเราก็จะไม่กลายเป็น “เด็กเก่งที่ขาดคุณธรรม” ซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ประเทศชาติได้

๑.๔ แนวคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยรักและถนอม ในวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทยพ่อแม่เลี้ยงดูเด็กด้วยวิถีธรรมชาติเด็กอ่อน

ได้กินนมแม่ มีการสัมผัสทางกายเช่น การอุ้มโอบ การจูบ ลูบหลัง ให้นอนหนุนตัก เทก่ล่อม ผู้ใหญ่อาบน้ำแต่งตัวให้เด็ก ป้อนข้าว และเวลานอนก็ให้เด็กนอนด้วยกับพ่อแม่ นอกจากนี้ยังมีการสัมผัสทางวาจา ทำทาง เช่นการหัวเราะ หยอกล้อ การเล่านิทาน ร้องเพลง การดักเตือนสั่งสอน

เมื่อเติบโตขึ้น ผู้ใหญ่ยังเลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิด แม้จะปล่อยให้วิ่งเล่น หรือทำอะไรเอง เด็กก็ยังอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ คอยระวังมิให้เกิดอันตราย ความใกล้ชิดทำให้เด็กมีความรู้สึกปลอดภัย ได้เรียนรู้ทางสังคม การปรับตัว ได้เรียนรู้จากพฤติกรรมและความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ ได้รับรู้และรู้สึกถึงความรักความห่วงใยที่ผู้ใหญ่มีต่อตน ความผูกพันระหว่างลูกกับพ่อแม่จึงมีความลึกซึ้ง ลูกจึงมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ทดแทนพระคุณด้วยการดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่า ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมให้พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กทั้งหลายได้เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติเพื่อช่วยให้เด็กเจริญเติบโตอย่างมีความสุขทั้งทางกายและใจ

๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

วิถีการดำเนินชีวิตในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกันบ้าง วัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ควรได้รับการดำรงรักษาไว้และถ่ายทอดไปสู่อนุชนรุ่นหลังเพื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันจะก่อให้เกิดความภูมิใจในภาคต่อไป

๑.๕.๑ วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย ถึงแม้การดำรงชีวิตประจำวันในสังคมไทยปัจจุบัน จะแต่งกายแบบสากล แต่เป็นที่ยอมรับกันว่าการแต่งกายแบบไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จึงควรสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กไทยเห็นความงามของการแต่งกายแบบท้องถิ่น และแต่งกายแบบท้องถิ่นบ้างตามโอกาสที่เหมาะสม

๑.๕.๒ วัฒนธรรมทางศิลปะ ศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความงาม และเพื่อประโยชน์ใช้สอยควบคู่ไปกับความงาม เช่น ภาพวาด รูปปั้น งานออกแบบ สิ่งก่อสร้าง การสร้างที่อยู่ สาธารณสถาน หรือวัดอุสถานทางศาสนา ตลอดจนการออกแบบตกแต่งต่าง ๆ รวมทั้งงานศิลปะที่ทำด้วยมือ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีให้เห็นอยู่รอบตัว เด็กควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ที่มีต่อจิตใจ และคุณค่าจากประโยชน์ใช้สอย

๑.๕.๓ วัฒนธรรมทางดนตรีและนาฏศิลป์ แต่ละท้องถิ่นของไทยมีดนตรีและนาฏศิลป์แตกต่างกัน เช่น ภาคอีสานมี เข้ขี้ หมอลำ ภาคใต้มี มโนราห์ หนังใหญ่ ภาคเหนือมีฟ้อนเล็บ สะล้อซอซึง ภาคกลางมี เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย เพลงอีแซว เป็นต้น ดนตรีและนาฏศิลป์เป็นสิ่งจรรโลงใจ ช่วยให้จิตใจมีความละเอียดอ่อน และเป็นสุข ดนตรีจึงเป็นสื่อในการสร้างเสริมลักษณะที่ดีให้แก่เด็กได้

๑.๕.๔ วัฒนธรรมทางเครื่องเล่น และการเล่น การเล่นเป็นกิจกรรมที่เด็กชอบและได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นเนืองนิจ การเล่นก่อให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาการ และคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกาย ภาษา พฤติกรรม ความคิด อารมณ์ และความสัมพันธ์ของเด็กกับผู้อื่น เครื่องเล่นของเด็กไทยสร้างขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ลำไม้ไผ่ กะลามะพร้าว เมล็ดพืช เครื่องเล่นบางอย่างทำจากของใช้ในบ้านที่หมดสภาพแล้ว การเล่นของเด็กเลียนแบบชีวิตจริง พ่อแม่มีส่วนช่วยทำเครื่องเล่นให้ลูก และบางครั้งร่วมเล่นกับลูกด้วย ตัวอย่างของเล่นสำหรับเด็กเช่น ม้าก้านกล้วย ปืนก้านกล้วย ตุ๊กตาข้าวลูกตาล เป็นต้น

การเล่นของเด็กนอกจากเล่นของเล่นจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติจากวัสดุเหลือใช้หรือเศษวัสดุแล้ว ยังเล่นการละเล่นของไทย เช่น เล่นชายของ/หม้อข้าวหม้อแกง/ซ่อนหา/ตำรวจจับผู้ร้าย/โป้งแปะ ปิดตาจ๊ะเอ๋ แมงมุม จ้ำจี้ไล่จับ/อีเถิดนั้ง/ตะพุ่น/โป้งแปะ นอกจากนี้ แต่ละท้องถิ่น เด็กยังเล่นการละเล่นพื้นเมืองของท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น

ระยอง มีการเล่นข้าวหลามตัด : ผู้เล่นจับมือกันเป็นวงกลม ใช้มือตัดมือผู้เล่นที่จับกันอยู่ให้ขาดจากกันแล้ววิ่งสวนทางกัน ถ้าใครกลับมาถึงที่เดิมก่อนก็ชนะ ใครมาถึงที่หลัง ๓ ครั้งถูกลงโทษ ต้องเดินในวงกลมให้เพื่อนดู

พระนครศรีอยุธยา มีการเล่นตะโหนด : อุปกรณ์คือเหง้าไม้ไผ่ ลำไม้ไผ่ขนาดยาวเท่าแขนเล่นโดยขุดหลุม ใช้ไม้ไผ่เป็นไม้ตี ตีเหง้าไม้ไผ่ลงหลุม ใครตีได้ใกล้หลุมที่สุดชนะ จะได้ลงโทษเพื่อน

เพชรบุรี มีการเล่นทอยตุ่ม : ใช้ไม้เนื้อแข็งกลาให้กลมเหมือนลูกมะตุม ทอยให้ลูกเส้นหรือวงที่กำหนด นิยมเล่นตอนสงกรานต์

ลำปาง มีการเล่นลับลิ้ : ซ่อนหลายคนแล้วไปหา

สุราษฎร์ธานี เล่นบวชสามเณร : สมมุติผู้เล่นคนหนึ่งเป็นสามเณร เพื่อนให้ชื่อหลังมีคนแห่ คนรำไปรอบ ๆ

สำหรับเด็ก การเล่นคือการเรียน เด็กเกิดการเรียนรู้จากการเล่นมากจึงควรส่งเสริมให้เด็กเล่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นกับของเล่นที่ได้จากธรรมชาติ รวมทั้งการเล่นและการละเล่นของไทย เพื่อใช้ประโยชน์และสืบทอดวัฒนธรรมทางด้านนี้ต่อไป

หากไม่รณรงค์ให้ใช้ตัวเลขไทยกันแล้ว ในไม่ช้าตัวเลขไทยอาจสูญหายไปในอนาคต

๑.๖ แนวคิดเกี่ยวกับภาษา

คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน จึงมีการสอดแทรกภาษาไว้ในการเล่นต่าง ๆ เช่น บทร้อง บทสนทนาโต้ตอบ คำคล้องจอง ปริศนาคำทายตัวอย่างเช่น

เล่นงูกินหาง มีบทสนทนาโต้ตอบ

เล่นรีรีข้าวสาร มีคำคล้องจอง

เล่นมอญซ่อนผ้า มีบทร้อง

ตัวอย่างปริศนาคำทายเช่น อะไรเอ่ย สี่ตีนเดินมา หลังคามุงกระเบื้อง (เต่า) อะไรเอ่ยนกมีหู นกมีปีก (ค้างคาว) อะไรเอ่ย ยี่งัดตัวยาว (ถนน)

นอกจากนี้ คนไทยยังเป็นคนช่างเล่า จึงมีนิทานสำหรับเด็ก โดยเฉพาะนิทานพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนความเชื่อ ความคิด และวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีต

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งคนไทยควรมีความภาคภูมิใจที่เรามีภาษาของเราเอง ไม่ต้องพึ่งพาภาษาอื่น เหมือนคนในหลาย ๆ ประเทศ ภาษาไทยนอกจากจะมีภาษาพูดและภาษาเขียนแล้ว ยังมีตัวเลข ซึ่งเป็นระบบฐานสิบเช่นเดียวกับระบบตัวเลขฮินดูอารบิกที่ใช้กันอยู่เป็นสากล แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคนไทยนิยมใช้ตัวเลขฮินดูอารบิกกันอย่างแพร่หลายมีการใช้ตัวเลขไทยกันอยู่บ้างเพียง

ประปรายเท่านั้น หากไม่รณรงค์ให้ใช้ตัวเลขไทยกันแล้วในไม่ช้าตัวเลขไทยอาจสูญหายไปในอนาคต ดังนั้นเด็กไทยจึงควรได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของภาษาไทยและตัวเลขไทย รวมทั้งการใช้นิทาน ปริศนาคำทาย การเล่น และการละเล่นต่าง ๆ ที่มีคุณค่าทางภาษาเพื่อส่งเสริมภาษาไทยอันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่มีความสำคัญมาก

๑.๗ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางจิตวิญญาณ

เด็กไทยเติบโตขึ้นท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เช่น ไร่นาป่าเขา แม่น้ำลำคลอง ก้อนหิน ดินทราย ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์เลี้ยง เด็กได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ตั้งแต่ได้ฝึกการสังเกต เปรียบเทียบฝึกการเคลื่อนไหวในการเล่น เกิดความรู้ความเข้าใจจากการทดลอง สัมผัส สัมพันธ์ และสามารถปรับตัวได้อย่างดี

สิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณ หมายถึง การจัดสถานที่ กฎเกณฑ์ และวิธีการดำรงชีวิตภายในบ้านและวัด ที่แสดงคุณค่าทางนามธรรม ครอบคลุมไปถึงความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่สร้างบรรยากาศ ความหวัง กำลังใจ และเป็นที่พักทางจิตใจด้วย

เด็กเล็กได้เรียนรู้ที่ละน้อย เมื่อได้นอนเปล ฟังแม่แหกกล่อม ได้เห็นหิ้งพระ พระพุทธรูป ภาพบรรพบุรุษ ได้เรียนรู้ที่จะเคารพผู้เฒ่าอายุ ความมีอาวุโส ได้ติดตามพ่อแม่ในการทำบุญ และสังเกตพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน และเป็นประเพณีในหมู่บ้าน

วิถีวัฒนธรรมไทย จึงผูกพันกับธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี มีกฎเกณฑ์ทางสังคมภายในครอบครัว ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพ และทางสังคมของเด็กอยู่มาก จะเห็นได้ว่าการได้ใกล้ชิด และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณที่ผู้ใหญ่จัดไว้ในวิถีชีวิตไทย ช่วยให้เด็กเรียนรู้ข้อเท็จจริงต่างๆ เรียนรู้การปรับตัว และค่านิยมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติ ดังนั้นสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางจิตวิญญาณ จึงเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างดี

**การดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันอบอุ่นในครอบครัว และ
วงศาคณาญาติ รวมทั้งการมีความเข้าใจและอบรมเลี้ยงดูเด็ก
ให้ไปในทิศทางเดียวกัน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาเด็ก**

๑.๘ แนวคิดเกี่ยวกับวงศาคณาญาติ

แม้ว่าปัจจุบัน ครอบครัวไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากลักษณะของครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติยังมีอยู่มาก นอกจากพ่อแม่ซึ่งมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว ญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ ยังมีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยายเป็นผู้ที่เลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิด เมื่อแม่มีความจำเป็นต้องไปทำงานนอกบ้าน พี่ทั้งชายและหญิงมักจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลน้อง เด็กได้กิน นอน เล่น และออกกำลังกายช่วยงานบ้านร่วมกับผู้ใหญ่เสมอ

เพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันหลายครอบครัวในหมู่บ้าน ทำให้เด็กได้เรียนรู้วิถีชีวิตในสังคม ด้วยการติดตามพ่อแม่ไปพบปะเพื่อนบ้านที่วางตัวเป็นญาติด้วย เด็กไทยจึงเติบโตในภาวะที่อบอุ่น ปลอดภัย และมีพัฒนาการทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอนาคตซึ่งมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมันอันจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าเหว และความเห็นแก่ตัว การดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันอบอุ่นในครอบครัว และวงศาคณาญาติ รวมทั้งการมีความเข้าใจและอบรมเลี้ยงดูเด็กให้ไปในทิศทางเดียวกัน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาเด็ก

๒. หลักการทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาพัฒนาเป็นหลักการทางวัฒนธรรมได้ดังนี้

**วิถีชีวิตไทยผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เห็นความสำคัญของ
สิ่งแวดล้อม เด็กไทยควรได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่า
ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
ช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอย่างผสมกลมกลืนกับ
สิ่งแวดล้อม**

๑. การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรัก ให้การสัมผัสโอบกอด ดูแลเอา
ใจใส่ พุดคุยด้วยความรักความเอ็นดู และดูแลความปลอดภัยให้เด็ก เป็นวิธี
การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ที่ช่วยให้เด็กเติบโตอย่างมีความสุขทั้งกาย และใจ จึงควร
ส่งเสริมให้พ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กทั้งหลายได้เห็นคุณค่าและนำไปปฏิบัติ

๒. ถึงแม้ครอบครัวไทยจะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง จาก
ครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น วงศาคุณาญาติก็ยังมีส่วนในการอบรม
เลี้ยงดูเด็ก การพัฒนาเด็กจึงต้องเห็นความสำคัญของวงศาคุณาญาติ ควรส่งเสริม
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและวงศาคุณาญาติ รวมทั้งให้มีความเข้าใจใน
การอบรมเลี้ยงดูเด็กไปในทิศทางเดียวกัน

๓. การฝึกเด็กให้เป็นผู้มีใจดี มีสง่า มีกิจกรรมารยาทเรียบร้อยน่ารัก
มีสัมมาคารวะทั้งทางกาย วาจา ใจ ตามคุณสมบัติของผู้ดี จะช่วยให้เด็กมี
ความประพฤติที่เหมาะสมทั้งทางด้านคุณธรรมและสังคม

๔. ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ควรส่งเสริมค่านิยมของความเป็น “เด็กดี”
อันได้แก่ ความเป็นผู้มีมารยาท รู้จักกาลเทศะ มีความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด
รู้จักช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อแบ่งปันผู้อื่น อันจะทำให้เด็กเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป

๕. การแต่งกายแบบไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะการแต่งกาย
แบบท้องถิ่น เด็กจึงควรได้รับการจูงใจให้เห็นความงามของเครื่องแต่งกายแบบไทย
โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายแบบท้องถิ่น และได้แต่งกายแบบท้องถิ่นตามโอกาส
ที่เหมาะสม

๖. ศิลปะไทย เช่น ภาพวาด รูปปั้น รูปแกะสลัก สถาปัตยกรรมที่ปรากฏเป็นที่อยู่อาศัยหรือศาสนสถานต่างๆ รวมทั้งการตกแต่งแบบไทย มีคุณค่าทั้งทางด้านจิตใจ และประโยชน์ใช้สอย เด็กจึงควรได้รับการโน้มน้าวให้เห็นความงามของศิลปะไทย โดยเฉพาะศิลปะไทยในท้องถิ่นของตน

๗. ดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นสิ่งจรรโลงใจให้เป็นสุข สนุกสนาน แต่ละท้องถิ่นมีเครื่องดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นของตน เด็กจึงควรได้รับการปลูกฝังให้ชื่นชมในความไพเราะของดนตรีท้องถิ่น และความงามของนาฏศิลป์ท้องถิ่น

๘. เครื่องเล่นและการเล่นของเด็กเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และช่วยขยายวงประสบการณ์ชีวิตแก่เด็กอย่างยิ่ง และยังเป็นสื่อสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ผู้ใหญ่ควรเข้าใจ เอาใจใส่ และใช้เครื่องเล่นเป็นเครื่องมือในการอบรมเลี้ยงดู

๙. เด็กไทยสามารถเรียนรู้ด้วยการเล่นจากสิ่งธรรมชาติรอบตัว เช่น เล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นหมากเก็บ การพัฒนาเด็กจึงสามารถใช้สิ่งธรรมชาติเป็นสื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้

๑๐. วิธีการเล่น กฎ กติกา ตลอดจนการตัดสินผลการเล่น ส่วนใหญ่มีสาระด้านคุณธรรม และสอดแทรกค่านิยม ชนบธรรมเนียมประเพณีไว้ การเล่นจึงมีคุณค่าทางศีลธรรมด้วย

๑๑. การเล่นของเด็ก เป็นการฝึกทักษะทางสังคม ที่เด็กจะได้ฝึกการปรับตัวฝึกพฤติกรรมกลุ่ม การเล่นจึงเป็นสื่อสำหรับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในด้านการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดี และการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้

๑๒. การละเล่นของไทยสนุกสนาน ไม่ต้องใช้สิ่งประกอบที่มีราคาแพง สามารถส่งเสริมพัฒนาการของเด็กได้ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จึงควรนำมาใช้เป็นสื่อในการพัฒนาเด็ก โดยเฉพาะการละเล่นท้องถิ่น

๑๓. ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติที่ทำให้คนไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และแสดงถึงความเป็นเจ้าของประเทศไทยอย่างแท้จริงคนไทยจึงควรเห็นความสำคัญ และภาคภูมิใจในภาษา ของตน นอกจากนี้คนไทยยังเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน

การเล่นของเด็กจึงมีภาษาเข้ามาเกี่ยวข้องมาก เช่น มีบทสนทนาโต้ตอบ มีบทร้อง มีคำคล้องจอง มีปริศนาคำทาย และยังใช้นิทานในการอบรมเด็กการพัฒนาเด็กจึงสามารถใช้นิทาน ปริศนาคำทาย รวมทั้งการเล่นและการละเล่น ที่มีคุณค่าทางภาษา เป็นสื่อช่วยเสริมภาษาไทยอันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่มีความสำคัญยิ่ง

๑๔. ประเทศไทยเคยใช้ตัวเลขไทยสำหรับบอกจำนวน แต่หลังจากการออกกฎหมายให้ใช้ตัวเลขฮินดูอารบิกแทนตัวเลขไทยอยู่ระยะหนึ่ง แล้วยกเลิกไป ความนิยมในการใช้ตัวเลขฮินดูอารบิกก็ยังไม่เสื่อมคลาย เพื่อสงวนรักษาตัวเลขไทยไม่ให้สูญหายไป ในการพัฒนาเด็กจึงควรส่งเสริมบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เด็กเกิดความคุ้นเคยกับตัวเลขไทย

๑๕. การจงใจให้เด็กรักชาติ ฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งจำเป็นต่อความมั่นคงของชาติ และการปลูกฝังจิตใจสำนึกของความเป็นไทย

๑๖. วิถีชีวิตไทยผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เช่น รุกขเทวดา แม่คงคา แม่โพสพ เด็กไทยควรได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิต และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ตามวิถีชีวิตที่เคยเป็นมา ซึ่งจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอย่างผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม

๑๗. เด็กไทยเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจึงทำให้มีจิตใจอ่อนโยน การพัฒนาเด็กจึงต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติและส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้มาก

๑๘. เด็กไทยเรียนรู้ค่านิยมและบทบาทต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณที่ผู้ใหญ่จัดไว้ อาทิเช่น หิ้งพระ ภาพบรรพบุรุษ พิธีกรรมต่างๆ การจัดสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณให้ส่งเสริมค่านิยมและคุณธรรมที่พึงประสงค์ จึงเป็นวิธีการสำคัญประการหนึ่งในการปลูกฝังค่านิยมและช่วยให้เด็กเรียนรู้บทบาทต่างๆ

บทที่ ๕

แนวคิดและหลักการทางการศึกษาปฐมวัย เพื่อการพัฒนาเด็กไทย

การจัดการศึกษาปฐมวัยของไทย ควรใช้ประโยชน์
จากความรู้ที่เป็นสากลเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐาน ธรรมชาติ
และพัฒนาการของเด็ก รวมไปถึงแนวคิดและหลักการทาง
พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย สภาพปัญหา ความต้องการ
และแนวโน้มของสังคมและเด็กไทยอันเป็นบริบทของสังคมไทย

จากอดีตมาจนปัจจุบัน ได้มีทฤษฎีหลายทฤษฎีที่พยายามอธิบายถึง
พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก แต่ยังไม่มียุทธวิธีใดที่สามารถอธิบายพัฒนาการของ
เด็กได้ครอบคลุมทุกด้าน ทฤษฎีใดให้ข้อความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กว่า เด็ก
แต่ละคนมีพัฒนาการไปตามลำดับขั้นของพัฒนาการ โดยพัฒนาการในขั้นต้นจะ
เป็นพื้นฐานของพัฒนาการในขั้นต่อไป แต่การพัฒนาของเด็กจะช้าหรือเร็ว แตกต่าง
กันไปตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น กรรมพันธุ์ สภาพระหว่างคลอด และการอบรมเลี้ยงดู
ภายหลังคลอด ซึ่งครอบคลุมการเลี้ยงดูทางร่างกาย และประสบการณ์ต่าง ๆ และ
ปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคล สัตว์ พืช สิ่งของ และวัตถุ
ต่าง ๆ หากเด็กไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานต่าง ๆ อย่างเหมาะสม
พัฒนาการในขั้นนั้น ๆ จะชะงักงัน ไม่สามารถพัฒนาไปสู่ขั้นต่อไปได้ และก่อให้เกิด
ปัญหาที่ยุ่ยากซับซ้อนต่อไปในอนาคตพัฒนาการในช่วง ๑ ปีแรกของชีวิตซึ่งเป็นไป

อย่างรวดเร็วและเป็นฐานของพัฒนาการในขั้นต่อ ๆ ไปนี้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น ข้อความรู้จากทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพ

การศึกษาวิจัยในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยยังพบว่า เด็กปฐมวัย ไม่ว่าในชนชาติใดและในวัฒนธรรมแบบใด จะมีธรรมชาติ ความต้องการพื้นฐาน และพัฒนาการในทำนองเดียวกันทั้งสิ้น ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะว่าเด็กเล็กยังไม่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมในสังคมที่ตนอยู่มากนัก ความต้องการและพฤติกรรมที่แสดงออก จึงเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นสากล แต่เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นได้รับการถ่ายทอดค่านิยมและการขัดเกลาทางสังคม จึงเริ่มมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป ตามลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมที่ตนอยู่

ความรู้ที่เป็นสากลในแง่ของธรรมชาติ ความต้องการพื้นฐานและพัฒนาการ ในวัยเด็กเล็กนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็กไม่ว่าในวัฒนธรรมใด ๆ ในการจัดการศึกษาปฐมวัยของไทย เราจึงควรใช้ประโยชน์จากความรู้ที่เป็นสากล เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานธรรมชาติ และพัฒนาการของเด็ก ร่วมไปกับแนวคิด และหลักการทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย สภาพปัญหา ความต้องการและแนวโน้มของสังคมและเด็กไทย อันเป็นบริบทของสังคมไทย

แนวคิดทางการศึกษาปฐมวัยที่ได้ศึกษาและกลั่นกรองว่าเหมาะสมจะเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กไทยมีดังนี้

แนวคิดทางการศึกษาปฐมวัย

เนื่องจากการศึกษาเป็นเรื่องของการพัฒนาคนทุกระดับอายุ การศึกษาปฐมวัยจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย จึงมีทั้งส่วนที่เป็นแนวคิดทั่วไป ไปเกี่ยวกับการศึกษา และส่วนที่เป็นแนวคิดเฉพาะ การศึกษาสำหรับเด็ก ๐-๖ ปี ซึ่งจะขอนำเสนอเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

๑. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษา
 - ๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์
 - ๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กโดยครอบครัว

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย
 - ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการ
 - ๒.๒ ลักษณะพัฒนาการและความต้องการของเด็กปฐมวัย
 - ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
 - ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัย

๑. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษา

๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์

คนเราทุกคนมีพื้นฐานทางกายและจิตใจทั้งที่เหมือนกันในฐานะมนุษย์ชนและทั้งที่ต่างกันในฐานะเอกลักษณ์บุคคล เป้าหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ชนคือ การสร้างมนุษย์ที่รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักสามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ชนมีหลักสำคัญ ๒ ประการคือ

๑) พัฒนามนุษย์ให้ตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ การทำร้ายผู้อื่นเป็นการทำร้ายตนเองด้วย การแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ชนชั้นหรือหมู่คณะทำให้เกิดความแตกแยก และทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างไม่มีความสุข มนุษย์ต้องรักมนุษยชาติ ความสุขสงบที่แท้จริงจึงจะเกิดแก่ทุกคน

๒) พัฒนามนุษย์ให้เข้าใจและยอมรับความจริงของธรรมชาติว่า ความสุขและความทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ชาติ มิใช่การต่อสู้ดิ้นรนที่ขัดธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการตามสัญชาตญาณซึ่งย่อมถูกกระตุ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

เป้าหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาเอกลักษณ์บุคคลคือ การสร้างมนุษย์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด คนเราส่วนใหญ่ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ไปเพียง

**เป้าหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาเอกลักษณ์บุคคลคือ
การสร้างมนุษย์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด**

**การพัฒนาเอกลักษณ์บุคคลคือ การทำให้แต่ละคนขยาย
การเรียนรู้จากภายในตัวให้สอดคล้องกับการเรียนรู้จากภายนอก**

น้อยนิด ศักยภาพที่พัฒนาได้ ไม่ได้มีเฉพาะส่วนที่อาศัยการรับรู้จากภายนอก อันเป็นขบวนการเรียนรู้ที่อาศัยความจำ ความคิด เหตุผลในการจำแนกแยกแยะ และการวิเคราะห์ซึ่งเป็นความรู้ที่มีลักษณะคล้ายความรู้ทางตรรกวิทยา คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เท่านั้น ศักยภาพในการพัฒนายังมีส่วนที่เป็นการเรียนรู้จากภายใน ตัวผู้เรียนซึ่งจะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้เรียนหยุดรับรู้จากภายนอก เป็นการเรียนรู้ที่มี ลักษณะคล้ายการเรียนรู้ศิลปะที่ไม่มีถ้อยคำไม่จำแนกแยกแยะ แต่เป็นการสังเคราะห์ ที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การหยั่งรู้เอง (Intuition) ตลอดจนการรู้แจ้งในความจริงของธรรมชาติ การพัฒนาเอกลักษณ์บุคคลคือ การทำให้แต่ละคนขยายการเรียนรู้จากภายในตัวให้สอดคล้องกับการเรียนรู้จากภายนอก

การศึกษาทั้งที่พัฒนาเอกลักษณ์บุคคลและมนุษย์ชนควรมีแนวทางดังนี้

- ๑) ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่าของตนเองตามศักยภาพและข้อจำกัด ที่มีและให้เสรีภาพในการพัฒนาศักยภาพของเขา
- ๒) พัฒนาปัญญาของมนุษย์ด้วยการส่งเสริมความอยากรู้อยากเรียน การมีวิจารณ์ญาณ รวมทั้งขัดเกลาอคติและความคับแคบของจิตใจ
- ๓) พัฒนาให้ทุกคนมีความรักเพื่อนมนุษย์ รู้คุณธรรมชาติ เคารพพ่อแม่ ผู้ใหญ่ และกฎระเบียบของสังคม
- ๔) พัฒนาให้คนมีความขยันหมั่นเพียร รับผิดชอบ และทำงานเพื่อพัฒนาสังคม
- ๕) พัฒนาให้คนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ในขณะที่เดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีมารยาท และมีความประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ

๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กโดยครอบครัว

เพสตาลอซซี (Pestalozzi) เป็นนักการศึกษาผู้ให้ความสำคัญ

อย่างมากแก่ครอบครัวเขากล่าวว่าความรักของแม่เป็นพลังสำคัญในการเจริญเติบโตของเด็ก ความรักที่ประกอบด้วยเหตุผลและความมุ่งมั่นที่จะปลูกฝังสิ่งดีงามให้แก่เด็กเป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่แท้จริง ความรักที่บริสุทธิ์และความสัมพันธ์ที่อบอุ่นกลมเกลียวกันในครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับเด็กในการพัฒนาความคิด ความรู้สึก และการกระทำที่สอดคล้องกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิตที่สมบูรณ์มั่นคงต่อไป

พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลักในครอบครัวเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก เพราะโดยความสัมพันธ์จะเป็นผู้ที่สามารถสนองความต้องการทุกด้านของเด็กได้ดีที่สุด พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กต้องมีจิตสำนึกในภาระหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดู ต้องรู้สึกว่าตนมีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็ก ความสนใจ การรับฟังและการตอบสนองที่อ่อนโยนล้วนทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณค่า เกิดความมั่นใจในตนเอง มีแรงจูงใจในตนเองและมีแรงจูงใจใฝ่รู้ ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการทุกด้าน

พ่อแม่ต้องรู้ว่าการอบรมเลี้ยงดูเด็กต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กในเรื่องพัฒนาการของเด็ก วิธีสังเกตเด็ก วิธีป้องกันปัญหา วิธีอบรมบ่มนิสัย วิธีใช้สิ่งแวดล้อมที่บ้านจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้เด็ก ตลอดจนวิธีสื่อสารและปฏิบัติต่อเด็กเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กควรมีความเชื่อมั่นว่าตนสามารถหาความรู้เหล่านี้ได้ด้วยตนเองจากบุคลากรที่ให้บริการเรื่องเด็กและจากสื่อมวลชนทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์หรือ วิทยุ โทรทัศน์

ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กได้โดยลำพัง การสนับสนุนของหน่วยงานที่จัดบริการพื้นฐานแก่เด็ก จะช่วยให้ครอบครัวทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น หน่วยงานเหล่านี้ นอกจากมีหน้าที่ให้บริการพื้นฐานแก่เด็กโดยตรงแล้ว ยังมีหน้าที่สร้างจิตสำนึกของพ่อแม่ในภาระการเลี้ยงดูเด็ก ให้ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู และติดตามความก้าวหน้าในคุณภาพการอบรมเลี้ยงดู

งานสนับสนุนครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นหน้าที่ของหลายหน่วยงาน เช่น หน่วยงานด้านอนามัย ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชน การประสานงานระหว่างหน่วยงานเหล่านี้จะทำงานบริการต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นเอกเทศรวมกันเป็นเครือข่ายการบริการที่สามารถสนองความต้องการของเด็ก

และครอบครัวได้ครบถ้วน การประสานงานบริการจะทำได้สำเร็จโดยการสื่อสารและร่วมมือของทุกฝ่ายทั้งในเรื่องของบุคลากร ภารกิจและงบประมาณ

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการ

พัฒนาการเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิ มีความต่อเนื่องไปตลอดชีวิต การเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการมีทั้งที่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยคงเค้าพัฒนาการเดิม และแบบปฏิวัติเปลี่ยนแปลงจนไม่เห็นเค้าพัฒนาการเดิม คนเราจะมีพัฒนาสมวัยเมื่อความต้องการทุกด้านได้รับการตอบสนอง โดยเฉลี่ยคนในระดับอายุเดียวกันมักมีระดับวุฒิภาวะ ระดับประสบการณ์และระดับพัฒนาการในด้านต่างๆ ใกล้เคียงกัน เมื่ออายุมากขึ้นพัฒนาการในการเรียนรู้และการแสดงออกจะแตกต่างจากเดิม ความบกพร่องที่เกิดขึ้นกับพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่ง หากทิ้งไว้อาจส่งผลกระทบต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตามการมีพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งสมวัยไม่ได้แสดงว่าคนนั้นจะมีพัฒนาการด้านอื่นสมวัยไปด้วย พัฒนาการแต่ละด้านเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของพัฒนาการของแต่ละคน โดยขั้นตอนที่ได้พัฒนาไปแล้วจะเป็นพื้นฐานของขั้นตอนที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นต่อไป กรรมพันธุ์และสภาวะต่างๆ ขณะที่เด็กอยู่ในครรภ์และระหว่างคลอดส่งผลให้เด็กแต่ละคนมีพื้นฐานทางร่างกาย และจิตใจแตกต่างกัน พื้นฐานดังกล่าวมีส่วนกำหนดอัตราและระดับของพัฒนาการแต่ละด้าน ผลกระทบบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ทางลบอย่างรุนแรง อาจไม่เห็นผลในทันที แต่อาจสะกิดกันทำให้พัฒนาการบางด้านหยุดชะงัก การส่งเสริมพัฒนาการให้เห็นเป็นในทางที่เหมาะสม ทำได้ง่ายกว่าการแก้ไขพัฒนาการที่เป็นไปในทางที่เบี่ยงเบนแล้ว

พัฒนาการในแต่ละด้านของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกของชีวิตนั้น แม้จะมีลักษณะร่วมกันหลายประการ แต่ในพัฒนาการแต่ละด้านก็ได้มีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้โดยละเอียด ถึงขั้นตอน และการพัฒนาของเด็กในด้านนั้น ๆ ซึ่งจะขอยกมากล่าวเฉพาะทฤษฎีที่เห็นว่ามีเหมาะสม สามารถนำมาใช้ได้โดยตรงในการพัฒนาเด็กในสังคมไทย ดังนี้

๒.๑.๑ ทฤษฎีพัฒนาการทางกาย

กิเซลล์ (Gesell) อธิบายว่าพัฒนาการทั้งหมดปรากฏขึ้นเป็นรูปแบบที่แน่นอนและเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น ซึ่งไม่เพียงแต่การเจริญเติบโตของร่างกาย (เนื้อเยื่อและอวัยวะ) เท่านั้น แต่รวมไปถึงพฤติกรรม และหน้าที่ของสิ่งเหล่านั้นด้วย วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบอันดับที่สองที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการ สิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบที่ช่วยต่อเติมเสริมการพัฒนาร่างกายต่าง ๆ แต่ไม่ใช่เป็นตัวทำให้เกิดพัฒนาการนั้น ๆ ถ้าวุฒิภาวะยังไม่เกิดขึ้น สภาพแวดล้อมจะไม่มีอิทธิพลอะไรต่อพัฒนาการของเด็ก วุฒิภาวะจะถูกกำหนดโดยพันธุกรรม ซึ่งมีอยู่ในเด็กแต่ละคนมาแต่กำเนิด ส่วนสภาพแวดล้อมเป็นตัวทำให้เด็กแตกต่างกัน

คำว่า “วุฒิภาวะ” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิตโดยไม่มี การเรียนรู้มาก่อน และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะนำมาซึ่งความสามารถใหม่ ๆ

การเติบโตและพัฒนาการของเด็ก จะมีลักษณะต่อเนื่องเป็นขั้นตอน และการที่จะสามารถเติบโตพัฒนาถึงขั้นใดก็จะต้องบรรลುವุฒิภาวะ (Maturity) ของความสามารถขั้นนั้นรวมทั้งมีความพร้อมด้วย (Readiness) เช่น การที่เด็กอายุ ๑๘ เดือน จะเดินได้ก็จะต้องผ่านขั้นตอน นั่งได้ คลาน ได้ ยืนได้ แล้วจึงจะมีวุฒิภาวะและความพร้อมที่จะเดินได้

พัฒนาการเป็นกระบวนการที่มีการประสานงานกันพร้อมกันไปหมดทั้งทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ การเติบโตทางร่างกายและพัฒนาการทางอารมณ์และสติปัญญาจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด เพราะฉะนั้น การศึกษาพัฒนาการเด็กจึงจะต้องศึกษาทั้งหมด มิใช่แยกศึกษาส่วนใดส่วนหนึ่ง

ความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นลักษณะเด่นของพัฒนาการ เด็กแต่ละคนจะมีการเติบโตและมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกัน ถึงแม้แบบแผนขั้นตอนพัฒนาการของเด็กทุกคนจะเหมือนกัน กล่าวคือ เด็กทุกคนจะต้องนั่งได้ ก่อนที่จะคลานได้ และยืนได้ก่อนที่จะเดินได้ แต่เด็กบางคนอาจจะเดินได้ตอน ๑๑ เดือน บางคนเดินได้ตอน ๑๖ หรือ ๑๘ เดือน และเด็กบางคนก็พัฒนาช้าใน

ตอนต้นอาจไปโตทันเด็กอื่นในระยะต่อไปก็มี นอกจากนี้แล้วยังมีความแตกต่างในเรื่องพื้นฐานของอารมณ์และสติปัญญาในเด็กแต่ละคนด้วย

กีเซลส์ได้วางเกณฑ์มาตรฐานสำหรับวัดพฤติกรรมของเด็กโดยใช้การสังเกตพฤติกรรมทางการเคลื่อนไหว (Motor Behavior) ซึ่งครอบคลุมการควบคุมอวัยวะต่างๆของร่างกายและความสัมพันธ์ทางการเคลื่อนไหว การสังเกตพฤติกรรมทางการปรับตัว (Adaptive Behavior) ซึ่งครอบคลุมความสัมพันธ์ของการใช้มือและสายตา การแก้ปัญหาในการปฏิบัติ การสำรวจและจัดกระทำต่อวัตถุ นอกจากนี้ยังมีการสังเกตพฤติกรรมทางการใช้ภาษา(Language Behavior) และพฤติกรรมทางสังคม (Personal-Social Behavior) อีกด้วย

ทฤษฎีของกีเซลส์ มีบทบาทอย่างมากในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็ก ซึ่งต้องจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของเด็กแต่ละบุคคล

๒.๑.๒ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา

นักทฤษฎีคนสำคัญที่ได้รับการยอมรับอย่างมากในเรื่องพัฒนาการทางสติปัญญาคือเพียเจท์ (Piaget) ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่าพฤติกรรมเกิดจาก

- ๑) วุฒิภาวะ (Maturation)
- ๒) ประสบการณ์สะสม (Experience)
- ๓) การถ่ายทอดจากสังคม (Social Transmission)
- ๔) กฎของความสมดุล (Equilibration)

เพียเจท์ อธิบายว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมวุฒิภาวะซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามระดับอายุ ตามประสบการณ์ที่ได้รับ และจากค่านิยมที่ถ่ายทอดมาจากสังคม และนอกจากนี้เพียเจท์ ยังเชื่อว่าพฤติกรรมเกิดขึ้นเพื่อปรับโครงสร้างความคิดความเข้าใจให้เกิดความสมดุลกับสภาพแวดล้อม เพียเจท์ได้ให้คำศัพท์อธิบายทฤษฎีของเขาไว้ดังนี้

การปรับตัว (Adaptation) คือ การที่มนุษย์พยายามปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยการซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างสติปัญญา(Accomodation) ตามสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสมดุล

ในโครงสร้างความคิด ความเข้าใจ (Equilibration)

การซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) คือกระบวนการที่อินทรีย์ได้ดูดซึมสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์เดิมของตน ขอบเขตของการดูดซึมนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมของอินทรีย์นั้น ๆ เช่น เด็กเล็ก ๆ จะเรียกผู้ชายที่เขาพบว่าพ่อ และผู้หญิงที่เขาพบว่าแม่ เพราะประสบการณ์เดิมของเขารู้จักแต่พ่อกับแม่ เมื่อเขาพบสิ่งใหม่ เขาก็สามารถจะรับรู้ได้ตามประสบการณ์เดิมของเขาเท่านั้น

การปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accomodation) เป็นกระบวนการควบคู่ไปกับการซึมซาบประสบการณ์ เมื่อสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของสติปัญญาในอินทรีย์จึงต้องมีการปรับให้สมดุลกับสิ่งแวดล้อม หน่วยที่มีการปรับตัวนี้ เพียเจท์ เรียกว่า สกิมา (Schema) ทั้งนี้หมายความว่า สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลช่วยให้เด็กเปลี่ยนความคิด ความเข้าใจและปรับโครงสร้างสติปัญญาให้ตรงกับสภาพแวดล้อมของเขา

พัฒนาการทางสติปัญญาตามทฤษฎีของเพียเจท์เป็นไปตามลำดับขั้นดังนี้

๑. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๒ ปี เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น ปาก หู ตา เด็กเรียนรู้จากการสัมผัส จับต้องสิ่งแวดล้อมรอบตัว

๒. ขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Pre-operational Stage) ตั้งแต่อายุ ๒-๖ ปี เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจสัญลักษณ์ หรือใช้เครื่องหมายท่าทางในการสื่อความหมาย เด็กเริ่มพัฒนาความสามารถในการรู้จักสิ่งที่เป็นตัวแทน (Representation) ในระยะนี้โครงสร้างทางสติปัญญาจะเป็นแบบง่าย ๆ การรับรู้ดีขึ้น แต่ยังไม่สามารถหาเหตุผลอ้างอิงได้ และเด็กจะมีความเชื่อในความคิดของตนเองอย่างมาก เนื่องจากมีความยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางอยู่มาก (Egocentric) เด็กสามารถเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ และมีปฏิกริยาต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว แต่เด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถคิดย้อนกลับได้ (Irreversibility)

๓. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Stage) อยู่ในช่วงอายุ ๗-๑๑ ปี เด็กสามารถรับรู้เกี่ยวกับรูปธรรมได้ดี

สามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่แลเห็นได้เริ่มรู้จักสร้างกฎเกณฑ์ จัดหมวดหมู่ แบ่งพวก และเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้นเริ่มคิดเป็นนามธรรมได้บ้าง

๔. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Stage) ช่วงอายุ ๑๑-๑๕ ปี เป็นช่วงที่เด็กสามารถรู้จักคิดหาเหตุผลอย่างมีระบบ และเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ป็นนามธรรมได้ดีขึ้น สามารถคาดคะเน ตั้งสมมติฐาน และแก้ปัญหาได้ มีความคิดหาเหตุผลแบบตรรกศาสตร์ เป็นขั้นเกิดพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ เด็กวัยนี้จะมีความคิดเท่าผู้ใหญ่ แตกต่างกันที่คุณภาพเพราะประสบการณ์ต่างกัน

ขั้นพัฒนาการของโครงสร้างสติปัญญานี้ จะเกิดไปตามลำดับขั้นไม่มีการข้ามขั้น และย้อนกลับขั้น พัฒนาการระยะแรกจะเป็นพื้นฐานของขั้นพัฒนาการระยะต่อไป

บรูเนอร์ (Bruner) เน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมเด็ก บรูเนอร์เห็นด้วยกับเพียเจท์ที่ว่า การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากกระบวนการภายในอินทรีย์ (Organism) ซึ่งจะพัฒนาได้ดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก

บรูเนอร์ แบ่งขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาและการคิดของมนุษย์ออกเป็น ๓ ขั้นด้วยกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ได้แก่

๑. ขั้นการกระทำ (Enactive Stage) เด็กเรียนรู้จากการกระทำและการสัมผัส

๒. ขั้นคิดจินตนาการหรือสร้างมโนภาพ (Iconic Stage) เด็กเกิดความคิดจากการรับรู้ตามความเป็นจริง และความคิดจากจินตนาการด้วย

๓. ขั้นใช้สัญลักษณ์และคิดรวบยอด (Symbolic Stage) เด็กเริ่มเข้าใจเรียนรู้ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และพัฒนาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็น

บรูเนอร์เชื่อว่า พัฒนาการทางความคิดจะเกิดขึ้นจากการเรียนรู้และขึ้นกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมากกว่าเกิดจากการพัฒนาภายใน

**อารมณ์วิตกกังวลพัฒนาขึ้นจากความคับข้องใจใน
สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลจากความไม่มั่นใจในตนเอง และจาก
การเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วในระยะต่าง ๆ**

ของอินทรีย์

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ และทฤษฎีความรู้ความเข้าใจของบรูเนอร์ สามารถใช้เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กสามารถจัดกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กได้

๒.๑.๓ ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตใจและอารมณ์

ออสซูเบล (Ausubel) ได้จำแนกประเภทของอารมณ์ออกเป็น ๒ ประเภทคือ

(๑) อารมณ์ดี

(๒) อารมณ์ไม่ดี

อารมณ์ดี แบ่งเป็น ๔ อารมณ์คือ รัก ดีใจ ชื่นหรือเบิกบาน และสงสารหรือเห็นใจ อารมณ์ต่าง ๆ จะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยเด็กจะพัฒนาอารมณ์รักตั้งแต่แรกเกิด จากการรักตัวเองออกมาสู่คนใกล้ชิดที่สุด และกระจายออกไป ใน ๒ เดือนแรก เด็กจะรู้จักอารมณ์ดีใจและปรากฏชัดเจนเมื่ออายุ ๒ ปี เด็กเริ่มเกิดอารมณ์ชื่นหรือเบิกบานเมื่ออายุได้ ๔ เดือน และอารมณ์เบิกบานนี้จะเกิดในเด็กเล็กมากกว่าเด็กโต ส่วนอารมณ์สงสารเห็นใจจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กอายุได้ประมาณ ๒ ปี หรือเริ่มมีความเข้าใจสถานการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ได้บ้างแล้ว

อารมณ์ไม่ดี จำแนกเป็น ๔ อารมณ์คือ วิตกกังวล กลัว โกรธและก้าวร้าว อิจฉาและริษยา และอารมณ์ถูกทอดทิ้ง อารมณ์วิตกกังวลพัฒนาขึ้นจากความคับข้องใจในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลจากความไม่มั่นใจในตนเอง และ

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระยะต่าง ๆ ของชีวิต อารมณ์กลัวมักจะมี
อารมณ์วิตกกังวลแฝงอยู่ด้วย อารมณ์โกรธและก้าวร้าวซึ่งมักจะเกิดคู่กันจะมีใน
เด็กปฐมวัยมากกว่าเด็กโต อารมณ์อิจฉาและริษยาจะพบมากในเด็กที่ต้องมีการแข่ง
ขันชิงดีชิงเด่น ส่วนอารมณ์ถูกทอดทิ้ง ถ้าเกิดขึ้นในเด็กปฐมวัย จะเกิดผลภัยต่อ
ชีวิตของเด็ก ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา

๒.๑.๔ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม สังคม และบุคลิกภาพ

ก. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

โคลเบอร์ก (Kohlberg) แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม
ของมนุษย์เป็น ๓ ระดับ และในแต่ละระดับแบ่งเป็น ๒ ขั้นย่อย ดังนี้คือ

ระดับที่หนึ่ง ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional
Level) มี ๒ ขั้นคือ

ขั้นที่หนึ่ง หลักการหลบหลีกการลงโทษ เด็กอายุ
๐-๗ ปี จะมีการพัฒนาการคิดเชิงจริยธรรมในระดับที่ประพฤติดีเพื่อหลีกเลี่ยง
การถูกลงโทษจากผู้ที่มิอำนาจเหนือกว่าตน

ขั้นที่สอง หลักการแสวงหารางวัล เด็กอายุ ๗-๑๐ ปี
จะเริ่มประพฤติดนตามกฎเกณฑ์โดยมีจุดมุ่งหมายเปลี่ยนไปจากการหลีกเลี่ยง
การถูกลงโทษ เป็นเพื่อให้ได้รับรางวัลและความพอใจแทน

เมื่อเด็กโตขึ้น เข้าสู่วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ เด็กจะพัฒนา
จริยธรรมของตนไปสู่ระดับที่สอง และที่สาม ตามลำดับคือ ระดับตามกฎเกณฑ์
(Conventional Level) และระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post-Conventional Level)
ในการพัฒนาไปสู่การมีจริยธรรมขั้นสูงนั้น โคลเบอร์กอธิบายว่า ต้องอาศัยปัจจัย

อารมณ์อิจฉาและริษยาจะพบมากในเด็กที่ต้องมีการ
แข่งขันชิงดีชิงเด่น ส่วนอารมณ์ถูกทอดทิ้งถ้าเกิดขึ้นในเด็กปฐมวัย
จะเกิดผลภัยต่อชีวิตของเด็ก ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา

หลายประการ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู พัฒนาการทางบุคลิกภาพ สติปัญญา และอื่น ๆ บุคคลบางคนแม้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แต่พัฒนาการทางจริยธรรมอาจยังอยู่ในขั้นต้น ๆ เท่านั้นก็ได้

ข. ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมและบุคลิกภาพ

ฟรอยด์ (Freud) ได้ย้ำถึงความสำคัญของวัย ๕ ปีแรกของชีวิตว่า เป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิต เขาเชื่อว่าวัยนี้เป็นรากฐานของพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ และบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเด็กที่สุด คือ แม่ จะเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคลิกภาพและสุขภาพจิตของเด็ก

ฟรอยด์ ได้พัฒนาทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยรุ่น โดยให้ชื่อว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ (Psychosexual Development) ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคน จะขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกาย โดยร่างกายจะเปลี่ยนแปลงบริเวณแห่งความพึงพอใจเป็นระยะ ๆ ในช่วงอายุต่าง ๆ กัน และถ้าบริเวณแห่งความพึงพอใจต่าง ๆ นี้ ได้รับการตอบสนองเต็มที่ เด็กจะมีการพัฒนาที่ดีและสมบูรณ์ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองเต็มที่ ก็จะทำให้เกิดการสะสมปัญหาและไปแสดงออกเมื่อเด็กโตขึ้น

นอกจากนี้ ฟรอยด์ยังกล่าวถึง โครงสร้างของบุคลิกภาพไว้ด้วยว่า บุคลิกภาพ ประกอบด้วยอิด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) ซึ่งการทำงานของบุคลิกภาพอยู่ภายใต้พลัง ๓ สิ่งนี้

อิด (Id) คือ บุคลิกภาพส่วนที่เป็นจิตไร้สำนึก เป็นแรงผลักดันตามธรรมชาติที่สั่งให้มนุษย์กระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ตามที่ตนต้องการ เป้าหมายของ Id คือ ความพึงพอใจ (Pleasure Principle)

อีโก้ (Ego) คือ บุคลิกภาพส่วนที่มนุษย์พัฒนาขึ้นจากการได้มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก เป็นส่วนที่ควบคุมให้มนุษย์ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยใช้หลักแห่งความเป็นจริง (Reality Principle)

ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) คือ บุคลิกภาพที่มนุษย์พัฒนาขึ้นจากค่านิยมและมาตรฐาน จริยธรรมของบิดามารดา เป็นส่วนที่ควบคุมให้มนุษย์

เลือกทำแต่สิ่งที่ตนคิดว่าดี (Ego Ideal) และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ขัดต่อมาตรฐานจริยธรรมของตน (Conscience) บุคคลที่มีบุคลิกภาพดีคือบุคคลที่อีโก้ (Ego) สามารถปรับให้เกิดความสมดุลระหว่างแรงขับเคลื่อนตามความต้องการตามธรรมชาติของอิด (Id) กับมาตรฐานจริยธรรมของซูเปอร์อีโก้ (Super Ego)

อีริคสัน (Erikson) เน้นความสำคัญของเด็กวัยนี้ว่า เป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก เป็นสิ่งที่แปลกใหม่และน่าตื่นเต้นสำหรับเด็ก บุคลิกภาพจะสามารถพัฒนาได้ดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละช่วงอายุของเด็กจะประสบสิ่งที่พึงพอใจตามขั้นพัฒนาการต่างๆ ของแต่ละวัยมากเพียงใด ถ้าเด็กได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ตนพอใจในช่วงอายุนั้น เด็กก็จะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่ดีและเหมาะสม พัฒนาการทางบุคลิกภาพของคน มี ๘ ขั้นคือ

ขั้นที่ ๑ ขั้นพัฒนาความไว้วางใจ หรือไม่ไว้วางใจในสภาพแวดล้อมและบุคคลรอบตัว (Sense of Trust VS. Sense of Mistrust) อยู่ในวัยแรกเกิดถึง ๑ ขวบ ทารกจะพัฒนาความรู้สึกว่าตนเป็นที่ยอมรับ และสามารถให้ความไว้วางใจเป็นมิตรแก่คนอื่น วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ไม่ว่าจะเป็นการให้การให้อาหารหรือวิธีการเลี้ยงดูต่างๆ จะส่งผลไปสู่บุคลิกภาพของความเป็นมิตรเปิดเผยและเชื่อถือไว้นั่นเองเชื่อใจต่อสภาพแวดล้อม และบุคคลต่างๆ ถ้าเด็กไม่ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างเพียงพอ เด็กก็จะพัฒนาบุคลิกภาพของความตระหนักรู้ตัวปกปิด ไม่ไว้วางใจใคร และมักมองโลกในแง่ร้าย

ขั้นที่ ๒ ขั้นพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง หรือความละอายและความสงสัยไม่แน่ใจในตัวเอง (Sense of Autonomous VS. Sense of Shame and Doubt) อยู่ในวัย ๑-๓ ปี เด็กวัยนี้เริ่มเรียนรู้ที่จะช่วยตนเองสามารถควบคุมตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ เด็กจะสามารถทำงานง่าย ๆ เหมาะกับวัยของเด็กให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง เช่น หยิบอาหารเข้าปาก เดิน วิ่งหรือเล่นของเล่น ซึ่งถ้าพ่อแม่บังคับ หรือห้ามไม่ให้เด็กกระทำการใดด้วยตนเอง หรือเข้มงวดเกินไป จะทำให้เด็กเกิดความสงสัยในความสามารถตนเอง เกิดความละอายในสิ่งที่ตนกระทำ ซึ่งจะทำให้เด็กรู้สึกว่าจะตนไม่สามารถทำอะไรได้อย่างถูกต้องและได้ผล เกิดข้อขัดข้องขบขี้ผู้อื่น

**ถ้าเด็กประสบความล้มเหลวทุกครั้งในงาน หรือสิ่งที่ตน
ทำ เด็กจะเกิดปมด้อย เกิดความท้อถอยที่จะทำสิ่งใหม่ ๆ ต่อไป**

ขั้นที่ ๓ ขั้นพัฒนาความคิดริเริ่ม หรือความรู้สึกผิด (Sense of Initiative VS. Sense of Guilt) อยู่ในช่วงอายุ ๓-๖ ปี ในช่วงนี้เด็กจะมีความกระตือรือร้น ที่จะเรียนสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเอง เด็กมีการเลียนแบบผู้อยู่ใกล้ชิด หรือสิ่งแวดล้อมที่ตนรับรู้ เด็กเริ่มเรียนรู้และยอมรับค่านิยมของครอบครัวและสิ่งที่ถ่ายทอดสู่เด็ก ถ้าเด็กไม่มีอิสระในการค้นหาจะส่งผลไปสู่ความคับข้องใจที่ไม่สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจของเด็กและความรู้สึกผิดติดตัว

ขั้นที่ ๔ ขั้นพัฒนาความขยันขันแข็งหรือความรู้สึกด้อย (Sense of Industry VS. Sense of Inferiority) อยู่ในช่วงอายุ ๖-๑๒ ปี วัยนี้เด็กเริ่มเข้าสู่สังคมภายนอกอย่างเต็มที่คือ สังคมโรงเรียน เด็กจะทุ่มเทความสามารถเพื่อทำงานต่าง ๆ ให้ดีเท่าผู้ใหญ่ เด็กต้องการทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุความสำเร็จ เด็กจะพยายามแข่งขันเพื่อความสำเร็จซึ่งจะทำให้เกิดความขยันขันแข็ง แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กประสบความล้มเหลวทุกครั้งในงานหรือสิ่งที่ตนทำ เด็กจะเกิดปมด้อยเกิดความท้อถอยที่จะทำสิ่งใหม่ ๆ ต่อไป

หลังจากขั้นนี้ เด็กก็จะพัฒนาต่อไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ ซึ่งจะไม่ขอกล่าวในที่นี้

ทฤษฎีของอิริคสัน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และเน้นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก โดยเชื่อว่าการพัฒนาต่าง ๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าในช่วงพัฒนาการขั้นใดก็ตามเด็กไม่สามารถประสบความสำเร็จในแต่ละขั้นของพัฒนาการ เด็กจะเกิดความขัดแย้งในใจและจะไม่สามารถพัฒนาไปสู่พัฒนาการที่สูงขึ้นในขั้นต่อไป นอกจากมีการจัดความขัดแย้งในใจนั้นได้ เด็กจึงสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก

แอดเลอร์ (Adler) เป็นนักจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญกับเรื่อง “ความสำนึกทางสังคม” ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคม

สูง จะเป็นบุคคลที่ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมและสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ให้แก่สังคมนั้น คนที่ไม่มีสำนึกทางสังคมจะไม่มีใครเห็นประโยชน์ของสังคมมากนัก และมีแนวโน้มที่จะแข่งขันกับผู้อื่น แอดเลอร์เชื่อว่าสำนึกทางสังคมของเด็กเป็นผลมาจากพันธกรรม ลักษณะทางกายของเด็กแต่ละคนมีอิทธิพลต่อวิธีที่ผู้อื่นปฏิบัติต่อเขา ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกของเด็กที่มีต่อตนเอง ผู้ใหญ่ที่เห็นว่าเด็กเป็นผู้มีความสามารถและมีสิ่งที่น่าสนใจในตัว ย่อมแสดงความรู้สึกนี้ให้เด็กเห็น เด็กจะซึมซับความคิดเห็นของผู้ใหญ่เข้าไป และมองตัวเองคล้าย ๆ กับที่ผู้ใหญ่มอง ถ้าผู้ใหญ่เห็นว่าเด็กไม่มีความสามารถ ความรู้สึกนั้นจะเป็นผลกระทบทำให้เด็กไม่นับถือตนเอง

วัยเด็กเป็นวัยที่เด็กประเมินตนเอง แอดเลอร์เชื่อว่าเด็กที่เห็นคุณค่าของตนเองจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสำนึกทางสังคมสูง เด็กที่ไม่เห็นคุณค่าของตนเอง จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสำนึกทางสังคมต่ำ สรุปได้ว่าเด็กที่เห็นคุณค่าของตนเอง จะมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง จะเป็นคนที่ยอมรับนับถือผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้ดี เด็กที่ไม่เห็นคุณค่าของตนเองและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะไม่มีใครนับถือบุคคลอื่นและไม่ใครให้ความร่วมมือกับผู้อื่น

ดิวอี้ (Dewey) นักการศึกษาและนักปรัชญาเชื่อว่า การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ คือ การทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในจิตสำนึกทางสังคมของเผ่าพันธุ์ จิตสำนึกทางสังคมนี้เริ่มต้นตั้งแต่เราเกิดโดยที่เราไม่รู้ตัว เด็กจะถูกกระตุ้นจากสถานการณ์ทางสังคมให้เขาค่อย ๆ ลดการกระทำและความรู้สึกที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง และเพิ่มการกระทำและความรู้สึกเพื่อสังคมที่เขาอยู่ การศึกษาเป็น

เด็กที่เห็นคุณค่าของตนเอง จะมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง จะเป็นคนที่ยอมรับนับถือผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้ดี

กระบวนการทางสังคมที่ปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดของเด็กทำให้เขาตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ด้วยเหตุนี้ เดวีย์ (Dewey) จึงถือว่าโรงเรียนคือชีวิตในชุมชนที่ทำให้เด็กได้มีโอกาสแบ่งปันเสียสละสิ่งที่ตนมีเพื่อสร้างสรรค์ส่วนรวม

๒.๒ ลักษณะพัฒนาการและความต้องการของเด็กปฐมวัย

นักจิตวิทยาพัฒนาการนิยามแบ่งพัฒนาการของเด็กปฐมวัยออกเป็น ๔ ด้านใหญ่ ๆ คือ

๒.๒.๑ พัฒนาการด้านร่างกาย ได้แก่ น้ำหนัก ส่วนสูง กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็กประสาทสัมผัส ฯลฯ

๒.๒.๒ พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ ความรู้สึกและการแสดงออกเมื่อมีความรู้สึกต่าง ๆ ฯลฯ

๒.๒.๓ พัฒนาการด้านสังคม ได้แก่ ความสามารถในการติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การปรับตัว การรู้จักร่วมมือในการเล่นกับกลุ่มเพื่อน

๒.๒.๔ พัฒนาการด้านสติปัญญา ได้แก่ การรับรู้จากประสาทสัมผัส การคิดความจำ การเรียน ภาษา ฯลฯ

๒.๒.๑ ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านร่างกาย

ลักษณะทางกายตามปกติของเด็กปฐมวัยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านส่วนสูง น้ำหนักและสัดส่วนของร่างกาย ในระยะแรกของชีวิตอวัยวะส่วนต่าง ๆ กำลังอยู่ในระหว่างการก่อตัวให้สมบูรณ์ แม้เด็กทารกที่คลอดออกมาและดูร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์ แต่แท้จริง เซลล์สมองและระบบการทำงานของส่วนต่าง ๆ ของร่างกายยังต้องพัฒนาไปอีกระยะหนึ่งจึงจะสมบูรณ์เต็มที่ การที่เด็กมักไม่อยู่นิ่งเคลื่อนไหวเกือบตลอดเวลา เป็นการช่วยพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก และกระตุ้นการสร้างใยไขของเส้นประสาทที่พัฒนาเกือบสมบูรณ์ในวัยนี้

พัฒนาการทางร่างกาย มี ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พัฒนาการทางสุขภาพ และพัฒนาการทางการเคลื่อนไหว

พัฒนาการทางสุขภาพ ดัชนีสำคัญในการบ่งชี้ถึงสุขภาพ

ได้แก่ น้ำหนัก และส่วนสูง เด็กควรมีน้ำหนักและส่วนสูงสมวัย และมีการเพิ่มน้ำหนักและส่วนสูงตามอัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยของเด็กในประเทศของตน

พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว เด็กปฐมวัยจะพัฒนาความสามารถในการควบคุมการเคลื่อนไหว โดยเริ่มต้นจากส่วนบนของร่างกาย คือ ศีรษะ ไปสู่ลำตัว ขา และเท้าและเริ่มจากลำตัวไปยัง แขน ขา และไปสู่ปลายนิ้วมือ นิ้วเท้า ตามลำดับ ตลอดจนเริ่มจากการควบคุมกล้ามเนื้อมัดใหญ่ ไปสู่การควบคุมกล้ามเนื้อมัดเล็ก

ความสามารถในการเคลื่อนไหวและควบคุมส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจึงเป็นไปโดยลำดับดังนี้คือ

กิริยาท่าทาง	ส่วนของร่างกายที่ควบคุมได้ดี	อายุ (เดือน)
การบังคับศีรษะ	กล้ามเนื้อคอ	๓-๖
การนั่ง	กล้ามเนื้อคอ และหลัง	๖-๑๒
การทรงตัว ยืน เดิน	กล้ามเนื้อคอ กล้ามเนื้อหลังและขา	๙-๑๕
การชันลงบันได และกระโดด	กล้ามเนื้อคอ กล้ามเนื้อหลังและขา	๑๘-๖๐
การใช้มือ	กล้ามเนื้อมือ	๓-๖
การใช้นิ้ว	กล้ามเนื้อมือ โดยเฉพาะ กล้ามเนื้อนิ้วแต่ละนิ้ว	๙-๖๐

นอกจากการพัฒนากล้ามเนื้อเพื่อการเคลื่อนไหวแล้ว เด็กยังพัฒนาความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้แก่ การมอง การฟัง การชิม การดม และการลูบคลำสัมผัสด้วย แม้ความเปลี่ยนแปลงจะไม่สามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจนเท่ากับพัฒนาการทางโครงสร้างของร่างกายและการเคลื่อนไหวก็ตาม

ด้วยลักษณะพัฒนาการทางกายดังกล่าว เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายเด็กจึงต้องได้รับอาหารที่เป็นประโยชน์เพียงพอ ได้ออกกำลังกายและพักผ่อนอย่างเพียงพอ ได้รับการดูแลรักษาร่างกายให้สะอาดถูกสุขอนามัย

เด็กจำเป็นต้องได้รับโอกาสที่จะใช้กล้ามเนื้อต่าง ๆ ตลอดจนประสาทสัมผัสต่าง ๆ อย่างเต็มที่ เพื่อให้หัวใจวะดังกล่าวเจริญเติบโตขึ้นได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเซลล์สมอง ซึ่งหากไม่มีการใช้อาจจะฝ่อและ ตายไป และอาจไม่มีการสร้างขึ้นมาใหม่

อันจะช่วย ป้องกันการเจ็บป่วย ได้อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่สะอาด ปลอดภัย ได้รับการป้องกันจากโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุต่าง ๆ ตลอดจนได้รับการรักษาพยาบาล เมื่อเจ็บป่วย หรือบาดเจ็บจากอุบัติเหตุจนมีสุขภาพแข็งแรงตามปกติ

เด็กจำเป็นต้องได้รับโอกาสที่จะใช้กล้ามเนื้อต่าง ๆ ตลอดจนประสาทสัมผัสต่าง ๆ อย่างเต็มที่ เพื่อให้หัวใจวะดังกล่าวเจริญเติบโตขึ้นได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เซลล์สมองซึ่งหากไม่มีการใช้อาจจะฝ่อและตายไป และอาจไม่มีการสร้างขึ้นมาใหม่ ตลอดจนเพื่อพัฒนาความสามารถในการควบคุมกล้ามเนื้อและใช้ประสาทสัมผัสตามวัยด้วย

นอกจากนี้ เด็กยังจำเป็นต้องได้รับการสังเกต พัฒนาการอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ เพื่อเฝ้าระวังความพิการอันเกิดจากความผิดปกติ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยผู้เลี้ยงเด็กไม่ทันสังเกต รวมทั้งเด็กที่เกิดความพิการขึ้นแล้ว ก็จำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพ และส่งเสริมพัฒนาการตามศักยภาพของเด็กด้วย

๒.๒.๒ ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านสติปัญญา

เด็กปฐมวัยยังอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่เป็นรูปธรรมอยู่มาก ในขณะที่เดียวกันพัฒนาการทางภาษาเป็นสื่อช่วยให้เด็กเริ่มใช้ความคิด เหตุผลและจินตนาการมากขึ้น เด็กเริ่มคิดถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น

พัฒนาการทางสติปัญญาในเด็กปฐมวัย มี ๒ ด้าน คือ พัฒนาการทางเรียนรู้และการปรับตัว และพัฒนาการทางภาษา หากเด็กไม่สามารถพัฒนาไปตามขั้นตอนที่เหมาะสมในระยะเวลา ๖ ปีแรก ของชีวิต การส่งเสริมให้เกิด

พัฒนาการดังกล่าวในภายหลังจะทำได้ยากมาก หรืออาจทำไม่ได้เลย เพราะช่วงเวลานี้เป็นระยะวิกฤติ (Critical Period) ของพัฒนาการดังกล่าว

ลักษณะพัฒนาการทางการเรียนรู้และปรับตัวโดยทั่วไป ในเด็กปฐมวัยสรุปได้ดังนี้คือ

แรกเกิด เด็กสนใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง เด็กรับรู้จากการดู ได้ยิน ได้กลิ่น สัมผัส

๓-๖ เดือน มองตามสิ่งที่เคลื่อนไหว มองหน้าคน ยิ้มได้ มีปฏิกิริยาต่อเสียง หยิบของเข้าปาก

๖-๙ เดือน หยิบของด้วยนิ้ว ย้ายของจากมือหนึ่งไปอีกมือหนึ่ง ได้จำหน้าคนใกล้ชิดได้ เริ่มกลัวคนแปลกหน้า

๙-๑๒ เดือน สนใจที่จะสำรวจของทุกสิ่ง ชอบแตะจับ และหยิบของเข้าปาก ใช้ของสองชิ้นมาเคาะได้

๑๒-๑๘ เดือน หาของที่ซ่อนได้ ใส่ของประเภทอิฐ กรวด ลงในกล่องได้

๑๘-๒๔ เดือน ชีตเขียนเส้นบนกระดาษหรือพื้นทราย ที่อวัยวะของตนเองและผู้อื่นได้

๒-๓ ปี เขียนวงกลมบนกระดาษหรือพื้นดินทรายได้ ต่อบล็อก ๓ ก้อนได้สอบถาม “อะไร” “ใคร”

๓-๔ ปี สนใจสิ่งที่เคลื่อนไหว เช่น รถ เรือ เครื่องบิน สัตว์ ชอบฟังนิทาน คำคล้องจอง ชอบถาม “ที่ไหน” “ทำไม”

๔-๕ ปี ช่วงซักถาม วาดรูปคนได้ ๒-๓ ส่วน สามารถลากเส้นเป็นรูปสี่เหลี่ยม และสามเหลี่ยมได้ รู้จักวันในสัปดาห์ รู้จักสี ๔ สี ชอบเรื่องใกล้ตัว

๕-๖ ปี ช่วงซักถาม วาดรูปคนได้ ๔-๕ ส่วน ชอบเรื่องที่เป็นจริงยังไม่ค่อยเข้าใจเรื่องเวลา เริ่มเห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษาพูดกับตัวหนังสือ

จากการที่เด็กมีลักษณะพัฒนาการทางการเรียนรู้ดังกล่าว เด็กจึงจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กในแต่ละระดับพัฒนาการ เด็กต้องได้รับโอกาสที่จะได้สำรวจตรวจค้นสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยอาศัย

ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ การมอง การฟัง การลูบคลำสัมผัส การชิม ตลอดจนการดม เด็กต้องได้รับโอกาสที่จะตรวจสอบความสามารถของตนเองในการกระทำสิ่งต่าง ๆ และได้ฝึกทำสิ่งที่อยู่ในวิสัยของตนให้เกิดความชำนาญมากขึ้น เด็กต้องได้รับโอกาสที่จะมีเวลาเงียบ ๆ ใคร่ครวญ คิดพิจารณา และจัดโครงสร้างความคิดของตนให้กว้างขวางและเป็นระบบระเบียบบ้างตามสมควร เด็กต้องได้ทดลองจัดกระทำกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง เพื่อพัฒนาความคิดความเข้าใจในคุณสมบัติทางกายภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับรู้มา เด็กต้องได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับระดับความสนใจและความสามารถ เพื่อช่วยขยายประสบการณ์และโครงสร้างความคิดของตน และเด็กจะต้องได้มีโอกาสคิดฝันจินตนาการ โดยไม่ถูกตีเตียนว่าเพ้อฝัน ไร้สาระ เด็กจำเป็นต้องได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสมเมื่อแสดงความสนใจ สงสัย หรือแสดงออกถึงความรู้ความคิด เพื่อให้เกิดกำลังใจที่จะแสวงหาความรู้ และใช้ความสามารถต่อไป นอกจากนี้เด็กต้องได้รับความเข้าใจจากผู้เลี้ยงดูที่จะคาดหวังในตัวเขาตามระดับความสามารถที่แท้จริงของเขา ไม่เคียดเข็ญ หรือโกรธเกรี้ยวเมื่อเด็กไม่เข้าใจหรือทำไม่ได้ และไม่คาดหวังต่ำจนไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ของตนโดยการทำให้แทนหมด และที่ในกรณีเด็กไม่สนใจใคร่รู้ตามธรรมชาติของเด็กทั่วไป เด็กจะต้องได้รับการกระตุ้นเพื่อให้เกิดพัฒนาการไปตามขั้นตอนอย่างเหมาะสมด้วย

ลักษณะพัฒนาการทางภาษาของเด็กปฐมวัยสรุปได้ดังนี้

แรกเกิด ปกติจะไม่ออกเสียง จะทำเสียงเมื่อร้องไห้ สะอึกจาม เรอ พออายุ ๕-๖ สัปดาห์ จะเริ่มทำเสียง เล่นเสียง โดยเฉพาะถ้ามีคนมาเล่นหยอกล้อ

๓ เดือน ชอบเล่นเสียงและจะทำเสียงตอบผู้อื่น หยุดฟังขณะที่ผู้อื่นทำเสียงพูดด้วย

เด็กจะต้องได้มีโอกาสคิดฝันจินตนาการ โดยไม่ถูกตีเตียนว่าเพ้อฝัน ไร้สาระ

๖ เดือน หัวเราะและส่งเสียงถ้ามีคนมาเล่นด้วย ถ้าไม่พอ
ใจก็ร้องกรีดกรีด ชอบเล่นเสียง และออกเสียง เช่น ‘เกอ’ ‘เดอ’

๙ เดือน เลียนเสียงผู้ใหญ่ ออกเสียงคำ เช่น “มัม มัม”
“ดา-ดา” ออกเสียงซ้ำ ๆ กันบ่อย ๆ

๑ ปี เริ่มเข้าใจความหมายของคำ เช่น “ส่งให้แม่”
และออกเสียงคำที่มีความหมายได้ ๑-๒ คำ เช่น ‘แม่’ ‘บ้าย-บาย’

๑ ปี พูดได้ประมาณ ๖-๒๐ คำ

๒ ปี พูดได้ประมาณ ๕๐ คำ และบางทีก็พูดเป็น
ประโยคสั้น ๆ ได้

๒ ปี เริ่มใช้คำแทนตนเอง เริ่มตั้งคำถามและเข้าใจ
เรื่องที่ผู้อื่นพูดด้วย

๓-๔ ปี พูดจาสนทนาโต้ตอบได้ดีขึ้น สามารถนับนิ้วมือได้
ชอบฟังนิทานคำคล้องจอง และเรื่องเล่า

จากลักษณะพัฒนาการทางภาษาดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า เด็ก
จำเป็นต้องมีผู้มีปฏิสัมพันธ์ทางภาษาด้วยอย่างสม่ำเสมอ เด็กต้องได้เล่นกับเสียง
ชนิดต่าง ๆ มีโอกาสได้ยินได้ฟัง เสียงต่าง ๆ ที่หลากหลาย เด็กต้องมีโอกาสใช้ภาษา
ตามวัยของตนเพื่อแสดงความรู้สึก นึกคิด ความต้องการ นอกเหนือจากการแสดง
กิริยาท่าทาง เด็กต้องได้ฝึกใช้วิธีระการออกเสียงและทดลองเปล่งเสียงต่าง ๆ ตาม
ที่ตนได้ยินมา เด็กต้องได้รับการตอบสนองในทางบวกเมื่อแสดงความสนใจที่จะใช้
ภาษา และได้รับการฝึกฝนให้ใช้ภาษาอย่างถูกต้องเหมาะสม เด็กต้องได้ฟังนิทาน
เรื่องราวที่ช่วยขยายประสบการณ์ การใช้ภาษาและคำศัพท์ เด็กต้องได้ฟังแบบอย่าง
การพูดที่ดี การใช้ภาษาที่สละสลวย และภาษาร้อยกรองที่เป็นศิลปะของภาษา
เด็กต้องมีโอกาสคิดสร้างสรรค์นิทาน เรื่องราวด้วยตัวเองตามระดับความสามารถ
ของตน ทั้งโดยการพูดและโดยการขีดเขียน นอกจากนี้เด็กต้องได้ดูหนังสือ และภาพ
ต่าง ๆ และได้ฟังผู้อื่นอ่านหนังสือให้ฟัง เพื่อพัฒนานิสัยในการอ่านและ
ความพร้อมในการอ่านตามระดับของตนด้วย

๒.๒.๓ ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านจิตใจและ อารมณ์

อารมณ์ของเด็กปฐมวัยไม่มั่นคงและมักเปลี่ยนแปลงง่าย ในระยะเวลาอันสั้น เด็กแสดงความโกรธ ความกลัว ความเศร้า ความอิจฉาริษยาและ ความสุขสนุกสนานอย่างไม่มีการควบคุม การแยกจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลัก เป็นประสบการณ์ที่น่ากลัวสำหรับเด็ก ความสัมพันธ์ที่ราบรื่นและมั่นคงระหว่าง เด็กกับผู้เลี้ยงดูใกล้ชิด จะทำให้เด็กไว้วางใจผู้อื่นเกิดความมั่นใจในการกระทำของ ตนเอง กล้าทำ กล้าถาม มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง

พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็ก มีดังนี้

แรกเกิด เด็กมีอารมณ์วิตกกังวล

๓-๖ เดือน เด็กมีอารมณ์กลัว กลียุค โกรธ ทุกข์ วิตกกังวล

ดีใจ

๑๒ เดือน เด็กมีอารมณ์กลัว กลียุค โกรธ ทุกข์ วิตกกังวล

ดีใจ เบิกบาน รัก

๑๘ เดือน เด็กมีอารมณ์กลัว กลียุค โกรธ ทุกข์ วิตกกังวล

ดีใจ เบิกบาน รักผู้ใหญ่ รักเด็ก

๒๔ เดือน อารมณ์ต่าง ๆ ของเด็กจะพัฒนาครบทุกอย่าง คือ กลัว กลียุค โกรธ อิจฉา ทุกข์ วิตกกังวล ดีใจ ร่าเริง เบิกบาน รักผู้ใหญ่ รักเพื่อน

ลักษณะพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของเด็ก ที่ค่อย ๆ พัฒนาอารมณ์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น บางอารมณ์ก็จะเกิดขึ้นรุนแรง และเกิดขึ้นถี่กว่า เมื่อเด็กยังเล็ก และลดลงเมื่อเด็กโตขึ้น ขณะที่ บางอารมณ์เกิดขึ้นในลักษณะที่กลับกัน การที่เป็นเช่นนี้ ทำให้เด็กจำเป็นต้องได้รับการเข้าใจอย่างแท้จริงจากผู้เลี้ยงดูว่า พฤติกรรมทางอารมณ์ที่เด็กแสดงออกเช่นนั้น บ่งถึงลักษณะตามธรรมชาติที่เป็นไปตามวัยของเด็ก หรือบ่งถึงปัญหาบางอย่างที่ต้องรีบแก้ไข นอกจากนี้เด็กยังจำเป็นต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอารมณ์ หวาดกลัวอย่างรุนแรง เพราะการที่ได้รับความหวาดกลัวอย่างรุนแรงในวัยต้น ของชีวิตซึ่งเป็นวัยวิกฤตินี้จะส่งผลถึงการชะงักทางพัฒนาการด้านอื่น ๆ หรือแม้แต่

การถดถอยสู่พัฒนาการขั้นต่ำลงไปได้ และการดูแลส่งเสริมให้เด็กมีอารมณ์ดีในปฐมวัย ยังส่งผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ ซึ่งเมื่อได้วางรากฐานอย่างใดลงไปแล้ว เปลี่ยนเป็นอื่นได้ยากในภายหลัง

๒.๒.๔ ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านสังคม

พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยมีลักษณะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เมื่อเด็กได้พบปะบุคคลอื่นที่ไม่ใช่บุคคลในครอบครัว และเริ่มแยกจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กเขาจะต้องปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ และเรียนรู้บทบาทพื้น ๆ ของตน ซึ่งทำให้เขาเริ่มให้ความสำคัญและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น

พัฒนาการทางสังคมของเด็กจะมีกระบวนการขั้นตอนตามลำดับอายุเด็กไม่ว่าจะอยู่ในวัฒนธรรมหรือสังคมที่แตกต่างกันก็จะมีพัฒนาการทางสังคมเป็นขั้นตอนเหมือนกัน ที่แตกต่างกันคือเนื้อหาของทักษะสังคมนั้น ๆ เช่น การกินอยู่ การแต่งตัว ศาสนา

พัฒนาการทางสังคม จะมีขั้นตอนการพัฒนาตามอายุดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ เด็กเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

แรกเกิด ๓ เดือน มองเห็นหน้าคนในระยะห่างประมาณ ๙ นิ้ว อายุ ๒ สัปดาห์ขึ้นไปเด็กจะจ้องมองหน้าแม่ หรือผู้ที่ให้นม อายุระหว่าง ๔-๖ สัปดาห์ เด็กจะเริ่มยิ้มแสดงความพึงพอใจ

๓ เดือน เด็กเริ่มจำหน้าแม่ผู้ให้นมได้และจะจำกลิ่นแม่ได้ดี เวลาผู้ใหญ่พูดคุยด้วยจะส่งเสียงและชอบที่จะส่งเสียงคุยกับผู้ใหญ่

๖ เดือน รู้จักวิธีที่จะให้ผู้ใหญ่สนใจ เช่น ทำเสียงโอส่งเสียง ยิ้มด้วย

ขั้นที่ ๒ เด็กเรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกในสังคม

๙ เดือน เด็กจำหน้าบุคคลที่คุ้นเคย ซึ่งมักเป็นคนในครอบครัวและจะกลัวคนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักมาก่อน เริ่มเล่นเกมง่าย ๆ ได้ เช่น จะเอ้ ตบแผละ ฯลฯ

เด็กจะต้องมีบุคคลหลักที่ทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิด และสร้างความรู้สึกผูกพันด้วยเป็นลำดับแรกตั้งแต่แรกเกิด เด็กจะต้องได้รับการปฏิบัติที่สุภาพ อ่อนโยน และเอื้ออาทรจาก บุคคลรอบข้าง เพื่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย และมีเจตคติที่ดีต่อผู้อื่น

ขั้นที่ ๓ เด็กเรียนรู้ที่จะร่วมมือกับผู้อื่น

๑๒ เดือน เด็กเข้าใจคำสั่งและปฏิบัติตามคำสั่งง่าย ๆ ได้ ชอบเล่นเกมกับผู้ใหญ่ สนใจสิ่งรอบตัวและจะหยิบของใส่ปาก

๑๕ เดือน ชอบเลียนแบบผู้ใหญ่และชอบช่วยเหลือผู้ใหญ่ ทำงาน เริ่มแสดงความอิจฉาจากอาการโกรธหรือร้องไห้ เริ่มมีความรู้สึกแข่งขันเมื่อ เล่นกับพี่ ๆ ที่โตกว่า ตีมน้ำจากถ้วยได้

๒ ปี ชอบเล่นใกล้กับเด็กคนอื่นแต่ไม่เล่นด้วย เริ่มทวงของ แสดงความเห็นอกเห็นใจเด็กที่ร้องไห้หรือเจ็บปวด รับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง สนใจกิจกรรมของผู้ใหญ่และชอบเลียนแบบ

๓ ปี เริ่มเล่นกับเด็กคนอื่น และยอมแบ่งของเล่นกับเพื่อน สามารถคอยให้ถึงคราวของตน แสดงความรักใคร่น้อง ๆ ที่เล็กกว่า สามารถช่วยเหลือทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้

๔ ปี ชอบเล่นกับเด็กคนอื่น แต่พฤติกรรมไม่คงที่ บางครั้ง ก็เล่นร่วมมือดี บางครั้งก็ก้าวร้าวรังแกเพื่อน แสดงกิริยาโกรธเมื่อถูกขัดใจ สนใจ กิจกรรมของผู้ใหญ่และอยากจะทำด้วย

๔-๖ ปี เล่นร่วมมือกับเพื่อนได้ดี เข้าใจกฎเกณฑ์และ กติกาของการเล่น เข้าใจชาย ขวา เมื่อนานนี้ พุงนี้ สนใจที่จะรู้จักอายุ ชื่อของ ผู้ใหญ่และเด็กอื่น รู้จักรสหวานเค็ม เปรี้ยว ขม สนใจสิ่งที่เกิดขึ้นในบ้านและ ชุมชน สามารถทำงานบ้านง่าย ๆ ด้วยความตั้งใจจริงจัง เริ่มแสดงกิริยาอาการขัดขืน ไม่พอใจ เช่น ถ้าถูกสั่งให้ทำสิ่งที่ไม่พอใจ ก็แก้งทำซ้ำ ๆ คิดกตึกาหรือวิธีเล่นเกม ใหม่ ๆ ได้

เด็กอายุ ๖ ปี ที่มีพัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจและสังคมดี จะมีลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใส มีความสุขและมีความสามารถดังต่อไปนี้

๑. สามารถมีปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี
๒. สามารถแบ่งปัน รอคอย และยอมรับกติกา กฎเกณฑ์
๓. สามารถช่วยตัวเองได้ เช่น อาบน้ำ แต่งตัว รับประทาน

อาหาร เข้าห้องน้ำได้เอง และช่วยเหลืองานเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้

จากลักษณะพัฒนาการดังกล่าว เด็กจึงต้องได้รับโอกาสที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ เด็กจะต้องมีบุคคลหลักที่ทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิด และสร้างความรู้สึกรักผูกพันด้วยเป็นลำดับแรกตั้งแต่แรกเกิด เด็กจะต้องได้รับการปฏิบัติที่สุภาพ อ่อนโยน และเอื้ออาหารจากบุคคลรอบข้าง เพื่อให้เกิดความรู้สึกรับประกัน ปลอดภัย และพัฒนาเจตคติที่ดีต่อผู้อื่น

เด็กต้องได้รับการคาดหวังจากผู้ใหญ่รอบข้างตามระดับพัฒนาการทางสังคม เด็กต้องมีโอกาสประสบความสำเร็จในการเล่น และการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้สึกรับประกันที่ดีต่อตนเอง

เด็กต้องไม่ถูกเคี่ยวเข็ญ หรือใช้กำลังบังคับตลอดจนทำร้ายทางร่างกายหรือจิตใจให้เกิดความหวาดกลัวอย่างรุนแรง และประทับความหวาดกลัวนั้นไว้ เด็กต้องได้รับโอกาสที่จะเล่นและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น โดยเฉพาะเด็กด้วยกันเพื่อเรียนรู้ทักษะทางสังคมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เด็กต้องได้รับการถ่ายทอดมารยาทและกติกาทางสังคม เพื่อให้สามารถวางตัวได้ถูกกาลเทศะ ตลอดจนต้องได้รับการปลุกฝังจากการปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต และการอบรมสั่งสอนที่เหมาะสมกับวัยให้เกิดสำนึกในความรับผิดชอบต่อสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม และความผูกพันร่วมเป็นเจ้าของ ผู้สืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม และในอีกแง่หนึ่งเด็กต้องได้รับการฝึกสอนให้รู้จักเป็นตัวของตัวเอง และแสดงออกอย่างเหมาะสมแก่กาลเทศะด้วย

ประสบการณ์ในช่วงปฐมวัยรวมทั้งตั้งแต่วัยในครรภ์มีผลต่อพัฒนาการทางกายและทางใจ รวมทั้งความสามารถในการเรียนรู้ของเด็ก เด็กวัยนี้มีร่างกายและจิตใจที่ละเอียดอ่อนและตอบสนองไว อิทธิพลทั้งทางบวกและ

ทางลบจากบุคคลและสิ่งแวดล้อมมีผลต่อพัฒนาการตามปกติของเด็ก การอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงต้องเน้นให้เด็กได้มีประสบการณ์ที่ทำให้เกิดพัฒนาการ ซึ่งเริ่มต้นและเป็นลักษณะเด่นของวัยนี้

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

การเรียนรู้ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับ นักจิตวิทยาและนักการศึกษาจำนวนมากได้พยายามศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของทั้งสัตว์และมนุษย์ และได้ค้นพบทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการจัดการศึกษา ซึ่งในที่นี้จะคัดเลือกและนำเสนอเฉพาะทฤษฎีที่สำคัญ ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยของไทย

สกินเนอร์ (Skinner) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มทฤษฎีทางพฤติกรรมนิยม (Behavioral Theories) ซึ่งได้ให้หลักการที่สามารถอธิบายพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ประเด็นที่สำคัญของทฤษฎีเป็นเรื่องของ 'การให้การเสริมแรง' สกินเนอร์อธิบายว่า แรงเสริมเป็นตัวแปรสำคัญของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม พฤติกรรมใดได้รับแรงเสริม บุคคลก็จะกระทำต่อไปพฤติกรรมใดไม่ได้รับแรงเสริม ก็จะคงอยู่ไม่นาน การใช้การเสริมแรงจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะกระทำหรือไม่กระทำอะไร

ในกลุ่มทฤษฎีทางปัญญานิยม (Cognitive Theories) เพียเจท์ (Piaget) ได้อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากการที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่ม มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้าหรือสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ลงมือกระทำให้เกิดขึ้น (Active) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การเรียนโดยการกระทำนั่นเอง เพียเจท์ กล่าวว่า เมื่อเกิดการเรียนรู้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโครงสร้างสติปัญญา (Cognitive Structure) ของผู้เรียน เด็กแต่ละวัยจะมีลักษณะการคิดที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการรู้คิดของเด็กจะไม่เหมือนผู้ใหญ่ นอกจากนั้น เพียเจท์ ยังเน้นความสำคัญของผู้เรียน ว่าผู้เรียนสามารถจะควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองได้ (Self-Regulation) สามารถเป็นผู้ที่จะริเริ่มหรือลงมือกระทำดังนั้นการจัดสิ่งแวดล้อม

ให้เอื้อต่อการเรียนรู้โดยการค้นพบ โดยให้โอกาสผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และมีประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งควรเริ่มจากประสบการณ์ที่ผู้เรียนคุ้นเคย หรือ ประสบการณ์ที่ใกล้ตัวไปหาประสบการณ์ที่ไกลตัว จึงเป็นวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้เป็นอย่างดี

ไวกอตสกี (Vygotsky) เชื่อว่า การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เด็กปฐมวัยขยายประสบการณ์การเรียนรู้ เพราะประสบการณ์หลายอย่างเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากการสื่อสาร การสื่อสารช่วยให้เด็กปฐมวัยขยายการเรียนรู้จากที่จำกัดเฉพาะ จากการรับรู้ทางภายในสิ่งที่เป็นรูปธรรมในปัจจุบันไปสู่การเรียนรู้จากกระบวนการคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรม และเป็นอดีตหรืออนาคต ในการสื่อสารเด็กจะต้องคิดคำพูด ท่าทาง ภาพและสัญลักษณ์ เพื่อสื่อความหมาย ในขณะเดียวกันเด็กก็ต้องแปลความหมายของคำพูด ท่าทาง ภาพ และสัญลักษณ์ของผู้อื่น ในขบวนการสื่อสารนี้เองที่เด็กได้กลั่นกรองความคิดของผู้อื่นเป็นความคิดของตน

นักทฤษฎีคนสำคัญอีกผู้หนึ่งก็คือ **บรูเนอร์ (Bruner)** บรูเนอร์เชื่อว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ประมวลข้อมูลข่าวสารจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์เลือกที่จะรับรู้ตามความสนใจ และการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ดีจากกระบวนการค้นพบ แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของบรูเนอร์มีดังนี้

๑. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการปฏิสัมพันธ์ นอกจากจะเกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนแล้ว ยังจะเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมด้วย

๒. ผู้เรียนแต่ละคนมีประสบการณ์และพื้นฐานความรู้แตกต่างกัน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบใหม่กับประสบการณ์และมีความหมายใหม่

๓. พัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาจะเห็นได้ชัดจากการที่ผู้เรียนสามารถรับสิ่งเร้าที่ให้เลือกได้หลายอย่างพร้อม ๆ กัน

แบนดูรา (Bandura) ผู้ได้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social-Learning Theory) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรม

ของคนเราส่วนมาก เป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) ซึ่งตัวแบบนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเป็นตัวแบบที่มีชีวิตเท่านั้น แต่อาจจะเป็นตัวแบบสัญลักษณ์ เช่น หนังสือหรือภาพก็ได้

แบนดูรา ได้กล่าวว่า คุณลักษณะของตัวแบบและผู้เรียนมีความสำคัญเท่า ๆ กัน เนื่องจากการเรียนรู้พฤติกรรมสำคัญต่าง ๆ ทั้งที่เสริมสร้างสังคม (Prosocial Behavior) และพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคม (Antisocial Behavior) ต่างก็เน้นความสำคัญของการเรียนรู้แบบการสังเกตหรือเลียนแบบจากตัวแบบ ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งตัวบุคคลจริง ๆ เช่น ครู เพื่อนหรือจากภาพยนตร์ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือจากการอ่านจากหนังสือได้ การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วย ๒ ชั้น คือ ชั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) และชั้นการกระทำหรือการแสดงออก (Performance) ชั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางปัญญาผู้เรียนสามารถควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง โดยการที่เข้าใจถึงผลที่จะเกิดตามมาของพฤติกรรม (Consequences) ถ้าผลที่จะเกิดตามมาคือรางวัล ผู้เรียนก็จะมีค่านิยมในพฤติกรรมของตนเอง แต่ถ้าผลที่ตามมาเป็นการลงโทษ ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ และทั้งความพอใจหรือไม่พอใจจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมาตรฐานของพฤติกรรมที่ผู้เรียนได้ตั้งไว้

มาสโลว์ (Maslow) เป็นนักทฤษฎีทางด้านมานุษยนิยม (Humanistic Theories) ที่ได้รับการยกย่องและยอมรับมาก เขาได้ลำดับความต้องการของมนุษย์เราเป็น ๕ ประเภท จากต่ำไปหาสูง และเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) ความต้องการที่จะต้องได้รับการตอบสนอง ขาดไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยความต้องการทางสรีระ ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่และความต้องการที่จะรู้ว่าตนเองมีค่า (๒) ความต้องการเพื่อพัฒนาตน (Growth Need) คือ ความต้องการที่จะเจริญเติบโตหรือพัฒนาเต็มที่ตามศักยภาพของตนทั้งทางด้านพุทธิปัญญา ทักษะ และเจตคติ มาสโลว์ กล่าวว่า ก่อนที่มนุษย์เราจะมีความต้องการขั้นสูง ความต้องการขั้นต่ำจะต้องสมปรารถนาเสียก่อน

มาสโลว์มีความคิดพื้นฐานว่าแม้ว่ามนุษย์ทุกคนจะมีธรรมชาติภายในเหมือนกันแต่แต่ละคนจะมีลักษณะพิเศษ ซึ่งทำให้แต่ละบุคคลเป็นปัจเจกบุคคล ธรรมชาติภายในของแต่ละบุคคลจะยังคงอยู่ในตัวไปตลอดชีวิต และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนยืนหยัดต่อสู้เพื่อการมีชีวิต และเพื่อการพัฒนาตนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการธรรมชาติ ซึ่งแต่ละบุคคลควรมีโอกาสจะตัดสินใจเลือกทางเดินของตนเอง

การพัฒนาตนเองของแต่ละคนจะเป็นผลสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงที่จะเสริมให้มีการพัฒนา และแรงที่จะต้านการพัฒนาตนแล้วแต่ว่าส่วนไหนจะมีมากกว่ากัน นอกจากนี้ คนเราทุกคนต้องอยู่ด้วยอุดมการณ์ ความหวังและเป้าหมายของชีวิต และต้องต่อสู้ที่จะพัฒนาตนตามศักยภาพของตน ทั้งทางด้านพุทธิปัญญา ทักษะ และเจตคติ

จากความคิดพื้นฐานดังกล่าว การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็ก จึงต้องคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของเด็ก เด็กควรได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนอย่างเพียงพอสำหรับตน การให้เด็กได้รับอิสรภาพ และเสรีภาพในการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะรู้จักตนเองตรงตามสภาพความเป็นจริง และได้พัฒนาศักยภาพของตนไปถึงขั้นสูงสุด

โรเจอร์ส (Carl Rogers) เป็นนักจิตวิทยามนุษยนิยมอีกผู้หนึ่ง ที่ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนว่าเป็นผู้ที่มีความโน้มเอียงตามธรรมชาติที่จะพัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้าน เพื่อจะรักษาหรือครองไว้ซึ่งความเป็นตัวของตัวเอง และพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น

การเรียนรู้จะเป็นไปได้ดีหากผู้เรียนได้อยู่ในสภาพการณ์ และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ บรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย ไม่น่ากลัว มีโอกาสที่จะริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถนำทางการเรียนรู้ของตน

ตามแนวคิดของโรเจอร์ส การเรียนรู้จะเป็นไปได้ดีหากผู้เรียนได้อยู่ในสภาพการณ์และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ บรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย ไม่น่ากลัว มีโอกาสที่จะริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถนำทางการเรียนรู้ของตน (Self-Directed) โดยมีครูเป็นผู้ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) และมีโอกาสได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ต่อไป

โคมส์ (Combs) เป็นนักจิตวิทยา মানুষนิยมที่สำคัญอีกผู้หนึ่ง ซึ่งกล่าวว่า การที่จะเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งจำเป็นต้องเข้าใจ การรับรู้ของบุคคลนั้น ความจริง (Fact) ของแต่ละบุคคลจะเป็นความจริงเฉพาะบุคคลนั้น ตามความเข้าใจของแต่ละบุคคล “ความจริง” ในสายตาของแต่ละบุคคล อาจจะแตกต่างกับ ‘ความจริง’ ที่คนภายนอกหรือคนอื่นเข้าใจ ดังนั้นการที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จึงต้องเริ่มจากการเข้าใจโลกที่ผู้เรียนรับรู้เสียก่อน แล้วจึงช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาความเป็นปัจเจกบุคคล (Individuality) ของตน ช่วยให้ผู้เรียนมีความภูมิใจในตนเองว่าเป็นบุคคลพิเศษมีลักษณะเฉพาะตน ความเป็นเอกลักษณ์ (Unique Individual) และช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาตามศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ โดยคำนึงถึงความรู้สึกของผู้เรียนซึ่งจะก่อให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้อันมีผลต่อการเรียนรู้มาก

สไตเนอร์ (Stiener) นักวิทยาศาสตร์และนักปรัชญาผู้ก่อตั้งแนวการจัดการศึกษา ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงความศึกษาที่มีชื่อว่า “Waldorf Education” เชื่อว่าคนเราควรมีความรู้ที่นอกเหนือจากความรู้ที่ได้จากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ความรู้ดังกล่าวหมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการสร้างสรรค์จากภายในตัวผู้เรียน เขาแบ่งช่วงชีวิตมนุษย์เป็นช่วงละ ๗ ปี แต่ละช่วงมีลักษณะการเรียนรู้จากประสาทสัมผัสและการสร้างสรรค์แตกต่างกัน ในช่วง ๗ ปีแรก สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อเด็กมาก เด็กจะเรียนรู้จากประสาทสัมผัสเป็นส่วนใหญ่ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่า ความโอรธ ความรัก ความเกลียดหรือความสนุกสนานเป็นสิ่งที่เด็กสัมผัสได้จากน้ำเสียง สัมผัส ท่าทาง แสงสว่าง ความมืด สี ความกลมกลืนและความขัดแย้ง สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อเด็กไปตลอดชีวิต พ่อแม่และครูมีหน้าที่ทำตนเป็นแบบอย่าง

ที่ดีและจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเลียนแบบ เพราะการเลียนแบบเป็นความพยายามที่จะเข้าใจสิ่งรอบตัว เด็กควรมีโอกาสได้เลียนแบบในสิ่งที่มีคุณค่าและได้ค้นคว้าสร้างสรรค์ ธรรมชาติเป็นสื่อที่มีค่าแก่การเลียนแบบและค้นคว้าสร้างสรรค์ การเล่นสิ่งของจากธรรมชาติและการเล่นท่ามกลางธรรมชาติช่วยให้เด็กใช้เวลาพัฒนาการในช่วง ๗ ปีแรก อย่างสมบูรณ์และมีพลังมากที่สุด การดึงพลังของเด็กจากการเล่นซึ่งเป็นกิจกรรมตามธรรมชาติที่ช่วยให้เด็กพัฒนาสติปัญญาจะทำให้เด็กขาดพลังในการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้น

จากทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับคนหรือสิ่งแวดล้อมใน ๒ ลักษณะคือ คนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อผู้เรียน และผู้เรียนมีอิทธิพลต่อคนหรือสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ ใน ๒ ลักษณะนี้ส่งผลร่วมกันต่อการเรียนรู้

เด็กแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้ที่ต่างกัน อีกทั้งยังเรียนรู้ต่างกันจากประสบการณ์เดียวกัน โดยทั่วไปการเรียนรู้มี ๓ ลักษณะคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากการสอนอย่างไม่เป็นทางการ และการเรียนรู้จากการสอนอย่างเป็นทางการ

ไวโกตสกี (Vygotsky) เชื่อว่า การเรียนรู้ไม่ใช่เครือข่ายของความสามารถทั่วไป เช่น การสังเกต การตั้งใจ การจดจำ การตัดสินใจ แต่การเรียนรู้เป็นความสามารถเฉพาะเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่มีพัฒนาการเป็นอิสระจากความสามารถเรื่องอื่น การเรียนเฉพาะเรื่องจะมีผลต่อการเรียนเรื่องอื่นต่อเมื่อ

เด็กแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้ที่ต่างกัน อีกทั้งยังเรียนรู้ต่างกันจากประสบการณ์เดียวกัน โดยทั่วไปการเรียนรู้มี ๓ ลักษณะคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากการสอนอย่างไม่เป็นทางการ และการเรียนรู้จากการสอนอย่างเป็นทางการ

องค์ประกอบสื่อ และขบวนการในการเรียนรู้นั้นคล้ายกับการเรียนในเรื่องที่เรียนมาแล้ว ทั้งนี้เพราะผู้เรียนได้นิสัยในการเรียนเรื่องก่อน ด้วยเหตุนี้การจัดการเรียนการสอนจึงต้องมีกระบวนการและสื่อที่หลากหลายสำหรับการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ

การเรียนรู้และพัฒนาการมีความสัมพันธ์กันโดยการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับที่สูงขึ้น คนเราเรียนรู้ตั้งแต่เกิดไม่ใช่เพิ่งจะเรียนรู้เมื่อเข้าโรงเรียน การเรียนรู้ตามธรรมชาติแตกต่างจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นที่โรงเรียน ซึ่งเน้นการสะสมเพิ่มพูนความรู้ การเรียนรู้เรื่องใดก็ตามจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีความรู้เดิมมาก่อน เช่น ก่อนที่เด็กจะเรียนเรื่องจำนวน เด็กจะต้องมีประสบการณ์ในชีวิตจริงที่เป็นพื้นความรู้เรื่องจำนวนมาก่อน ดังนั้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติจึงเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นที่โรงเรียน โดยทั่วไปเมื่อเรานำทฤษฎีการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน เรามักจะจัดการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กับระดับพัฒนาการโดยมุ่งมองระดับพัฒนาการที่ผู้เรียนประสบความสำเร็จแล้วเป็นหลัก เช่น การสอนอ่านเขียนต้องเริ่มเมื่อเด็กมีวุฒิภาวะแล้ว และเราก็พบว่า การมองพัฒนาการเฉพาะส่วนที่เรียนรู้หรือพัฒนามาแล้ว ไม่ช่วยเราในแง่การเตรียมตัวสอนในส่วนที่ผู้เรียนยังไม่รู้ และยังไม่พัฒนาได้ แต่ถ้าเรามองพัฒนาการแต่ละช่วงว่าประกอบด้วย พัฒนาการในลำดับต้นที่ผู้เรียนได้พัฒนาไปจนเต็มศักยภาพแล้ว โดยพึ่งความสามารถของตนเองทั้งหมด กับพัฒนาการในลำดับพัฒนาที่กำลังจะพัฒนาไปให้เต็มศักยภาพ โดยต้องอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่น การศึกษาพัฒนาการในลำดับที่กำลังจะพัฒนาโดยอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่น ช่วยให้เรากำหนดบทบาทของผู้สอนและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะจะช่วยผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

การเรียนรู้และพัฒนาการมีความสัมพันธ์กันโดยการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับที่สูงขึ้น คนเราเรียนรู้ตั้งแต่เกิดไม่ใช่เพิ่งจะเรียนรู้เมื่อเข้าโรงเรียน

**ชีวิตที่สมดุลของคนมีพื้นฐานมาจากการเล่นในวัยเด็ก
เพราะการเล่นช่วยให้เด็กสร้างความสัมพันธ์กับตนเอง กับ
ผู้อื่น กับธรรมชาติรอบตัวและแม้แต่กับสิ่งเหนือธรรมชาติ**

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัย

โฟรเบล (Froebel) นักการศึกษาปฐมวัยเชื่อว่า การที่เด็กมีความสัมพันธ์กับโลกรอบตัวด้วยการรับรู้สิ่งภายนอก และการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดภายในออกมา แต่การรับรู้และการถ่ายทอดนี้มีทั้งที่สอดคล้องและขัดแย้งกัน การเล่น ซึ่งถือเป็นการจำลองสถานการณ์จริงในชีวิต จึงเป็นกิจกรรมที่เด็กจะได้ฝึกการรับรู้และการถ่ายทอดอย่างผสมกลมกลืนกัน เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เป็นอิสระ และได้สนองความต้องการทั้งทางกายและจิตใจ โฟรเบล เชื่อว่าชีวิตที่สมดุลของคนมีพื้นฐานมาจากการเล่นในวัยเด็ก เพราะการเล่นช่วยให้เด็กสร้างความสัมพันธ์กับตนเอง กับผู้อื่น กับธรรมชาติรอบตัวและแม้แต่กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

การเล่นเป็นประสบการณ์หลักที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ในการเล่นเด็กจะได้สังเกต ทดลอง ค้นคว้าและแก้ปัญหา ไวโกตสกี (vygotsky) เชื่อว่า เมื่อการเล่นขยายขอบเขตจากของจริง หรือสถานการณ์จริงเป็นการเล่นสมมุติซึ่งห่างตัวเด็ก เด็กจะได้ทำในสิ่งที่เกินอายุหรือสิ่งที่ไม่ใช่ชีวิตประจำวันของเขา เช่น เล่นสมมุติเป็นแม่ เป็นหมอ เด็กจะใช้คำพูด ทำท่าทางและสิ่งของสมมุติที่ตนจัดหาดัดแปลงประดิษฐ์หรือวาดขึ้นเป็นสื่อความคิด การเล่นในลักษณะนี้เองเป็นพื้นฐานของการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาทักษะในการคิดจินตนาการซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของพัฒนาการทางสติปัญญา ในเวลาเดียวกันการเล่นก็เป็นประสบการณ์ที่สนองความต้องการด้านอื่น ๆ ของเด็กด้วย การเล่นสนองความต้องการทางกาย โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้เคลื่อนไหวในลักษณะต่าง ๆ อย่างเต็มที่ที่เป็นเวลานานโดยไม่เบื่อหน่าย การเล่นสนองความต้องการทางอารมณ์โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและระบายความรู้สึกต่าง ๆ ที่ถูกสกัดกั้นไว้ในสถานการณ์อื่น การเล่นสนองความต้องการทางสังคมโดยเปิดโอกาส

ให้เด็กได้ปรับตัวเข้ากับเพื่อนด้วยการแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และประนีประนอมกับเพื่อนเพื่อจะได้ทำสิ่งที่ชอบร่วมกัน นอกจากนี้ การที่ผู้ใหญ่ให้ความสนใจ พุดคุย และนำซักถามเด็กในขณะที่เล่น ช่วยขยายการเรียนรู้จากการเล่นของเด็กอีกด้วย

หลักการทางการศึกษาปฐมวัย

๑. หลักการทั่วไปเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

(๑) ปฐมวัยเป็นช่วงวิกฤติของชีวิตมนุษย์ (Critical Period) เป็นระยะที่ระบบต่าง ๆ ของร่างกายมีการก่อตัวและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กได้รับในช่วงนี้ จะส่งผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กไปจนตลอดชีวิต การได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมในวัยนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญมากต่อการวางรากฐานชีวิตของเด็ก

(๒) การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก มีลักษณะต่อเนื่องเป็นขั้นตอน ซึ่งต้องอาศัยวุฒิภาวะ (Maturity) และความพร้อม (Readiness) พัฒนาการเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กันทั้งกายและจิตใจ และส่งผลกระทบต่อกันและกัน การส่งเสริมพัฒนาการเด็กจึงต้องส่งเสริมพร้อมกันไปทุกด้านอย่างครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจบุคลิกภาพ และสังคม (Total Development)

(๓) พัฒนาการของเด็กทุกคนเป็นไปตามลำดับขั้นแห่งพัฒนาการเหมือน ๆ กัน แต่อาจพัฒนาเร็วช้าต่างกันตามความพร้อมและลักษณะเฉพาะของแต่ละคน และเมื่อเด็กวัยสูงขึ้น พัฒนาการก็จะสูงขึ้นตามวัย การเข้าใจพัฒนาการเด็ก จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับวัย และการตรวจสอบพัฒนาการเด็กกับตารางพัฒนาการของเด็กปกติจะช่วยให้ทราบลักษณะพัฒนาการของเด็กซึ่งหากผิดปกติต้องรีบแก้ไข

(๔) เด็กที่ได้รับการสนองความต้องการทุกด้านจะมีพัฒนาการสมวัย มีการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับสูงขึ้น และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพสมบูรณ์และจิตใจแจ่มใสมั่นคง การอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงต้องสนองความต้องการของเด็กอย่างครบถ้วนทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม

และบุคลิกภาพ

(๕) ปฐมวัยเป็นวัยที่สำคัญยิ่งเพราะพัฒนาการหลายอย่างกำลังจะเริ่มต้นขึ้น คนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมีอิทธิพลทั้งทางบวกและทางลบต่อพัฒนาการของเด็ก การอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงต้องเน้นให้เด็กได้มีประสบการณ์ที่ทำให้เกิดพัฒนาการซึ่งเริ่มต้นและเป็นลักษณะเด่นของวัยนี้

(๖) ปฐมวัยเป็นวัยวิกฤติของชีวิตมนุษย์ ประสบการณ์ที่รุนแรงทั้งทางบวกและทางลบที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ จะส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กไปจนตลอดชีวิต การดูแลเอาใจใส่ไม่让孩子ได้รับความกระทบกระเทือนใจที่รุนแรงจะช่วยป้องกันไม่让孩子เกิดปัญหาที่จะแก้ไขได้ยาก

(๗) ความรัก ความบริสุทธิ์ใจ และความสัมพันธ์ที่อบอุ่นระหว่างเด็กกับพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลัก เป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตของเด็ก โรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยจึงควรมีบรรยากาศของความรัก ความบริสุทธิ์ใจ และความอบอุ่น

(๘) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียน เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต จากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กจึงต้องเน้นให้เด็กมีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง และมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มาก

(๙) เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติในชีวิตประจำวัน และจากการสอนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ลักษณะที่แตกต่างกันของประสบการณ์ในชีวิตจริงก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน การจัดการศึกษา

การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียน เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต จากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กจึงต้องเน้นให้เด็กมีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง และมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มาก

สำหรับเด็กจึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ไม่น้อยกว่าในชีวิตประจำวัน

(๑๐) คนเราควรมีความรู้ทั้งที่ผ่านการรับรู้ของประสาทสัมผัส และที่สร้างสรรค์ขึ้นเองภายในตัว การให้เด็กได้เล่นสิ่งของจากธรรมชาติและเล่นท่ามกลางธรรมชาติจะช่วยให้เด็กหัดเลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งมีคุณค่าและค้นคว้าสร้างสรรค์จากธรรมชาติ

(๑๑) การจัดประสบการณ์ที่ผู้เรียนคุ้นเคยหรือประสบการณ์ที่ใกล้ชิดตัว ไปหาประสบการณ์ที่ไกลตัว จะช่วยให้เด็กขยายการเรียนรู้ไปอย่างมีความหมาย

(๑๒) การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือ การเลียนแบบจากตัวแบบ (Modelling) เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำของเด็ก การมีตัวแบบที่ดีจึงเป็นสิ่งจำเป็น

(๑๓) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็ก ควรให้สัมพันธ์กับระดับพัฒนาการของเด็ก โดยเริ่มต้นจากพัฒนาการขั้นที่เด็กเป็นอยู่ แล้วกระตุ้นและส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น

(๑๔) การคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของเด็ก การให้เด็กได้รับอิสรภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะรู้จักตนเอง ตรงตามสภาพความเป็นจริง ได้พัฒนาความเป็นเอ็กัตบุคคล และได้พัฒนาศักยภาพของตนอย่างเต็มที่

(๑๕) ในการเรียนรู้ ควรเปิดโอกาสให้เด็กเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ นำการเรียนรู้และค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากเด็กมีธรรมชาติที่ต้องการจะเรียนรู้และมีศักยภาพที่จะควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองได้

(๑๖) การส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กสามารถพัฒนาตนเองไปตามศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้

(๑๗) การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ อันได้แก่ บรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย ไม่น่ากลัว โดยมีผู้ใหญ่เป็นผู้อำนวยการความสะดวก เป็นบรรยากาศของความไว้วางใจที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี

(๑๘) แรงเสริมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การให้การเสริมแรงแก่เด็กในการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็น

(๑๙) วิธีการ กระบวนการ และสื่อที่หลากหลาย เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ต่าง ๆ

(๒๐) การเล่นเป็นกิจกรรมตามธรรมชาติที่ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัย พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู และครูจำเป็นต้องจัดเวลาสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้จากการเล่น

(๒๑) เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการสื่อสารทั้งด้านคำพูด ทำทางการขีดเขียนภาพและสัญลักษณ์ การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เด็กขยายการเรียนรู้ การอบรมเลี้ยงดูเด็กทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน จึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ศักยภาพในการสื่อสารให้มากที่สุด

๒. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย

ก. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย

(๑) การจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายให้แก่เด็ก จะต้องจัดให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพและความพร้อมของเด็กแต่ละคนซึ่งแตกต่างกันไป และต่อเนื่องไปตามลำดับขั้นตอนพัฒนาการทางร่างกาย คือพัฒนาจากส่วนกลางไปสู่ส่วนข้าง ส่วนบนไปสู่ส่วนล่างและกล้ามเนื้อใหญ่ไปกล้ามเนื้อเล็ก

(๒) พัฒนาการทางร่างกายของเด็กปฐมวัย มี ๒ ประการใหญ่ ๆ คือ สุขภาพและการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสม และพัฒนาการทางการเคลื่อนไหว การอบรมเลี้ยงดูและการจัดการศึกษาปฐมวัย จึงต้องส่งเสริมพัฒนาการทั้ง ๒ ด้านอย่างครบถ้วน

(๓) วัย ๐-๖ ปี เป็นวัยที่อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายกำลังอยู่ในระยะก่อตัวให้สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เซลล์สมอง เด็กปฐมวัยต้องได้รับอาหารที่มีประโยชน์ ถูกส่วนและเพียงพอ เพื่อให้ร่างกายสามารถเจริญเติบโตได้อย่างเหมาะสม

(๔) การออกกำลังกาย เป็นการช่วยพัฒนากล้ามเนื้อต่าง ๆ

ในร่างกาย เด็กจำเป็นต้องออกกำลังกาย บริหารทุกส่วนในร่างกายทั้งกล้ามเนื้อมัดใหญ่ และกล้ามเนื้อมัดเล็ก เพื่อให้กล้ามเนื้อต่าง ๆ แข็งแรง และพัฒนาไปได้อย่างเหมาะสม

(๕) การชั่งน้ำหนัก และวัดส่วนสูงเด็กปฐมวัย และเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้ทราบอัตราการเจริญเติบโตของเด็ก และสามารถให้ความช่วยเหลือเมื่อเด็กเกิดปัญหาสุขภาพได้ทันที่

(๖) สภาพแวดล้อมที่สะอาด ถูกสุขลักษณะ เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ต้องจัดเพื่อช่วยให้เด็กมีสุขภาพทั้งกายและใจที่ดี

(๗) การป้องกันเด็กจากโรคภัยไข้เจ็บ และอุบัติเหตุต่าง ๆ จะช่วยลดความเสี่ยงที่เด็กจะมีปัญหาสุขภาพลงได้

(๘) การรักษาพยาบาลเมื่อเด็กเจ็บป่วย หรือบาดเจ็บจากอุบัติเหตุอย่างถูกวิธีตั้งแต่เนิ่น ๆ จะช่วยลดความเสี่ยงที่เด็กจะมีปัญหาสุขภาพในภายหลังได้

(๙) การเอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด และหมั่นสังเกตความเปลี่ยนแปลงหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้น โดยเทียบกับพัฒนาการตามวัยของเด็กปกติ จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูสามารถค้นพบปัญหาพัฒนาการทางร่างกายของเด็ก และช่วยเหลือได้ตั้งแต่ปัญหายังไม่รุนแรงนัก

(๑๐) การฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการตั้งแต่แรกเริ่ม จะช่วยลดสภาพความพิการลงหรือลดความเสี่ยงที่เด็กจะมีความพิการรุนแรง หรือซับซ้อนในภายหลังได้

(๑๑) การพักผ่อนอย่างเพียงพอ ทั้งการนอนหลับให้เพียงพอ แก่ความต้องการของร่างกาย และการทำกิจกรรมสงบ ๆ ตามลำพัง จะช่วยให้สุขภาพร่างกายของเด็กแข็งแรงสมบูรณ์ตามวัย

(๑๒) การดูแลรักษาความสะอาดร่างกายของเด็กปฐมวัยอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้เด็กมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

(๑๓) การปลูกฝังให้เด็กปฐมวัยมีสุขนิสัยที่ดีตั้งแต่ยังเยาว์วัย จะช่วยให้เด็กดูแลตัวเองให้มีสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกายที่ดีไปจนตลอดชีวิต

(๑๔) การให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ การมองเห็น การฟัง การดม การชิม และการลูบคลำสัมผัส จะช่วยให้ประสาทสัมผัสส่วนนั้น ๆ พัฒนา ตลอดจนช่วยกระตุ้นให้สมองมีการเจริญเติบโตได้ดีด้วย

ข. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา

(๑) ระยะ ๖ ปีแรกของชีวิต เป็นระยะที่สมองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วการได้รับอาหารที่มีประโยชน์อย่างเพียงพอ การอยู่อย่างปลอดภัย จากสารพิษและการกระทบกระเทือนของสมอง การได้รับการกระตุ้นประสาทสัมผัส ทั้ง ๕ อย่างเพียงพอ จะช่วยให้สมองของเด็กมีการพัฒนาอย่างเหมาะสมตามวัย

(๒) เด็กปฐมวัยอยู่ในขั้นพัฒนาการเรียนรู้โดยผ่านทางการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เด็กจึงต้องได้รับการส่งเสริมให้ได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าอย่างกว้างขวางกับสิ่งเร้าที่หลากหลาย

(๓) เด็กปฐมวัยมีธรรมชาติหรือความต้องการอยากรู้อยากเห็น อยากเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว การให้เด็กได้รับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ อย่างหลากหลาย การให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวาง การกระตุ้นและตอบสนอง ความสนใจของเด็ก การส่งเสริมความสนใจของเด็กจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เลี้ยงดูเด็กพึงกระทำเพื่อช่วยพัฒนาความคิดความเข้าใจและปรับขยายโครงสร้างทางสติปัญญาของเด็ก

(๔) ความสามารถในการคิดและเข้าใจเด็กปฐมวัยมีจำกัด และค่อย ๆ พัฒนาอย่างช้า ๆ กระบวนการคิดของเด็กไม่เหมือนของผู้ใหญ่ การเข้าใจธรรมชาติของเด็กมีความคาดหวัง และปฏิบัติต่อเด็กอย่างสอดคล้องกับระดับความสามารถของเด็ก จะช่วยให้ผู้ใหญ่และเด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความสามารถในการคิดของตนไปตามลำดับขั้นได้อย่างราบรื่น

(๕) การจัดประสบการณ์ที่ตรงกับระดับความสนใจและความสามารถ ตลอดจนท้าทายและชี้นำไปสู่การคิดในระดับที่สูงขึ้นต่อไป จะช่วยให้พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นไปได้อย่างดียิ่งขึ้น

(๖) การให้โอกาสเด็กสำรวจตรวจค้น ลงมือกระทำกับสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เด็กปฐมวัยพัฒนาความเข้าใจ และ

ความคิดรวบยอดได้ดี

(๗) การให้โอกาสเด็กได้รับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ อย่างหลากหลายตามสภาพความเป็นจริง และได้มีโอกาสจินตนาการคิดฝันตามธรรมชาติของเด็ก จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาขึ้นไปสู่ระดับความคิดที่ใช้สัญลักษณ์ และความคิดรวบยอดต่อไป

(๘) สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก การจัดสภาพแวดล้อมให้ดึงดูดความสนใจของเด็กในการเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาเด็ก

(๙) วัย ๐-๖ ปี แรก เป็นวัยวิกฤติของการเรียนรู้ภาษา เด็กปฐมวัยจึงต้องได้รับการพัฒนาทางภาษาตั้งแต่ยังเป็นทารกตามระดับพัฒนาการที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถมีพัฒนาการภาษาที่เป็นปกติได้

(๑๐) เด็กปฐมวัยที่ขาดลักษณะสนใจใฝ่รู้ตามธรรมชาติเช่นเด็กทั่วไป จำเป็นต้องได้รับการกระตุ้นพัฒนาการเพื่อให้สามารถสนใจสิ่งรอบตัว และเรียนรู้ไปตามขั้นตอนของพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างเหมาะสม

(๑๑) เด็กปฐมวัยจำเป็นต้องได้รับโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนทำ ตรวจสอบความสามารถของตนเองในการทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนโอกาสและเวลาในการฝึกทำสิ่งต่าง ๆ ที่เพิ่งเรียนรู้จนชำนาญ เพื่อเป็นพื้นฐานให้สามารถพัฒนาสติปัญญาของตนไปสู่ขั้นที่สูงขึ้นได้

(๑๒) การให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากตัวผู้ใหญ่โดยตรง ด้วยการตอบคำถาม การเล่านิทาน การอ่านหนังสือให้ฟัง ตลอดจนการได้ดู ได้ฟังรายการที่ให้ความรู้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กสามารถขยายโครงสร้างทางสติปัญญาของตน

(๑๓) การให้ข้อมูลย้อนกลับ ให้กำลังใจ และให้การเสริมแรงที่เหมาะสมต่อพฤติกรรมการแสวงหาความรู้ เป็นกระบวนการที่จำเป็นในการพัฒนาสติปัญญาของเด็กปฐมวัย

ค. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจและอารมณ์

(๑) การเข้าใจถึงความแตกต่างทางอารมณ์ และความ

สามารถในการควบคุมอารมณ์ของเด็กปฐมวัยในแต่ละวัย จะช่วยให้ผู้ใหญ่ตั้งความคาดหวังและปฏิบัติต่อเด็กในทางที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กให้เป็นไปได้อย่างราบรื่น

(๒) เด็กปฐมวัยมีความสามารถจำกัดในการควบคุมอารมณ์ การเลี้ยงดูไม่让孩子เกิดความคับข้องใจต่าง ๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่กันเด็กออกจากการทำลายสิ่งของหรือทำร้ายบุคคลเมื่อโกรธ และการจัดโอกาสให้เด็กได้ระบายอารมณ์ในทางที่เหมาะสม จะช่วยให้เด็กพัฒนาความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น

(๓) ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย เป็นพื้นฐานทางอารมณ์ที่สำคัญสำหรับเด็กปฐมวัยในการพัฒนาตนเองในด้านอื่น ๆ การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักความเอาใจใส่ไม่让孩子ตกอยู่ในสภาพวิตกกังวลหรือหวาดกลัวอย่างรุนแรง จะช่วยสร้างความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยให้แก่เด็ก

(๔) เด็กปฐมวัยที่มีปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ และได้รับการช่วยเหลือที่เหมาะสมในระดับที่มากกว่าเด็กปกติ จะยังมีโอกาสกลับคืนสู่พัฒนาการที่ต่อเนื่อง และเป็นปกติได้

ง. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านจริยธรรม

(๑) การเข้าใจถึงธรรมชาติและพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยจะช่วยให้ผู้ใหญ่สามารถตั้งความคาดหวังและปฏิบัติต่อเด็กได้อย่างเหมาะสมกับวัยของเด็ก

(๒) จริยธรรมของเด็กในช่วงปฐมวัย เริ่มจากขั้นของการกระทำเพื่อหลบหลีกการลงโทษ ไปสู่ขั้นของการกระทำเพื่อให้ได้รับรางวัล การเข้าใจธรรมชาติของเด็กและส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นจริยธรรมที่สูงขึ้น และการมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสมจะสามารถช่วยให้เด็กมีพัฒนาการไปอย่างเหมาะสมกับวัย

จ. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมและบุคลิกภาพ

(๑) การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์คือ การทำให้ทุกคนมีจิตสำนึกทางสังคม โรงเรียนมีหน้าที่สร้างชีวิตชุมชนให้แก่เด็กเพื่อปลูกเร้าความรู้สึกนึกคิดของเด็กให้ตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็น

สมาชิกที่ดีของสังคม

(๒) พัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กในช่วงปฐมวัยเป็นไปตามลำดับขั้น เริ่มจากขั้นของการพัฒนาความไว้วางใจไปสู่ความมั่นใจในตนเอง และความกล้าริเริ่ม กล้าคิดการดูแลเอาใจใส่ตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเพียงพอ การส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ที่จะทำอะไรได้เอง การส่งเสริมให้เด็กได้สำรวจตรวจสอบ ค้นคว้าให้อิสระแก่เด็กในการคิดการทำสิ่งต่าง ๆ จะสามารถช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพไปตามลำดับขั้นอย่างเหมาะสม

(๓) การตอบสนองความต้องการของเด็กปฐมวัยทางการกิน การขับถ่ายและการได้รับความรักและการเป็นตัวแทนที่ดีจากพ่อแม่ เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

(๔) การดูแลป้องกันไม่ให้เด็กได้รับความคับข้องใจหรือความสะเทือนใจอย่างรุนแรงในระยะ ๖ ปีแรกของชีวิต เป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กซึ่งอาจยากที่จะแก้ไขเมื่อโตขึ้น

(๕) พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยเป็นไปตามลำดับขั้นตอนเริ่มจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลใกล้ชิด การเรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกในสังคม และการเรียนรู้ที่จะร่วมมือกับผู้อื่น การให้การเลี้ยงดูที่เหมาะสม การเปิดโอกาสการกระตุ้น และส่งเสริมให้เด็กแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียน เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต จากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กจึงต้องเน้นให้เด็กมีประสบการณ์ อย่างกว้างขวาง และมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มากที่สุดที่เหมาะสมตามวัย และการมีปฏิสัมพันธ์อย่างเหมาะสมกับเด็กจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมไปอย่างเหมาะสมกับวัย

(๖) เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการทางสังคมจากตัวเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การให้ความสำคัญแก่ผู้อื่น การให้โอกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่าง ๆ ที่ละน้อย โดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดตัวไปสู่คนไกลตัว จึงช่วยให้เด็กพัฒนาไปได้ง่ายขึ้น

(๗) การสนับสนุนให้เด็กปฐมวัยได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่าง

เหมาะสม การให้กำลังใจ การเสริมแรง การให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ที่สอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของเด็กในแต่ละช่วงอายุ จะช่วยให้พัฒนาการทางสังคมของเด็กเป็นไปได้อย่างราบรื่นขึ้น

(๘) การช่วยฝึกทักษะทางสังคมด้านที่เด็กปฐมวัยยังพัฒนาไปได้ ล้ำช้ากว่าด้านอื่นจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมโดยภาพรวมดีขึ้น

(๙) การฝึกให้เด็กปฐมวัยมีความเป็นตัวของตัวเอง และแสดงออกอย่างเหมาะสมแก่กาลเทศะ จะช่วยให้เด็กได้รับการยอมรับทางสังคมดีขึ้น

(๑๐) การจัดให้เด็กได้ดำเนินชีวิตที่มีความสมดุลระหว่างความต้องการทางร่างกายกับมาตรฐานจริยธรรมในใจตนจะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวและมีสุขภาพจิตที่ดีได้

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๖

ความต้องการ ปัญหา และแนวโน้มของสังคม และเด็กไทย

ในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เหมาะสมสำหรับสังคมเฉพาะ
ใด ๆ นอกจากจำเป็นจะต้องคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสากลและทั้งที่เป็นพื้น
ฐานของสังคมแล้ว ข้อมูลที่จำเป็นอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญมากก็คือ
สภาพความต้องการ ปัญหา แนวโน้มของสังคมและเด็ก รูปแบบจำเป็นต้องทราบ
ถึงความต้องการ ปัญหาของเด็กและสังคม เพื่อกำหนดแนวทางที่จะช่วยตอบสนอง
ความต้องการ และช่วยแก้ปัญหาเฉพาะในสังคมนั้น ๆ ได้ นอกจากนี้ เนื่องจากสังคม
มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา รูปแบบจึงจำเป็นต้องครอบคลุมการเตรียม
ตัวเด็ก เพื่อเผชิญปัญหาต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนเตรียม
เด็กให้เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพ เพื่อจรรโลงให้สังคมในอนาคตมีลักษณะที่พึง
ประสงค์ต่อไป ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า เด็กคือทรัพยากรอันมีค่าของ
สังคมซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกของสังคมที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาสังคม
ให้มีคุณภาพที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป

จากความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น จำเป็นต้องศึกษาความต้องการ ปัญหา
และแนวโน้มของสังคมและเด็กไทย ซึ่งจะนำเสนอแยกเป็นประเด็นใหญ่ ๆ ๓ ประเด็น
ดังนี้คือ

๑. ความต้องการพื้นฐานของเด็ก
๒. ปัญหาเกี่ยวกับเด็กและการพัฒนาเด็ก

- ๒.๑ ปัญหาด้านตัวเด็ก
- ๒.๒ ปัญหาด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
- ๒.๓ ปัญหาด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย
- ๒.๔ ปัญหาด้านการบริการและการจัดการในการพัฒนาเด็ก
- ๒.๕ ปัญหาอื่นๆ

๓. แนวโน้มของสังคมไทย

- ๓.๑ แนวโน้มของสังคมไทยในอนาคตกับเป้าหมายในการพัฒนาเด็ก
- ๓.๒ ลักษณะของสังคมไทยและเด็กไทยที่พึงปรารถนาในอนาคต

๑. ความต้องการพื้นฐานของเด็ก

เด็กทุกคนมีลักษณะที่เป็นตัวของตัวเองแตกต่างกันไปตามสภาพทางกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูจึงต้องพยายามสังเกตอย่างใกล้ชิดเพื่อจะ ได้ตอบสนองความต้องการของเด็กได้อย่างเหมาะสม แนวทางในการทำความเข้าใจ เด็กนี้ นักวิชาการและผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งเป็นหมู่คณะและส่วนบุคคลได้ ศึกษาวิเคราะห์และเสนอแนะไว้ ทั้งที่เป็นหลักการของสากลและที่พยายามบูรณาการ ส่วนที่เป็นไทยและสากลไว้ด้วยกัน

รัฐบาลไทยในยุคของนายกรัฐมนตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ตระหนักถึงเรื่องนี้ จึงได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจเรื่องการประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ ๑ ด้านการพัฒนาเด็ก ดำเนินการร่าง “ปฏิญญาเพื่อเด็ก พ.ศ. ๒๕๓๓” และกำหนด “สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็กและเยาวชน (สพด.)” ซึ่งเป็น เสมือนแนวทางสำหรับพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กทุกฝ่าย จะได้เข้าใจและนำไปแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมทาง สังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็กต่อไป เกณฑ์ดังกล่าวครอบคลุมความต้องการของ เด็ก ๗ ด้านดังต่อไปนี้

๑. ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย ได้แก่ ความต้องการ ด้านอาหาร การติดตามเฝ้าระวังด้านการเจริญเติบโต และพัฒนาการ การได้รับภูมิ

คุ้มกันโรค การได้รับการรักษาพยาบาล การให้บริการดูแลเด็ก รวมทั้งที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อม

๒. ความต้องการด้านความแข็งแรงของร่างกาย รวมทั้งการพักผ่อนและนันทนาการ

๓. ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม ให้สอดคล้องกับศักยภาพของเด็ก

๔. ความต้องการด้านการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้ความรู้ ความคิด ความริเริ่ม และสามารถสร้างแบบแผนชีวิตที่พึงงามได้

๕. ความต้องการด้านวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งศีลธรรมและศาสนา

๖. ความต้องการในการเตรียมเข้าสู่อาชีพ รวมทั้งบริการฝึกอบรมจากรัฐ และผู้มีประสบการณ์

๗. ความต้องการด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน ในเรื่องการเมืองการปกครอง และการตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบตามกฎหมาย

รายละเอียดและตัวอย่างที่สำคัญของเกณฑ์ สพด. จากการค้นคว้าประกอบจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยคัดเลือกมาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเด็กระดับปฐมวัย มีดังนี้

ก. ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย

ภาวะโภชนาการที่ดีเป็นพื้นฐานของสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์แข็งแรงของคนเรา ความต้องการอาหารของคนเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา ถ้ามารดาขณะตั้งครรภ์ได้รับสารอาหารไม่เพียงพอไม่ได้สัดส่วน เด็กที่คลอดออกมาจะมีน้ำหนักไม่ได้มาตรฐาน อ่อนแอ และเจ็บป่วยบ่อย ส่วนมารดาที่ได้รับอาหารเพียงพอ ได้คุณค่าครบถ้วน จะมีร่างกายแข็งแรง คลอดอย่างปลอดภัย มีลูกที่ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ตัวมารดาหลังคลอดมีน้ำนมเพียงพอสำหรับลูก และร่างกายไม่ทรุดโทรมกลับสู่สภาพปกติได้เร็ว อันจะส่งผลให้เลี้ยงดูลูกได้ดีด้วย

มารดาซึ่งอยู่ในระยะตั้งครรภ์และให้นมลูกควรได้รับอาหารมากกว่าบุคคลในภาวะปกติ ควรได้รับอาหารครบ ๕ หมู่ คือ อาหารประเภท ไข่ นม เนื้อสัตว์ อาหารทะเลและผักผลไม้ ซึ่งจะให้สารอาหารโปรตีน แร่ธาตุพวก แคลเซียม เหล็ก

ไอโอดีน และวิตามินที่จำเป็นต่อการเสริมสร้างร่างกายของมารดาเอง และเพื่อการเจริญเติบโตของลูกในครรภ์และระยะแรกเกิด

ทารกแรกเกิดถึง ๑ ปี ทารกมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เมื่ออายุ ๕ เดือน น้ำหนักควรเป็น ๒ เท่าของเมื่อแรกเกิด และเป็น ๓ เท่า เมื่ออายุ ๑ ปี

อาหารที่ดีที่สุดของทารกแรกเกิดถึงอายุ ๓ เดือน คือ นมมารดา เพราะประกอบด้วยสารอาหารคาร์โบไฮเดรต โปรตีน ไขมัน แกลีอแร์ และวิตามินต่างๆ ในปริมาณที่พอเหมาะสำหรับความต้องการของทารก ทั้งยังมีภูมิคุ้มกันโรคติดเชื้อบางชนิด ทั้งยังสะอาด ปลอดภัย และช่วยประหยัด รวมทั้งสะดวกในการให้ ไม่ต้องหาภาชนะอื่นมาใช้ ที่สำคัญคือ มีผลดีด้านจิตใจ ทำให้มารดาเกิดความภูมิใจ มีสัมพันธภาพที่ดีกับลูก ลูกเกิดความอบอุ่นที่ได้สัมผัสกับร่างกายและการโอบอุ้ม ปรึคัับประคองจากมารดา

หลัง ๓ เดือนไปแล้ว ทารกควรได้อาหารเสริมอย่างอื่นนอกเหนือจากนมมารดา นมมารดานี้จะถือเป็นอาหารหลักของทารกไปจนถึงอายุ ๖ เดือน หลังจากนั้น ข้าว และกับข้าวจึงค่อยๆ มาแทนที่นมมากขึ้น จนทารกอายุครบ ๑ ปี ข้าวและกับจะเป็นอาหารหลัก ส่วนนมยังจำเป็นต้องให้เป็นอาหารเสริมต่อไป

อาหารเสริมที่ให้ทารกตั้งแต่อายุ ๓ เดือน ควรเป็นอาหารที่ได้จากธรรมชาติ หาได้ง่ายในท้องถิ่น เพราะอาหารดังกล่าวมีความสด คุณค่าอาหารสูง ปลอดภัยจากสารเคมีที่เป็นพิษภัยตัวอย่างเช่น กลัวย่น้ำว่าสุกที่ครูดเอาแต่ผิวให้ทารกในระยะเวลาอายุ ๓-๕ เดือน และให้เพิ่มมากขึ้นโดยให้ได้ทั้งผลเมื่อทารกอายุครบ ๑ ปี ส่วนข้าวบดจนและจะให้เมื่อทารกอายุ ๓-๕ เดือน เมื่ออายุมากขึ้นจะให้ป็นข้าวต้มและข้าวสวยตามลำดับ อาหารโปรตีนที่จำเป็นสำหรับการสร้างเซลล์ประสาทและกล้ามเนื้อของเด็กควรเป็นโปรตีนจากไข่ ดับสัตัว ปลา เนื้อหมูเนื้อไก่ อาหารเหล่านี้ต้องทำให้สุก และบดสำหรับทารกอายุ ๓-๕ เดือน ต่อมาเมื่อเด็กมีฟันจึงเพิ่มความหยาบ โดยฉีกเป็นชิ้นๆ ให้ และควรให้ปลาซึ่งเป็นประโยชน์มากเพราะย่อยง่าย และมีแร่ธาตุสูง เช่น แคลเซียมและไอโอดีน (โดยเฉพาะปลาทะเล) แต่ผู้ให้ควรระวังก้างด้วย

อายุ ๑-๓ ปี เป็นวัยที่เด็กชอบกินอาหารเอง ผู้เลี้ยงดูควรสนับสนุนและให้โอกาสเด็กได้ฝึกฝนเพื่อจะได้ช่วยให้เด็กเกิดความภูมิใจ มั่นใจในตนเอง และ

เต็มใจที่จะกินอาหาร ไม่ต้องอ้อนวอนขอร้อง แต่ในขณะที่เดียวกันเด็กวัยนี้ก็อยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการขาดสารอาหารได้ เนื่องจากมักจะมึนงงใหม่ ได้รับการดูแลน้อยลง ในขณะที่เดียวกัน อาจเจ็บป่วยจากการติดเชื้อจากการเล่นและของเล่น

เด็กวัยนี้ต้องการอาหารเสริมระหว่างมือที่มีคุณค่าสูง เพราะชอบเล่นซุกซน ใช้พลังงานมาก นม ผลไม้ เป็นอาหารเสริมที่เหมาะสมที่สุด ส่วนอาหารหลักควรเป็นอาหารจานเดียวที่มีคุณค่าสารอาหารครบทั้ง ๕ หมู่ เช่น ข้าวต้ม หรือข้าวผัดใส่ไข่ หมูและผัก หรือก๋วยเตี๋ยวผัด

ผู้ใหญ่ควรสังเกตและติดตามซึ่งน้ำหนักตัวเด็กเป็นระยะๆ เทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของเด็กไทย เพื่อป้องกันการขาดสารอาหาร

อายุ ๔-๖ ปี เด็กรูปร่างสูง และโตขึ้น ช่วยตัวเองได้มากขึ้น อยู่ในระหว่างการสูญเสียฟันน้ำนม และฟันหน้าแท้เริ่มขึ้น เด็กจะยอมรับฟังเหตุผลได้บ้างแล้ว โดยเฉพาะการอธิบายง่าย ๆ เด็กจะชอบเลียนแบบคนรอบข้าง รวมทั้งตัวอย่างที่ได้เห็นจากสื่อมวลชนเช่น การโฆษณาขายของกินเล่นในโทรทัศน์ ผู้ใหญ่จึงต้องทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีในการกินอาหารที่มีประโยชน์ ไม่กินจุบจิบ ของหมักดอง น้ำอัดลม เป็นต้น

วัยนี้ส่วนใหญ่เด็กจะอยู่โรงเรียนอนุบาลหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงควรมีการประสานความเข้าใจกันระหว่างบ้านกับโรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเกี่ยวกับการให้อาหารเด็กอย่างถูกต้อง

ความต้องการด้านสุขภาพอนามัย

เพื่อเป็นการวางพื้นฐานด้านสุขภาพที่ดีสำหรับเด็ก ควรมีการเตรียมวัยรุ่นวัยหนุ่มสาวที่กำลังจะก้าวสู่การเป็นพ่อแม่ ให้พร้อมด้านสุขภาพ และมีความรู้เกี่ยวกับ

เพื่อเป็นการวางพื้นฐานที่ดีสำหรับเด็ก ควรมีการเตรียมวัยรุ่นวัยหนุ่มสาวที่กำลังจะก้าวสู่การเป็นพ่อแม่ ให้มีความพร้อมในการเริ่มชีวิตครอบครัวที่ดี

การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในเรื่องครอบครัวศึกษา การเจริญพันธุ์ การดูแลสุขภาพส่วนบุคคล การป้องกันโรคติดเชื้อและโรคที่ถ่ายทอดได้ทางกรรมพันธุ์ ตลอดจนพิษภัยจากสิ่งเสพติดที่บั่นทอนสุขภาพ

หญิงตั้งครรภ์และหญิงหลังคลอดควรมีความรู้และปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง นับตั้งแต่เริ่มทราบว่าตั้งครรภ์ ต้องไปฝากครรภ์กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และควรไปตามนัดทุกครั้ง ควรปฏิบัติตนตามคำแนะนำ และควรรู้แหล่งที่จะไปรับบริการเมื่อมีอาการผิดปกติขณะตั้งครรภ์และหลังคลอด

เมื่อลูกคลอดแล้วทั้งพ่อแม่ต้องมีความรู้เรื่องการเลี้ยงเด็กทั้งยามที่เด็กปกติ และเมื่อเจ็บป่วย มีการเตรียมตัวด้วยการกินอาหารที่ช่วยเสริมสร้างน้ำนม พักผ่อนพอเพียง และเว้นช่วงการมีบุตรอย่างน้อย ๒ ปี

ทารกและเด็กต้องการการดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิด การได้รับอาหารที่เหมาะสมพอเพียง การดูแลรักษาความสะอาดทุกส่วนของร่างกาย ต้องได้รับวัคซีนป้องกันโรคครบตามที่ควรได้รับในแต่ละช่วงอายุ และได้รับการปกป้องจากภัยอันตรายต่างๆ ควรได้รับการกระตุ้นให้มีการเล่นออกกำลังกาย และดูแลให้พักผ่อนอย่างพอเพียง และฝึกเด็กให้รู้จักการดูแลตนเองในกิจวัตรประจำวัน เช่น การทำความสะอาดร่างกาย ปาก ฟัน การขับถ่ายเป็นเวลาเป็นที่ เป็นต้น

สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ บิดาควรมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของมารดาและบุตร ตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์ ระยะตั้งครรภ์ คลอดและหลังคลอด รวมทั้งการแสวงหาแหล่งช่วยเหลือ และบริการสาธารณสุขที่ปลอดภัยใกล้บ้าน เพื่อเป็นการวางพื้นฐานด้านสุขภาพที่ดีสำหรับเด็ก ควรมีการเตรียมวัยรุ่นวัยหนุ่มสาว ที่กำลังจะก้าวสู่การเป็นพ่อแม่ ให้พร้อมด้านสุขภาพ

ข. ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม

เด็กมีความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมตามลำดับอายุดังนี้

แรกเกิด - ๑ ปี ทารกต้องการความรักความเข้าใจ การดูแลใกล้ชิดต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อปกป้องคุ้มครองจากอันตราย การสัมผัสอย่างอ่อนโยน

การมองสบตาพูดคุยด้วยเพราะเด็กอยู่ระหว่างการเรียนรู้การสื่อสารให้ผู้อื่นทราบความต้องการของตนเอง

๑-๓ ปี เด็กต้องการให้ผู้เลี้ยงดูใกล้ชิดสังเกตและเรียนรู้ลักษณะการแสดงออกของเขา ต้องการเล่นของเล่น การปีนป่ายออกกำลังกาย

วัยนี้อยู่ระหว่างการเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมและบทบาทในสังคมจากการเลียนแบบ และสามารถฝึกฝนกิจวัตรประจำวันด้านการกิน การขับถ่าย การรักษาความสะอาดของร่างกายการสวมเสื้อผ้า ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีความอยากรู้อยากเห็น ชอบสำรวจสิ่งแวดล้อมด้วยการหยิบจับ สัมผัส ลองใช้ด้วยตัวเอง

เด็กต้องการให้ผู้ใหญ่สนใจสิ่งที่ตนทำ ต้องการคำชมเชย การให้กำลังใจหรือชี้แนะเมื่อเขาต้องการความช่วยเหลือ

๓-๖ ปี วัยนี้จะเรียนรู้จากการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและจากธรรมชาติแวดล้อมรอบตัว โดยการจำแนกเปรียบเทียบ เชื่อมโยงประสบการณ์จากการได้สัมผัส ได้ยิน ได้เห็น ได้รับรส และได้กลิ่นต้องการการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่น เพื่อแสดงว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม เด็กวัยนี้จึงชอบเล่นเป็นกลุ่มมากกว่าเล่นคนเดียว

เด็กช่วยตัวเองในกิจวัตรประจำวันได้คล่องขึ้น และชอบช่วยงานต่างๆ เด็กวัยนี้สามารถบอกความแตกต่างทางร่างกายเรื่องเพศ สามารถเรียนรู้ความต้องการของผู้อื่น ต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรม เพื่อการเป็นสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพ ปฏิบัติตนได้เหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีไทย

เด็กทุกคนควรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระบบ และนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิต นอกจากนั้นเด็กทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพใด พึงได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง เสมอภาค ในรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับตน

ความต้องการด้านการศึกษา

เด็กทุกคนควรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระบบ และนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิต นอกจากนั้น เด็กทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพใด พึงได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง เสมอภาคในรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับตน

สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ ได้ระบุเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กวัยนี้ ไว้ว่า “ส่งเสริมให้ชุมชนสถานประกอบการ และหน่วยงานต่างๆ จัดศูนย์เลี้ยงดูเด็ก ก่อนวัยเรียนอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นและขยายและส่งเสริมการจัดการศึกษา เกี่ยวกับการบริหารการดูแลเด็กเล็กในชั้นอนุบาล ทั้งในระบบและนอกระบบ โดยชักจูงหรือจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น (แผนพัฒนาฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙ น. ๑๘๗)

ความต้องการด้านการใช้ภาษาไทย

การใช้ภาษาเป็นความสามารถในการสื่อความหมายทางสังคม เด็กเรียนรู้โดยผ่านทางภาษาและการประพฤติปฏิบัติทางสังคม เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ในเรื่องการใช้ภาษาเพื่อใช้ในการคิดการสื่อความหมาย การปรับตัวรับความรู้ใหม่ เด็กสามารถใช้ภาษาในการติดต่อกับเพื่อนๆ ติดต่อกับผู้ใหญ่ทำให้เกิดความรักความเข้าใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม การส่งเสริมและเน้นถึงความสามารถของเด็กในการใช้ภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติในการสื่อความหมายและความคิดเชิงสร้างสรรค์ จะสามารถช่วยดำรงเอกลักษณ์ไทยและมรดกไทยไว้ได้

พัฒนาการทางภาษาของเด็กช่วงอายุ ๐-๖ ปี เริ่มจากสภาพแวดล้อมตัวเด็กเป็นสิ่งสำคัญ บุคคลที่อยู่รอบตัวเด็ก คือผู้เลี้ยงดูเด็ก เช่น พ่อแม่ สมาชิกในครอบครัวจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ต้องกระตุ้นให้มีการตอบสนองทางภาษาอย่างสม่ำเสมอ และกว้างขวาง เด็กวัยนี้ต้องการพูดคุย ซักถามในสิ่งที่ตนพบเห็นด้วยความอยากรู้อยากเห็น เลียนแบบการใช้ภาษา ต้องการแรงจูงใจปลุกเร้าให้รู้จักใช้คำพูด ภาษาพูดที่สื่อความหมาย นอกจากนี้เด็กยังเรียนรู้ภาษาจากสื่อมวลชน สื่อมวลชนที่มีอิทธิพลมากคือ โทรทัศน์ เมื่อเด็กดูโทรทัศน์เด็กจะจำคำพูดของตัวละครหรือคำโฆษณามาใช้

ความต้องการด้านวัฒนธรรม

เด็กควรได้รับรู้ สัมผัส เข้าใจ และทะนุถนอม บำรุงรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมประจำชาติที่ดั่งงามของประเทศสืบไปใน ๔ ด้าน ต่อไปนี้

ด้านการใช้ภาษา

ต้องส่งเสริมให้เด็กสามารถใช้ภาษาไทยที่เป็นภาษาประจำชาติในการสื่อความหมาย และความคิดเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถรักษาเอกลักษณ์ไทย และมรดกไทยไว้

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นสื่อกำหนดรูปแบบทางสังคมไทยให้มีลักษณะเฉพาะของตนเอง หรือเอกลักษณ์ของไทย เช่น การทำความเคารพด้วยการยกมือไหว้ มารยาทในการยืน เล่น นั่ง นอน การยึดมั่นในชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เป็นต้น เด็กควรได้รับการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของตนไว้ เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของชาติต่อไป

ด้านจริยธรรม

จริยธรรมเป็นแนวทางการประพฤติและการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงสภาพอันมีคุณค่า เป็นสิ่งดีงามที่เป็นอุดมคติซึ่งสังคมกำหนดไว้ให้พึงปฏิบัติต่อกัน จริยธรรมขั้นพื้นฐานที่ควรปลูกฝังให้เด็กไทยทุกคน คือ

- ๑) การรักความจริง ไม่พูดปด ไม่ฉ้อฉล การรักษาคำมั่นสัญญา มีความกล้าว่าจะยอมรับความจริง มีความละเอียดใจที่จะปิดความลับผิดไปสู่ผู้อื่น
- ๒) การไม่เบียดเบียนกัน ได้แก่ การเคารพในสิทธิและความชอบธรรมของผู้อื่น โดยมีความรักความเมตตา และรู้จักให้อภัยเป็นรากฐาน

สภาพปัญหาของเด็กไทยสะท้อนให้เห็นว่าเด็กไทยของเรายังไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานอย่างเพียงพอ

๓) ความละเอียดได้แก่ มีความละเอียดใจ และรู้จักควบคุมตนเองต่อการกระทำความผิดหรือความชั่วได้

๔) รู้จักความพอดีได้แก่การมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย และไม่โลภไม่หลง

๕) ความมีน้ำใจ ได้แก่ การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โดยไม่หวังผลตอบแทน ความต้องการดังกล่าวข้างต้น เป็นความต้องการพื้นฐานของเด็ก ที่เด็กควรได้รับการตอบสนอง และควรเป็นหน้าที่ของรัฐในการดูแลให้เด็กได้รับการตอบสนองความต้องการเหล่านี้ เพื่อช่วยให้เด็กมีพัฒนาการไปอย่างเหมาะสม และเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กทั้งของรัฐและเอกชนต่างก็ตระหนักในความสำคัญของการตอบสนองความต้องการพื้นฐานดังกล่าวของเด็ก และได้พยายามจัดบริการต่างๆ เพื่อช่วยให้เด็กไทยได้รับสิ่งที่เป็ความจำเป็นในการเจริญเติบโต แต่ก็ปรากฏว่า ยังประสบปัญหา และอุปสรรคต่างๆ อีกมาก การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือรายงานการวิจัย และเอกสารการประชุมสัมมนาทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเด็กจำนวนมาก พบว่าสภาพปัญหาของเด็กไทยสะท้อนให้เห็นว่าเด็กไทยของเรายังไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานอย่างเพียงพอ ซึ่งจะขอสรุปให้เห็นถึงปัญหาหลัก ๆ ของเด็กไทย และการพัฒนาเด็กโดยสังเขปดังนี้

๒. ปัญหาเกี่ยวกับเด็กและการพัฒนาเด็ก

ปัญหาในการพัฒนาเด็กจัดเป็นปัญหาที่ซับซ้อนอย่างมากในสังคมทุกแห่งในโลก เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลและสถาบันหลายฝ่ายที่อยู่ในกระบวนการอบรมปลูกฝังขัดเกลาเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ทั้งยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ อีกมากมายปัญหาที่ถือได้ว่าเป็นปัญหาวิกฤติของเด็กไทยในระดับปฐมวัย สรุปได้เป็น ๕ ด้านสำคัญๆ ดังนี้ (คณะกรรมการการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก, ๒๕๓๕)

๒.๑ ปัญหาด้านตัวเด็ก

๒.๒ ปัญหาด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

เด็กไทยจำนวนมากตกอยู่ในภาวะการขาดสารอาหาร โดยเฉพาะสารไอโอดีนและ ธาตุเหล็ก รวมทั้งมีปัญหาฟันผุซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมา นอกจากนี้ยังได้รับการถ่ายทอดโรคทางพันธุกรรม และโรคที่ติดเชื้อจากพ่อแม่ รวมทั้งโรคจากการได้รับสารพิษต่าง ๆ และอันตรายจากอุบัติเหตุ

- ๒.๓ ปัญหาด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย
- ๒.๔ ปัญหาด้านการบริการจัดการในการพัฒนาเด็ก
- ๒.๕ ปัญหาด้านอื่น ๆ

๒.๑ ปัญหาด้านตัวเด็ก

๑) ปัญหาสุขภาพอนามัย แม้ว่าอัตราการเกิดของเด็กไทยในบางกลุ่ม จะลดลงจากผลของการวางแผนครอบครัว แต่ยังมีปัญหาหลายอย่างที่พบและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยเร็ว

๑.๑ อัตราการตายของทารก ยังอยู่ในระดับสูง ข้อมูลอัตราตายของเด็กทารกและเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ปี พบว่า ในปัจจุบันอัตราการตายของทารกอายุต่ำกว่า ๑ ปีของไทยยังสูงถึง ๓๘ คน ต่อการเกิดมีชีพพันคน (โดยในเขตชนบทสูงถึง ๔๑ คน ในขณะที่ในเขตเมืองเป็นจำนวน ๒๗ คน) ซึ่งจัดว่าสูงมากเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านเช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ มาเลเซีย ซึ่งมีอัตราตายของทารกเท่ากับ ๔, ๘ และ ๒๔ คน ตามลำดับ

๑.๒ การขาดสารอาหาร ปัจจุบันพบว่า เด็กไทยอายุ ๐-๕ ปี มีภาวะขาดสารอาหารถึงห้าแสนคน คิดเป็นจำนวนร้อยละ ๑๙ ของเด็กไทยวัยนี้ทั้งหมด ภาวะขาดสารอาหารที่สำคัญ มีดังนี้ คือ การขาดสารไอโอดีน ในเด็กเล็กซึ่งอาจขาดตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา จะส่งผลต่อพัฒนาการของสมอง ทำให้ระดับสติปัญญาต่ำหรือที่เรียกว่าโรคเอ๋อ ซึ่งพบมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นอกจากนี้ยังพบเด็กไทยจำนวนมากที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็กซึ่งเป็นสารอาหารที่พบมากในไข่แดงและตับสัตว์ สาเหตุมาจากการให้อาหารเสริมที่มีแต่ข้าวและการดูแลความสะอาดของร่างกาย และสภาพแวดล้อมไม่ดีทำให้เด็กมีพยาธิ เด็กที่ขาดธาตุเหล็กจะซีด อ่อนเพลียง่าย ไม่เล่นหัว

๑.๓ ฟันผุ เด็กไทยอายุ ๓ ปี มีฟันผุถึงร้อยละ ๖๗ ทั้งนี้เป็นเพราะการที่มารดาขณะตั้งครรภ์กินอาหารที่ช่วยสร้างเสริมฟันเช่น นม ปลา กุ้ง ไข่ และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะเด็กทารกได้อาหารที่มีคุณภาพต่ำ เช่น นมข้นหวาน และที่สำคัญมาจากสาเหตุของการได้รับนมขวดของเด็กโดยเฉพาะเวลาก่อนนอน ทำให้หลับไปพร้อมกับขวดนม จึงไม่มีการทำความสะอาดปากและฟันก่อน ปัญหาฟันผุนี้อาจโยงไปสู่ปัญหาอื่น เช่น การเบื่ออาหาร เคี้ยวอาหารไม่ละเอียด การอักเสบของช่องปากซึ่งอาจลุกลามไปสู่หู และเยื่อหุ้มสมอง

๑.๔ โรคทางพันธุกรรม เด็กไทยได้รับถ่ายทอดความผิดปกติ และโรคต่างๆทางกรรมพันธุ์หลายโรค ที่พบมากจนเป็นปัญหาระดับชาติของไทย คือ โรคธาลัสซีเมีย ผู้ป่วยที่เป็นโรคนี้จะมีปัญหาโลหิตจางแต่กำเนิด จะมีลักษณะผิวหนังซีด ตาเหลือง ถ้าเป็นมากจะต้องได้รับการถ่ายและให้เลือดเป็นประจำ การเจริญเติบโตจะช้า อ่อนเพลีย ติดโรคอื่นได้ง่าย ผู้ที่ป่วยเป็นโรคนี้พบมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ

๑.๕ โรคติดเชื้อที่ได้รับจากพ่อแม่ ส่วนใหญ่โรคที่สามารถติดต่อจากพ่อแม่ถึงลูกตั้งแต่อยู่ในครรภ์ มักจะเป็นโรคติดเชื้อที่ติดต่อทางเพศสัมพันธ์เช่น กามโรค ซิฟิลิส ในปัจจุบันมีโรคร้ายที่รักษาไม่หาย และกำลังระบาดอย่างรุนแรงทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยคือ โรคเอดส์ อัตราการติดเชื้อเอดส์ของเด็กก่อนวัยเรียนที่พิสูจน์แน่ชัดแล้วว่าติดเชื้อเอดส์ และมีอาการของโรคแน่นอน (ทารกที่เกิดจากมารดาติดเชื้อเอดส์ ผลการตรวจเลือดแม้พบบวกก็ยังไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าเด็กจะมีอาการของโรคหรือไม่ จนกว่าจะอายุ ๑๖ เดือน ผลเลือดที่ตรวจได้จึงจะแน่นอน) เมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๓๕ มีจำนวน ๑๐๘ คน แล้ว (กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕)

๑.๖ โรคที่เกิดจากการได้รับสารพิษ ปัจจุบันสภาพแวดล้อม

ของไทยทั้งน้ำ อากาศ อาหาร ฯลฯ ล้วนเต็มไปด้วยสารเคมีที่เป็นพิษต่อร่างกายของคน โดยเฉพาะทารกและเด็ก ซึ่งมีภูมิคุ้มกันต่อสารพิษต่างๆ น้อยกว่าผู้ใหญ่ โดยเฉพาะสารตะกั่ว ซึ่งพบในอากาศที่เราหายใจเข้าไปทุกครั้งมีผลต่อการทำงานของระบบทางเดินอาหาร และยังทำลายเม็ดโลหิต ทำให้ได้ต้องทำงานหนักในการขับออก นับว่าเป็นปัญหาที่กระทบในวงกว้างและต้องการการเอาใจใส่จากหลายฝ่ายในการแก้ไข

๑.๗ อุบัติเหตุ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราการตายของทารกและเด็กสูง จากสถิติปี ๒๕๓๐พบว่าเด็กที่ตายในช่วงอายุ ๐-๕ ปี ตายด้วยอุบัติเหตุถึงร้อยละ ๑๖ โดยมีสาเหตุการตายที่สำคัญ ได้แก่ การจมน้ำตายร้อยละ ๙ และอุบัติเหตุบนท้องถนนร้อยละ ๓ การที่เด็กตายด้วยอุบัติเหตุนี้ชี้ให้เห็นว่าการให้ความเอาใจใส่ดูแลเด็กในด้านความปลอดภัยยังบกพร่องอยู่มาก

๑.๘ สุขภาพจิต การศึกษาในทางการแพทย์ พบว่า ปัญหาสุขภาพจิตของเด็กไทยส่วนมากมีลักษณะเป็นปัญหาการเก็บกดอันเนื่องมาจากสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัว แต่พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูไม่เห็นว่าเป็นปัญหาจึงไม่พามารับการตรวจรักษา ซึ่งในทางการแพทย์เห็นว่าการปล่อยให้ปัญหาความเก็บกดคงอยู่ต่อไปเรื่อยๆ นั้น จะมีผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อเด็กได้รุนแรงและยาวนานมากกว่าปัญหาในลักษณะพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่เด็กแสดงออก

๒) ปัญหาด้านสติปัญญา และความสามารถในการรู้จัก

มีการศึกษาถึงพัฒนาการด้านความคิดความเข้าใจ ตลอดจนการแก้ปัญหาของเด็กนับตั้งแต่เรื่องที่เข้าใจได้ง่ายมองเห็นได้ด้วยตา (รูปธรรม) ไปถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม ด้านการให้เหตุผล และเชื่อมโยงถึงผลสรุปของเรื่องราวต่างๆ พบว่าเด็กไทยมีพัฒนาการค่อนข้างช้า โดยเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีความโน้มเอียงที่จะมีอัตราของพัฒนาการทางสติปัญญาช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ซึ่งสาเหตุสำคัญที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการที่ครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยว และมารดาต้องออกทำงานนอกบ้านด้วย เด็กถูกทอดทิ้ง ขาดการกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการนับว่าเป็น

นอกจากพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กจะยังขาดแคลนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว ปัญหาครอบครัว แยกแยก หย่าร้าง ยังเป็นผลทำให้เด็กไม่ได้รับการดูแล เอาใจใส่เท่าที่ควร เด็กจึงขาดความอบอุ่นและเกิดปัญหา สุขภาพจิตตามมา

ปัญหาที่น่าเป็นห่วงยิ่ง

๓) ปัญหาด้านสวัสดิภาพและสิทธิพื้นฐาน

เด็กไทยจำนวนไม่น้อยยังมีปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิภาพ การขาด การคุ้มครองสิทธิของเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ แม้ว่าจะมีหน่วยงานทั้งของรัฐ และเอกชนหลายหน่วยงานยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือแต่ก็ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง ปัญหา เหล่านี้ได้แก่

๓.๑ เด็กถูกทอดทิ้ง มีทั้งที่ถูกทอดทิ้งตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึง เด็กที่ถูกนำมาฝากตามสถานสงเคราะห์ และที่ถูกทอดทิ้งไว้ตามที่สาธารณะ ซึ่งจะมี ปัญหาด้านสุขภาพจิตจากความว่าเหวเป็นพิเศษ

๓.๒ เด็กพิการทางร่างกายและสติปัญญา เด็กพิการมีทั้งที่เป็น ตั้งแต่กำเนิด และที่เกิดจากอุบัติเหตุ ซึ่งส่งผลให้เป็นภาระแก่ผู้เลี้ยงดู รวมทั้ง ทำให้ตัวเด็กเองขาดโอกาสการศึกษาไปด้วย เพราะสถานรับเลี้ยงหรือโรงเรียนที่รับ ดูแลเฉพาะเด็กพิการยังมีความจำกัดที่จะรับเด็กพิการเข้าไว้ และโรงเรียนที่รับเด็ก ปกติอยู่แล้วก็มักจะมีข้อจำกัดที่จะรับเด็กพิการเข้าเรียนด้วย

๓.๓ เด็กถูกทารุณ แม้จะยังไม่มีการรวบรวมสถิติของเด็กที่ถูกทารุณทั้งหมด ว่ามีจำนวนแน่นอนเท่าใด แต่จากการเสนอข่าวของสื่อมวลชน ต่างๆ ทำให้คาดคะเนได้ว่ามีเด็กจำนวนมากที่ถูกทารุณ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และ ทางเพศจากการทุบตี ทำร้ายและถูกข่มเหงรังแกทางจิตใจทุกชนิด เด็กกลุ่มนี้นับว่า น่าจะต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างรีบด่วน

๒.๒ ด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

๑) พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กขาดความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็ก จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยต่างๆ พบว่าแม่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องสุขนิสัยเท่าที่ควร เช่น ในเรื่องการรักษาความสะอาดของร่างกาย และการขับถ่ายของเด็ก บางบ้านไม่มีส้วม พ่อแม่ขาดความรู้และไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างสุขนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก ไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างสุขนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก รวมทั้งความยากจน และนิสัยในการกินที่ไม่ถูกต้องจึงทำให้เด็กมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัยต่างๆ ตามมา

๒) พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็กใช้ความเชื่อที่ส่งผลเสียต่อตัวเด็กในการเลี้ยงดูเด็ก เช่น เชื่อว่าเด็กเป็นไข้ไม่ให้อาหารของแสลง เช่น อาหารทะเล หรือให้เด็กที่มีอายุไม่ถึงเดือนกินข้าวต้ม เป็นต้น

๓) สถาบันครอบครัวมีความมั่นคงน้อยลงทำให้เด็กขาดความอบอุ่น เนื่องจากมีปัญหาครอบครัวแตกแยก หย่าร้าง เป็นผลทำให้เด็กไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร และเกิดปัญหาสุขภาพจิตตามมาปัญหาเศรษฐกิจทำให้มีการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองในอัตราสูง ทำให้เด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่กับ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเลี้ยงดูไปตามความขัดสนของครอบครัว รูปแบบของสถาบันครอบครัวเริ่มเปลี่ยนไปในลักษณะที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านทำให้มีเวลาในการดูแล และคลุกคลีกับลูกลดน้อยลง สัมพันธภาพของพ่อแม่ลูกและบุคคลในครอบครัวไม่ใกล้ชิดและเอาใจใส่กันเท่าที่ควร ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น มีสภาพเหมือนถูกทอดทิ้ง

๔) วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ใหญ่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กเท่าที่ควร จากผลงานวิจัยจำนวนมากพบว่า ผู้ใหญ่มากมายเลี้ยงดูเด็กแบบปล่อยปละละเลย ไม่สนองตอบความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก ผู้ใหญ่มักใช้วิธีการเฉยๆ ห้าม หรือขู่ ให้เด็กกลัวซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเท่าที่ควร นอกจากนั้นการอบรมเลี้ยงดูเด็กยังขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่ทำให้การอบรมไม่คงเส้นคงวา ผู้ใหญ่มักใช้วิธีออกคำสั่ง และมักจะเลี้ยงดูลูกตามแบบที่ตนเคยถูกเลี้ยงมา มีการปฏิบัติต่อลูกแต่ละเพศไม่เหมือนกัน เช่น จะเข้มงวดกับลูกสาวมากกว่าลูกชาย นอกจากนั้นผู้ใหญ่ยังมีการใช้เหตุผลน้อย และให้การกระตุ้นหรือการเสริมแรงเด็กน้อย

**เด็กปฐมวัยมีโอกาสได้รับการเตรียมความพร้อมเพียง
ร้อยละ ๔๐ และยังมีปัญหาด้านคุณภาพของการจัดประสบการณ์
ให้แก่เด็ก**

๒.๓ การจัดการศึกษาปฐมวัย

เด็กในวัย ๓-๖ ปี ควรได้รับการเตรียมความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบันเด็กจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่อยู่ในชนบท และเด็กที่พ่อแม่มีฐานะเศรษฐกิจยากจน ยังไม่มีโอกาสได้รับการเตรียมความพร้อมที่สำคัญยิ่งดังกล่าว หน่วยงานต่างๆ ที่ให้บริการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนประถมศึกษาแก่เด็กปฐมวัย ทุกหน่วยรวมกันสามารถจัดบริการแก่เด็กอายุ ๓-๕ ปี ได้เพียงร้อยละ ๔๐ ของเด็กทั้งหมดในกลุ่มอายุนี้นั่นเอง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการศึกษาในระดับนี้ยังไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆ และงบประมาณอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดตั้งขึ้นในเขตที่ประชาชนเจ้าของศูนย์ยากจน การสนับสนุนการศึกษาในศูนย์ก็ถูกจำกัดไปด้วยทำให้ไม่อาจจัดหาเงินเดือนให้แก่ผู้ดูแลเด็กได้ตามควรแก่การครองชีพ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนผู้ดูแลเด็กบ่อย ๆ และเป็นผู้ดูแลเด็กที่ยังมีความจำกัดในเรื่องความรู้ความสามารถในการให้การศึกษแก่เด็กปฐมวัย นอกจากนี้ ความจำกัดเรื่องงบประมาณก็ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การจัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดอาหารเสริมให้แก่เด็กในศูนย์ แม้ปัจจุบันจะมีการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ โดยให้การสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กในชุมชน และในเขตเมืองก็มีการจัดในรูปแบบของโรงเรียนอนุบาล แต่ก็พบว่ายังไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมทุกด้านแก่เด็กอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ยังมุ่งที่จะเร่งให้เด็กเรียนรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น โดยไม่ได้วางรากฐานที่สำคัญและจำเป็นต่อการอ่านเขียน ซึ่งเป็นการฝืนธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กวัยดังกล่าว เด็กถูกฝึกท่องจำ และเรียนวิชาการที่เห็นผล

เป็นรูปธรรมได้ในระยะสั้น เช่น อ่านและเขียน ก-ฮ โดยไม่ได้รับการฝึกกระบวนการ แสวงหาความรู้รวบรวม จัดระบบ และใช้ประโยชน์จากข้อมูล ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการดำรงชีวิตและเรียนรู้ในระยะยาว นอกจากนี้หน่วยงานจำนวนมากยังให้บริการ ในลักษณะเป็นที่ฝากเลี้ยงเด็กให้แก่ผู้ปกครองโดยไม่ได้มีการจัดการศึกษา เพื่อ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กด้วย

๒.๔ ปัญหาด้านการบริการและการจัดการในการพัฒนาเด็ก

๑) งบประมาณของรัฐในการพัฒนาสุขภาพอนามัยของเด็กและ คุณภาพชีวิตของครอบครัวยังไม่เพียงพอ งบประมาณส่วนใหญ่ใช้เพื่อการรักษา พยาบาลผู้ป่วยเจ็บ ส่วนน้อยใช้ในด้านส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค ทั้งนี้ แม่และเด็กเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ คือ ประมาณ ๒ ใน ๓ ของประชากรทั่วประเทศ จึงทำให้การบริการอนามัยแม่และเด็กยังครอบคลุมไม่ถึงทุกกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะ อย่างยิ่งกลุ่มที่ห่างไกล และกลุ่มด้อยโอกาสทางสังคม อีกทั้งงานด้านนี้ยังมีขอบเขต กว้างขวาง และสลับซับซ้อน ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานและนักวิชาชีพ หลายฝ่ายมาร่วมกันแก้ปัญหา

๒) นโยบายและการดำเนินงาน การดำเนินงานที่ผ่านมายังมิได้ให้ ความสำคัญชัดเจน ในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ และการควบคุมโรค งานด้านการ พัฒนาสุขภาพอนามัยแม่และเด็กยังไม่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญ หน่วยงานที่ ทำงานด้านเด็กทั้งภาครัฐและเอกชนยังประสานงานไม่ดีพอ ทำให้ขาดพลังและไม่ส่ง ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเรายังขาดกระบวนการที่ดี ขาดความต่อเนื่องในการดำเนิน งาน และขาดความร่วมมือจากสถาบันครอบครัว

๓) ระบบข้อมูลและรายงาน ในสภาพการณ์ปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ระบบข้อมูลและการรายงานเกี่ยวกับเด็กมีมากมาย แต่ข้อมูลที่ได้รับยังไม่ตรงกับ ความเป็นจริงทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ในการวางแผน และประเมินสถานการณ์ได้

๒.๕ ปัญหาด้านอื่น ๆ

๑) ปัญหาเรื่องสิทธิเด็กและสตรีนั้น สังคมยังไม่ตระหนักถึง

ความสำคัญของสิทธิที่เด็กและสตรีพึงมีพึงได้ เด็กยังถูกทอดทิ้ง และถูกกดขี่ทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งสตรียังมีสถานภาพด้อยกว่าชายในสังคมในเรื่องโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาตนเอง การได้รับความเป็นธรรมในเรื่องค่าจ้างแรงงาน สตรีและเด็กควรได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีคุณภาพ

๒) บทบาทของพ่อในการอบรมเลี้ยงดูลูกมีน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคมไทยสนับสนุนให้ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัวในการประกอบอาชีพหารายได้ ทำให้มีเวลาในการเลี้ยงดูลูกน้อย หรือเห็นว่าการเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่ของแม่แต่ฝ่ายเดียว พ่อไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว ซึ่งยังเป็นความเข้าใจและการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง จึงควรส่งเสริมให้พ่อเข้ามามีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูลูกให้มากขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว เด็กไทยในปัจจุบันยังประสบปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านการพัฒนาเด็กจากสถาบันครอบครัวและสังคม ความไม่รู้บทบาทและหน้าที่ของพ่อแม่ ความยากจน ความไม่รู้ของพ่อแม่เกี่ยวกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการแสดงแบบอย่างที่ไม่ดีมีผลต่อการพัฒนาเด็กทั้งทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจของเด็กโดยตรง ซึ่งส่งผลทำให้เด็กไทยเจริญเติบโตโดยยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร ในเรื่องความแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายจิตใจ และสติปัญญาของเด็กในฐานะที่จะเป็นพลเมืองที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตของสังคมไทยในภายภาคหน้าต่อไป

๓. แนวโน้มของสังคมไทย ลักษณะของสังคมไทยและเด็กไทย ที่พึงปรารถนา กับเป้าหมายในการพัฒนาเด็ก

สภาพความต้องการของเด็กไทย รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กไทยซึ่งได้แก่ ปัญหาด้านตัวเด็ก ปัญหาด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปัญหาด้านการจัดการศึกษาเพื่อเด็กและปัญหาด้านงานการพัฒนาเด็ก ที่กล่าวข้างต้น เป็นข้อมูลที่สามารถนำมาใช้ในการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเด็กได้ การพัฒนาเด็กไทยในอนาคตควรมุ่งที่จะสนองตอบความต้องการพื้นฐานของเด็ก โดยการพยายามเสริมเติมแต่งในส่วนที่ยังขาดอยู่ และพยายามแก้ปัญหาในจุดต่าง ๆ ให้สิ้นไปหรือลดน้อยลง

อย่างไรก็ตามการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของเด็ก และการจัดปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันให้ลดน้อยลง คงยังไม่เพียงพอที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมในอนาคตได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ เพราะเด็กอาจจะต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอนาคต หากเด็กไม่ได้รับการเรียนรู้ฝึกฝน และเตรียมรับสถานการณ์ใหม่ๆ เหล่านี้ ก็จะเกิดปัญหาขึ้นมาได้ ดังนั้นการศึกษาถึงแนวโน้มของลักษณะสังคมไทยในอนาคต และการกำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคต ก็จะสามารถช่วยให้การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเด็กเป็นไปอย่างรอบคอบขึ้น

๓.๑ แนวโน้มของสังคมไทยในอนาคตกับเป้าหมายในการพัฒนาเด็ก

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ แนวโน้มของสังคมไทยที่จะมีผลต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา และประถมศึกษา และให้ข้อมูลที่น่าสนใจไว้จำนวนมาก ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างประเด็นสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยตรง

๑) สังคมไทยในอนาคต จะยังมีเด็กที่มีปัญหาด้านสุขภาพอนามัยอยู่อีกมาก สุขภาพของเด็กจะไม่แข็งแรง เด็กอายุ ๕-๖ ปี ส่วนมากจะมีฟันผุ ปัญหาทางอารมณ์และสังคม ปัญหาเด็กติดยาเสพติดจะมีมากขึ้น และการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุทั้งหลายก็จะมีมากขึ้นด้วย

จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าบริการสาธารณสุข และการให้ความรู้แก่พ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็ก ยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่มาก โดยเฉพาะความรู้ในเรื่องการบริโภคอาหารที่มีคุณค่า การป้องกันอุบัติเหตุและอุบัติเหตุทั้งหลาย รวมถึงการให้ความรักความเอาใจใส่ดูแลเด็ก

๒) ในอนาคตความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวจะลดลง คนแก่จะถูกทอดทิ้งมากขึ้น พ่อแม่เด็กจะเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ มากขึ้น เด็กจะถูกทอดทิ้งให้อยู่กับคนแก่หรือญาติพี่น้องที่บ้าน หรือนำไปฝากเลี้ยง หรือส่งเข้าศูนย์พัฒนาเด็ก หรือโรงเรียนตั้งแต่อายุยังน้อยมากขึ้น คนในสังคมจะ

ห่างเหินกันมากขึ้น

จากแนวโน้มนี้ชี้ให้เห็นว่างานการพัฒนาเด็กไทยในอนาคต
ควรที่จะรณรงค์และมุ่งพัฒนาจิตสำนึกของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกให้มากขึ้น พ่อแม่
ควรจะได้เรียนรู้วิธีการใช้เวลาอยู่กับลูกอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการให้การศึกษ
แก่คนแก่และวงศาคณาญาติที่ช่วยเลี้ยงดูเด็ก นอกจากนี้ รัฐควรจจะเร่งจัดบริการให้
เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพในสถานศึกษา และสถานประกอบการต่าง ๆ

๓) สังคมไทยในอนาคตมีแนวโน้มที่จะรับวัฒนธรรมต่างประเทศ
เข้ามามากขึ้น เนื่องจากความก้าวหน้าในเรื่องการติดต่อ สื่อสาร และเผยแพร่
ข่าวสารต่าง ๆ เด็กไทยจะมีการเลียนแบบแผนทางวัฒนธรรมจากภายนอกมากขึ้น
อาทิเช่น การแต่งกาย การรับประทานอาหาร การใช้ภาษา การใช้ของต่างประเทศ
และการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ตู้เย็น วิทยุ วิดีโอ โทรทัศน์ รถยนต์
 เป็นต้น ค่านิยมทางวัตถุ ชอบความฟุ้งเฟ้อสะดวกสบายจะมีมากขึ้น ค่าใช้จ่ายใน
เรื่องทางวัตถุจะเพิ่มขึ้น คนรุ่นใหม่จะละเลยวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ไม่เห็น
ความสำคัญและขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

ด้วยเหตุนี้ เด็กไทยในอนาคตจึงควรได้รับการปลูกฝังจิตสำนึก
ความเป็นไทย ให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของตน รวมทั้งปลูกฝัง
คุณธรรม อันจะทำให้สามารถอดทนต่อสิ่งยั่วยุทั้งหลาย สามารถแยกแยะสิ่งดี
สิ่งชั่ว รู้จักเลือกรับสิ่งที่มีคุณค่า คุณประโยชน์ แยกแยะได้ว่าสิ่งใดเป็นคุณค่าแท้
สิ่งใดเป็นคุณค่าเทียม รู้จักเป็นผู้บริโภคที่ฉลาด รวมทั้งมีความขยัน อดทน และ

เด็กไทยควรได้รับการเตรียมให้สามารถรับและเผชิญกับ
สถานการณ์ ใหม่ ๆ และปัญหาต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นใน
อนาคต รวมทั้งได้รับการพัฒนาให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้อง
กับลักษณะของสังคมไทยที่เราปรารถนา

ประหยัด สิ่งต่างๆ เหล่านี้จำเป็นต้องปลูกฝังให้เด็กตั้งแต่วัยเล็ก จึงจะสามารถเติบโตอย่างมีคุณภาพในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

๔) ในอนาคต สังคมไทยจะมีทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง การแข่งขันเอาไรต์เอาเปรียบทางเศรษฐกิจจะมีมากขึ้น คนจะดำเนินชีวิตเพื่อการทำมาหากิน มีลักษณะคล้ายเครื่องจักรกลโดยขาดคุณภาพชีวิตมากยิ่งขึ้น ชาวชนบทจะมีหนี้สินเพิ่มขึ้น เงินจะเฟ้อมากขึ้น ราคาสินค้าจะสูงขึ้น คนในภาคเกษตรกรรมจะหันมาทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น

ดังนั้นในการพัฒนาเด็กไทยในอนาคตจึงจำเป็นต้องเน้นในเรื่องการรู้จักใช้ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มากขึ้น เด็กควรได้รับการพัฒนาให้รู้จักการรักษาสิทธิของตนไม่ให้อีกเอาเปรียบ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ดำรงความเป็นผู้มีคุณธรรม นอกจากนี้เด็กควรได้รับการฝึกฝนทักษะและปรับการทำงานที่จำเป็น ต่อการทำงานในภาคอุตสาหกรรมด้วย เด็กจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เห็นคุณค่าของชีวิต และความสำคัญของคุณภาพชีวิต โดยรู้จักรักษาสสมดุลระหว่างการ ทำงานกับการรักษาสุขภาพทางร่างกายและจิตใจ

๕) สังคมไทยในอนาคตจะเป็นสังคมแห่งข่าวสาร ข้อมูล สื่อมวลชนประเภทต่างๆ จะมีมากขึ้นและจะมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อเด็กมาก รายการโทรทัศน์จะมีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของเด็กและเยาวชนมากขึ้น นอกจากนี้คนในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศและของโลกจะติดต่อเกี่ยวข้องกันมากขึ้น ความเป็นไปในภูมิภาคหนึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ตลอดจนสภาพแวดล้อมต่อผู้คนในภูมิภาคอื่นๆ ของโลก ความร่วมมือกันเพื่อประโยชน์ของทั้งโลกเริ่มทวีความสำคัญขึ้น

ดังนั้นเด็กไทยในอนาคต จึงมีโอกาที่จะเรียนรู้จากระบบสื่อสารมวลชนมากขึ้น การพัฒนาเด็กให้เป็นผู้สนใจใฝ่รู้ มีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง สนใจความเป็นไปในเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัว เข้าร่วมกิจกรรมที่กระทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง จะเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับเด็กยุคใหม่ในสังคมอนาคต อย่างไรก็ตามเด็กก็จำเป็นต้องได้รับการฝึกให้เป็นผู้มีวิจรรย์ญาณสามารถแยกแยะความถูกต้อง ความจริง ความเท็จ และความเหมาะสมไม่เหมาะสม

ได้ตามเหตุตามผล ไม่หวั่นไหวไปตามแรงโหมโฆษณาเพื่อประโยชน์ส่วนตัวใน
สื่อมวลชน

๖) การพัฒนาระบบประชาธิปไตยในสังคมไทยจะเป็นไปด้วยดี
กล่าวคือ จะเกิดสภาพสมดุลทางการเมืองระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ มากขึ้น ได้แก่
ทหาร ข้าราชการประจำ และนักธุรกิจ ซึ่งเป็นผลดีต่อประชาธิปไตย พรรคการเมือง
จะลดน้อยลง รัฐบาลจะมีเสถียรภาพมากขึ้น การปฏิวัติรัฐประหารจะเกิดขึ้นได้ยาก
อย่างไรก็ตามเป็นไปได้ว่า กลุ่มผู้นำนักธุรกิจหรือเศรษฐี อาจจะเข้ามามีบทบาททาง
การเมืองมากขึ้นไป ซึ่งการตัดสินใจอาจจะมองที่ผลประโยชน์ทางธุรกิจของตน
เองมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม

ด้วยเหตุนี้ เราจึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาเด็กรุ่นใหม่ให้มีจิตสำนึก
และคุณสมบัติของความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในเรื่องการเห็น
แก่ประโยชน์ส่วนรวม เพื่อจะได้ช่วยกันพัฒนาให้สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตย
อย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นไปได้ดังกล่าวก็ต้องอาศัยการฝึกฝนให้ประชาธิปไตยเป็น
วิถีชีวิตของเด็กตั้งแต่เล็กทั้งที่บ้าน และที่โรงเรียน

๗) การสื่อสารแบบดั้งเดิมที่เน้นการฟังและการพูดถ่ายทอดข้อความ
ที่ได้รับรู้มา การใช้ภาษาที่สละสลวยเน้นความไพเราะของถ้อยคำ การใช้ร้อยกรอง
เพื่อความสวยงามของภาษา ตลอดจนการใช้ภาษาท้องถิ่นประจำภาคจะเริ่มหมดไป
การใช้ภาษากลางจะเป็นหลักเข้ามาแทนที่ ภาษาอังกฤษจะมีบทบาทมากขึ้นทั้งโดย
การนำภาษาอังกฤษมาทับศัพท์ เพื่อทดแทนคำศัพท์ที่ไม่เพียงพอและการนำสำนวน
และรูปแบบการใช้ภาษาของภาษาอังกฤษมาใช้ในภาษาไทย ดังนั้นคนไทยจึงมี
ความจำเป็นต้องเข้าใจและสามารถใช้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษได้
ดีขึ้น เพื่อการติดต่อสื่อสารในการประกอบอาชีพ ทำธุรกิจ การศึกษา แสวงหา
ความรู้ ตลอดจนการประสานงานในการดำเนินการเรื่องต่างๆ การอ่านและการเขียน
จะมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ การรับและสื่อสารข้อความจะไม่จำกัดเฉพาะสื่อที่
เป็นกระดาษ ดินสอ อีกต่อไป คนจึงจำเป็นต้องมีความสามารถในการใช้สื่ออื่นๆ
เพื่อรับและถ่ายทอดสารต่างๆ เช่น เทปบันทึกเสียง วิทยุทัศน์ และคอมพิวเตอร์
 เป็นต้น ความสละสลวยของภาษาจะถูกลดความสำคัญลง ร้อยกรองจะกลายเป็น

ประเด็นที่คนกลุ่มเล็ก ๆ เพียงไม่กี่คนให้ความสนใจ ไม่ใช่สิ่งที่แฝงอยู่ในภาษาประจำวันของคนทั้งหลายอีกต่อไป

เพื่อให้สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม เด็กไทยในอนาคตจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทั้งในส่วนที่ช่วยอนุรักษ์มรดกทางภาษา โดยมีความซาบซึ้งและภาคภูมิใจในภาษาถิ่นของตน และความสวยงามของภาษาไทย สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและสละสลวย และขณะเดียวกันเด็กไทยก็ต้องได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศ และด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งเข้ามามีบทบาทในชีวิตของตน

๓.๒ ลักษณะของสังคมไทยและเด็กไทยที่พึงปรารถนาในอนาคตกับเป้าหมายในการพัฒนาเด็ก

การพัฒนาเด็กให้มีประสิทธิภาพนอกจากจะต้องศึกษาถึงแนวโน้มของสังคมไทยในอนาคตแล้วยังจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพของสังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคตด้วย เพื่อที่จะสามารถกำหนดคุณลักษณะของเด็กไทยในอนาคตได้ชัดเจนขึ้น ในเรื่องนี้คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก (๒๕๓๕) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของสังคมไทยและเด็กไทยในอนาคตไว้ว่า

๑) สังคมไทยในอนาคตควรจะเป็นสังคมที่มีการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอย่างสมดุลสังคมไทยควรเป็นสังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข มีการส่งเสริมและยกย่องคนดีมีคุณธรรมให้เป็นแบบอย่างแก่สังคม ดังนั้นเด็กไทยในอนาคตจึงควรได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ละเอียดรอบคอบ เคารพความจริง กล้าต่อสู้เพื่อความถูกต้อง มีเหตุผลและมีความเมตตากรุณาต่อกัน

๒) สังคมไทยในอนาคตควรเป็นสังคมที่ประชาชนทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพอนามัยและสุขภาพจิตดี และประกอบอาชีพสุจริต ไม่หมกมุ่นในอบายมุข ดังนั้นเด็กไทยในอนาคตจึงควรได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้มีพัฒนาการดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา และบุคลิกภาพ และมีความรู้ทักษะ และเจตคติที่ดีต่ออาชีพที่เหมาะสมกับวัย

๓) สังคมไทยในอนาคตเป็นสังคมประชาธิปไตย ที่สมาชิกทุกคน
 สำนึกในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของตน รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีเหตุผล
 รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเป็นธรรมมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ตลอด
 จนรู้จักสามัคคี ดังนั้นเด็กไทยจึงควรได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้รู้จักเคารพในสิทธิ
 หน้าที่ ของตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบ มีวินัยในตนเอง เคารพและปฏิบัติ
 ตามกฎหมาย และระเบียบของสังคม เรียนรู้ที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รักชาติ
 และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

๔) สังคมไทยในอนาคตควรเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา
 คุณภาพชีวิตและสังคม สมาชิกในสังคมควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการ
 แสวงหาความรู้ และสามารถใช้ความรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาสภาพ
 แวดล้อมของตนอย่างเหมาะสม ดังนั้นเด็กไทยจึงควรได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้มี
 ความสนใจใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ ความจริง รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่าง
 การเรียนรู้ที่ดี รู้จักฟังตนเองและมีความขยันหมั่นเพียร

๕) สังคมไทยในอนาคตควรเป็นสังคมที่ดำเนินวิถีชีวิตแบบผสม
 กลมกลืน ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ คือ การกินพอดี อยู่พอดี ไม่แสวงหาประโยชน์
 จากธรรมชาติ ดังนั้นเด็กไทย จึงควรได้รับการปลูกฝังและพัฒนาให้เติบโตเป็นผู้รู้จัก
 ความพอดี รู้จักประหยัดและออม รวมทั้งตระหนักในคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากร
 ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีสุนทรียภาพ ชาบซึ่งในความงามทางมรดกและ
 วัฒนธรรมของชาติ

๖) สังคมไทยในอนาคตควรเป็นสังคมที่มีการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความ
 ดั้งเดิมของเอกลักษณ์ไทย อันได้แก่วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ระเบียบปฏิบัติ ประเพณี
 ศาสนาและความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในขณะเดียวกันก็สามารถปรับ
 เปลี่ยนค่านิยมและวิถีชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์
 ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยคำนึงถึงความสมดุลทั้งด้านการอนุรักษ์
 และการผสมกลมกลืนสิ่งใหม่เข้ากับเอกลักษณ์ดั้งเดิม ดังนั้นเด็กไทยจึงควรได้รับ
 การพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถ และความภาคภูมิใจความเป็นไทย ใช้ภาษา
 ไทยอย่างถูกต้อง ทั้งในด้านการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน รู้จักกาลเทศะ

รวมทั้งตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชาติ

๗) สังคมไทยในอนาคตควรเป็นสังคมที่สมาชิกทุกคนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญแก่เด็ก มีการปฏิบัติต่อเด็กด้วยความเข้าใจ จริ่งใจ รับผิดชอบ เอื้ออาทร ให้การคุ้มครองเด็กเพื่อให้ได้รับการศึกษา การอบรมและเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพ และพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบทั้งปวง

จากลักษณะของสังคมไทยที่พึงปรารถนาดังกล่าว คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมเลี้ยงดูเด็ก (๒๕๓๕) ได้สรุปว่า ควรมีการร่วมมือกันพัฒนาเด็กไทยให้มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

- ๑) มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ
 - ๒) มีบุคลิกภาพดี มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใส
 - ๓) มีความรู้และทักษะในการดำรงชีวิต มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเจตคติที่ไม่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
 - ๔) มีความยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีเหตุผล กล้าต่อสู้เพื่อความถูกต้อง มีความละเอียดต่อการทำชั่ว และมีน้ำใจเมตตา กรุณาต่อกัน
 - ๕) มีสุนทรียภาพ ชาบซึ่งในความงามของมรดกและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งรู้จักการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
 - ๖) รู้จักการเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อการกระทำและหน้าที่การงาน มีวินัยในตนเอง เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎระเบียบของสังคม มีความยึดมั่นในความรักชาติและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม
- แนวโน้มทั้งของสังคมไทยและเด็กไทยในอนาคต รวมทั้งลักษณะของสังคมไทยและเด็กไทยที่พึงปรารถนาดังกล่าวข้างต้น เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพิจารณากำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเด็กไทยต่อไป

บทที่ ๗

เป้าหมายและหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทย

ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการทางด้านพระพุทธศาสนา ด้านวัฒนธรรมไทย ด้านการศึกษาปฐมวัย รวมทั้งสภาพปัญหา ความต้องการและแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทย ดังกล่าวไว้ในบทต้นๆ นั้น สามารถนำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยซึ่งจะเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเด็ก

ทฤษฎีและหลักการทางการศึกษาปฐมวัยต่างๆ ล้วนกล่าวตรงกันว่า การพัฒนาเด็กนั้นควรให้ครบทุกด้าน ทฤษฎีต่างๆ จัดแบ่งพัฒนาการเด็กเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน คือ จัดแบ่งเป็นพัฒนาการทางกายสติปัญญา อารมณ์ และสังคม บางทฤษฎีก็มีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ทางจิตใจ และคุณธรรม เพิ่มขึ้น

พระพุทธศาสนา มองมนุษย์ว่าประกอบไปด้วยรูปและนาม หรือ กายและจิต รูปเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ส่วนจิตนั้นเป็นการรู้ด้วยใจ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้สึก (เวทนา) การจำได้หมายรู้ (สัญญา) การนึกคิดปรุงแต่ง (สังขาร) และการรู้ (วิญญาณ)

จิตหรือใจ เป็นนามซึ่งสัมผัสไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ แต่มีคุณสมบัติที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกของมนุษย์

จิตมีคุณสมบัติในการรู้คิดต่างๆ การฝึกฝนอบรมช่วยให้จิตมีความรู้คิดที่

ลึกซึ้ง กว้างขวางฉลาดเฉลียว รวมเรียกกันว่า สติปัญญา ดังนั้น พัฒนาการทางสติปัญญา จึงเป็นลักษณะของการเจริญเติบโตทางจิตด้านหนึ่ง

คุณภาพของจิตขึ้นอยู่กับคุณธรรมต่างๆ อันเป็นพื้นฐานของจิต เนื่องจากจิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว จิตที่ประกอบด้วยคุณธรรมรู้คิดไปในทางกุศลจะแสดงออกทางการกระทำที่ดีงาม ในทางตรงกันข้าม จิตที่ประกอบด้วยกิเลสตัณหา ก็แสดงออกทางการกระทำที่ไม่เหมาะสมไม่ควรเช่นกัน ดังนั้นพัฒนาการและการแสดงออกทางคุณธรรม จึงเป็นส่วนสะท้อนส่วนหนึ่งของจิต เป็นการแสดงออกถึงคุณภาพของจิต

คุณภาพของจิตจะส่งผลไปถึงท่าทีและการกระทำของบุคคล ท่าทีต่างๆ ที่บุคคลแสดงออกจะสั่งสมกลายเป็นบุคลิกลักษณะของคนคนนั้น ดังนั้น พัฒนาการทางบุคลิกภาพ จึงนับว่าเป็นส่วนสะท้อนของจิตต่อท่าทีเฉพาะตัวบุคคล

คนทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จำเป็นต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ท่าทีต่างๆ ของบุคคลเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนี้ จะส่งผลต่อพัฒนาการทางสังคมของบุคคลนั้น

สำหรับ “อารมณ” นั้น ในทางพระพุทธศาสนา ตรงกับ “เวทนา” หรือความรู้สึกในขั้น ๕ เวทนาหรือความรู้สึกนี้จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเกิดการรับรู้สิ่งต่างๆ ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และ “อารมณ” เป็นพื้นฐานของพัฒนาการทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสติปัญญา คุณธรรม บุคลิกภาพหรือสังคม

ด้วยเหตุนี้ หากจะมองมนุษย์ตามหลักทางพระพุทธศาสนาแล้ว การเจริญเติบโตหรือพัฒนาการของมนุษย์ จึงประกอบไปด้วย

๑. พัฒนาการทางกาย
๒. พัฒนาการทางจิตใจ
 - ๒.๑ พัฒนาการทางสติปัญญา
 - ๒.๒ พัฒนาการทางคุณธรรม
 - ๒.๓ พัฒนาการทางบุคลิกภาพ
 - ๒.๔ พัฒนาการทางสังคม

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของคนไทย ดังนั้น การมอง

พัฒนาการของมนุษย์จึงน่าจะมองในแนวพุทธ ด้วยเหตุนี้ การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ซึ่งควรที่จะมีคุณสมบัติครบทุกด้าน จึงได้จำแนกพัฒนาการออกเป็น ๕ ด้าน ดังนี้

๑. พัฒนาการทางกาย
๒. พัฒนาการทางสติปัญญา
๓. พัฒนาการทางคุณธรรม
๔. พัฒนาการทางบุคลิกภาพ
๕. พัฒนาการทางสังคม

จากการพิจารณาข้อมูลและการอภิปรายร่วมกันอย่างกว้างขวาง คณะกรรมการวิจัยหน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยอันเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเด็กไทย โดยอาศัยข้อมูลจากหลักการทางพระพุทธศาสนา ทางวัฒนธรรมไทย ทางหลักการศึกษาปฐมวัย และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาความต้องการของเด็กไทยและสังคมไทย และคุณสมบัติของเด็กไทยที่ต้องการในอนาคต

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยของไทย

๑. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

เป็นผู้มีสุขภาพดี มีสุขนิสัยที่ดี รักความสะอาด มีอัตราการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย

๒. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

เป็นผู้มีความใฝ่รู้ สามารถคิด กล้าคิด กล้าถาม กล้าพูด กล้าทำ รู้จักแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถแก้ปัญหาและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๓. พัฒนาการทางด้านคุณธรรม

เป็นผู้มีการปฏิบัติดีตามโอวาท ๓ ของพระพุทธศาสนา คือ เว้นชั่ว ทำดี และฝึกจิตใจให้ผ่องใส และมีคุณธรรมต่างๆ ได้แก่ มีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา กรุณา

**จุดเน้นที่ควรเป็นลักษณะเด่น ของเด็กปฐมวัยของไทย
ซึ่งควรช่วยกันพัฒนาให้เป็นเอกลักษณ์ของเด็กไทย คือ**
**“เด็กดีมีศีลธรรม กล้าคิดกล้าทำกล้าถาม งดงาม
มารยาท รักสะอาดแจ่มใส มีน้ำใจเพื่อส่วนรวม”**

อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด ขยันและไม่เห็นแก่ตัว

๔. พัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ

เป็นผู้มีความร่าเริงแจ่มใส เป็นมิตรต่อผู้อื่น มีกิริยามารยาทแบบไทย ทั้ง กาย วาจา ใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักฟังตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้จัก ยึดหยุ่นและวางตนอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

๕. พัฒนาการทางด้านสังคม

เป็นผู้สามารถเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเคารพในสิทธิหน้าที่ ของตนเอง และผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่าง เหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เห็นคุณค่าในศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รู้จักรักษาและใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าว จุดเน้นที่ควรเป็นลักษณะเด่น ของเด็กปฐมวัยของไทย ซึ่งควรช่วยกันพัฒนาให้เป็นเอกลักษณ์ของเด็กไทย คือ

“เด็กดีมีศีลธรรม

กล้าคิดกล้าทำกล้าถาม

งดงามมารยาท

รักสะอาดแจ่มใส

มีน้ำใจเพื่อส่วนรวม”

หลักการในการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

กรมการโครงการวิจัย “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย” ได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักการทางวัฒนธรรมไทย หลักการทางการศึกษาปฐมวัย ตลอดจนสภาพความต้องการและปัญหาของเด็กไทย และแนวโน้มของสังคมไทย และเด็กไทยในอนาคต มาบูรณาการเป็นหลักการในการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย เพื่อใช้เป็นหลักหรือพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบต่างๆ ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยให้มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตไทย

หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งเป็นผลของการบูรณาการข้อมูล ๔ ด้าน ใหญ่ ๆ ประกอบด้วยหลักการต่างๆ ดังนี้

๑. หลักการทั่วไปในการพัฒนาเด็ก
๒. หลักการในการเตรียมครอบครัวเพื่อเด็ก
๓. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
 - ๓.๑ หลักการทั่วไปในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
 - ๓.๒ หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กปฐมวัย
๔. หลักการในการพัฒนาผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

๑. หลักการทั่วไปในการพัฒนาเด็ก

๑) ในฐานะสมาชิกของสังคม เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการพัฒนาสังคม จึงมีหน้าที่จัดการศึกษาให้เด็กแต่ละคนได้พัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๒) การพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม จำเป็นต้องให้บริการแก่เด็กและผู้ปกครองของเด็กให้ครบตามความต้องการพื้นฐานทุกด้าน ซึ่งได้แก่บริการด้านครอบครัวศึกษาสำหรับผู้ที่จะเป็นพ่อและแม่ บริการด้านการศึกษาและทักษะเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกสำหรับพ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กอื่นๆ บริการด้านการพัฒนาบุคลิกภาพ และส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็กปฐมวัย บริการด้านสาธารณสุขพื้นฐาน บริการด้านการศึกษาพื้นฐาน บริการแนะแนวพื้นฐานด้านการศึกษา อาชีพ และบุคลิกภาพ บริการด้านนันทนาการพื้นฐาน และบริการด้านสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎ และระเบียบต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเด็กจะได้มี

การเจริญเติบโตที่เหมาะสมอย่างสมบูรณ์

๓) การพัฒนาเด็ก จะต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับนโยบายและแผนพัฒนาของประเทศในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน รวมทั้งควรมีทิศทางไปในแนวเดียวกันกับการพัฒนาผู้ใหญ่

๔) การจัดการศึกษาและการพัฒนาเด็กให้เหมาะสมกับสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสากลและเป็นพื้นฐานของสังคมนั้นโดยเฉพาะ เนื่องจากเด็กมีธรรมชาติทั้งส่วนที่เหมือนกันเป็นสากลทั่วไป และส่วนที่เป็นผลจากการขัดเกลาทางสังคม

๕) ในการพัฒนาเด็ก จำเป็นต้องคำนึงถึงความต้องการและปัญหาของเด็กและสังคมเพื่อช่วยสนองความต้องการและแก้ปัญหาของเด็กและชุมชนในปัจจุบัน รวมทั้งต้องคำนึงถึงแนวโน้มของสังคมและเด็กในอนาคต เพื่อช่วยเตรียมเด็กให้เป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมอนาคต

๖) เด็กเป็นผู้สร้างสังคมในอนาคต ดังนั้นการศึกษาซึ่งเป็นกลไกในการพัฒนาสังคมจึงมีหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมที่งดงามที่แสดงถึงความเจริญอันเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นให้แก่เด็ก เพื่อสืบทอดความเจริญนั้นต่อไป

๗) การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์คือ การทำให้ทุกคนมีจิตสำนึกทางสังคม โรงเรียนมีหน้าที่สร้างชีวิตชุมชนให้แก่เด็ก เพื่อปลูกเร้าความรู้สึกนึกคิดของเด็กให้ตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๘) เด็กทุกคนมีพื้นฐานทางกายและจิตใจทั้งที่เหมือนกันในฐานะมนุษย์และทั้งที่แตกต่างกันในฐานะเอกลักษณ์บุคคล การศึกษาจึงมีหน้าที่พัฒนาเด็กทั้งในส่วนที่เหมือนกันของทุกคนและส่วนที่แตกต่างกันของแต่ละคน

๒. หลักการในการเตรียมครอบครัวเพื่อเด็ก

ชีวิตครอบครัวที่มีความสุขเป็นพื้นฐานของพัฒนาการเด็ก ความพร้อมทั้งทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และความรักความเข้าใจ และความสัมพันธ์ที่ดีของพ่อแม่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสม

ตามวัย ดังนั้นการพัฒนาเด็กจึงต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมครอบครัวที่ดีให้แก่เด็ก โดยยึดหลักการดังนี้

๑) การพิจารณาเลือกคู่ครองที่เหมาะสมเป็นรากฐานของการมีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข

๒) การเริ่มต้นชีวิตครอบครัวโดยคำนึงถึงความพร้อมด้านสุขภาพ และเศรษฐกิจสามารถช่วยป้องกันปัญหาครอบครัวได้

๓) การวางแผนครอบครัวสามารถช่วยให้ชีวิตครอบครัวดำเนินไปอย่างราบรื่น

๔) การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมของแม่เมื่อเริ่มตั้งครรภ์ ระหว่างตั้งครรภ์ และหลังคลอด มีผลต่อความปลอดภัย และสุขภาพที่ดีของทั้งแม่และเด็ก

๔.๑ การฝากครรภ์ และไปรับการตรวจเป็นระยะ ๆ รวมทั้งการมีความรู้เกี่ยวกับอาการผิดปกติต่าง ๆ ระหว่างตั้งครรภ์ จะช่วยป้องกันปัญหาได้

๔.๒ การรับประทานอาหารที่มีคุณค่าครบทั้ง ๕ หมู่ อย่างเพียงพอ การรักษาสุนัขเลี้ยง การออกกำลังกาย และการพักผ่อนอย่างเหมาะสม มีผลต่อสุขภาพของแม่และลูกในท้อง

๔.๓ สุขภาพจิตของแม่มีผลต่อลูกในครรภ์ ความเข้าใจของแม่รวมทั้งพ่อและวงศาคณาญาติในการช่วยให้แม่มีอารมณ์ดี สดชื่น แจ่มใส จึงเป็นสิ่งจำเป็น

ชีวิตครอบครัวที่มีความสุขเป็นพื้นฐานของพัฒนาการเด็ก ความพร้อมทั้งทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และความรัก ความเข้าใจ และความสัมพันธ์ที่ดีของพ่อแม่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย ดังนั้นการพัฒนาเด็กจึงต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมครอบครัวที่ดีให้แก่เด็ก

๔.๔ การคลอดโดยแพทย์ หรือผดุงครรภ์จะช่วยให้แม่และลูกปลอดภัย

๔.๕ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่การรักษาสุขภาพของแม่หลังคลอดอย่างเหมาะสมและการดูแลทารกอย่างถูกวิธีมีผลต่อสุขภาพของแม่ และพัฒนาการของลูก

๓. หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย

๓.๑ หลักการทั่วไปในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย

๑) เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ต้องพึ่งพาผู้เลี้ยงดูอย่างมาก บทบาทของผู้เลี้ยงดูจึงมีความสำคัญมาก ความรู้ความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการเป็นกัลยาณมิตร เลี้ยงดูเด็กด้วยรักเข้าใจ เอาใจใส่ ดูแล ชื่นแမ်း และช่วยเหลือเด็กอย่างเหมาะสม สม่่าเสมอ เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตของเด็ก

๒) การร่วมมือและประสานงานกันระหว่างพ่อแม่หรือผู้ปกครองเด็กที่บ้านกับครูหรือผู้ดูแลเด็กในสถานศึกษา ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จะช่วยทำให้เด็กมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน

๓) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่และบุคคลต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ต่างก็ส่งเสริมบรรยากาศของความสัมพันธ์ฉันท์มิตรจะช่วยทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ปลอดภัยและมั่นคงมีพื้นฐานที่ดีสำหรับการเจริญเติบโตต่อไปอย่างเหมาะสม

๔) วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงการเกื้อกูลระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านและชาวบ้านกับธรรมชาติ การสืบทอดคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านจะทำให้เด็กรู้ที่มาของตน เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น และพัฒนารากฐานที่มั่นคงสำหรับชีวิตต่อไป การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยจึงควรให้เด็กได้เรียนรู้จากธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๕) การพัฒนาเด็กปฐมวัยตามกระบวนการพัฒนามนุษย์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งพัฒนาเด็กในทุก ๆ ด้านอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน โดยยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมและความพอเหมาะพอดีในการเลี้ยงดู ยึดหลักของ

**การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่และบุคคลต่าง ๆ รอบตัว
เด็ก ต่างก็ส่งเสริมบรรยากาศของความสัมพันธ์อันดีที่มีตร
จะช่วยทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ปลอดภัย และมั่นคง
มีพื้นฐานที่ดีสำหรับการเจริญเติบโตต่อไปอย่างเหมาะสม**

สมาธิในการบริหารจัดการ ยึดหลักของการรู้จักมีเหตุผลในการพัฒนาปัญญา และ
ยึดหลักของวิชาและกรุณา ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน จะช่วยวางพื้นฐานชีวิตที่ดีให้
แก่เด็กได้

๖) ปฐมวัยเป็นช่วงวิกฤติของชีวิตมนุษย์ เป็นระยะที่ระบบ
ต่าง ๆ ของร่างกายมีการก่อตัวและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การอบรมเลี้ยงดู และ
ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กได้รับในช่วงนี้จะส่งผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กไป
จนตลอดชีวิต การได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมในวัยนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญมากต่อ
การวางรากฐานชีวิตของเด็ก

๗) การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก มีลักษณะต่อเนื่อง
เป็นขั้นตอนซึ่งต้องอาศัยวุฒิภาวะ และความพร้อม พัฒนาการเป็นกระบวนการที่
สัมพันธ์กันทั้งกายและจิตใจ และส่งผลกระทบต่อกันและกัน การส่งเสริมพัฒนาการ
ของเด็กจึงต้องส่งเสริมพร้อมกันไปทุกด้านอย่างครบถ้วนทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา
คุณธรรม บุคลิกภาพ และสังคม

๘) พัฒนาการของเด็กเป็นไปตามลำดับขั้นแห่งพัฒนาการ
เหมือน ๆ กัน แต่อาจพัฒนาเร็วช้าแตกต่างกันตามความพร้อมและลักษณะของแต่ละคน
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กปฏิบัติต่อเด็ก
ได้อย่างเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กตามวัย

๙) การจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้เด็กควรให้สัมพันธ์กับระดับ
พัฒนาการของเด็กโดยเริ่มต้นจากพัฒนาการขั้นที่เด็กเป็นอยู่ และกระตุ้นและ
ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น

๑๐) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่ง ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียน เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิต จากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กจึงต้องเน้นให้เด็กมีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง และมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มาก

๑๑) เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและจากการสอนอย่างเป็นทางการ การจัดการศึกษาสำหรับเด็กจึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย

๑๒) เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ทั้งที่ผ่านทางการรับรู้ของประสาทสัมผัสและที่สร้างสรรค์ขึ้นเองภายในตัว การให้เด็กได้เล่นสิ่งของจากธรรมชาติและเล่นท่ามกลางธรรมชาติ จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ดังกล่าวได้ดี

๑๓) การจัดประสบการณ์ที่ผู้เรียนคุ้นเคยหรือประสบการณ์ที่ใกล้ตัวไปหาประสบการณ์ที่ไกลตัวจะช่วยให้เด็กขยายการเรียนรู้ไปอย่างมีความหมาย

๑๔) การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modelling) เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำของเด็ก การมีตัวแบบที่ดี จึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก

๑๕) การคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของเด็ก การให้เด็กได้รับอิสรภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะรู้จักตนเอง ตรงตามสภาพความเป็นจริงได้พัฒนาความเป็นเอกัตบุคคลและได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่

๑๖) การเรียนรู้ควรเปิดโอกาสให้เด็กเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ นำการเรียนรู้และค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากเด็กมีธรรมชาติที่ต้องการจะเรียนรู้ และมีศักยภาพที่จะควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองได้

๑๗) การส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ต่างๆ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กสามารถพัฒนาตนเองไปตามศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้

๑๘) การฝึกเด็กปฐมวัยให้สามารถคิดอย่างถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) รู้จักแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ (อริยสัจ ๔) ได้อย่างเหมาะสมตามวัย

และการฝึกให้เด็กรู้จักกระบวนการแสวงหาความรู้ โดยการสังเกต การรวบรวมข้อมูล และทำบ่อยๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญและความเข้าใจแจ่มชัด (พหูสูต) กระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางปัญญาไปอย่างเหมาะสมและเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการขั้นสูงไปได้อย่างรวดเร็ว

๑๙) การชี้ให้ชัด ชักชวนให้ปฏิบัติ ระวังให้กล้า และปลุกใจให้รำเริงเป็นกระบวนการที่สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาคุณธรรมได้อย่างดี

๒๐) การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้อันได้แก่บรรยากาศที่ผ่อนคลายเป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย ไม่น่ากลัว โดยมีผู้ใหญ่เป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นบรรยากาศของความไว้วางใจที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๒๑) การเสริมแรงเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การให้การเสริมแรงแก่เด็กในการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็น

๒๒) เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการสื่อสารทั้งด้านคำพูด ท่าทาง การขีดเขียนภาพและสัญลักษณ์ การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เด็กขยายการเรียนรู้ การอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ศักยภาพในการสื่อสารให้มากที่สุด

๒๓) สื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ จึงควรนำสื่อที่หลากหลายทั้งที่เป็นสื่อธรรมชาติ สื่อที่เป็นวัฒนธรรมพื้นฐานและสื่อที่ผลิตขึ้นตามจุดประสงค์การเรียนรู้ มาช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก

๒๔) การเล่นเป็นประสบการณ์หลักที่ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัย ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้เด็กเล่น จัดเวลา สิ่งแวดล้อม และกิจกรรมให้เด็กได้เรียนรู้จากการเล่นรวมทั้งควรส่งเสริมให้เด็กเล่น การเล่นและการละเล่นของไทย ซึ่งมีคุณค่าต่อเด็กทั้งทางด้านสังคม คุณธรรมและภาษา

๓.๒ หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กปฐมวัย

การที่เด็กจะมีการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมนั้น จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในทุกด้านอย่างครอบคลุม (Total Development) ทั้งทาง

สื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ จึงควรนำสื่อที่หลากหลายทั้งที่เป็นสื่อธรรมชาติ สื่อที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านและสื่อที่ผลิตขึ้นตามจุดประสงค์การเรียนรู้ มาช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก

ด้านร่างกาย คุณธรรม สติปัญญา บุคลิกภาพและสังคม การได้รับการพัฒนาแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง จะทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ไม่สมบูรณ์ ในข้อเท็จจริงแล้วพัฒนาการทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน และส่งผลกระทบต่อกันและกัน การจำแนกพัฒนาการของเด็กออกเป็นด้าน ๆ นี้เป็นเพียงการจำแนกเพื่อความชัดเจน และความสะดวกในการเข้าใจและการสื่อความหมาย

๓.๒.๑ หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางกาย

๑) การให้เด็กได้รับประทานอาหารที่สะอาดปลอดภัยจากเชื้อโรค มีปริมาณ คุณค่า และรสชาติที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตตามวัยอย่างเหมาะสม

๒) การฝึกให้เด็กช่วยตนเองในการรับประทาน และมีความสุขที่ดีได้รับประทานเป็นเวลา เป็นที่ และมีมารยาทในการรับประทาน จะทำให้เด็กมีสุขภาพดี และมีระเบียบ

๓) การฝึกให้เด็กตัดสินใจในการเลือกบริโภคอย่างฉลาด นอกจากจะมีผลดีต่อสุขภาพแล้วยังช่วยฝึกทักษะการคิดของเด็กได้ด้วย

๔) การให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ การมอง การฟัง การดม การชิม และการลูบคลำสัมผัส จะช่วยให้ประสาทสัมผัสส่วนนั้น ๆ พัฒนาตลอดจนช่วยกระตุ้นให้สมองมีการเจริญเติบโตได้ดีด้วย

๕) การให้เด็กได้เล่นออกกำลังกายอย่างเพียงพอ มีโอกาสได้พัฒนาทั้งกล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อมัดเล็กเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย

๖) การให้เด็กมีกิจกรรมที่เคลื่อนไหว และกิจกรรมที่สงบอย่างสมดุลในแต่ละวันจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตอย่างสมดุลทั้งทางกายและใจ

๗) การจัดที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ของใช้ และสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเด็กทั้งกายและใจ

๘) การกิน การเล่นออกกำลัง พักผ่อนนอนหลับอย่างพอเหมาะพอดี จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเด็ก และเป็นการช่วยฝึกสุขนิสัยที่ดีให้กับเด็ก

๙) การสังเกตความผิดปกติของเด็ก การขอคำปรึกษาเพื่อป้องกันหรือแก้ไขความผิดปกติของเด็กตั้งแต่แรกเริ่ม จะช่วยป้องกันไม่ให้เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากในภายหลัง

๑๐) การพาเด็กไปรับบริการสุขภาพอนามัย รับภูมิคุ้มกันโรค และตรวจสอบพัฒนาการเด็ก เป็นหน้าที่โดยตรงของพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กที่พึงปฏิบัติเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องตามกำหนด เพื่อช่วยให้ทราบอัตราการเจริญเติบโตของเด็ก และสามารถให้ความช่วยเหลือแก้ไขได้ทันที่เมื่อเด็กเกิดปัญหาสุขภาพ

๑๑) การฝึกให้เด็กรู้จักป้องกันตนเองจากโรคร้ายต่าง ๆ การให้การดูแลรักษาพยาบาลขั้นต้นแก่เด็กเมื่อเจ็บป่วยอย่างถูกวิธีตั้งแต่เนิ่น ๆ รวมทั้งการป้องกันและดูแลเด็กให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุและสารพิษต่าง ๆ จะช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดปัญหาสุขภาพแก่เด็กได้

๓.๒.๒ หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา

๑) เด็กทุกคนมีสภาวะทางสติปัญญามาตั้งแต่กำเนิด (สชาติกปัญญา) การฝึกให้เด็กรู้จักสะสมความรู้ (สุดมยปัญญา) สร้างความคิด (จินตามยปัญญา) และนำความคิดไปใช้ประโยชน์ (ภวานามยปัญญา) รวมทั้งการให้การเสริมแรงแก่เด็ก และประเมินผลตลอดกระบวนการอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาสติปัญญาของเด็กที่มีมาแต่กำเนิด

๒) เด็กแต่ละคนมีสภาวะทางสติปัญญาแตกต่างกัน การเข้าใจความแตกต่าง มีความคาดหวังและปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับระดับพัฒนาการและความสามารถของเด็กจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการไปอย่างเหมาะสมและราบรื่น

๓) การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก และ การทำตนเป็นกัลยาณมิตรของผู้เลี้ยงดูเด็ก (ปรโตโมสะ) เป็นสิ่งจำเป็นต่อการ สร้างศรัทธาอันเป็นองค์ประกอบนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญาของเด็ก

๔) ระยะ ๖ ปีแรกของชีวิตเป็นระยะที่สมองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การได้รับอาหารที่มีประโยชน์อย่างเพียงพอ การอยู่อย่างปลอดภัย จากสารพิษและการกระทบกระเทือนของสมอง การได้รับการกระตุ้นประสาทสัมผัส ทั้ง ๕ อย่างเพียงพอ จะช่วยให้สมองของเด็กมีการพัฒนาอย่างเหมาะสมตามวัย

๕) เด็กปฐมวัยมีธรรมชาติหรือความต้องการอยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และอยู่ในขั้นพัฒนาการเรียนรู้โดยผ่านทางประสาท สัมผัสต่างๆ การส่งเสริมให้เด็กได้รับรู้สิ่งเร้าต่างๆ อย่างหลากหลาย การให้เด็กมี ประสบการณ์ที่กว้างขวาง การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหลายวัยหลายระดับ การกระตุ้นและตอบสนองความสนใจของเด็ก การส่งเสริมความสนใจของเด็ก จึง เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เลี้ยงดูเด็กพึงกระทำเพื่อช่วยพัฒนาความคิดความเข้าใจ และปรับ ขยายโครงสร้างทางสติปัญญาของเด็ก

๖) การพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้น ต้องอาศัยปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการหรือการรู้จักคิดโดยแยกคาย การฝึกฝนการคิดให้ถูกวิธีจึงเป็น กระบวนการที่ควรฝึกฝนให้แก่เด็กปฐมวัยตั้งแต่แรกเริ่มเพื่อเป็นพื้นฐานในการ เรียนรู้ต่อไป

๗) ความสามารถในการคิดและเข้าใจของเด็กปฐมวัยมีจำกัด และมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ กระบวนการคิดของเด็กไม่เหมือนของผู้ใหญ่ การเข้าใจ ธรรมชาติของเด็ก มีความคาดหวังและปฏิบัติต่อเด็กอย่างสอดคล้องกับระดับความ สามารถของเด็ก จะช่วยให้ผู้ใหญ่และเด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และช่วยให้เด็ก สามารถพัฒนาความสามารถในการคิดของตนไปตามลำดับขั้นได้อย่างราบรื่น

๘) การให้โอกาสเด็กสำรวจตรวจค้นแสวงหาความรู้ ทดลอง และแสดงความคิดของตนโดยไม่ถูกสะกดกั้น จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ของตนได้

๙) การจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องและท้าทายความสนใจ

และความสามารถของเด็ก การให้โอกาสเด็กได้ใช้จินตนาการคิดฝันตามธรรมชาติ จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความคิด สติปัญญาของตนขึ้นไปสู่ระดับที่สูงขึ้นได้

๑๐) เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ภาษาตั้งแต่วัยเป็นทารก การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กพูดคุยกับเด็กบ่อยๆ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางภาษาไปอย่างเหมาะสม

๑๑) การหัดให้เด็กสะสมความรู้ หัดจดจำ หัดใช้ความรู้ หัดคิด และทำความเข้าใจเป็นกระบวนการตามหลักเหตุผลที่ควรฝึกฝนให้แก่ผู้เรียน เพราะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ

๑๒) กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ สามารถช่วยให้บุคคลเกิดปัญญา หลุดพ้นจากภาวะของทุกข์หรือปัญหา เด็กจึงควรได้รับการฝึกฝนกระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าว เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาในชีวิต

๑๓) การฝึกให้เด็กช่วยเหลือตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง ทำงานสำเร็จได้ด้วยตนเอง เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก

๑๔) การสนับสนุนให้เด็กเล่นและทำงานเป็นกลุ่ม และการให้คำแนะนำที่เหมาะสมแก่เด็กสามารถช่วยสร้างเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กได้

๑๕) นิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย การเล่นโดยใช้ภาษาเช่น คำคล้องจองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาสติปัญญาของเด็กได้ จึงควรส่งเสริมให้มีการนำสิ่งเหล่านี้มาใช้เป็นสื่อในการพัฒนาเด็ก

๑๖) เด็กปฐมวัยจำเป็นต้องได้รับโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่ตนทำและตรวจสอบความสามารถของตนเองในการทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนโอกาสและเวลาในการฝึกทำสิ่งต่างๆที่พึงเรียนรู้จนชำนาญ เพื่อเป็นพื้นฐานให้สามารถพัฒนาสติปัญญาของตนไปสู่ขั้นที่สูงขึ้นได้

๑๗) เด็กปฐมวัยที่ขาดลักษณะสนใจใฝ่รู้ตามธรรมชาติเช่น เด็กทั่วไป จำเป็นต้องได้รับการกระตุ้นพัฒนาการเพื่อให้สามารถสนใจสิ่งรอบตัว และเรียนรู้ไปตามขั้นตอนของพัฒนาการทางสติปัญญา

**นิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย การเล่นโดยใช้ภาษาเช่น
คำคล้องจองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาสติปัญญา
ของเด็กได้ จึงควรส่งเสริมให้มีการนำสิ่งเหล่านี้มาใช้เป็นสื่อ
ในการพัฒนาเด็ก**

๓.๒.๓ หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางคุณธรรม

๑) มนุษย์ประกอบด้วยรูปและนาม การพัฒนาเด็กจึงต้องพัฒนาทั้งกาย และจิตไปพร้อมๆ กันอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน จึงจะสามารถวางพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็กเพื่อนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๒) มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันมาแต่กำเนิดโดยผลแห่งกรรม แต่ทุกคนมีศักยภาพที่สามารถสร้างเสริมให้พัฒนาได้โดยอาศัยเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกันและกัน การให้ความรักเอาใจใส่แก่เด็ก การอบรมบ่มนิสัย และปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็กเป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาศักยภาพของตนไปในทางที่ดีงาม

๓) การทำตนเป็นแบบอย่างและนำให้เด็กปฏิบัติตามองค์คุณ ๓ ประการ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ เว้นชั่ว ทำดี และฝึกสติภาวนาเพื่อให้ใจบริสุทธิ์ สามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กได้

๔) การเว้นชั่ว ได้แก่ การรักษาศีล ๕ คือไม่ฆ่าสัตว์หรือทำร้ายผู้อื่นไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดปด ไม่แย่งชิงของรักของผู้อื่น และไม่ดื่มของมึนเมา จะควบคุมความประพฤติของเด็กให้เป็นไปในทางดีงาม

๕) การทำดี ได้แก่ การมีคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่นำไปสู่การกระทำ การปลูกฝังคุณธรรม อบรมบ่มนิสัยให้เด็กมีความคิดความเห็นที่ถูกต้องจะนำเด็กไปสู่การกระทำที่ชอบธรรม คุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตาอดทน ซื่อสัตย์ ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว

๖) การทำจิตให้บริสุทธิ์ ได้แก่ การฝึกสมาธิสติภาวนา จะ

ช่วยให้เด็กมีจิตใจสะอาด สงบอันเป็นปัจจัยก่อให้เกิดพัฒนาการทางคุณธรรมและสติปัญญา

๗) ธรรมะคือหน้าที่ ทุกคนต้องทำตามหน้าที่ และรับผิดชอบตามบทบาทของตน หลักธรรมะว่าด้วยทศ ๖ ช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๘) ความพอดีหรือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

๙) ความคาดหวังของผู้เลี้ยงดูเด็กที่ต้องการให้เด็กเป็น “คนดี” มีอิทธิพลต่อเด็กและการพัฒนาเด็ก ซึ่งควรดำรงไว้เพื่อคงความสมดุลระหว่างค่านิยมทางจิตใจและค่านิยมทางวัตถุ

๑๐) การให้เห็นแบบอย่างที่ดี การเป็นตัวแบบที่ดี และการปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรต่อเด็ก เป็นวิธีการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่เด็กได้ดี

๑๑) การจัดสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณให้ส่งเสริมค่านิยมและคุณธรรมที่พึงประสงค์ เป็นวิถีทางธรรมชาติในชีวิตไทยที่สามารถปลูกฝังค่านิยม และช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้คุณธรรมต่างๆ

๑๒) จริยธรรมของเด็กในช่วงปฐมวัยมีการพัฒนาเริ่มจากขั้นของการกระทำเพื่อหลบหลีกการลงโทษ ไปสู่ขั้นของการกระทำเพื่อให้ได้รับรางวัล การเข้าใจธรรมชาติของเด็ก การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสม และส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นจริยธรรมที่สูงขึ้นจะสามารถช่วยให้เด็กมีพัฒนาการไปอย่างเหมาะสมกับวัย

ความคาดหวังของผู้เลี้ยงดูเด็กที่ต้องการให้เด็กเป็น “คนดี” มีอิทธิพลต่อเด็กและการพัฒนาเด็ก ซึ่งควรดำรงไว้ เพื่อคงความสมดุลระหว่างค่านิยมทางจิตใจและค่านิยมทางวัตถุ

**การจัดสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณให้ส่งเสริมค่านิยม
และคุณธรรมที่พึงประสงค์ เป็นวิถีทางธรรมชาติในชีวิตไทยที่
สามารถ ปลุกฝังค่านิยม และช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้
คุณธรรมต่าง ๆ**

๑๓) เด็กปฐมวัยมีความสามารถจำกัดในการควบคุมอารมณ์ การเลี้ยงดูไม่ให้เด็กเกิดความคับข้องใจต่าง ๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่กันเด็กออกจากการทำลายสิ่งของหรือทำร้ายบุคคลเมื่อโกรธ และการจัดโอกาสให้เด็กได้ระบายอารมณ์ในทางที่เหมาะสม จะช่วยให้เด็กพัฒนาความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น

๑๔) ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย เป็นพื้นฐานทางอารมณ์ที่สำคัญสำหรับเด็กปฐมวัยในการพัฒนาตนเองในด้านอื่น ๆ การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักความเอาใจใส่ไม่让孩子ตกอยู่ในสภาพวิตกกังวลหรือหวาดกลัวอย่างรุนแรง จะช่วยสร้างความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยให้แก่เด็ก

๑๕) การปลุกฝังคุณธรรมแก่เด็ก จำเป็นต้องคำนึงถึงอุปนิสัย และพื้นฐานของผู้เรียน และใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๓.๒.๔ หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ

๑) พัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กในช่วงปฐมวัยเป็นไปตามลำดับขั้น เริ่มจากขั้นของการพัฒนาความไว้วางใจ ไปสู่ความมั่นใจในตนเอง และความกล้าริเริ่ม กล้าคิด การให้ความรัก ความอบอุ่น และการดูแลเอาใจใส่ตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอ การส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ที่จะทำอะไรได้เอง การส่งเสริมให้เด็กได้สำรวจตรวจค้น ให้อิสระแก่เด็กในการคิดการทำสิ่งต่าง ๆ จะสามารถช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพไปตามลำดับขั้นอย่างเหมาะสม

๒) การให้เด็กเห็นแบบอย่างที่ดีเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากเด็ก

ขอบเลียนแบบ

๓) การดูแลป้องกันไม่ให้เด็กหวาดกลัว หรือได้รับความ
สะเทือนใจอย่างรุนแรง ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพที่ไม่เหมาะสม

๔) การส่งเสริมให้เด็กมีความรู้สึกนึกคิดที่ดีเกี่ยวกับตนเอง
เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการในทุก ๆ ด้านอย่างเหมาะสม

๕) สัปปุริสธรรม ๗ อันได้แก่ การรู้จักตน รู้จักคิด รู้จัก
เหตุผล รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักบุคคล และรู้จักชุมชน เป็นข้อธรรมที่พึง
ฝึกฝนให้เด็กตั้งแต่ในเยาว์วัยเพื่อการวางตนอย่างเหมาะสม พอเหมาะพอดี

๖) การพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กมีสมบัติผู้ดีอันประกอบด้วย
ความเป็นผู้มีน้ำใจดี มีความรัก เมตตา กรุณา ต่อบุคคลอื่น รวมทั้งมีสัมมาคารวะ
มีกิริยาวาจาเป็นที่รัก จะช่วยหล่อหลอมให้เด็กมีบุคลิกภาพที่ดีอันเป็นที่ชื่นชมใน
สังคมไทย

๗) การจัดให้เด็กได้ดำเนินชีวิตที่มีความสมดุลระหว่างความ
ต้องการพื้นฐานกับมาตรฐานจริยธรรมของสังคม จะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวและ
มีสุขภาพจิตที่ดีได้

๘) การฝึกให้เด็กรู้จักยืดหยุ่น ประนีประนอม และปรับตัว
ให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีหลักการ เป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้เด็กสามารถดำรง
ชีวิตกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

๙) การฝึกให้เด็กรู้จักฟังตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อ
ตนเองและผู้อื่น จะช่วยทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าของตนเอง

**การพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กมีสมบัติผู้ดี อันประกอบด้วย
ความเป็นผู้มีน้ำใจดี มีความรัก เมตตา กรุณา ต่อบุคคลอื่น
รวมทั้งมีสัมมาคารวะมีกิริยาวาจาเป็นที่รัก จะช่วย
หล่อหลอมให้เด็กมีบุคลิกภาพ ที่ดีอันเป็นที่ชื่นชมในสังคมไทย**

๑๐) การส่งเสริมให้เด็กเล่นอย่างอิสระและเหมาะสมกับวัย จะช่วยให้เด็กมีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใส และเป็นมิตร

๑๑) การส่งเสริมให้เด็กมีสุนทรียภาพ ชาบซึ่งในความงาม และแสดงออกซึ่งสุนทรียภาพ จะช่วยพัฒนาเด็กให้เป็นผู้มีความละเอียดอ่อน เห็นคุณค่าของบุคคล และสิ่งต่างๆ รอบตัว

๓.๒.๕ หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม

๑) การแสดงความรัก ความห่วงใยเด็ก การดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันของเด็ก แต่ละคน ช่วยให้เด็กมีสุขภาพจิตที่ดี เกิดความมั่นคงทางจิตใจ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี

๒) การอบรมเลี้ยงดูเด็กในบรรยากาศของความสัมพันธ์ ฉันทามิตร และสนับสนุนให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันฉันทามิตร จะช่วยสร้างสรรคเด็กและสังคมที่มีความอบอุ่น เป็นมิตร เอื้อเฟื้อและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นสังคมที่พึงปรารถนา

๓) การที่สมาชิกในครอบครัวและชุมชนมีความรัก ช่วยเหลือกัน และแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี จะช่วยให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข

๔) การสนับสนุนให้เด็กปฐมวัยได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่างๆ ได้รับรู้ความรู้สึก และการกระทำของผู้อื่น การให้กำลังใจ การให้คำแนะนำช่วยเหลือที่สอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของเด็กในแต่ละช่วงอายุ จะช่วยให้พัฒนาการทางสังคมของเด็กเป็นไปได้อย่างราบรื่นขึ้น

๕) เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการทางสังคมจากตัวเองเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การให้ความสำคัญแก่ผู้อื่น การให้โอกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่างๆ ทีละน้อย โดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดตัวไปสู่คนไกลตัว จะช่วยให้เด็กพัฒนาไปได้อย่างขึ้น

๖) การฝึกให้เด็กช่วยตัวเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เป็นการช่วยให้เด็กเรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น

รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบและความร่วมมือกับบุคคลอื่น

๗) การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีเหตุผลสามารถช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ

๘) การให้อิสระแก่เด็กในการเป็นตัวของตัวเอง และฝึกให้แสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะคงความสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ของตนกับสังคม

๙) การส่งเสริมให้เด็กเล่นและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน การใช้สิ่งของจากธรรมชาติรอบตัวในการเล่น การส่งเสริมการเล่นและการละเล่นของไทย จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จำเป็น รวมทั้งเห็นคุณค่าของธรรมชาติและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

๑๐) วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงการเกื้อกูลระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และชาวบ้านกับธรรมชาติ การสืบทอดคุณค่าและเปิดโอกาสให้เด็กได้ใกล้ชิดกับศิลปะวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้าน อาทิ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม ภาษา ตัวเลข และการแต่งกายแบบไทย จะทำให้เด็กรู้ที่มาของตน เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น และพัฒนารากฐานที่มั่นคงสำหรับชีวิตและสังคมต่อไป

๑๑) เด็กปฐมวัยของไทยควรได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นไทยให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เนื่องจากเป็นสถาบันที่เป็นความมั่นคงของชาติ และเพื่อดำรงความเป็นชาติไทยสืบต่อไป

๑๒) การให้โอกาสเด็กได้เรียนรู้จากสื่อมวลชนภายใต้คำแนะนำที่เหมาะสมจากผู้ใหญ่ และฝึกให้เด็กรู้จักคิดและตัดสินใจเลือกรับสิ่งต่างๆ อย่างฉลาด เป็นกระบวนการที่สำคัญสำหรับเด็กในการเรียนรู้ในสังคมแห่งข่าวสารข้อมูล

๑๓) การส่งเสริมให้เด็กเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิต รู้จักรักษาสาธารณสุขสมบัติ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม

การสืบทอดคุณค่าและเปิดโอกาสให้เด็กได้ใกล้ชิดกับ ศิลปะวัฒนธรรม ไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้านอาทิเช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม ภาษา ตัวเลข และการ แต่งกายแบบไทย จะทำให้เด็กรู้ที่มาของตน เกิดความภาค ภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น และพัฒนารากฐานที่มั่นคงสำหรับ ชีวิตและสังคมต่อไป

๑๔) การสังเกตพฤติกรรมของเด็ก การป้องกันและแก้ไข พฤติกรรมทางสังคมที่ไม่เหมาะสมของเด็กตั้งแต่ต้น สามารถช่วยพัฒนาลักษณะ นิสัยทางสังคมของเด็กให้เป็นไปอย่างมั่นคงและถาวร

๑๕) การช่วยฝึกทักษะทางสังคมของเด็กปฐมวัยในด้านที่ยัง พัฒนาไปได้ล่าช้ากว่าด้านอื่น จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมโดยภาพรวมดีขึ้น

๑๖) การปฏิบัติต่อเด็กต่างเพศและลำดับการเกิดโดยเสมอภาคกันอย่างสม่ำเสมอ การช่วยคุ้มครองและรักษาสีหิธขั้นพื้นฐานของเด็กอันเป็น สิทธิที่เด็กควรได้รับในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

๔. หลักการในการพัฒนาผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

๑) การเจริญเติบโตของเด็กได้รับอิทธิพลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง จำนวนมาก ซึ่งสามารถส่งเสริมหรือสะกิดกันพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งหรือทุกด้าน ของเด็กได้ การพัฒนาคุณภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้องให้สามารถตอบสนองความ ต้องการของเด็กได้อย่างเหมาะสม จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็ก

๒) งานการพัฒนาเด็กมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่ายได้แก่พ่อแม่ วงศาคณาญาติ ผู้ดูแลเด็ก ครู บุคคลในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งใน ระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสม จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคล และสถาบันทางสังคมหลายฝ่ายร่วมกันพัฒนาเด็ก ไปอย่างสอดคล้องและพร้อมเพรียงกัน

งานการพัฒนาเด็กมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่ายได้แก่ พ่อ แม่ วงศาคณาญาติ ผู้ดูแลเด็ก ครู บุคคลในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสม จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคล และสถาบันทางสังคมหลายฝ่ายร่วมกันพัฒนาเด็ก ไปอย่างสอดคล้องและพร้อมเพรียงกัน

๓) การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของครอบครัว คุณภาพของผู้เลี้ยงดูส่งผลต่อคุณภาพของการเลี้ยงดู การพัฒนาคุณภาพของพ่อแม่ วงศาคณาญาติและบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงเป็นสิ่งจำเป็น

๔) ชีวิตครอบครัวที่มีความสุขเป็นพื้นฐานของพัฒนาการเด็ก ความพร้อมทั้งทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ที่ดีของพ่อแม่ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของเด็ก ดังนั้น การพัฒนาเด็กจึงต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมครอบครัวที่ดีให้แก่เด็ก

๕) ในการพัฒนาคุณภาพของพ่อแม่และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก ควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็กและผู้ดูแลเด็กในด้านนิสัยการใฝ่รู้ การคิด วิเคราะห์ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากคุณสมบัติดังกล่าวมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กอื่นๆ รวมทั้งผู้ดูแลเด็ก ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเด็กในระยะยาวด้วย

๖) กระบวนการศึกษาของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพราะมนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้นเรื่อยๆ กระบวนการศึกษาต่อเนื่องจึงเป็นกระบวนการที่ควรส่งเสริมเพื่อการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

๗) การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในงานการพัฒนาเด็ก จะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบในงาน

๘) กระบวนการพัฒนาที่จัดให้ประสานสัมพันธ์กับระบบหรือกลไกการทำงานของชุมชน จะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างสะดวกและราบรื่น

๙) การพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับพื้นฐาน สภาพความเป็นอยู่ และวิถีดำเนินชีวิตของบุคคลที่รับการพัฒนา จะช่วยให้เกิดการยอมรับและการนำไปปฏิบัติ

๑๐) กระบวนการพัฒนาที่มีแนวทางที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และมีการลงมือปฏิบัติจริงโดยได้รับข้อมูลป้อนกลับทันที เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

๑๑) ในการพัฒนาควรมีการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นให้มาก

๑๒) สื่อและวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียน เป็นปัจจัยที่ช่วยให้การพัฒนาหรือการเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างดี

๑๓) รูปแบบที่เป็นระบบ มีความสมบูรณ์และชัดเจน จะช่วยให้เกิดความสะดวกในการปฏิบัติและเพิ่มประสิทธิภาพของงาน

หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย การศึกษาปฐมวัย ความต้องการ ปัญหา และแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทยดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการแสวงหารูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทย ให้เจริญเติบโตเป็นคนที่มีคุณภาพของประเทศต่อไป

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๘

รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยที่เสนอนี้
เป็นรูปแบบการพัฒนาเด็ก โดยผ่านทางการพัฒนาผู้เลี้ยงดู
เด็กที่บ้าน และผู้ดูแลเด็กที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนารูปแบบ

เนื่องจากการพัฒนาเด็กไทยในปัจจุบันยังมีปัญหาทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็พยายามให้ความช่วยเหลือ โดยจัดงบประมาณแสวงหาแหล่งทุนและความช่วยเหลือจากสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งพยายามร่วมมือกันนำนวัตกรรมต่าง ๆ เข้ามาทดลองใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะได้เริ่มมีการร่วมมือประสานงานระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ยังเป็นที่ต้องการมากก็คือ รูปแบบการพัฒนาเด็กที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนารอบทุกด้านอย่างเหมาะสม

ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยซึ่งอยู่ในวัย ๐-๖ ปี ให้เป็นไปตามหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยดังกล่าวมาแล้ว เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของหลายฝ่ายร่วมกัน ดังนี้

๑. ครอบครัว อันได้แก่ พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก และวงศาคณาญาติ เป็นบุคคลหรือสถาบันแรกซึ่งจะต้องรับผิดชอบในการพัฒนาเด็ก โดยให้การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กและให้การอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม

๒. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กและชุมชน จะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กโดยการเป็นแบบอย่างที่ดี และสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมให้แก่เด็ก รวมทั้งให้ความร่วมมือแก่รัฐและสถาบันสังคมอื่น ๆ ที่จะร่วมกันพัฒนาปกป้องคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิเด็ก

๓. รัฐและสถาบันสังคมอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรจัดบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ให้เด็กอย่างเพียงพอ ทั้งทางด้านการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ การป้องกันโรคภัยต่าง ๆ การได้รับการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานในกรณีเจ็บป่วย และได้รับการฟื้นฟูสภาพ รวมทั้งการส่งเสริมทางสุขภาพจิต

๔. รัฐ สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ควรจัดให้เด็กได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาสติปัญญาและความสามารถของตน รวมทั้งได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสม

๕. สื่อมวลชนทุกประเภท ควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจตลอดจนค่านิยมที่ถูกต้องในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และควรส่งเสริมรายการสำหรับเด็กที่มีคุณค่าต่อการ พัฒนาเด็กในทุก ๆ ด้าน

เนื่องจากงานการพัฒนาเด็กเป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือของหลายฝ่าย การที่จะพัฒนาเด็กให้มีประสิทธิภาพ จึงอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น อาจเป็นรูปแบบการพัฒนาเด็กผ่านทางพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก หรือผ่านทางทางการจัดการศึกษา ผ่านทางการบริการ หรือผ่านทางสื่อมวลชน เป็นต้น

เนื่องจากพ่อแม่และบุคคลในครอบครัวเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด และมีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่เกิด จึงเป็นผู้มีอิทธิพลต่อเด็กมาก ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาเด็กโดยผ่านทางการพัฒนาพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูเด็กในครอบครัว จึงเป็นรูปแบบที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นมากเพราะจะส่งผลโดยตรงต่อเด็ก

โรงเรียนนับเป็นสถาบันทางสังคมที่เด็กใกล้ชิดมากรองลงมาจากบ้านหรือครอบครัวในปัจจุบัน สภาวะทางเศรษฐกิจที่ทำให้พ่อและแม่ต้องออกไปทำงาน

นอกบ้านมากขึ้น และสังคมอุตสาหกรรมที่กำลังแผ่ขยายออกไปในจังหวัดต่าง ๆ ทำให้พ่อแม่ ต้องละทิ้งการดูแลเอาใจใส่ลูกเพื่อจะได้ไปทำงานในโรงงานต่าง ๆ สภาพเช่นนี้ทำให้โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพิ่มความสำคัญมากขึ้น พ่อแม่เริ่มนิยมส่งลูกมาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากขึ้นและเร็วขึ้น ปัจจุบันศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวนมากมีเด็กตั้งแต่อายุ ๒ ขวบ ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยผ่านทางผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจึงเป็นรูปแบบที่นับวันก็จะยิ่งเพิ่มความสำคัญและความจำเป็นต่อการพัฒนาเด็ก ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการวิจัย หน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงเห็นความสำคัญในการสร้างรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งประกอบไปด้วยรูปแบบย่อย ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยโดยครอบครัว และรูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยเพื่อที่จะได้นำไปใช้พัฒนาเด็กตั้งแต่อายุที่บ้านจนกระทั่งเข้าโรงเรียนอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กัน

ความหมาย

รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย หมายถึง สาระบวนการ วิธีการ สื่อ และการประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งสามารถช่วยนำเด็กไทยวัย ๐-๖ ปี ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ประกอบด้วยรูปแบบเสนอแนะ ๒ รูปแบบย่อย คือ

๑. รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยโดยครอบครัว

๒. รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย หมายถึง ความคิดหลักที่ใช้ในการกำหนดสาระ วิธีการ กระบวนการและสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็กให้สามารถอบรมเลี้ยงดูเด็ก หรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กวัย ๐-๖ ขวบให้มีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย คุณธรรม สติปัญญา บุคลิกภาพ และสังคม ไปอย่างเหมาะสมตามวัย หลักการต่าง ๆ ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับหลักการศึกษาศาสตร์ของสากลและบริบทของสังคมไทย เนื่องจากมีฐานความคิดและสังเคราะห์มาจากแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย การศึกษาศาสตร์ สภา

ปัญหาและความต้องการของเด็กไทย รวมทั้งแนวโน้มของสังคมและเด็กไทยในอนาคต

วิถีชีวิตไทย หมายถึง การดำเนินชีวิตในบริบทของสังคมไทย อันได้แก่ การดำเนินชีวิตตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทย

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย หมายถึง คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่พึงประสงค์ของสังคม อันเป็นผลจากการพิจารณาถ่วงถ่วงโดยอาศัยแนวคิดทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทยการศึกษาปฐมวัย รวมทั้งสภาพความต้องการ ปัญหา และแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทยในอนาคต คุณลักษณะดังกล่าวมีดังนี้คือ

(๑) เป็นผู้มีความสุข มีสุขนิสัยที่ดี รักความสะอาด มีอัตราการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย

(๒) เป็นผู้มีความใฝ่รู้ สามารถคิด กล้าคิด กล้าถาม กล้าพูด กล้าทำ รู้จักแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถแก้ปัญหาและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

(๓) เป็นผู้มีความดีงามโดยการปฏิบัติตามโอวาท ๓ ของพระพุทธศาสนา และมีคุณธรรมต่าง ๆ ได้แก่ มีวินัย สติ กตัญญู เมตตากรุณา อุดหนุน ซื่อสัตย์ ประหยัด ซื่อ และไม่เห็นแก่ตัว

(๓) เป็นผู้มีความใฝ่รู้ สามารถคิด กล้าคิด กล้าถาม กล้าพูด กล้าทำ รู้จักแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถแก้ปัญหาและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

(๔) เป็นผู้มีความร่าเริงแจ่มใส เป็นมิตรต่อผู้อื่น มีกิริยามารยาทแบบไทย ทั้งกาย วาจา ใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักฟังตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้จักยืดหยุ่น และวางตนอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

(๕) เป็นผู้สามารถริเริ่ม เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี รักษา ศาสนา พระมหากษัตริย์ เห็นคุณค่าในศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รู้จักรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผู้เลี้ยงดูเด็ก (ผลต.) หมายถึง ผู้ทำหน้าที่หลักในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งมักเป็นพ่อแม่ หรืออาจเป็นญาติพี่น้อง เช่น ยาย ย่า ปู่ ป้า น้า อา ลุง หรือบุคคลอื่นซึ่งทำหน้าที่หลักในการเลี้ยงดูเด็ก

ผู้ดูแลเด็ก (ผคต.) หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ดำเนินการโดยชาวบ้าน และได้รับการดูแลสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน

ขอบเขตของรูปแบบ

๑. รูปแบบนี้ พัฒนาขึ้นมาจากฐานข้อมูลของสังคมไทยพุทธ และสังคมเกษตรกรรมจึงเป็นรูปแบบหลักที่สามารถใช้กับเด็กที่ดำเนินชีวิตแบบไทยพุทธในสังคมเกษตรกรรม แต่ก็เอื้ออำนวยให้สามารถนำไปปรับใช้ในสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปได้

๒. รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยที่เสนอนี้ เป็นรูปแบบการพัฒนาเด็กโดยผ่านทาง การพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็กที่บ้าน และผู้ดูแลเด็กที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ลักษณะของรูปแบบในภาพรวม

รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการทางการศึกษาปฐมวัย ซึ่งเป็นสากล นอกจากนั้นยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งสภาพปัญหาความต้องการและแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทยอันเป็นบริบทของสังคมไทย แนวคิดและหลักการดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ เกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบ ซึ่งได้แก่

๑. การเลือกเนื้อหาสาระต่าง ๆ
๒. การกำหนดยุทธวิธี และเลือกสรรวิธีการต่าง ๆ สำหรับเด็ก ผู้เลี้ยงดูเด็กและผู้ดูแลเด็ก
๓. การกำหนดแนวทางและวิธีการในการจัดการด้านต่าง ๆ

๑. รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยโดยครอบครัว

เพื่อให้เด็กปฐมวัยของไทยได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ คือ มีพัฒนาการอย่างเหมาะสมครบทุกด้านตามที่กำหนดไว้ข้างต้นแล้ว เด็กจำเป็นต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากผู้ใกล้ชิดอย่างถูกต้อง ผู้ที่ใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด ก็คือ พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลักอื่น ๆ ซึ่งทำหน้าที่แทนพ่อแม่ ในกรณีที่พ่อแม่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้ และการที่พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูหลักคนอื่น ๆ จะสามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีพัฒนาการครบทุกด้านได้อย่างเหมาะสมตามวัยนั้น ต้องเริ่มจากการมีจิตสำนึกในภาระหน้าที่นี้ รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ถึงแม้ว่าพ่อแม่ทั้งหลายมักจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กถ่ายทอดกันมาจากรุ่นบุรุษรุ่นก่อน ๆ หรือจากญาติพี่น้องที่มีประสบการณ์แล้วก็ตาม แต่จากสภาพปัญหาและความต้องการของพ่อแม่ไทยและเด็กไทยพบว่า พ่อแม่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดูแลเด็กอยู่เป็นอันมาก ซึ่งส่งผลทำให้เด็กไทยมีปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยและพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้ การให้ความรู้ความเข้าใจแก่พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กอื่น ๆ ตลอดจนการเตรียมตัวผู้ที่จะเป็นพ่อแม่ต่อไปจึงยังเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง ดังนั้นรูปแบบฯ จึงจำเป็นต้องกำหนดเนื้อหาสาระที่จำเป็นเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งสามารถทำได้โดยอาศัยหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ที่ได้ระบุเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างครอบคลุม เริ่มตั้งแต่หลักการเตรียมครอบครัวเพื่อเด็ก และหลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก เป็นกรอบในการกำหนดเนื้อหา โดยตั้งหลักเกณฑ์ว่าควรเลือกเฉพาะเนื้อหาสาระที่เป็นแก่นสาระสำคัญ จำเป็นจริง ๆ ขาดไม่ได้ และเลือกเรื่องที่เป็นปัญหาจำเป็นต้องแก้ไข รวมทั้งเรื่องที่ต้องรู้ เป็นการป้องกันปัญหาที่มีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจากหลักเกณฑ์ดังกล่าว รูปแบบฯ สามารถกำหนดเนื้อหาสาระได้ทั้งหมด ๒๗ ชุด ซึ่งครอบคลุมเรื่องที่พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กควรรู้ ควรปฏิบัติต่อตนเอง และควรปฏิบัติต่อลูก ในการอบรมเลี้ยงดูลูก รวมไปถึงบทบาทของพ่อแม่และวงศาครอบครัวด้วย

หากพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กมีจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของตนและมีความรู้ความเข้าใจในสาระดังกล่าว ก็จะช่วยให้พ่อแม่ได้แนวทางและวิธีการปฏิบัติต่อเด็กในทางที่จะส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้เป็นไปด้วยดี แต่ปัญหาหลักคือ ทำอย่างไรพ่อแม่และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายจะสามารถเรียนรู้เนื้อหาสาระเหล่านี้ได้ รูปแบบฯ จำเป็นต้องให้ยุทธวิธีและวิธีการต่าง ๆ ในการเข้าถึงพ่อแม่และบุคคลเหล่านั้นได้

จากหลักการที่ว่า การให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาบุคคลและชุมชนของตนจะช่วยให้บุคคลทั้งหลายในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมกัน และยอมรับว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของตนในอันที่จะร่วมกันพัฒนาเด็กและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน และการพัฒนาใด ๆ ที่มาจากสำนึกและความรู้สึกเป็นเจ้าของ จะส่งผลให้การพัฒนานั้น ๆ สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและอย่างต่อเนื่อง และจากหลักการในการจัดการเพื่อพัฒนาเด็กที่วางงานการพัฒนาเด็กปฐมวัยควรจัดให้สามารถประสานสัมพันธ์กับระบบหรือกลไกการทำงานของชุมชน เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติ และช่วยให้งานการพัฒนาเด็กและงานของชุมชนผสมกลมกลืนไปด้วยกัน รวมทั้งส่งเสริมซึ่งกันและกันด้วย รูปแบบนี้จึงกำหนดยุทธวิธีในการให้ความรู้ความเข้าใจในสาระที่กำหนดแก่พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กไว้ว่า ควรให้ผู้มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนอยู่แล้ว ซึ่งอาจเป็นพัฒนากร อาสาสมัครชุมชน (อช.) ประธานกลุ่มแม่บ้าน กรรมการพัฒนาเด็ก (กพด.) ผู้ดูแลเด็ก (ผดต.) อาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.) ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) เป็นต้น ทำหน้าที่ให้การอบรมพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็ก และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กดังกล่าว ซึ่งยุทธวิธีนี้น่าจะให้ผลดีมากกว่าการให้บุคคลภายนอกเข้าไปอบรม เนื่องจากผู้นำในชุมชนที่ให้การอบรม ซึ่งควรเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือนั้น เป็นผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นเดียวกัน มีความเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ ค่านิยม และการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนเป็นอย่างดี สามารถเข้าใจทัศนคติและปัญหาของคนในชุมชน และมีภารกิจคุ้นเคยเป็นส่วนตัวกับบุคคลเป้าหมายในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ จึงสามารถใช้สำนวนภาษาที่เหมาะสมกับความรู้ความเข้าใจและเอื้ออำนวย ประเด็น ยกตัวอย่างเหตุการณ์เปรียบเทียบได้ตรงกับความสนใจและปัญหาเฉพาะของผู้ที่เข้ามารับการอบรม

รวมทั้งตัวผู้เข้ารับการอบรมเองก็คุ้นเคยพอที่จะพูดโต้ตอบซักถาม ปรีक्षाข้อความรู้ที่ตนไม่เข้าใจ ไม่ชัดเจน หรือต้องการทราบเพิ่มเติมได้ด้วย

ส่วนในเรื่องของวิธีการอบรมนั้น ที่นิยมทำกันมักใช้วิธีการอบรมระยะสั้น คือ มีการจัดให้ผู้เลี้ยงดูเด็กมาประชุมร่วมกันเป็นระยะเวลา ๑-๕ วัน หรืออย่างมากก็ ๗-๑๔ วัน ซึ่งก็มักทำได้ยาก เนื่องจากผู้เลี้ยงดูเด็กทั้งหลายต่างก็มีงานซึ่งเป็นภาระที่จะต้องทำด้วยกันทั้งนั้น การขอความร่วมมือจากผู้เลี้ยงดูเด็กให้ละทิ้งการทำงานชั่วคราว เพื่อมารับการอบรมนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นไปได้ แต่ก็อาจทำได้เพียงระยะเวลาสั้น ซึ่งถ้าจะดำเนินการระยะยาวขึ้น ผู้จัดก็ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณมาก นอกจากนั้น การจัดการอบรมไม่ว่าจะระยะสั้น ๑-๕ วันหรือระยะยาวขึ้นคือ ๗-๑๔ วันนั้น ก็ยังมีปัญหาตามมา ที่พบมากที่สุดคือ

๑. ผู้รับการอบรมลืมสิ่งที่เรียนรู้ ซึ่งหากจะวิเคราะห์หาสาเหตุ ก็อาจมีหลายประการ เช่น อาจเป็นเพราะได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างมากมากเกินไปในระยะสั้น หรืออาจเป็นเพราะผู้เรียนไม่เห็นความสำคัญในเรื่องนั้นก็ก็เป็นได้

๒. ผู้รับการอบรมไม่ได้นำความรู้ไปใช้ ซึ่งก็อาจจะเป็นเพราะไม่ตระหนักถึงความสำคัญ หรือสิ่งที่เรียนรู้ไม่สัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริง หรืออาจมองไม่เห็นทางที่จะนำความรู้ไปใช้ หรืออาจจะยังไม่มีความสามารถหรือทักษะที่จะทำตามที่เรียนรู้มา เพราะไม่ได้รับการฝึกฝนอย่างเพียงพอ

ด้วยเหตุที่ยุทธวิธีของการอบรมระยะสั้นช่วง ๑-๑๔ วัน มีข้อจำกัดอยู่มาก ดังกล่าวรูปแบบฯ จึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวคิดและแนวทางอื่น ๆ ที่อาจจะส่งผลดีขึ้น

จากแนวคิดที่ว่ากระบวนการศึกษาของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการสั่งสมความรู้และฝึกฝนจนเกิดเป็นทักษะ ความชำนาญ และความเคยชิน อันจะนำไปสู่การพัฒนาลักษณะนิสัย ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมให้ผู้เลี้ยงดูเด็กได้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ อาทิเช่น กระบวนการคิด วิเคราะห์ การสนใจใฝ่รู้ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการให้ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เนื่องจากคุณสมบัติดังกล่าวมีอิทธิพลต่อคุณภาพ

ชีวิตของพ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กอื่น ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเด็กในระยะยาว

จากแนวคิดดังกล่าว รูปแบบฯ จึงได้กำหนดให้มีการจัดการศึกษาต่อเนื่องระยะยาวแบบไม่เป็นทางการขึ้นในชุมชน ให้เป็นยุทธวิธีในการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กแก่พ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กอื่น ๆ โดยให้บุคคลในชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก เช่น พัฒนาการ อช. ผดต. ฯลฯ ทำหน้าที่เป็นผู้นำกลุ่มประชาสัมพันธ์ และจัดกลุ่มศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กขึ้นและนัดหมายวันเวลาที่สะดวกในการมาพบกันเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ประมาณสัปดาห์ละ ๑ วัน ๆ ละประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง และเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ ตามความสนใจหรือจนกว่าจะเรียนรู้สาระที่กำหนดให้ครบถ้วน ซึ่งมีรวมทั้งสิ้น ๒๗ ชุด รวม ๓๗ เล่ม ใช้เวลาศึกษาประมาณ ๖-๗ เดือน ผู้นำกลุ่มจะดำเนินการให้กลุ่มได้ศึกษาสาระที่จำเป็น โดยดูแลให้มีกระบวนการที่จำเป็นต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การเรียนรู้ได้ผล ดังนี้

๑. ให้นำปัญหาของครอบครัวหรือชุมชนเข้ามาเชื่อมโยงกับเรื่องที่ศึกษาเพื่อช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กทราบว่าสิ่งที่ศึกษาเป็นสิ่งที่มีความหมาย เกี่ยวข้องกับชีวิตของตน และเกิดความตระหนักว่าเรื่องที่กำลังศึกษามีความสำคัญต่อบุตรหลานของตน ตลอดจนสามารถเห็นแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการประยุกต์ความรู้ที่ได้รับ ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของตนในชีวิตประจำวัน

๒. กระตุ้นให้ผู้เลี้ยงดูเด็กได้แลกเปลี่ยนปัญหา ประสบการณ์และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งกระบวนการนี้จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กแต่ละคนมีทัศนะและความเข้าใจที่กว้างขวางขึ้นเกี่ยวกับเด็กและวิธีการเลี้ยงเด็ก ได้เห็นตัวอย่างที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมต่าง ๆ และเปรียบเทียบกับวิธีการที่ตนปฏิบัติอยู่ อีกทั้งเกิดการเรียนรู้ที่จะนำเทคนิควิธีที่ผู้อื่นใช้ได้ผลดีมาแล้วมาทดลองใช้กับเด็กของตนเพื่อแก้ปัญหาที่ตนประสบอยู่

๓. ให้มีวิธีการหรือสื่อต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและชัดเจนขึ้น

๔. ให้มีการฝึกปฏิบัติในเรื่องที่จำเป็นและสามารถทำได้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียน สามารถทำได้จริง

รูปแบบนี้ได้จัดทำสาระเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่จำเป็น รวมทั้งสื่อต่าง ๆ ให้พ่อแม่ได้ศึกษา โดยการให้บุคคลที่มีหน้าที่ในงานพัฒนาชุมชนเป็นผู้นำ จัดการศึกษาต่อเนื่องให้พ่อแม่ได้มาศึกษาร่วมกันสัปดาห์ละครั้งต่อเนื่องกันไปเป็นระยะยาว โดยดำเนินการตามกระบวนการและสื่อที่จัดให้การศึกษาในลักษณะนี้จะช่วยพัฒนานิสัยการเรียนรู้อและกระบวนการเรียนรู้ของพ่อแม่ ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก ทั้งยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือในชุมชนด้วย

๕. เน้นและให้แนวทางที่ชัดเจนในการนำความรู้ไปปฏิบัติ

๖. ให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบความเข้าใจและแก้ไขความเข้าใจให้ถูกต้อง

๗. เน้นการนำความรู้ไปใช้ โดยทุกครั้งที่พบกัน ก่อนเริ่มเรียนรู้เรื่องใหม่ ให้มีการทบทวนถึงเรื่องที่เรียนไปแล้ว และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันว่า ใครได้นำความรู้ไปใช้อย่างไร เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เลี้ยงดูเด็กนำความรู้ไปใช้มากขึ้น ในขณะเดียวกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ก็จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กได้เห็นแนวทางและประโยชน์จากการนำความรู้ไปใช้มากขึ้น

๘. ตลอดกระบวนการ ให้ผู้นำกลุ่มเน้นให้มีการเสริมแรงซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กเกิดความภาคภูมิใจในการเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง

๙. ให้มีการส่งเสริมให้ผู้เลี้ยงดูเด็กรู้จักคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาอย่างถูกวิธีรวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ และโอกาสที่อำนวย

วิธีการและกระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เลี้ยงดูเด็กดังกล่าว ควรจะส่งผลหลายประการดังนี้

๑. ช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างมั่นคง เพราะมีการเรียนรู้ไปทีละน้อยและมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติโดยการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวันควบคู่กันไป

๒. ช่วยพัฒนานิสัยการเรียนรู้ให้แก่ผู้เลี้ยงดูเด็ก จากการที่มีโอกาสได้ศึกษาต่อเนื่องระยะยาว ผู้เลี้ยงดูเด็กจะเกิดความเคยชินในการเรียนรู้ เห็นคุณค่าของการเรียนรู้และจะสนใจใฝ่รู้ต่อไป นับเป็นการช่วยพัฒนาคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็กควบคู่ไปกับการเรียนรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

๓. ช่วยพัฒนากระบวนการคิด การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๔. ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จากการที่ผู้เลี้ยงดูเด็กได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะส่งผลต่อการร่วมมือร่วมใจกันในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนต่อไป

จากยุทธวิธีของการให้บุคคลในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในงานการพัฒนาเด็ก โดยให้ผสมผสานไปกับกลไกของชุมชนที่มีอยู่แล้ว กล่าวคือ ให้บุคคลที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนผู้ใดผู้หนึ่งที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้นำ จัดการอบรมให้ความรู้แก่พ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กอื่น ๆ ในลักษณะที่เป็นการศึกษาต่อเนื่องระยะยาว (Continuing Education) ขึ้นในชุมชนดังกล่าวแล้ว สิ่งที่เป็นปัจจัยที่จำเป็นมากในการดำเนินการ ก็คือ สื่อที่จะช่วยให้สาระที่จำเป็นแก่พ่อแม่ สื่อนี้จะต้องมีลักษณะพิเศษที่จะเอื้ออำนวยให้การอบรมเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งควรจะมีลักษณะดังนี้

(๑) สื่อนี้จะต้องบรรจุเนื้อหาสาระที่จำเป็นซึ่งจะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กเรียนรู้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย สอดคล้องกับหลักการศึกษาปฐมวัยและบริบทของสังคมไทย

(๒) สื่อนี้จะต้องมีความเหมาะสมกับพื้นฐานของผู้เลี้ยงดูเด็ก ส่วนใหญ่ ซึ่งมีระดับการศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษาปีที่ ๖

(๓) สื่อนี้จะต้องมีลักษณะที่ดึงดูดความสนใจของผู้เลี้ยงดูเด็ก

(๔) สื่อนี้จะต้องมีลักษณะที่ง่ายต่อการใช้ และเหมาะสมกับพื้นฐานของผู้ให้การอบรม

(๕) สื่อจะต้องมีลักษณะที่เอื้ออำนวยให้ผู้เลี้ยงดูเด็ก สามารถศึกษาด้วยตนเองได้ด้วย

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว รูปแบบฯ จึงได้ผลิตสื่อขึ้นเพื่อให้ผู้อบรมได้นำไปใช้ในการอบรมสื่อดังกล่าวประกอบด้วย

๑. หนังสือคู่มือการอบรมผู้เลี้ยงดูเด็ก หนังสือเล่มนี้ให้รายละเอียดแก่ผู้ดำเนินการอบรมว่า ควรจะเริ่มเป็นขั้นตอนอย่างไร การจัดกลุ่มผู้เลี้ยงดูเด็ก การอบรมในแต่ละครั้งควรดำเนินการอย่างไร ใช้สื่ออะไร และจัดกิจกรรมอะไร เป็นต้น

๒. หนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก ซึ่งให้ข้อความรู้ที่เป็นแก่นสาระที่จำเป็นต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีพัฒนาการอย่างเหมาะสม และมีคุณลักษณะตามที่ต้องการ หนังสือชุดนี้มีทั้งหมด ๒๗ ชุด รวม ๓๗ เล่ม ซึ่งมัลักษณะดังนี้

๒.๑ ให้เนื้อหาที่เป็นแก่นสาระที่จำเป็น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็ก เรียนรู้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย สอดคล้องกับหลักการศึกษปฐมวัยและบริบทของสังคมไทย

๒.๒ เป็นหนังสือเล่มบาง ขนาดประมาณ ๒๐ หน้า เพื่อให้สามารถศึกษาได้ภายในเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง

๒.๓ เป็นหนังสือที่เขียนด้วยอักษรขนาดใหญ่ เพื่อช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กสามารถอ่านได้โดยสะดวก

๒.๔ เป็นหนังสือที่เขียนด้วยสำนวนภาษาที่ง่าย เพื่อช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กเข้าใจได้ง่าย

๒.๕ เป็นหนังสือที่มีภาพประกอบ เพื่อช่วยดึงดูดความสนใจ และช่วยสื่อความหมายของสาระให้ชัดเจนขึ้น

๒.๖ เป็นหนังสือที่ผู้เลี้ยงดูเด็ก สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง และตรวจสอบความเข้าใจของตนเองได้

หนังสือนี้เป็นสื่อที่จะช่วยควบคุมให้ผู้เลี้ยงดูเด็กได้รับเนื้อหาที่เป็นแก่นสาระที่จำเป็นเท่าเทียมกัน ไม่ว่าใครจะเป็นผู้ให้การอบรม และช่วยให้ผู้อบรมสามารถ

ดำเนินการอบรมได้ โดยไม่หลงทางหรือออกนอกเรื่องนอกทางไป แก่นสาระที่จำเป็นซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยนี้ จะนำเสนอในบทที่ ๑๑ ต่อไป

๓. เทปเสียงบรรยายประกอบหนังสือ ซึ่งผู้อบรมสามารถนำไปใช้ในการอบรมโดยเปิดให้ผู้เลี้ยงดูเด็กฟังไปพร้อม ๆ กับการให้อ่านหนังสือ เทปเสียงนี้จัดทำขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กสามารถอ่านหนังสือได้สะดวกและง่ายขึ้น เนื่องจากผู้เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ยังขาดทักษะการอ่าน การได้ฟังเทปเสียงบรรยายซึ่งอ่านสาระในหนังสืออย่างช้า ๆ สามารถช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กอ่านตามไปด้วย เป็นการช่วยฝึกทักษะการอ่านของผู้เลี้ยงดูเด็กได้ด้วย นอกจากนี้ เทปเสียงยังช่วยสร้างบรรยากาศในการอบรมได้อย่างดี

เทปเสียงนี้ นอกจากจะเป็นสื่อที่ช่วยผู้เลี้ยงดูเด็กหรือผู้รับการอบรมในการอ่านแล้วยังเป็นสื่อที่ช่วยผู้ดำเนินการอบรมด้วย เพราะเทปเสียงจะบอกขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ให้เป็นระยะ ๆ รวมทั้งการประเมินผลด้วย ทำให้ผู้ให้การอบรมสามารถดำเนินได้โดยสะดวกไม่ต้องพะวงกับการอ่านคู่มือในขณะที่ดำเนินการไม่หลงลืมขั้นตอน รวมทั้งเป็นการผ่อนคลายผู้ให้การอบรมด้วย

เทปเสียงบรรยายประกอบหนังสือนี้ มีจำนวนเท่ากับหนังสือทั้งหมดคือ ๓๗ เรื่อง

๔. ปฏิทินชุดการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สื่อชุดนี้บรรจุข้อสรุป ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็กควรปฏิบัติต่อเด็ก เป็นข้อสรุปจากสาระทั้ง ๒๗ ชุด จำนวน ๓๗ เรื่อง สรุปลงในแผ่นปฏิทิน ๑๒ เดือน ซึ่งพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กสามารถนำไปติดไว้ที่บ้าน ใช้ดูวันเดือนปี และยังมีย่อความและภาพสรุปเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนผู้เลี้ยงดูเด็กให้ทำในสิ่งที่ถูกที่ควร นอกจากนั้นผู้ให้การอบรมสามารถใช้ปฏิทินนี้เป็นบทสรุปของการอบรมแต่ละครั้งได้ด้วย

๕. เทปเสียงละครวิทยุ สื่อชุดนี้เป็นสื่อที่นำเสนอความรู้หรือสาระเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีอยู่ในหนังสือ ๓๗ เล่ม ในรูปแบบของละครวิทยุ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กเข้าใจสาระได้ง่ายและอย่างสนุก เทปเสียงละครวิทยุสามารถใช้ได้ในหลายโอกาส เช่น

๕.๑ ใช้ประกอบการอบรม เมื่อผู้เลี้ยงดูเด็กศึกษาจากหนังสือเสร็จแล้วอาจเปิดเทปเสียงละครวิทยุให้ฟังเป็นการสรุป

๕.๒ เผยแพร่ทางเสียงตามสายในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านที่ไม่ได้เข้ารับการอบรมได้ฟัง เป็นการให้การศึกษได้อีกทางหนึ่ง สำหรับผู้เข้ารับการอบรมแล้ว ก็ให้ฟังเป็นการทบทวนสิ่งที่เรียน และเป็นสื่อกระตุ้นเตือนให้นำสิ่งที่เรียนไปปฏิบัติ

๕.๓ เผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียง เพื่อให้การศึกษาแก่ชาวบ้านโดยทั่วไป

เทปเสียงละครวิทยุนี้มีจำนวนประมาณ ๓๐ เรื่อง ความยาวเรื่องละประมาณ ๑๕-๓๐ นาที

๖. เพลงพื้นบ้านเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สื่อชุดนี้เป็นสื่อที่นำเสนอสาระที่จำเป็นเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีอยู่ในหนังสือ ๓๗ เล่ม ในรูปแบบของเพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงเรือ เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย เพลงลำตัด เพลงอีแซว เพลงแหล่ เป็นต้น สื่อนี้จะช่วยดึงดูดความสนใจของผู้เลี้ยงดูเด็กและช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กเข้าใจสาระได้ง่ายสำหรับการใช้จะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับละครวิทยุ

สาระ ยุทธวิธี วิธีการ กระบวนการ และสื่อต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยโดยครอบครัว ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยอาศัยหลักการพื้นฐานต่าง ๆ ตามข้อชี้แจงข้างต้น คณะผู้วิจัยฯ หวังว่าจะเป็นแนวทางอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็กทั้งหลายให้ดีขึ้น

๒. รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย มีความเชื่อว่าชีวิตที่สงบและใกล้ชิดธรรมชาติเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ วิถีชีวิตไทยในชนบทเป็นชีวิตที่สงบและใกล้ชิดกับธรรมชาติเหมาะสมสำหรับการพัฒนาเด็ก ธรรมชาติเป็นครูที่ดีที่สุด และความรู้ที่มีคุณค่าสูงสุด คือความเข้าใจ และยอมรับความจริงของธรรมชาติ จังหวะเวลาใน

การดำเนินชีวิตประกอบอาชีพหรือจัดงานตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวชนบท ผูกพันกับจังหวะเวลาของธรรมชาติ ชีวิตที่ไม่รีบเร่งทำให้เด็กไม่เคร่งเครียด มีจิตใจ เบิกบานแจ่มใสตามธรรมชาติของเด็ก การได้สัมผัสกับธรรมชาติช่วยให้เด็กเรียนรู้ การปรับตัวเข้ากับชีวิต เด็กต้องเรียนรู้ว่าชีวิตอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติ รูปแบบนี้ จึงกำหนดให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ศูนย์พัฒนาเด็กมีลักษณะคล้ายคลึงกันกิจวัตร ประจำวันตามธรรมชาติของเด็ก

ความสัมพันธ์ระหว่างครู เด็ก และผู้ปกครอง

สังคมชนบทเป็นสังคมที่เหมาะสมเป็นแบบอย่างของความสัมพันธ์ในชีวิต ของเด็กความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องและวงศาตญาติทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นมั่นคง เป็นมิตรต่อผู้อื่น ความสัมพันธ์ระหว่างครู เด็ก และผู้ปกครองควรมีลักษณะเดียวกับความสัมพันธ์ในสังคมชนบท ครูในสายตาของเด็กเปรียบเหมือนญาติ เป็นผู้ใหญ่ ที่คุ้นเคย และเป็นสมาชิกของชุมชนที่ดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมเดียวกับเด็ก เด็กจะ ช่วยเหลือครู และปฏิบัติต่อครูด้วยความอ่อนน้อมและเคารพเชื่อฟังเด็กในสายตา ของครู คือ ลูกหลานที่ตนรักใคร่ ห่วงใย หวังเห็นความเติบโตเจริญก้าวหน้าและมีชีวิตที่เป็นสุข ครูจะปฏิบัติต่อเด็กด้วยความอ่อนโยน รักใคร่และเห็นอกเห็นใจ เด็กในสายตาของเด็กด้วยกัน คือ ญาติพี่น้องที่รักใคร่ปรองดองกัน ไม่มีการแข่งขัน แก่งแย่ง ที่จะปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือน้อง และน้องจะรักและเชื่อฟังพี่

เด็กพิการจะได้รับความช่วยเหลือและห่วงใยจากเพื่อนในขณะเดียวกันก็จะ ได้หัดช่วยเหลือตนเอง ครูและผู้ปกครองมีความสัมพันธ์ต่อกันฉันท์ญาติมิตร มีน้ำใจต่อกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผู้ปกครองจะมาช่วยงานที่ศูนย์เด็ก เช่น ช่วยทำอาหารและอุปกรณ์ให้เด็ก และครูก็จะไปเยี่ยมเด็กและผู้ปกครองที่บ้าน

การจัดสิ่งแวดล้อม

การจัดสิ่งแวดล้อมที่ศูนย์พัฒนาเด็ก จะใช้ประโยชน์ของธรรมชาติแวดล้อม และวัฒนธรรมให้มากที่สุด ศูนย์พัฒนาเด็กที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านจะมีบรรยากาศที่คุ้นเคย สะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ค่านิยมและศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและมีธรรมชาติล้อมรอบ บรรยากาศเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้เพราะเป็นสาระและสื่อสำหรับการเรียนรู้ที่

รูปแบบได้กำหนดกิจกรรมประจำวันของเด็ก ซึ่งได้จัดไว้อย่างมีหลักการและมีสัดส่วนสมดุลกันในเรื่องต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้าน รวมทั้งเสนอแนะวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็ก ซึ่งมีทั้งการให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต ได้เรียนรู้แบบธรรมชาติจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สื่อ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และได้เรียนรู้จากการสอนโดยตรง

เราสร้างขึ้นเองไม่ได้ แต่เราจำเป็นต้องใช้ในการหล่อหลอมเด็กให้มีความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความผูกพันและความภาคภูมิใจในที่มาของตน

เมื่อเด็กจากบ้านมาสู่ศูนย์พัฒนาเด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็กควรให้ความรู้สึกใกล้เคียงกับเมื่ออยู่บ้าน คือมีความรู้สึกปลอดภัย อารมณ์แจ่มใสเบิกบาน สภาพแวดล้อมไม่ควรจะให้ความรู้สึกที่ตื่นเต้นเร่งเร้าหรือซีมีเซา หม่นมัวจนเกินไปในสภาพความเป็นจริงที่อาคารศูนย์พัฒนาเด็กสร้างด้วยปูน และไม้ที่ทาง่ายในท้องถิ่น นับว่าศูนย์พัฒนาเด็กมีลักษณะที่ให้บริการอากาศไม่แตกต่างจากบ้านนัก อาคารและเครื่องเรือนสีอ่อน ๆ ตามธรรมชาติของไม้ เช่น ไม้ไผ่ ไม้ระกำ และสีธรรมชาติของปูน ซึ่งมีส่วนผสมของทราย ให้บรรยากาศที่ไม่เร่งเร้า และหม่นมัวเกินไป การจัดสภาพแวดล้อมควรเป็นไปในทางที่สร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยโปร่งเย็นตา ให้ความรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติ และกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน วัสดุ สี สัน รูปทรง พื้นผิว และลวดลายที่เป็นองค์ประกอบของบรรยากาศควรสะท้อนธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมในชุมชน สื่อและอุปกรณ์ทั้งในและนอกห้องเรียนควรเป็นวัสดุธรรมชาติที่ทาง่ายให้มากที่สุด ด้วยสื่อและอุปกรณ์เหล่านี้เด็กจะได้ผนวกการเรียนรู้ทั้งที่เป็นวิทยาศาสตร์และศิลปะเข้าด้วยกัน การเรียนรู้จะทำให้เข้าใจความจริงของธรรมชาติ การที่ครูหรือพ่อแม่ทำหน้าที่ไม่รู้ปรัง

การเรียนรู้ประเภทนามธรรม การใช้จินตนาการความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งอาศัยสิ่งที่สร้างขึ้นจากภายในตัวผู้เรียน ได้แก่ มุมบทบาทสมมุติ มุมศิลปะ มุมสร้าง มุมน้ำ มุมทราย

การจัดมุมเหล่านี้จะยึดหยุ่นตามความสามารถ ความสนใจและความต้องการของเด็ก

ภายนอกห้องเรียน เด็กจะได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด จะได้เห็น ต้นไม้ ใบไม้ดอกไม้ สัตว์เลี้ยง เด็กได้เดินบนพื้นดิน พื้นทราย และพื้นกรวด จะได้ ปีนป่ายลิ้นไถล แม้แต่กิจกรรมทำอาหารก็เหมาะที่จะทำนอกห้องเรียน เพราะอาจจะมีผู้ปกครองมาช่วยหลายคนและอาจจะใช้เตาอั้งโล่และถ่านซึ่งควรใช้ในที่โล่ง

ด้วยกิจกรรมเหล่านี้ เด็กจะได้เรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่านอกห้องเรียนไม่น้อยกว่าที่เรียนในห้องเรียน บริเวณกลางแจ้งอาจแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกอยู่ติดอาคาร ครูสามารถดูแลเด็กบางคนที่ออกมาเล่นนอกบริเวณห้องไปพร้อมกับเด็กที่ยังอยู่ในห้อง บริเวณที่เล่นควรอยู่ในทิศทางที่ให้เด็กได้รับแดดอ่อน ๆ ตอนเช้าอย่างไรก็ตามในบางฤดูกาล แดดตอนเช้าอาจจะยังร้อนเกินไปสำหรับเด็ก จึงควรปลูก ต้นไม้หรือพุ่มไม้เลื้อยเพื่อให้เด็กได้แดดแต่เพียงรำไร ในบริเวณนี้อาจจะมีบ่อทราย แปลงผักสวนครัว บ่อเลี้ยงปลา และมีร่มไม้สำหรับเล่นการละเล่นของไทยทำอาหาร และรับประทานอาหารร่วมกัน บริเวณกลางแจ้งอีกส่วนหนึ่งที่ห่างจากตัวอาคารเป็น บริเวณที่เด็กจะได้เคลื่อนไหวอย่างเต็มที่ในบริเวณนี้ควรมีทั้งทางแคบ ๆ สำหรับคนเดิน และทางกว้างสำหรับรถลากทางเหล่านี้จะโค้งไปมาผ่าน บริเวณและมุมต่าง ๆ ที่ได้จัดไว้ให้เด็กใช้ทักษะทางกายต่าง ๆ กัน เช่น อาจมีเนินเตี้ยที่มีทางเดินวนไปสู่อยอด หรือมีทางขึ้นให้ปีนป่ายขึ้นไปสู่อยอดเนิน และมีทางลาดเรียนที่เด็กจะลิ้นไถลลงมาที่พื้น

พื้นที่ส่วนหนึ่งจะกันไว้สำหรับวางเครื่องเล่นสนาม เช่น ชิงช้า ไม้ลื่น ราวสำหรับ ห้อยโหน หรือต้นไม้ที่มีกิ่งก้านแข็งแรงสำหรับปีนป่าย พื้นที่ส่วนนี้จะ เป็นทรายเพื่อรองรับการกระแทกของเด็ก

เด็กจะมีที่สำหรับเล่นบทบาทสมมุติในพื้นที่ที่ไม่จำกัดเท่าในห้องเรียน

แปลก ๆ มาให้เด็กเล่น นอกจากเด็กจะได้สังเกตรูปร่าง สี และพื้นผิวของไม้ และเล่นสร้างสรรค์แล้ว เด็กจะได้เห็นที่มาและการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของ ไม้ นั้น เด็กจะได้เรียนรู้ว่าทุกสิ่งที่เราใช้ เรายืมมาจากธรรมชาติ และเมื่อสิ่งนั้นหมดสภาพแล้วก็จะคืนสู่ธรรมชาติ แต่วัตถุสังเคราะห์ที่ซื้อมาจากที่อื่นเมื่อหมดสภาพมัน จะไม่ย่อยสลาย มีแต่จะสะสมพอกพูนทำลายสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากขยะที่ไม่อาจทำลายได้

การจัดประสบการณ์

เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและธรรมชาติเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เงื่อนไขของธรรมชาติที่กำหนดการดำเนินชีวิตของเด็ก คือแรงจูงใจในการเรียนรู้ของเด็ก การจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กจึงมุ่งเน้นที่ตัวเด็กและเงื่อนไขธรรมชาติแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสถานที่ เด็กจะเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและการดำเนินชีวิตของตนที่เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ทั้งในบ้าน ที่โรงเรียนและในชุมชน ทั้งในแง่ที่เป็นอยู่และควรจะเป็น การจัดกิจกรรมประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเป็นการนำประสบการณ์ในชีวิตของเด็กมาจัดเวลาและขั้นตอนที่เหมาะสมให้เด็กได้พึ่งตนเองมากขึ้น เด็กจะได้ทำกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตามธรรมชาติ และที่จะช่วยเตรียมตนให้พร้อมสำหรับการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดห้องเรียนจะสะท้อนความเชื่อว่าเด็กเป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ของตนเอง เด็กจะกระจายกันใช้ส่วนต่าง ๆ ของห้องรวมทั้งบริเวณนอกห้องที่ครูสามารถดูแลเด็กไปพร้อม ๆ กันได้ จะไม่มีการจัดห้องเรียนที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าจะต้องเรียนจากครูเท่านั้น จะไม่มีการวางโต๊ะเก้าอี้ของเด็กเรียงแถวหันเข้าหากระดานดำและโต๊ะครูภายในห้องจะต้องมีพื้นที่โล่งมากพอให้เด็กทำกิจกรรมและเคลื่อนไหวได้ตามธรรมชาติ มีการจัดมุมประสบการณ์ซึ่งสะท้อนสัดส่วนที่แตกต่างกันของการเรียนรู้ใน ๒ ลักษณะ คือ

การเรียนรู้ประเภทบูรณาการ การคิดวิเคราะห์ การหาเหตุผล ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับการรับรู้จากภายนอกตัวผู้เรียน ซึ่งได้แก่ มุมเส้นสัมพันธ์ มุมภาษา มุมวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ และ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นได้แก่ ก้อนหิน ก้อนกรวด ท่อนไม้ รูปร่างลักษณะต่าง ๆ เด็กบางคนอาจจะใช้ไม้ เหล่านี้สร้างสะพานเตี้ย ๆ ไว้ไต่ขึ้นลง บางคนก็เอาไม้มาสร้างอุโมงค์หรือบ้านแล้วมุดเข้าไปเล่น

การเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะที่ศูนย์พัฒนาเด็ก การเรียนในและนอกห้องเรียน ในเวลาและสถานการณ์ที่กำหนดในลักษณะกิจวัตรประจำวัน เป็นเพียงสถานการณ์ในการเรียนรู้แบบหนึ่งเท่านั้น คนเราไม่ได้ทำแต่กิจวัตรประจำวัน แต่เราทำกิจกรรมในโอกาสพิเศษด้วยเด็กจึงควรจะได้ไปทัศนศึกษาข้างที่ต่าง ๆ ด้วย เช่น ในเทศกาลเข้าพรรษา พ่อแม่ของเด็กจะหยุดงานของตนไปช่วยงานบวช เด็กหลายคนก็จะหยุดเรียนตามพ่อแม่ไปวัด ครูจึงควรรหาโอกาสจัดทัศนศึกษาที่วัดด้วยเพื่อเด็กจะได้รับประสบการณ์ทั้งที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนาเด็ก และสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวัดและโรงเรียน

ชีวิตชนบทไทยผูกพันกับวัดอย่างแน่นแฟ้น วัดเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของทั้งผู้ใหญ่และเด็ก พระสงฆ์มีหน้าที่พัฒนาชาวบ้านตามแนวของพระพุทธศาสนา เด็กในฐานะลูกหลานของชาวบ้านก็ควรได้รับการพัฒนาจากพระสงฆ์ด้วย วัดมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางจิตวิญญาณที่ทำให้เด็กสงบ ที่วัดเด็กจะควบคุมตนเองได้ดีกว่าเมื่ออยู่ที่บ้านและที่ศูนย์พัฒนาเด็กครูที่พาเด็กไปทำกิจกรรมฝึกสติที่วัดจะพบว่าเด็กฝึกสติที่วัดได้ดีกว่าที่ศูนย์พัฒนาเด็กมาก นอกจากนี้ด้วยเหตุที่ชาวบ้านเชื่อว่าการทำบุญกับพระจะได้บุญมาก จะทำให้ตนมีความสุขความเจริญทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า ชาวบ้านจึงเลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุดให้กับวัด วัดจึงมักจะมีเนื้อที่กว้างและอยู่ในทำเลที่ดีที่สุดของหมู่บ้าน โบสถ์ ศาลา พระพุทธธรรม ล้วนแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านพยายามสร้างวัดของตนอย่างสุดความสามารถ วัดจึงนับเป็นแหล่งศิลปะวัฒนธรรมที่เด็กจะได้เห็นงานศิลปะต่าง ๆ เช่น รูปปั้นยักษ์ ภาพผนังเกี่ยวกับเรื่องราวในพระไตรปิฎก ไปพร้อม ๆ กับฟังเรื่องราวในวรรณคดีหรือนิทานชาดกที่สอนคุณธรรม นอกจากเด็กจะได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณเหล่านี้แล้วเด็กก็จะสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติควบคู่กันไปด้วย แม่น้ำ ลำธาร ห้วยหนอง ภูเขา ถ้ำ ต้นไม้ มักอยู่ในอาณาเขตของวัดหรือบริเวณใกล้เคียง วัดจึงเป็นแหล่งที่ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ภูมิศาสตร์ที่อยู่ในวิถีชีวิตของเขา พระสงฆ์ที่ชาวบ้านนับ

ถือก็คือญาติมิตรของชาวบ้านนั่นเอง พระจึงมีความสัมพันธ์กับเด็ก ๆ ที่เป็นบุตรหลานของชาวบ้านอยู่แล้วพระจึงสมควรทำหน้าที่โปรดเด็กไม่น้อยกว่าที่โปรดชาวบ้าน
กิจวัตรประจำวัน

เมื่อเด็กมาถึงศูนย์พัฒนาเด็กในตอนเช้า เด็กจะช่วยครูทำความสะอาดห้องเรียนและบริเวณรอบ ๆ แล้วจึงทำกิจกรรมที่ปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นไทย มีการสวดมนต์ ร้องเพลงชาติ กล่าวถวายความจงรักภักดี และปฏิญาณตนเป็นเด็กดี เด็กจะเรียนรู้วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องในโอกาสต่าง ๆ หลังจากนั้นเด็กจะได้ออกกำลังกาย ซึ่งจะมีทั้งการทำกายบริหารร้องรำทำเพลง และการละเล่นของไทย ครูจะต้องตรวจสอบสุขภาพเด็กและพูดคุยเรื่องการดูแลสุขภาพ เด็กจะได้อาหารเสริมที่ครูหรือผู้ปกครองจัดหามาให้เมื่อถึงกิจกรรมส่งเสริมปัญญาที่เปิดโอกาสให้เด็กแสวงหาความรู้ เหตุผล และทางแก้ปัญหา เด็กจะเรียนสาระ และกระบวนการเกี่ยวกับประสบการณ์ที่เด็กสัมผัสด้วยตนเอง ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ ครูจะส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง เด็กจะเรียนจากการซักถามพูดคุยกับเพื่อนและครู และสังเกต สำรวจ ทดลอง ค้นหาคำตอบจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวทั้งในและนอกห้องเรียน กิจกรรมที่ทำมีทั้งกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และรายบุคคล เพื่อให้เด็กได้ขยายการเรียนรู้ของตนในรูปแบบต่าง ๆ กัน

ทุกวันศุกร์เด็กจะทำกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม เพื่อจะให้เห็นความสำคัญของคุณธรรมและเข้าใจคุณธรรมอย่างลึกซึ้ง ช่วงอาหารกลางวัน ครูและเด็กโตจะช่วยกันจัดที่รับประทานอาหาร เด็กจะกล่าวคำบูชาคุณก่อนรับประทานอาหาร ครูจะพูดให้ความรู้เรื่องโภชนาการ นิสัยที่ดีและมารยาทในการรับประทานอาหาร ในตอนบ่ายเด็กจะทำกิจกรรมฝึกสติและนอนพัก เมื่อตื่นนอน เด็กโตและเด็กเล็กก็จะชวนกันออกไปเล่นกลางแจ้ง เด็กจะได้เคลื่อนไหวร่างกายทุกส่วนแล้วจึงกลับเข้ามารับประทานอาหารเสริม ก่อนกลับบ้าน เด็กจะมารวมกันอีกครั้งเพื่อประเมินตนเอง เด็กจะได้ทบทวนการกระทำของตนในวันนั้น ครูจะช่วยชี้ให้เห็นความสำเร็จของทุกคน เด็กจะกลับบ้านด้วยความภาคภูมิใจในตนเองพร้อมกับความกระตือรือร้นที่จะกลับมาพบครูและเพื่อน ๆ อีกในวันรุ่งขึ้น

รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยที่เสนอมานี้มีความสอดคล้อง

คล้องกับหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสากลทางการศึกษาปฐมวัยและบริบทของสังคมไทย อันมีหลักการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานรวมทั้งสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทย ซึ่งรายละเอียดจะนำเสนอต่อไปในบทที่ ๑๐ และบทที่ ๑๑

สรุป

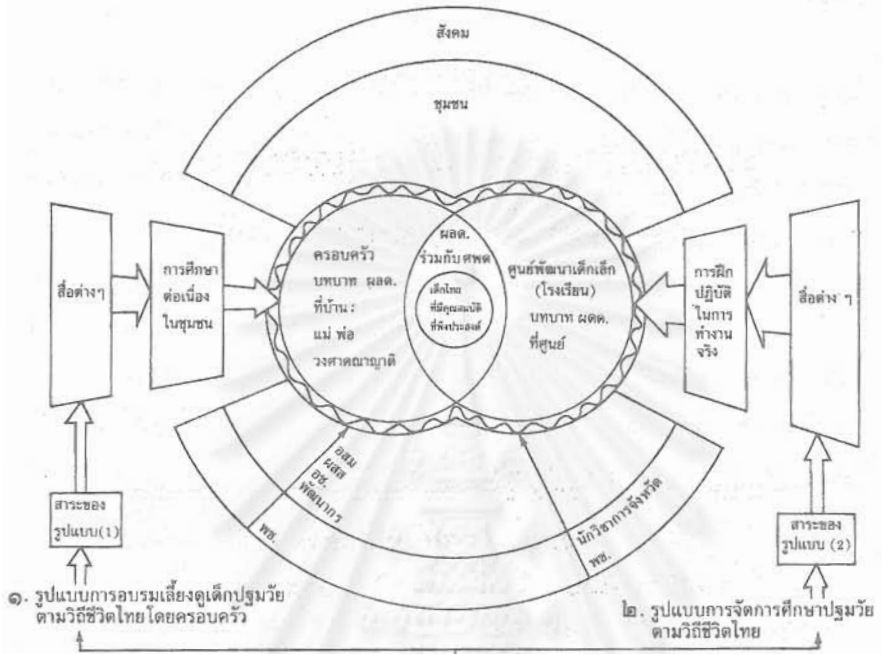
ลักษณะของรูปแบบฯ ดังกล่าวข้างต้น คงพอจะสรุปเป็นภาพรวมได้ว่า เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ เด็กที่มีคุณภาพในวันนี้ จะเป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาประเทศชาติให้เจริญยิ่งขึ้นไป การที่จะพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องแสวงหาหลักการและรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทย หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย เป็นหลักการที่ได้มาจากการสังเคราะห์วิจัยหลักการทางการศึกษาปฐมวัย และหลักการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งสภาพปัญหา ความต้องการและแนวโน้มของสังคมและเด็กไทยในอนาคต ซึ่งเป็นบริบทของสังคมไทย เมื่อมีหลักการยึดเป็นพื้นฐานแล้ว การแสวงหารูปแบบต่าง ๆ ในการพัฒนาเด็ก ก็จะเป็นไปอย่างมีหลักและทิศทาง รูปแบบที่จะใช้ในการพัฒนาเด็กนั้น หากมีหลากหลาย ก็จะช่วยให้งานพัฒนาเป็นไปด้วยดี รูปแบบที่เสนอแนะในหนังสือเล่มนี้มี ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบการอบรมเลี้ยงเด็กปฐมวัยโดยครอบครัว ซึ่งเป็นการพัฒนาเด็กโดยผ่านทางารพัฒนาพ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กอื่น ๆ รูปแบบนี้ได้จัดทำเนื้อหาสาระที่จำเป็นรวมทั้งสื่อต่าง ๆ ให้พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กได้ศึกษา โดยการให้บุคคลที่มีหน้าที่ในงานพัฒนาชุมชนเป็นผู้นำ จัดการศึกษาต่อเนื่องให้พ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กได้มาศึกษาร่วมกันเป็นระยะ ๆ ต่อเนื่องเป็นเวลานาน โดยดำเนินการตามกระบวนการและสื่อที่จัดให้ เป็นที่คาดหวังว่าการศึกษาในลักษณะนี้จะช่วยพัฒนานิสัยการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เลี้ยงดูเด็กไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของเด็กที่อยู่ในความดูแล ช่วยให้เด็กมีพัฒนาการและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้

รูปแบบเสนอแนะอีกรูปแบบหนึ่งคือ รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยซึ่งให้การพัฒนาเด็กโดยผ่านทางผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รูปแบบเสนอแนะได้กำหนดกิจกรรมประจำวันซึ่งได้จัดไว้อย่างมีหลักการ และมีสัดส่วนสมดุลกันในเรื่องต่าง ๆ อันจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการครบทุกด้าน รวมทั้งเสนอแนะวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็ก ซึ่งมีทั้งการให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต ได้เรียนรู้แบบธรรมชาติจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สื่อ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และได้เรียนรู้จากการสอนโดยตรง ซึ่งผู้ดูแลเด็กจะสามารถทำได้โดยผ่านทางวิธีการฝึกปฏิบัติในการทำงานจริง โดยผู้นี้เทศจะทำงานร่วมกันกับ ผดต. และให้การนิเทศตามคู่มือที่รูปแบบได้จัดทำไว้ จนกระทั่งผู้ดูแลเด็กสามารถปฏิบัติงานได้ตามเกณฑ์ ด้วยวิธีนี้จะช่วยให้ผู้ดูแลเด็กเกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง ซึ่งผลของการพัฒนาผู้ดูแลเด็กนี้ย่อมส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก

เด็กเล็กที่อยู่กับพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กอื่น ๆ ที่บ้าน หากได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม ก็จะมีเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย และต่อมาเมื่อเด็กเข้าไปรับการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือโรงเรียนก็ได้รับประสบการณ์ที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ครอบครัวและโรงเรียนรวมทั้งบุคคลในชุมชนต่างก็มีความเข้าใจและให้ความร่วมมือแก่กันและกันในการส่งเสริมเด็กอย่างสอดคล้องกัน หากสภาพเช่นนี้เกิดขึ้นการพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทยก็จะเป็นไปอย่างราบรื่น และเด็กไทยของเรา ก็จะเติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ

องค์ประกอบสำคัญ ๆ ของรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นผังความคิด ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๓

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ ๓ ของรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

บทที่ ๙

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทยโดยครอบครัว

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยครอบครัว ให้ความสำคัญของการพัฒนาเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และยังมีมองย้อนไปถึงการมีคู่ครอง และการเริ่มชีวิตครอบครัวที่เหมาะสมอีกทั้งให้ความสำคัญของวงศาคณาญาติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย

วัยเด็กเป็นวัยแห่งการวางรากฐานของชีวิตที่มีคุณภาพ เด็กจึงสมควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน และเนื่องจากเด็กเล็กอยู่กับครอบครัวตลอดเวลา ดังนั้นสถาบันครอบครัวจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบันพบว่าสถาบันครอบครัวยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เด็กจึงยังไม่ได้รับการพัฒนาไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้นการที่จะพัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงต้องพัฒนาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้แก่ครอบครัว

ในสังคมไทย ถึงแม้ผู้เป็นหลักในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจะเป็นแม่ แต่วงศาคณาญาติก็มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยเป็นอย่างมาก ดังนั้นหากต้องการให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องให้วงศาคณาญาติเรียนรู้บทบาทของตนในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย

นอกจากแม่ และวงศาคนญาติจะมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว ยังมีบุคคลสำคัญอีกผู้หนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อครอบครัวเป็นอย่างมาก แต่มักจะเลยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก บุคคลสำคัญนี้คือพ่อ หากพ่อได้เรียนรู้บทบาทของตนในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้วเชื่อว่าจะมีผลดีต่อเด็กเป็นอย่างมาก ดังนั้นรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทยโดยครอบครัว จึงเล็งเห็นความสำคัญขอ บทบาทพ่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย

นอกจากนี้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยครอบครัวยังมองเห็นความสำคัญของการพัฒนาเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และยังมีมองย้อนไปถึงการมีคู่ครองที่เหมาะสม เพราะสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อบุตร ดังนั้น รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยครอบครัว จึงครอบคลุมเนื้อหาสาระมาตั้งแต่การเริ่มต้นชีวิตครอบครัวคือ การเลือกคู่ครอง

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยครอบครัว เป็นรูปแบบที่มองเห็นความสำคัญของผู้เลี้ยงดูเด็กซึ่งเป็น แม่ พ่อ และวงศาคนญาติ

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

เป้าหมายของรูปแบบ ก็คือ การพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนด แต่การพัฒนาเด็กโดยเฉพาะเด็กเล็กนั้น จำเป็นต้องพัฒนาผ่านทางพ่อแม่ และผู้เลี้ยงดูเด็กอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด และมีอิทธิพลต่อเด็กคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็กส่งผลต่อคุณภาพของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และคุณภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กส่งผลต่อพัฒนาการของเด็ก รูปแบบนี้จึงมุ่งที่จะพัฒนาคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็ก ดังนั้น วัตถุประสงค์ของรูปแบบจึงมีดังนี้

๑. เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และความสามารถของผู้เลี้ยงดูเด็กในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ให้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสมกับวัยและสังคมไทย

๒. เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็ก ในด้านนิสัยใฝ่รู้ การเรียนรู้ด้วยตนเองและการคิดวิเคราะห์

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยอันเป็นเป้าหมายของรูปแบบ

๑. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

เป็นผู้มีสุขภาพดี มีสุขนิสัยที่ดี รักความสะอาด มีอัตราการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย

๒. พัฒนาการด้านสติปัญญา

เป็นผู้มีความใฝ่รู้ สามารถคิด กล้าคิด กล้าถาม กล้าพูด กล้าทำ รู้จักแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถแก้ปัญหาและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๓. พัฒนาการด้านคุณธรรม

เป็นผู้มีคุณธรรมโดยการปฏิบัติตามโอวาท ๓ ของพระพุทธศาสนา คือ เว้นชั่ว ทำดี และ ฝึกจิตให้ผ่องใส และมีคุณธรรมต่าง ๆ ได้แก่ มีวินัย กตัญญู เมตตา กรุณา อุตุน ซื่อสัตย์ ประหยัด ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว

๔. พัฒนาการด้านบุคลิกภาพ

เป็นผู้มีความร่าเริงแจ่มใส เป็นมิตรต่อผู้อื่น มีกิจกรรมายทแบบไทย ทั้งกาย วาจา ใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักฟังตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้จักยืดหยุ่น และวางตนอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

๕. พัฒนาการด้านสังคม

เป็นผู้สามารถริเริ่มเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เห็นคุณค่าในศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รู้จักรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าว จุดเน้นที่ควรเป็นลักษณะเด่นของเด็กปฐมวัยของไทย ซึ่งควรช่วยกันพัฒนาให้เป็นเอกลักษณ์ของเด็กไทย คือ

“เด็กดีมีศีลธรรม

กล้าคิดกล้าทำกล้าถาม

จดงามมารยาท
รักสะอาดแจ่มใส
มีน้ำใจเพื่อส่วนรวม”

โครงสร้างของรูปแบบ

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยโดยครอบครัว มีองค์ประกอบสำคัญ ๆ ดังนี้

๑. หลักการของรูปแบบ หมายถึง หลักการอันเป็นพื้นฐานของรูปแบบนี้ก็คือ หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยซึ่งสังเคราะห์มาจากหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักการทางวัฒนธรรมไทย หลักการทางการศึกษาปฐมวัย สภาพความต้องการและปัญหาของเด็กไทย รวมทั้งแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทยในอนาคต

๒. เนื้อหาสาระ หมายถึง เนื้อหาสาระที่ผู้เลี้ยงดูเด็กควรรู้ ควรปฏิบัติต่อตนเองและควรปฏิบัติต่อเด็ก

๓. สื่อการเรียนรู้ หมายถึง สื่อต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กได้เรียนรู้เนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

๔. กระบวนการพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็ก ได้แก่ วิธีการและการดำเนินการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย

๔.๑ การอบรมซึ่งใช้วิธีการให้ชุมชนจัดกลุ่มศึกษาต่อเนื่องระยะยาวหรือให้ศึกษาเฉพาะเรื่องตามสภาพปัญหาและความต้องการ

๔.๒ การศึกษาด້วยตนเอง

๕. การประเมินผล หมายถึง วิธีการและเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กตรวจสอบการเรียนรู้ของตนว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่

๖. การประเมินการใช้รูปแบบ หมายถึง วิธีการและเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้รูปแบบนี้ว่า ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด หรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง

รายละเอียดของรูปแบบ

๑. หลักการของรูปแบบ

หลักการอันเป็นพื้นฐานของรูปแบบนี้ ก็คือ หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งสังเคราะห์มาจากหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักการทางวัฒนธรรมไทย หลักการทางการศึกษาปฐมวัย สภาพความต้องการและปัญหาของเด็กไทย รวมทั้งแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทยในอนาคต โดยเน้นหลักการที่สำคัญ ๆ ดังนี้

๑.๑ การพัฒนาเด็กปฐมวัย จะต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับนโยบาย และแผนพัฒนาของประเทศ รวมทั้งจะต้องช่วยแก้ปัญหาของชุมชน ป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น และเตรียมเด็กให้เป็นคนมีคุณภาพของสังคมในอนาคต

๑.๒ ความรู้ความเข้าใจในหลักการและวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การให้การศึกษแก่พ่อแม่และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ มีความรู้ความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก จึงเป็นบริการที่รัฐและเอกชนพึงจัดให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

๑.๓ การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของครอบครัว การส่งเสริมให้พ่อแม่มีจิตสำนึกในภาระหน้าที่ที่มีต่อลูก เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาเด็ก

๑.๔ คุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็ก ส่งผลต่อคุณภาพของการเลี้ยงดูเด็ก การพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็ก ให้เป็นผู้มีนิสัยใฝ่รู้ สามารถคิดวิเคราะห์และเรียนรู้ด้วยตนเอง จะส่งเสริมคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็ก

๑.๕ กระบวนการศึกษาของมนุษย์ เป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพราะมนุษย์ต้องเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ

๑.๖ การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในงานการพัฒนาเด็ก จะช่วยให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบในงาน

๑.๗ งานการพัฒนาเด็ก ควรจัดให้สามารถประสานสัมพันธ์กับระบบ

หรือกลไกการทำงานของชุมชน เพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานของทั้งสองฝ่ายส่งเสริมกัน และกัน และนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

๑.๘ การพัฒนาเด็กจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับพื้นฐาน สภาพความเป็นอยู่และวิถีดำเนินชีวิตของผู้เลี้ยงดูเด็กและเด็ก จะช่วยให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติมากขึ้น

๑.๙ สื่อและวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียน จะช่วยให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ได้ดี

การพัฒนาเด็กปฐมวัย ควรต้องให้เป็นไปตามหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทยซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการครบทุกด้านอย่างเหมาะสมกับ บริบทของสังคมไทย

๒. เนื้อหาสาระ

โครงสร้างของเนื้อหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยโดยครอบครัว ประกอบด้วยเรื่องและผู้เลี้ยงดูเด็กควรรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก เรื่องที่ผู้เลี้ยงดูเด็ก ควรปฏิบัติต่อตนเอง และเรื่องที่ผู้เลี้ยงดูเด็กควรปฏิบัติต่อเด็ก นอกจากนี้ยัง ครอบคลุมไปถึงเรื่องของการเริ่มชีวิตครอบครัว

โครงสร้างของเนื้อหา มีดังนี้

- ๑) การเลือกคู่และการวางแผนชีวิตครอบครัว
- ๒) การเตรียมตัวและการปฏิบัติตนระหว่างตั้งครรภ์
- ๓) การคลอดและการปฏิบัติตนหลังคลอด
- ๔) หลักการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
- ๕) พัฒนาการเด็ก
- ๖) ความใฝ่รู้
- ๗) สิทธิเด็ก
- ๘) การดูแลเด็กด้านอาหารการกิน
- ๙) การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้เด็ก
- ๑๐) การรักษาความสะอาดของร่างกายเด็ก

- ๑๑) การรักษาความสะอาดของที่อยู่อาศัยและเครื่องนุ่งห่มเด็ก
- ๑๒) การดูแลการพักผ่อนและการนอนของเด็ก
- ๑๓) การดูแลรักษาพยาบาลเด็กเมื่อเจ็บป่วย
- ๑๔) การป้องกันอุบัติเหตุและอุบัติเหตุภัยให้เด็ก
- ๑๕) การดูแลป้องกันเด็กจากอันตรายและการหลอกลวง
- ๑๖) การส่งเสริมสติปัญญาเด็ก
- ๑๗) การส่งเสริมการเล่นของเด็ก
- ๑๘) การส่งเสริมให้เด็กช่วยทำงาน
- ๑๙) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก
- ๒๐) การส่งเสริมการกระทำที่ถูกต้องของเด็ก
- ๒๑) การแก้ไขการกระทำที่ไม่ถูกต้องของเด็ก
- ๒๒) การฝึกนิสัยทางสังคมให้แก่เด็ก
- ๒๓) การปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก
- ๒๔) การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นไทยแก่เด็ก
- ๒๕) การเตรียมตัวเด็กไปโรงเรียนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก
- ๒๖) บทบาทพ่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
- ๒๗) บทบาททางศาสนามาตราในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

๓. สื่อการเรียนรู้

ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กให้มีคุณภาพ ผู้เลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระตามโครงสร้างของเนื้อหา ๒๗ เรื่องตามที่กำหนดไว้ เนื้อหาสาระเหล่านั้นนำมาพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้ได้ ๖ ประเภท ได้แก่

- ๓.๑ หนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก
- ๓.๒ เทปเสียงบรรยายประกอบหนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก
- ๓.๓ ปฏิทินสรุปข้อความปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก
- ๓.๔ เทปเสียงละครเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก

๓.๕ แบบประเมินผลตนเองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

๓.๖ แบบตรวจสอบการปฏิบัติเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

รายละเอียดของสื่อประเภทต่าง ๆ มีดังนี้

๓.๑ หนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก หนังสือชุดนี้มีทั้งหมด ๒๗ ชุด รวม ๓๗ เล่ม บรรจุเนื้อหาสาระตามโครงสร้างของเนื้อหาที่กำหนดไว้ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ ๑

โครงสร้างของเนื้อหา	ชุดที่	รายชื่อหนังสือ
๑. การเลือกคู่และการวางแผนชีวิตครอบครัว	๑	๑ การเลือกคู่และการวางแผนชีวิตครอบครัว
๒. การเตรียมตัวและการปฏิบัติระหว่างตั้งครรภ์	๒	๒ เตรียมตัวเป็นพ่อแม่
๓. การคลอดและการปฏิบัติตนหลังคลอด	๓	๓.๑ การคลอดที่ปลอดภัย ๓.๒ การปฏิบัติตนหลังคลอด
๔. หลักการอบรมเลี้ยงดูเด็ก	๔	๔.๑ ช่วยกันแก้ไขปัญหาเด็กไทย ๔.๒ หลักการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
๕. พัฒนาการเด็ก	๕	๕.๑ ทำอย่างไรเด็กจะเจริญวัยอย่างเหมาะสม ๕.๒ ลูกพิการก็พัฒนาได้ ๕.๒.๑ ทำไมต้องรู้เกี่ยวกับเด็กพิการ ๕.๒.๒ เด็กพิการเป็นอย่างไร ๕.๒.๓ รู้ได้อย่างไรว่าเด็กพิการ ๕.๒.๔ ลูกพิการควรเลี้ยงอย่างไร
๖. ความใฝ่รู้	๖	๖ เลี้ยงลูกดีแน่ถ้าแม่ใฝ่รู้
๗. สิทธิเด็ก	๗	๗ สิทธิเด็ก
๘. การดูแลเด็กด้านอาหารการกิน	๘	๘.๑ กินดีมีสุข เล่ม ๑ ๘.๒ กินดีมีสุข เล่ม ๒
๙. การส่งเสริมภูมิคุ้มกันให้แก่เด็ก	๙	๙ การสร้างเสริมภูมิคุ้มกัน

โครงสร้างของเนื้อหา	ชุดที่	รายชื่อหนังสือ
๑๐. การรักษาความสะอาดของร่างกายเด็ก	๑๐	กายดี
๑๑. การรักษาความสะอาดของที่อยู่อาศัยและเครื่องนุ่งห่มเด็ก	๑๑	อยู่ดีมีสุข
๑๒. การดูแลการพักผ่อนและการนอนของเด็ก	๑๒	ดูแลยามหลับนอน เอื้ออาทรด้วยดวงใจ
๑๓. การดูแลรักษาพยาบาลเด็กเมื่อเจ็บป่วย	๑๓	ดูแลยามเจ็บป่วย
๑๔. การป้องกันอุบัติเหตุและอุบัติเหตุให้เด็ก	๑๔	การป้องกันอุบัติเหตุ
๑๕. การดูแลป้องกันเด็กจากอันตรายและการหลอกลวง	๑๕	เชื่ออะไรเขาหลอก
๑๖. การส่งเสริมสติปัญญาเด็ก	๑๖	๑๖.๑ เลี้ยงอย่างไรให้เด็กคิดเก่ง ๑๖.๒ เลี้ยงอย่างไรให้ลูกฉลาด
๑๗. การส่งเสริมการเล่นของเด็ก	๑๗	การละเล่นและของเล่นสำหรับเด็กแรกเกิดถึง ๓ ปี
๑๘. การส่งเสริมให้เด็กช่วยทำงาน	๑๘	งานดี
๑๙. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก	๑๙	สัมพันธ์ถูกวิธี เด็กดีมีสุข
๒๐. การส่งเสริมการกระทำที่ถูกที่ควรของเด็ก	๒๐	ส่งเสริมถูกวิธี เด็กดีสมใจ
๒๑. การแก้ไขการกระทำที่ไม่ถูกไม่ควรของเด็ก	๒๑	แก้ไขถูกวิธี เด็กดีหมดปัญหา
๒๒. การฝึกนิสัยทางสังคมให้แก่เด็ก	๒๒	ฝึกหัดเข้าสังคม
๒๓. การปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก	๒๓	๒๓.๑ เด็กดีมีเมตตา ๒๓.๒ เด็กดีมีกรุณา
๒๔. การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็น	๒๔	สำนึกในความเป็นไทย

โครงสร้างของเนื้อหา	ชุดที่	รายชื่อหนังสือ
ไทยแก่เด็ก		
๒๕. การเตรียมตัวเด็กไปโรงเรียนและ การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก	๒๕	แดนจะไปโรงเรียน
๒๖. บทบาทพ่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก	๒๖.๑	บทบาทของพ่อ เล่ม ๑
	๒๖.๒	บทบาทของพ่อ เล่ม ๒
๒๗. บทบาททางศาสนามาตุในการ อบรมเลี้ยงดูเด็ก	๒๗	บทบาททางศาสนามาตุในการอบรม เลี้ยงดูเด็ก

หนังสือแต่ละเล่มแบ่งเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะต่าง ๆ กัน ได้แก่ การบรรยายประกอบภาพ ละคร และการตูน ส่วนหลังเป็นบทสรุปสั้น ๆ หนังสือชุดนี้พยายามเขียนให้อ่านง่าย มีภาพประกอบ เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน

๓.๒ เทปเสียงบรรยายประกอบหนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก เทปเสียงชุดนี้เป็นเทปเสียงที่อัดรายละเอียดของเนื้อหาสาระจากหนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเด็กที่อ่านหนังสือไม่คล่องฟังเทปเสียงและอ่านหนังสือตามไปด้วย

๓.๓ ปฏิทินสรุปข้อควรปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก เป็นเอกสารสรุปเนื้อหาสาระทั้งหมดในรูปของข้อควรปฏิบัติ โดยจัดเนื้อหาสาระไว้เป็นหมวดหมู่รวม ๑๒ แผ่น เท่ากับจำนวนเดือนทั้ง ๑๒ ในหนึ่งปีเหมือนกับปฏิทิน เอกสารนี้สามารถนำไปใช้ได้ ๒ ลักษณะคือ ใช้เป็นเอกสารสรุปสาระสำคัญเมื่อผู้เลี้ยงดูเด็กเรียนรู้เนื้อหาสาระจากหนังสือชุดส่งเสริมความรู้แล้วหรืออาจนำไปเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้โดยตรง เพราะเป็นสื่อที่กระชับรัดกุมแจกจ่ายได้ง่ายเหมือนแจกปฏิทิน และถ้าคงเนื้อหาสาระไว้แล้วเปลี่ยน วัน เดือน ปี ไปทุกปีก็จะ เป็นปฏิทินที่มีประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะได้รู้ วัน เดือน ปี แล้ว ยังได้ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย

๓.๔ แบบประเมินผลตนเองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก เป็นเครื่องมือสำหรับผู้เลี้ยงดูเด็กประเมินผลตนเอง เมื่อเรียนรู้เนื้อหาจบในแต่ละเรื่อง

๓.๕ แบบตรวจสอบการปฏิบัติเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก เป็นเครื่องมือสำหรับผู้เลี้ยงดูเด็กนำไปใช้ตรวจสอบการปฏิบัติของตน เมื่อเรียนรู้เนื้อหาจบในแต่ละเรื่อง

๓.๖ เทปเสียงละครเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก เป็นการนำเสนอสาระเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กแต่ละเรื่องมาอัดเสียงเป็นละครสั้น ๆ ประมาณ ๓๐ เรื่อง เรื่องละประมาณ ๑๕-๓๐ นาที เพื่อนำไปใช้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในโอกาสต่าง ๆ เช่น นำไปใช้ประกอบการอบรม นำไปเปิดในรายการวิทยุ นำไปเปิดในรายการเสียงตามสายในหมู่บ้านหรือผู้เลี้ยงดูเด็กอาจนำไปเปิดฟังเอง

๔. กระบวนการพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็ก

กระบวนการพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็กเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ

๔.๑. ผู้เลี้ยงดูเด็กเรียนรู้จากการอบรม

๔.๒. ผู้เลี้ยงดูเด็กศึกษาด้วยตนเอง

๔.๑. การพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็กโดยการอบรม

๔.๑.๑ วิทยากร ผู้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรการอบรมที่เหมาะสมที่สุดคือ ผู้มีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ได้แก่ผู้ทำหน้าที่พัฒนาชุมชน เช่น พัฒนาการอาสาสมัครชุมชน (อช.) ผู้นำกลุ่มสตรี เป็นต้น

๔.๑.๒ ผู้เข้ารับการอบรม แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ

(๑) กลุ่มหนุ่มสาว

(๒) กลุ่มพ่อ/ผู้เลี้ยงดูเด็กแทนพ่อ ของเด็กตั้งแต่อยู่ใน

ครรภ์ถึงอายุประมาณ ๖ ขวบ

(๓) กลุ่มแม่/ผู้เลี้ยงดูเด็กแทนแม่

๑.๒.๓.๑ แม่ที่กำลังตั้งครรภ์

๑.๒.๓.๒ แม่ที่จะมีลูกอีก

๑.๒.๓.๓ แม่ที่กำลังมีลูกตั้งแต่แรกเกิดถึงประมาณ

๖ ขวบ

(๔) กลุ่มวงศาคนญาติของเด็กตั้งแต่อยู่ครรภ์ถึงอายุ

ประมาณ ๖ ขวบ

๔.๑.๓ สื่อที่ใช้ในการอบรม สื่อที่ใช้ในการอบรมโดยวิทยากร

ประกอบด้วย

(๑) สื่อสำหรับวิทยากร ได้แก่ หนังสือคู่มือการอบรม

ผู้เลี้ยงดูเด็ก

(๒) สื่อการเรียนรู้ ได้แก่

(๒.๑) หนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรม

เลี้ยงดูเด็ก

(๒.๒) เทปเสียงบรรยายประกอบหนังสือชุดส่งเสริม

ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก

(๒.๓) ปฏิทินสรุปข้อควรปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดู

เด็กเล็ก

(๒.๔) สื่ออื่น ๆ ที่วิทยากรใช้ในการอบรมเลี้ยงดู

เด็กตามที่ระบุไว้ในแผนการอบรม เช่น เพลง นิทาน ภาพ ของเล่น

(๒.๕) แบบประเมินผลตนเองเกี่ยวกับการอบรม

เลี้ยงดูเด็กเล็ก

(๒.๖) แบบตรวจสอบการปฏิบัติเกี่ยวกับการอบรม

เลี้ยงดูเด็กเล็ก

๔.๑.๔ ลักษณะของการอบรม มี ๒ ลักษณะคือ

(๑) การศึกษาต่อเนื่องระยะยาว

(๒) การศึกษาเฉพาะเรื่องตามสภาพปัญหาและความ

ต้องการ

การอบรมแต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

(๑) การศึกษาต่อเนื่องระยะยาว เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการอบรมเลี้ยงดูอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้เนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

(๑.๑) รวมกลุ่มผู้สนใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก จัดเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้ผู้เลี้ยงดูเด็กมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กันและมีส่วนร่วมในการศึกษามากขึ้น แล้วนัดหมายกันว่าจะใช้เวลาใดในการมารวมกลุ่มกันศึกษาและจะใช้สถานที่ใด การนัดหมายควรเป็นสัปดาห์ละครั้ง ครั้งละประมาณ ๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที เพื่อศึกษาหนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก ซึ่งมีทั้งหมด ๒๗ ชุด รวม ๓๗ เล่ม การอบรมแต่ละครั้งจะศึกษา โดยเฉลี่ยครั้งละ ๑ ชุด นอกจากบางชุดที่มีเนื้อหาสาระมากอาจใช้เวลามากกว่าหนึ่งครั้ง รายการชุดหนังสือจำแนกตามกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม แสดงรายละเอียดในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ รายการชุดหนังสือที่ผู้เข้ารับการอบรมแต่ละกลุ่มศึกษา

กลุ่มสนใจ	ชุดหนังสือ	
	ควรเรียน	ควรเลือก
กลุ่มหนุ่มสาว	ชุดที่ ๑, ๒, ๓	ชุดอื่น ๆ ตามความสนใจ
กลุ่มพ่อ/ผลด.แทนพ่อ	ชุดที่ ๔, ๕, ๖, ๗, ๒๖	ชุดอื่น ๆ ตามความสนใจ
กลุ่มแม่/ผลด.แทนแม่		
- แม่กำลังตั้งครรภ์	ตั้งแต่ชุดที่ ๒-๒๗	-
- แม่ที่จะมีลูกอีก	ตั้งแต่ชุดที่ ๒-๒๗	-
- แม่ที่กำลังเลี้ยงลูกตั้งแต่แรกเกิด	ตั้งแต่ชุดที่ ๔-๒๗	-
ถึงประมาณ ๖ ขวบ		
กลุ่มวงศาคณาญาติ	ชุดที่ ๒๗	ชุดอื่น ๆ ตามความสนใจ

จากตารางจะเห็นได้ว่ากลุ่มที่ใช้เวลาในการศึกษานานที่สุดจะศึกษาประมาณ ๒๖ ครั้ง รวมระยะเวลาประมาณ ๖-๗ เดือน

(๑.๒) ดำเนินการอบรม วิทยากรดำเนินการอบรมตามคำแนะนำในแผนการอบรม ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือคู่มือการอบรมผู้เลี้ยงดูเด็ก ซึ่งโดยทั่วไปวิธีดำเนินการอบรมจะมีขั้นตอนหลัก ๆ เหมือนกันคือ

๑.๒.๑) แจกหนังสือ

๑.๒.๒) เปิดเทปเสียงบรรยาย

๑.๒.๓) ให้ผู้เข้ารับการอบรมอ่านหนังสือ

(ในใจ) ไปพร้อมกับฟังเทปเสียงบรรยาย

๑.๒.๔) หยุดเทปเป็นช่วง ๆ ตามที่แผน

แนะนำไว้ เพื่อพูดคุยและอภิปรายประเด็นต่าง ๆ หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่แต่ละแผนเสนอแนะไว้ เช่น สาธิตร้องเพลง แสดงบทบาทสมมุติ เล่านิทาน หัดทำของเล่น เป็นต้น

๑.๒.๕) สรุปสาระสำคัญ

๑.๒.๖) แนะนำการใช้แบบตรวจสอบการ

ปฏิบัติเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก

๑.๒.๗) ทำแบบประเมินผลตนเอง ตรวจสอบ

คำตอบและให้คะแนน

ในการอบรมครั้งต่อไป ก่อนเริ่มการศึกษาหนังสือชุดใหม่ให้ทบทวนเรื่องที่เรียนรู้มาแล้ว และนำแบบตรวจสอบการปฏิบัติที่แจกไปมาอภิปรายร่วมกันว่าใครได้นำความรู้ที่เรียนไปแล้วไปใช้อย่างไรบ้าง

(๒) การศึกษาเฉพาะเรื่องตามสภาพปัญหาและความต้องการ ในกรณีที่มีชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเฉพาะเรื่อง แล้วมีความต้องการที่จะแสวงหาความรู้ในเรื่องที่เป็นปัญหาเหล่านั้น สามารถทำได้โดยเลือกหนังสือชุดที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับปัญหานั้นมาศึกษา โดยวิทยากรดำเนินการอบรมเช่นเดียวกับการอบรมอย่างเป็นระบบ

๔.๒ การพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็กโดยการให้ผู้เลี้ยงดูเด็กศึกษาด้วยตนเอง สามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

๔.๒.๑ ศึกษาจากหนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กซึ่งอาจทำได้ ๒ กรณีคือ

(๑) เมื่อต้องการศึกษาหาความรู้ในเรื่องใดก็เลือกหนังสือชุดที่มีเนื้อหาสาระในเรื่องนั้นมาศึกษา

(๒) ในกรณีที่มีการจัดการอบรม บางครั้งผู้เข้ารับการอบรมอาจติดภารกิจ หรือเจ็บป่วยไม่สามารถเข้ารับการอบรมได้ ผู้เข้ารับการอบรมอาจรับหนังสือเรื่องนั้นไปศึกษาด้วยตนเองเป็นการทดแทน การศึกษาหนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กด้วยตนเอง ทำได้โดยปฏิบัติตามกิจกรรมในหนังสือในส่วนที่ระบุไว้เป็นขั้นตอนสำหรับการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งลักษณะของกิจกรรมมีความสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้จากการอบรม กล่าวคือ มีการอ่านหนังสือ ตอบคำถาม แนะนำการใช้แบบตรวจสอบการปฏิบัติและแบบประเมินผลตนเองและถ้าหากมีเครื่องเล่นเทป ก็สามารถฟังเสียงบรรยายประกอบการอ่านหนังสือไปด้วยได้

๔.๒.๒ ศึกษาจากปฏิทินสรุปข้อควรปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็ก เมื่อผู้เลี้ยงดูเด็กได้รับแจกปฏิทิน ควรนำไปติดไว้ที่บ้านในบริเวณที่เห็นได้ชัดเจน พนมมือเด็ก และเปิดอ่านบ่อย ๆ ปฏิทินนั้นเมื่อหมดเดือนแล้วไม่ควรฉีกออกควรพับไปด้านหลัง เพื่อเก็บเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไว้ศึกษาได้ตลอดไป ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งของปฏิทินก็คือด้านหลังมีตารางน้ำหนักร ส่วนสูง ซึ่งผู้เลี้ยงดูเด็กสามารถนำไปใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบภาวะโภชนาการของเด็กได้

๔.๒.๓ ศึกษาจากการฟังเทปเสียงละครเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งอาจทำได้ ๒ กรณีคือ

(๑) ผู้เลี้ยงดูเด็กนำเทปเรื่องที่ตนสนใจมาเปิดฟังเอง

(๒) ผู้เลี้ยงดูเด็กฟังละครจากรายการที่มีผู้จัด เช่น นับจากรายการเสียงตามสายในหมู่บ้าน จากรายการวิทยุ เป็นต้น

๕. การประเมินผล

การประเมินผลผู้เลี้ยงดูเด็ก มี ๒ ลักษณะคือ

๑. การประเมินความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ได้จากการเข้ารับการอบรม หรือจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประเมินจากแบบประเมินผลตนเอง

๒. การประเมินภาคปฏิบัติ ประเมินจากแบบตรวจสอบการปฏิบัติ

การประเมินการใช้รูปแบบ

การประเมินการใช้รูปแบบฯ แบ่งเป็น ๓ ส่วนคือ

๑. การประเมินผู้เลี้ยงดูเด็ก ในการประเมินผู้เลี้ยงดูเด็ก แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ และด้านปฏิบัติ

๑.๑ การประเมินผลด้านความรู้ความเข้าใจ แบ่งการประเมินเป็น ๒ ส่วนคือ

๑.๑.๑ การประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยภาพรวม ซึ่งวัดจากการให้ผู้เลี้ยงดูเด็กทำแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนและหลังการเข้ารับการอบรม

๑.๑.๒ การประเมินความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กแต่ละเรื่อง ซึ่งวัดจากการให้ผู้เลี้ยงดูเด็กทำแบบประเมินผลตนเอง หลังจากการจบการอบรมแต่ละเรื่อง หรือหลังจากการเรียนรู้ด้วยตนเองจบแต่ละเรื่อง

๑.๒ การประเมินผลด้านการปฏิบัติ แบ่งการประเมินเป็น ๒ ส่วน

๑.๒.๑ การให้ผู้เลี้ยงดูเด็กตรวจสอบการปฏิบัติด้วยตนเองหรือหลังจากจบการอบรมแต่ละเรื่อง หรือจบการเรียนรู้แต่ละเรื่องด้วยตนเอง

๑.๒.๒ การตรวจสอบการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็กตามการรับรู้ของตัวผู้เลี้ยงดูเด็กเอง โดยการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงดูเด็กเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของตนเอง ก่อนและหลังการเข้ารับการอบรม

๒. การประเมินกระบวนการพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็ก

๒.๑ การประเมินกระบวนการพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็กโดยวิธีการอบรม

ประเมินจาก

๒.๑.๑ การนิเทศและติดตามผลการอบรมเป็นระยะ

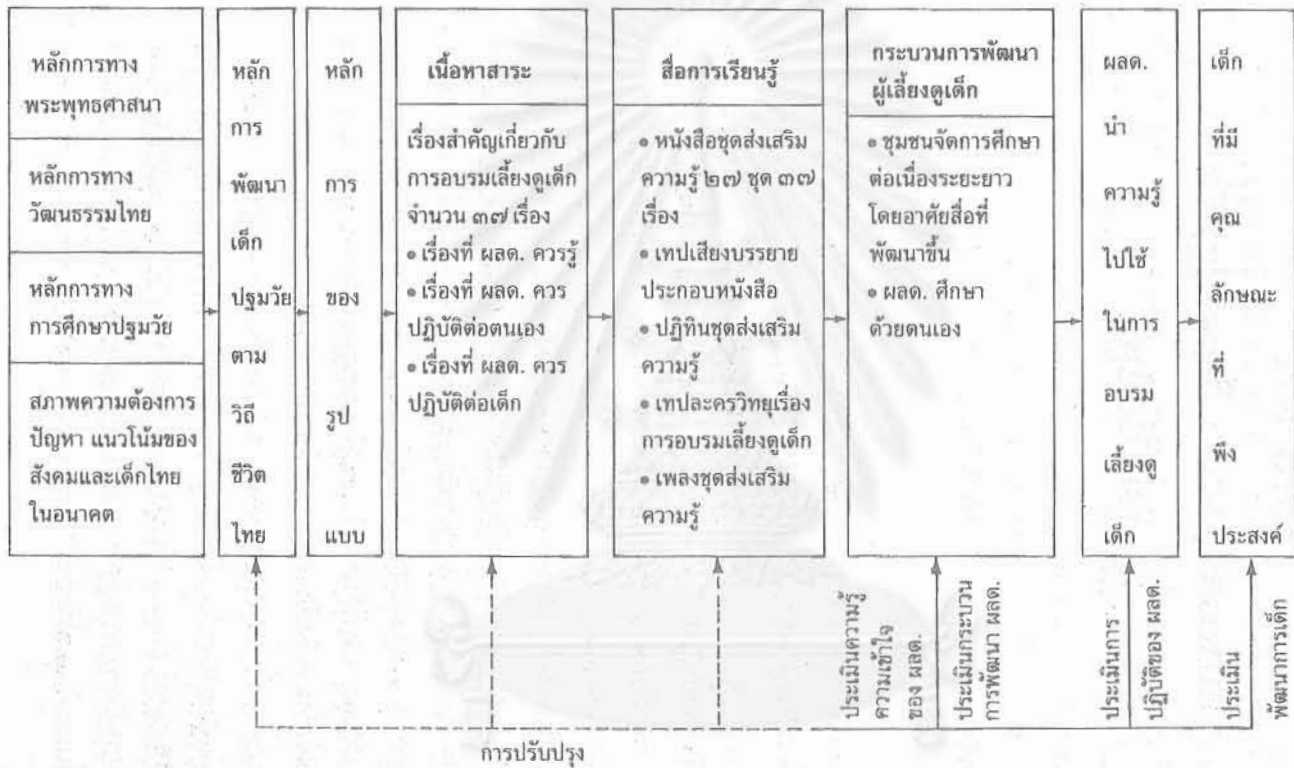
๒.๑.๒ การสัมภาษณ์ผู้ทำหน้าที่อบรม และผู้เกี่ยวข้อง

๒.๒ การประเมินกระบวนการพัฒนาผู้เลี้ยงดูเด็กโดยการศึกษาด้วยตนเอง ประเมินจากการสัมภาษณ์ผู้เรียน

๓. การประเมินตัวเด็ก ประเมินจากการวัดพัฒนาการของเด็กก่อนและหลังจากที่ผู้เลี้ยงดูเด็กเข้ารับการอบรมแล้ว โดยใช้แบบวัดพัฒนาการเด็ก TDST (Thai Development Screening Test) ซึ่งเป็นแบบวัดพัฒนาการของเด็กที่พัฒนาโดยคณะกรรมการ ซึ่งจัดตั้งและดำเนินการโดยกระทรวงสาธารณสุข

องค์ประกอบทั้งหมดของรูปแบบ ดังกล่าวไว้ข้างต้น แสดงไว้ในแผนภูมิที่ ๔

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ ๔ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย โดยครอบครัว

บทที่ ๑๐

รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทย

การจัดการศึกษาให้แก่เด็กปฐมวัยเป็นวิธีการสำคัญยิ่งวิธีหนึ่งในการพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีแนวโน้มในอนาคตว่า ครอบครัวจะมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น พ่อแม่จะออกทำงานนอกบ้าน และมีความจำเป็นต้องนำเด็กไปฝากยังสถานเลี้ยงเด็กหรือส่งให้เด็กเข้าเรียนในสถานศึกษาตั้งแต่เล็ก อย่างไรก็ตาม แม้การศึกษาปฐมวัยจะมีบทบาทหน้าที่ในสังคมเพิ่มขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัด แต่คุณภาพการจัดการศึกษาให้แก่เด็กปฐมวัยของไทยในปัจจุบันก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจนัก เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าสภาพแวดล้อมในระบบโรงเรียนระดับปฐมวัย เน้นการฝึกเด็กให้เป็นผู้ที่มีความเชื่อฟังและพร้อมที่จะปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นสำคัญ กิจกรรมที่ต้องใช้กล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหว การฝึกการแก้ปัญหาจากการเล่นตลอดจนการมีอิสระในการคิด การเล่น และโอกาสในการลองผิดลองถูก การคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการค้นพบข้อความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ยังมีจำกัดมาก ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย

นอกจากนี้ การจัดการศึกษาปฐมวัยโดยอาศัยแนวคิดและหลักการทางการศึกษาปฐมวัยจากทางตะวันตกนั้น แม้ส่วนใหญ่จะมีความสอดคล้องใช้ได้ดีในสังคมไทย แต่ความแตกต่างในเรื่องความเชื่อพื้นฐานทางศาสนา วิธีการดำรงชีวิตในสังคม ตลอดจนสภาพปัญหา ความต้องการและแนวโน้มของสังคมและเด็ก ทำให้การศึกษาปฐมวัยในแนวตะวันตกที่จัดขึ้นโดยเฉพาะสำหรับเด็กไทยในสังคมไทย ไม่สามารถ

ตอบสนองความต้องการของเด็กไทยได้อย่างครบถ้วน เด็กไทยจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เจริญเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพ สามารถสืบทอดวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสังคมไทย และนำสังคมไทยไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ด้วยเหตุนี้การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการทางการศึกษาปฐมวัยและบริบทของสังคมไทย ซึ่งได้แก่แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา แนวคิดและหลักการทางวัฒนธรรม รวมทั้งสภาพความต้องการและปัญหาของเด็กไทย และแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทยในอนาคต จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ได้เด็กไทยที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

รูปแบบมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่ต้องการโดยผ่านทางจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งดำเนินการโดยผู้ดูแลเด็ก (ผดด.) และบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รูปแบบจึงมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

๑. เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายที่รูปแบบกำหนด และมีความพร้อมในการศึกษาในระบับโรงเรียนต่อไป โดยอาศัยการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

๒. เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจและความสามารถของผู้ดูแลเด็กในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายที่รูปแบบกำหนด และมีความพร้อมในการศึกษาในระบับโรงเรียนต่อไป

๓. เพื่อพัฒนาคุณภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ ผู้ปกครองเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และคณะกรรมการพัฒนาเด็กเล็ก ให้มีคุณสมบัติในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยของไทย

๑. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

เป็นผู้มีสุขภาพดี มีสุนทรีย์ที่ดี รักความสะอาด มีอัตราการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมตามวัย

๒. พัฒนาการด้านสติปัญญา

เป็นผู้มีความใฝ่รู้ สามารถคิด กล้าคิด กล้าถาม กล้าพูด กล้าทำ รู้จักแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถแก้ปัญหาและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๓. พัฒนาการด้านคุณธรรม

เป็นผู้มีการปฏิบัติดีตามโอวาท ๓ ของพระพุทธศาสนา คือ เว้นชั่ว ทำดี และฝึกจิตให้ผ่องใส และมีคุณธรรมต่าง ๆ ได้แก่ มีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา กรุณา อุตุน ซื่อสัตย์ ประหยัด ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว

๔. พัฒนาการด้านบุคลิกภาพ

เป็นผู้มีความร่าเริงแจ่มใส เป็นมิตรต่อผู้อื่น มีกิจกรรมร่ายกายแบบไทย ทั้งกาย วาจา ใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักฟังตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้จักยืดหยุ่น สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

๕. พัฒนาการด้านสังคม

เป็นผู้สามารถเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เห็นคุณค่าในศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รู้จักรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าว จุดเน้นที่ควรเป็นลักษณะเด่นของเด็กไทยปฐมวัยของไทย ซึ่งควรช่วยกันพัฒนาให้เป็นเอกลักษณ์ของเด็กไทย คือ

“เด็กดีมีศีลธรรม

กล้าคิดกล้าทำกล้าถาม

งดงามมารยาท

รักสะอาดแจ่มใส
มีน้ำใจเพื่อส่วนรวม”

โครงสร้างของรูปแบบ

รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยที่พัฒนาขึ้นตามหลักการดังกล่าว มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ดังนี้

๑. หลักการอันเป็นพื้นฐานของรูปแบบ ได้แก่ หลักการในการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งสังเคราะห์มาจากหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักการทางวัฒนธรรมไทย หลักการทางการศึกษาปฐมวัย รวมทั้งความต้องการ ปัญหา และแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทยในอนาคต

๒. สารที่จัดให้แก่เด็ก หมายถึง เนื้อหาสาระที่รูปแบบจัดให้แก่เด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ ทั้งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อมูล ข้อเท็จจริงต่าง ๆ และวิธีการ กระบวนการปฏิบัติ เนื้อหาเกี่ยวกับเจตคติ และเนื้อหาเกี่ยวกับทักษะความสามารถในการนำความรู้ไปปฏิบัติจนเป็นอัตโนมัติ เนื้อหาดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เด็กปฐมวัยได้พัฒนา และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมาย

๓. ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้แก่เด็ก หมายถึง มวลประสบการณ์ที่รูปแบบได้พัฒนาขึ้นเพื่อเป็นหนทางให้เด็กได้รับเนื้อหาสาระที่กำหนด อันจะนำไปสู่การมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ประสบการณ์การเรียนรู้ประกอบด้วยตารางการจัดประสบการณ์ประจำวัน และรายละเอียดของการดำเนินการจัดประสบการณ์แต่ละอย่าง

๔. บทบาทและการพัฒนาผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดจนวิธีการพัฒนาคุณภาพบุคคลดังกล่าวให้มีคุณสมบัติตามที่กำหนด และสื่อที่ใช้ในการพัฒนาดังกล่าว บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์ตามรูปแบบกำหนด ได้แก่

- ๔.๑ ผู้ดูแลเด็ก หรือ ผดด.
- ๔.๒ ผู้ปกครองเด็กในศูนย์
- ๔.๓ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก หรือ กพด.
- ๔.๔ ผู้นิเทศ

๕. การประเมินผลการใช้รูปแบบ หมายถึง แนวทางและเครื่องมือที่รูปแบบกำหนดให้เพื่อใช้ในการประเมินผลการใช้รูปแบบ ประกอบด้วย การประเมินผลกระบวนการใช้รูปแบบและการประเมินพัฒนาการของเด็ก ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงการดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้นต่อไป

๑. หลักการอันเป็นพื้นฐานของรูปแบบ

ได้แก่ หลักการในการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย โดยจะเน้นในหลักการที่สำคัญ ๆ ดังนี้

๑.๑ หลักสำคัญในการจัดประสบการณ์เรียนรู้สำหรับเด็ก

๑.๑.๑ ประสบการณ์ที่จัดให้เด็กควรสอดคล้องกับความสนใจ ธรรมชาติ ความต้องการและความสามารถตามระดับพัฒนาการของเด็กโดยส่วนรวม และรายบุคคล (Developmental Approach)

๑.๑.๒ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้เด็กในแต่ละวัย ควรตอบสนองความต้องการพื้นฐาน และส่งเสริมพัฒนาการเด็กได้ครบถ้วนทุกด้าน คือ กายและจิต ได้แก่ ด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม สังคม และบุคลิกภาพ (Total Development)

๑.๑.๓ การจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ (ปรโตโมหะ) ให้สร้างความสนใจของเด็ก และส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้น จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ไปตามธรรมชาติ (Incidental Learning) อันจะนำไปสู่การพัฒนาปัญญาของเด็ก (สุตมยปัญญา และภวานามยปัญญา)

๑.๑.๔ การจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็ก ให้มีบรรยากาศ ใกล้เคียงกับบ้านและกลมกลืนกับชุมชน (Home-Based Environment) จะช่วยสร้างความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยให้แก่เด็ก ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้

อย่างราบรื่นขึ้น

๑.๑.๕ การจัดกิจกรรมประจำวันให้เด็กเรียนรู้โดยให้เด็กได้ฝึกลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ และกลายเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา (ภาวนามยปัญญา) ที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

๑.๑.๖ การจัดกิจกรรมการสอนโดยตรง (Direct Teaching) ให้เด็กได้ขยายวิธีการเรียนรู้จากการเรียนรู้ตามธรรมชาติไปสู่การเรียนรู้จากครูโดยตรง เป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้เด็กปรับตัวเข้าสู่ระบบสังคมและระบบโรงเรียน (Formal Education)

๑.๑.๗ การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมระหว่างเด็กกับเด็ก โดยจัดกิจกรรมและกำหนดบทบาทให้เด็กได้เล่น และทำงานร่วมกันโดยตรง (Peer Interaction) เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้หัดปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน รู้จักสิทธิของตนเองและเคารพสิทธิของผู้อื่น รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือกันและมีความรู้สึกเป็นสมาชิกของกลุ่มโดยที่ยังมีความเป็นตัวของตัวเอง

๑.๑.๘ การส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กวัยเดียวกันและเด็กต่างวัย (Peer Group and Mixed Age Group Interaction) จะช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม ความสัมพันธ์ฉันมิตร และความสัมพันธ์ฉันพี่น้องให้แก่เด็กได้

๑.๑.๙ การจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับพื้นฐานและระดับความสามารถรายบุคคลของเด็ก จะช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จและเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (Self Esteem) อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเรียนรู้และพัฒนาในทุก ๆ ด้าน

๑.๑.๑๐ การเป็นตัวอย่างที่ดี (Modelling) มีความอดทน วางตัวเป็นมิตร เป็นที่พึ่ง เป็นที่เคารพนับถือ ให้คำปรึกษา แนะนำ อธิบาย และช่วยเหลือ เป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้

๑.๑.๑๑ การใช้ปัญหาชุมชน (Problem-Based Instruction) มาเป็นกิจกรรมการสอน จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย และตระหนักถึงบทบาทของตนที่มีต่อชุมชน

๑.๑.๑๒ การบูรณาการเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับเด็ก

โดยอาศัยประเด็นที่อยู่ในความสนใจของเด็กเป็นแกน (Child-Based Units) และจัดลำดับเนื้อหาสาระตามลำดับการเรียนรู้โลกทัศน์ของเด็ก คือจากตนเองเป็นศูนย์กลาง (Ego Centrism) ออกไปสู่สิ่งแวดล้อมที่ค่อย ๆ ไกลออกไป เป็นการจัดหลักสูตรที่เอื้อให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างสะดวกและสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก

๑.๑.๑๓ การจัดกิจกรรมให้เด็กได้มีโอกาสประยุกต์ความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ จะช่วยส่งเสริมการนำความรู้ไปใช้

๑.๑.๑๔ การคิดให้ถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ และหลักพุทธุต เป็นวิธีการและกระบวนการที่ควรฝึกฝนให้แก่เด็ก เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำไปใช้ในการเรียนรู้และการดำรงชีวิต

๑.๑.๑๕ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แต่ละวัน โดยนำประสบการณ์ในชีวิตของเด็กมาจัดเวลาและขั้นตอนให้เหมาะสม จะช่วยให้เด็กสามารถปรับเข้าสู่ศูนย์ และมีพัฒนาการขณะอยู่ในศูนย์ไปได้อย่างราบรื่น

๑.๑.๑๖ การจัดให้เด็กเรียนรู้ทั้งประเภทรูปธรรม การคิดวิเคราะห์ การหาเหตุผล ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับการรับรู้จากภายนอกตัวผู้เรียน และประเภทนามธรรม การใช้จินตนาการความคิดสร้างสรรค์ซึ่งอาศัยสิ่งที่สร้างขึ้นจากภายในตัวผู้เรียน จะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาทางสติปัญญาที่กว้างขวางและสมบูรณ์ขึ้น

๑.๑.๑๗ การจัดสภาพแวดล้อมและการจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมให้เด็กใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติ จะช่วยให้เด็กดำเนินชีวิตที่สอดคล้องผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ อันนำมาซึ่งชีวิตที่สงบสุข และการอยู่รอดของโลก

๑.๒ หลักการพัฒนาผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

๑.๒.๑ งานการพัฒนาเด็กมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ พ่อแม่ วงศาคณาญาติ ผู้ดูแลเด็ก ครู บุคคลในชุมชน รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ การพัฒนาเด็กจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลและสถาบันทางสังคมหลายฝ่าย ร่วมกันพัฒนาเด็กไปอย่างสอดคล้องและพร้อมเพรียงกัน

๑.๒.๒ การจัดการศึกษาปฐมวัยในท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มาก เพื่อช่วยให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบในงาน

๑.๒.๓ การจัดการศึกษาปฐมวัยให้ได้ผลนั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาคุณภาพของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องควบคู่ไปด้วย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

๑.๒.๔ การพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก ควรมีความสอดคล้องและสามารถผสมผสานกลมกลืนกับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีดำเนินชีวิตในชุมชน เพื่อการยอมรับในการนำไปปฏิบัติ และไม่ทำให้เกิดความแปลกแยกจากสังคมที่อยู่

๑.๒.๕ การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาเด็ก จะช่วยให้ชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่รอบตัว และสามารถจัดการศึกษาได้อย่างประหยัด

๑.๒.๖ การให้แนวทางที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม รวมทั้งการฝึกปฏิบัติจริง และการได้รับข้อมูลป้อนกลับทันที เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

๑.๒.๗ การพัฒนาคุณภาพของผู้ดูแลเด็กและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ควรพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติงานควบคู่ไปกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

๒. สารที่จัดให้แกเด็ก

สารที่จัดให้แกเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีทั้งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อมูลข้อเท็จจริงและที่เป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการ กระบวนการปฏิบัติ เนื้อหาความรู้ความเข้าใจ เจตคติ ตลอดจนความสามารถที่จะนำความรู้ความเข้าใจนั้น ๆ มาปฏิบัติจนเป็นอัตโนมัติ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทั้ง ๕ ด้าน ตามที่กำหนดไว้ในคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ความรู้ เจตคติ และทักษะ ที่มุ่งหวังให้เกิดในตัวเด็ก จำแนกเป็น ๕ หมวดตามพัฒนาการทั้ง ๕ ด้าน ที่มุ่งหวังให้เกิดในตัวเด็ก โดยมีโครงสร้างดังนี้

พัฒนาการ **สาร (ความรู้ เจตคติ และทักษะ)**

ร่างกาย : การรับประทานอาหาร การพักผ่อนและการนอน การออก

กำลังกายและการใช้กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ การขยับถ่าย การรักษาความสะอาด การระวังความปลอดภัย การป้องกันโรคและการรักษาพยาบาลขั้นต้น

- สติปัญญา : ความรู้ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการศึกษาในขั้นสูงขึ้นไป ความพร้อมทางวิชาการตามวัย โดยเน้นภาษาและคณิตศาสตร์ ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ การคิดและการแก้ปัญหาตามแนวพระพุทธศาสนา (โยนิโสมนสิการ อริยสัจ ๔)
- คุณธรรม : โอวาท ๓ (ทำดี ละชั่ว และทำจิตให้ผ่องใส) และคุณธรรม ๔ ประการ ได้แก่ ความมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อุดมทน ซื่อสัตย์ ประหยัด ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว
- สังคม : มารยาทไทย การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น จิตสำนึก ความเป็นไทย การใช้และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความรักโลก
- บุคลิกภาพ : ความรู้สึกนึกคิดที่ดีเกี่ยวกับตนเอง สัปปุริสธรรม ๗ (รู้จักตน รู้จักคิด รู้จักเหตุ-ผล รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน)

ทั้งนี้ รูปแบบได้กำหนดให้เด็กปฐมวัยเรียนรู้สาระดังกล่าว โดยเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมแก่วัย และเน้นให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดในความรู้ที่ให้ได้โดยไม่จำเป็นต้องรู้ศัพท์ทางวิชาการหรือทางพระพุทธศาสนา

อนึ่ง ในการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาโดยตรง รูปแบบได้จัดสาระเป็นหน่วยบูรณาการ ซึ่งครอบคลุมสาระเรื่องต่าง ๆ ที่เด็กจำเป็น

สาระที่จัดให้แก่เด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีทั้งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับ ข้อมูล ข้อเท็จจริง และที่เป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการ กระบวนการปฏิบัติ เนื้อหาความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ ตลอดจนความสามารถที่จะนำความรู้ความเข้าใจนั้นๆ มาปฏิบัติจนเป็นอัตโนมัติ

ต้องรู้และเข้าใจเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการเตรียมตัวสู่การศึกษาใน
 ชั้นสูงขึ้นไป หน่วยบูรณาการนี้มี ๕ หน่วย จัดลำดับตามความสนใจ ตามพัฒนา
 การของเด็กคือ เริ่มต้นจากตัวเองไปสู่สิ่งแวดล้อมที่ค่อย ๆ โกลตัวออกไป ได้แก่

หน่วยที่ ๑ ปฐมนิเทศ การทำความรู้จักกับสถานที่ใหม่ คนใหม่ ๆ และการ
 ปฏิบัติตนในศูนย์ฯ

หน่วยที่ ๒ ฉันทน์

หน่วยที่ ๓ ครอบครัว

หน่วยที่ ๔ โรงเรียน

หน่วยที่ ๕ ชุมชนและโลก

เนื้อหาหน่วยบูรณาการทั้ง ๕ หน่วยนี้ จะกำหนดลักษณะประสบการณ์ใน
 การทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ ตลอดจนกิจกรรมตามมุมประสบการณ์ และกิจกรรม
 พิเศษในช่วงเวลาที่จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับหน่วยนั้น ๆ

๓. ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้แก่เด็ก

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้แก่เด็กทั้งที่เป็นการจัดสภาพ
 สร้างบรรยากาศ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่เด็กเพื่อให้เด็กได้รับเนื้อหาสาระ
 ที่กำหนด อันนำไปสู่การมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์นั้น ได้กำหนดขึ้นโดยตั้งอยู่บน
 หลักการอันเป็นพื้นฐานของรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมุ่งเน้นที่ตัวเด็กและ
 เงื่อนไขธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสถานที่

ประสบการณ์การเรียนรู้ในแต่ละวันจะจัดตามตารางการจัดประสบการณ์
 ประจำวัน ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการนำประสบการณ์ในชีวิตของเด็ก มาจัดเวลาและ
 ขั้นตอนที่เหมาะสมให้เด็กได้พึ่งตนเองมากขึ้น ได้ทำกิจกรรมทั้งที่เป็นประสบการณ์
 ตามธรรมชาติของตัวเด็กเอง และที่จะช่วยเตรียมเขาให้พร้อมสำหรับชีวิตและ
 การเรียนรู้ในชั้นสูงขึ้นไป

ตารางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้แก่เด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนา
 เด็กเล็กมีลักษณะดังนี้

เวลาโดยประมาณ

๘.๓๐-๙.๐๐

ประสบการณ์

- การรับเด็ก
- การช่วยกันทำความสะอาดศูนย์

คุณลักษณะที่ต้องการเน้น

- ความเป็นผู้มีมารยาท
- ความมีน้ำใจเพื่อส่วนรวม

๙.๐๐-๙.๔๐

- การเคารพธงชาติ (ประมาณ ๕ นาที)
- การทำกายบริหาร (ประมาณ ๒๐ นาที)
- การสวดมนต์และการปฏิบัติตน (ประมาณ ๕ นาที)

- ความมีสำนึกในความเป็นไทย
- ความมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและมีสุขนิสัยที่ดี
- ความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ความมีสำนึกในความเป็นไทย

๙.๔๐-๑๑.๒๕

- การตรวจสุขภาพ (ประมาณ ๑๐ นาที)
- การสนทนา วางแผนแก้ปัญหาตามแนวพุทธ (ประมาณ ๑๕ นาที)
- การรับประทานอาหารเช้า (ประมาณ ๑๐ นาที)
- การทำกิจกรรมส่งเสริมปัญญาและคุณธรรม (ประมาณ ๘๐ นาที)

- ความมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและมีสุขนิสัยที่ดี
- ความเป็นผู้มีปัญญา สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ
- ความมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและมีสุขนิสัยที่ดี
- ความเป็นผู้มีปัญญา รู้จักคิดไตร่ตรองและแสดงออกอย่างเหมาะสม

๑๑.๒๕-๑๒.๑๕

- การรับประทานอาหารเช้า กลางวัน (ประมาณ ๕๐ นาที)

- ความเป็นผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และมีสุขนิสัยที่ดี

๑๒.๑๕-๑๔.๐๐

- การฝึกสติ (ประมาณ ๑๕ นาที)
- การนอนกลางวัน (ประมาณ ๙๐ นาที)

- ความเป็นผู้มีจิตสงบและมีสมาธิ
- ความเป็นผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และมีสุขนิสัยที่ดี

๑๔.๐๐-๑๕.๐๐

- การออกเล่นกลางแจ้ง (ประมาณ ๓๐ นาที)
- การทำความสะอาด (ประมาณ ๑๐ นาที)
- การรับประทานอาหารเช้า (ประมาณ ๑๐ นาที)
- การประเมินผลประจำวัน (ประมาณ ๑๐ นาที)

- ความเป็นผู้มีสุขภาพดี และอารมณ์สดชื่นแจ่มใส มีสุขนิสัยที่ดี

- ความเป็นผู้มีปัญญา รู้จักพิจารณาการกระทำของตนเองและผู้อื่น

การจัดประสบการณ์ประจำวัน ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการนำประสบการณ์ในชีวิตของเด็ก มาจัดเวลาและขั้นตอนที่เหมาะสม ให้เด็กได้พึ่งตนเองมากขึ้น ได้ทำกิจกรรมทั้งที่เป็นประสบการณ์ตามธรรมชาติของตัวเด็กเอง และที่จะช่วยเตรียมให้พร้อมสำหรับชีวิตและการเรียนรู้ในขั้นสูงขึ้นไป

จากตารางการจัดประสบการณ์ประจำวัน จะเห็นได้ว่ามีการแจกแจงประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อให้มีคุณลักษณะที่ต้องการ แต่ก็ได้ให้ทางออกเพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตร คือผู้ดูแลเด็กสามารถยืดหยุ่นการจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์ โดยกำหนดเวลาโดยรวมของประสบการณ์แต่ละกลุ่มที่อาจมีการจัดสลับกันได้ตามความเหมาะสม

กิจกรรมต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายเฉพาะและลักษณะการดำเนินการ สรุปได้ดังนี้คือ

๑) กิจกรรมก่อนเข้าเรียน

กิจกรรมก่อนเข้าเรียนประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ๒ กิจกรรม ที่อาจจัดตามลำดับ หรือจัดควบคู่กันไปได้ ได้แก่

(๑) การรับเด็ก เป็นการดูแลเด็กที่มาถึงที่ศูนย์ และฝึกมารยาทและความรับผิดชอบ โดยการฝึกให้ไหว แสดงความเคารพ ผดต. และไหว้ลา ผู้ปกครองที่มาส่ง เก็บของใช้ส่วนตัว และทักทายเด็กอื่นด้วยมารยาทอันดี ผดต. ควรเอาใจใส่และแนะนำเด็กเป็นรายบุคคลในการไหว้และเก็บของให้เรียบร้อย

(๒) การช่วยกันทำความสะอาดศูนย์ เป็นการฝึกให้เด็กมีน้ำใจและร่วมรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยการฝึกให้เด็ก ๆ ที่มาถึงศูนย์ ช่วยกันทำความสะอาดศูนย์ตามกำลังของตน การทำความสะอาดศูนย์ อาจจัดให้ทุกคนทำพร้อม ๆ กัน หรือใครมาถึงก่อนก็ทยอยทำไปตามสะดวกก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม

๒) กิจวัตรช่วงเช้า

กิจวัตรช่วงเช้าประกอบด้วย กิจกรรมย่อย ๕ กิจกรรม อาจจัดตามลำดับดังที่เสนอแนะหรือสลับกันก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม ได้แก่

(๑) การเคารพธงชาติ เป็นการฝึกให้เด็กมีจิตสำนึกในความเป็นไทย โดยการเข้าแถวยืนตรงร้องเพลงชาติ หรือฟังเพลงชาติพร้อมกัน แล้วเคารพธงชาติอันเป็นสัญลักษณ์ของสถาบันหลักทั้งสามของไทย ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

(๒) การทำกายบริหาร เป็นการจัดให้เด็กได้ออกกำลังกาย เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อต่าง ๆ และฝึกให้เด็กเกิดสุขนิสัยในการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม โดยการสาธิตทำออกกกำลังกาย และให้เด็กทำท่าออกกกำลังกายตามไปพร้อม ๆ กัน อาจมีการเล่นดนตรีประกอบ เพื่อความสนุกสนานด้วยก็ได้

(๓) การสวดมนต์ เป็นการฝึกให้เด็กมีจิตที่สงบ และน้อมนำในพระพุทธศาสนา โดยการให้พนมมือและสวดมนต์พร้อมกัน โดยมี ผดต. สวดนำในระยาะแรก ๆ ทั้งนี้ควรให้มีการเข้ามาคุกเข่าสวดในศูนย์ หลังจากการทำกายบริหาร และหากไม่ได้ใช้บทสวดมนต์ที่เสนอแนะไว้ในคู่มือ ควรมีการแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย เพื่อให้เด็กเกิดความเข้าใจในบทสวดด้วย

(๔) การปฎิญาณตน เป็นการฝึกให้เด็กมีจิตสำนึกในความเป็นไทย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยการฝึกให้กล่าวคำถวายความจงรักภักดี ดังที่เสนอแนะไว้ในคู่มือ หรือคำปฎิญาณอื่น ๆ ที่มีความหมายทำนองเดียวกัน ทั้งนี้ควรฝึกให้กล่าวพร้อมกัน โดย ผดต. อาจกล่าวนำในระยาะแรก ๆ แล้วฝึกให้หมอบกราบ ๑ ครั้ง ในกรณีที่สามารถจัดให้เด็กคุกเข่ากล่าวคำถวายความจงรักภักดีภายในห้องเรียน

(๕) การตรวจสุขภาพ เป็นการส่งเสริมสุขภาพอนามัย และฝึกให้เด็กเกิดสุขนิสัยที่ดีในการรักษาความสะอาดของร่างกาย โดยการตรวจความสะอาดของส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเด็กแต่ละคน ได้แก่ ผม ซอกหู ซอกคอ เล็บ ฯลฯ ทุกวัน เด็กที่พบว่าไม่รักษาความสะอาดควรได้รับการดูแลและฝึกฝนเป็นพิเศษ และควรขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในการดูแลให้เด็กรักษาความสะอาดที่บ้านด้วย

๓) กิจกรรมการเรียนรู้ช่วงเช้า

กิจกรรมการเรียนรู้ช่วงเช้าประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ๓ กิจกรรมที่ควรจัดตามลำดับดังนี้

(๑) การสนทนาและวางแผน เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักแสดงออกอย่างเหมาะสม สามารถคิดวางแผนการกระทำต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่พบในชีวิตประจำวัน โดยการจัดให้ ผดตด. สนทนา พูดคุยกับเด็กในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การตกท้าย พูดถึงสิ่งที่น่าสนใจในวันนี้ ปัญหาที่พบเมื่อวาน การป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาแบบเดิมอีก การวางแผนสิ่งที่จะทำในวันนี้ ตลอดจนการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบางอย่างโดย ผดตด. เน้นให้เด็กใช้กระบวนการตามแนวทางการแก้ปัญหาแบบอริยสัจ ๔

(๒) การรับประทานอาหารเช้า เป็นการส่งเสริมสุขภาพร่างกายของเด็ก ให้ได้รับประทานอาหารเพียงพอแก่ความต้องการตามวัย และเป็นการฝึกนิสัยในการกินที่เหมาะสมแก่เด็ก โดยการจัดให้เด็กรับประทานอาหารเช้า ซึ่งอาจเป็น นมถั่วเหลือง ถั่วเขียวต้มน้ำตาล ผลไม้ตามฤดูกาล ฯลฯ ทั้งนี้กิจกรรมการรับประทานอาหารเช้ายังเป็นกิจกรรมที่มุ่งแก้ปัญหาภาวะทุโภชนาการในเด็กไทย และเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมแก่การเชิญผู้ปกครองเด็กและคณะกรรมการพัฒนาเด็กให้เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อช่วยจัดหาอาหารเช้าให้แก่เด็ก และได้รับความรู้เรื่องโภชนาการไปพร้อมกัน นอกจากนี้ แม้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวนมากจะยังไม่มีการจัดเรื่องอาหารเช้าให้แก่เด็ก ซึ่งสาเหตุสำคัญคือ การที่บุคคลในชุมชนยังไม่ตระหนักถึงปัญหาและความจำเป็นในการได้รับอาหารอย่างพอเพียงของเด็กปฐมวัย แต่รูปแบบที่กำหนดให้เป็นกิจกรรมที่ต้องจัดทุกวันเพราะตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว

(๓) การทำกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมปัญญาและคุณธรรม เป็นการส่งเสริมให้เด็กเป็นผู้มีปัญญา คือ ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์และฝึกการใช้กระบวนการคิด ตั้งแต่แสวงหาความรู้ รวบรวมข้อมูล จัดระบบข้อมูลโดยการขยายโครงสร้างความรู้และความคิดของตน และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ต่อไป ความรู้ที่ได้รับครอบคลุมทั้งความรู้ทั่วไป ความรู้ที่เป็นพื้นฐานทางวิชาการ และความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม เด็กได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้มีปัญญาและคุณธรรมโดยการทำ

กิจกรรมที่จัดให้ ซึ่งมีความหลากหลาย ดังแสดงไว้ในตารางกิจกรรมส่งเสริมปัญญา และคุณธรรมข้างล่างนี้

วัน \ เวลา	๑๐.๐๕ - ๑๐.๒๕ (๒๐ นาที)	๑๐.๒๕ - ๑๑.๒๕ (๖๐ นาที)
จันทร์	กิจกรรมกลุ่มใหญ่	กิจกรรมตามมุมประสบการณ์
อังคาร	กิจกรรมกลุ่มใหญ่	กิจกรรมตามมุมประสบการณ์
พุธ	กิจกรรมพิเศษ เช่น ทำอาหาร	ทัศนศึกษา เกษตร ฯลฯ
พฤหัสบดี	กิจกรรมกลุ่มใหญ่	กิจกรรมตามมุมประสบการณ์
ศุกร์	กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม	กิจกรรมตามมุมประสบการณ์

(๓.๑) กิจกรรมกลุ่มใหญ่ เป็นการจัดให้เด็กได้เรียนรู้โดยครูจะเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้โดยตรง เด็ก ๆ จะได้ซักถาม พูดคุยกับเพื่อนและครู ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามเนื้อหาบูรณาการ ๕ หน่วย ที่คัดเลือกและจัดลำดับให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก คือ ปฐมนิเทศ ฉันทน์ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนและโลก กิจกรรมส่วนใหญ่นี้จัดเพื่อเตรียมเด็กในการปรับตัวเข้าสู่ระบบการเรียนที่เป็นทางการต่อไป

(๓.๒) กิจกรรมตามมุมประสบการณ์ เป็นการจัดให้เด็กได้ลงมือสำรวจตรวจค้นและได้รับข้อความรู้ เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนใจตามมุมต่าง ๆ ที่จัดไว้ให้

การจัดมุมประสบการณ์ให้แก่เด็กในกิจกรรมนี้มี ๒ ลักษณะตามลักษณะการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้ประเภทบูรณาการ ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้จากภายนอกตัวผู้เรียน ได้แก่ มุมเล่นสัมผัส มุมภาษา มุมวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ และการเรียนรู้ ประเภทนามธรรม ซึ่งอาศัยสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นจากภายในตัวผู้เรียน ได้แก่ มุมบทบาทสมมุติ มุมศิลปะ มุมสร้าง มุมน้ำ ฯลฯ กิจกรรมตามมุมจึงเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน

การจัดมุมประสบการณ์ให้แก่เด็กมี ๒ ลักษณะ ตามลักษณะการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้ประเภท รูปธรรม ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้จากภายนอกตัว ผู้เรียน และการเรียนรู้ประเภทนามธรรม ซึ่งอาศัยสิ่งที่ สร้างสรรค์ขึ้นจากภายในตัวผู้เรียน

และเป็นกิจกรรมที่เด็กทำได้อย่างอิสระ โดยไม่มีถูกผิดตายตัว เด็กจึงสามารถพัฒนา เจตคติที่ดีต่อการเรียนและต่อตนเอง จากความพอใจที่เกิดขึ้นในการทำกิจกรรม ดังกล่าว

ในการทำกิจกรรมตามมุมนั้น ผดต. จะได้รับคำแนะนำในการจัดสื่อในมุม ให้สัมพันธ์กับเนื้อหาในหน่วยบูรณาการที่สอนในสัปดาห์นั้น ๆ ทั้งนี้โดยให้พิจารณา ตามศักยภาพของตัว ผดต. และสถานะของศูนย์แต่ละแห่ง

ส่วนการฝึกทักษะเพื่อให้เกิดความพร้อมทางวิชาการโดยผ่านมุมภาษา มุม วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ฯลฯ นั้น แม้จะไม่ใช่กิจกรรมที่บังคับให้เด็ก ทุกคนต้องทำ แต่เด็กจะได้รับการสร้างความสนใจ การชี้แนะ และความช่วยเหลือจาก ผดต. จากลักษณะของมุมและสื่อที่จัดให้ ประกอบกับอิทธิพลจากเพื่อนเด็กด้วยกัน ทั้งนี้รูปแบบได้แนะนำให้ ผดต. ค่อย ๆ ให้ความสำคัญแก่การฝึกทักษะของเด็ก แต่ละคนตามวัยและความพร้อมของเด็ก เป็นการค่อย ๆ ปรับสัดส่วนการทำกิจกรรม และการเรียนรู้จากการเรียนรู้จากการค้นพบด้วยตนเองตามธรรมชาติ มาสู่การเรียนรู้ จากการเรียนการสอนโดยตรงมากขึ้น

(๓.๓) กิจกรรมพิเศษ เป็นการจัดให้เด็กได้ทำกิจกรรมอื่นตาม โอกาส เพิ่มเติมจากการทำกิจวัตรประจำวัน เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก และการดำรงชีวิตที่แท้จริง เช่น การพาเด็กไปทัศนศึกษาที่วัด หรือ สถานีอนามัย ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านหรือเข้าร่วมในประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ และการจัดให้เด็ก ๆ

ช่วยกันประกอบอาหารง่าย ๆ ร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้ กิจกรรมพิเศษยังสามารถใช้เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะของเด็กในชุมชน เช่น เพื่อแก้ปัญหาทุโภชนาการ หรือเพื่อสร้างสุขนิสัยที่เหมาะสมให้แก่เด็ก ฯลฯ และเพื่อฝึกให้เด็กสามารถเชื่อมโยงความรู้ความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กันในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง เช่น ในการประกอบอาหาร เด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ และความคิดรวบยอดเกี่ยวกับอาหารประเภทต่าง ๆ คุณค่าของอาหาร การใช้กล้ามเนื้อตา-มือ ในการประกอบอาหาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น อย่างราบรื่นและสนุกสนาน ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตน การสังเกต การประมาณขนาด ปริมาณ ตลอดจนการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และในการไปทัศนศึกษา เด็กจะได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่สำคัญในชุมชน ได้ฝึกการระมัดระวังอันตรายขณะเดินทาง การมีวินัยในการไปเป็นหมู่เป็นพวก การรักษามารยาท และแสดงออกอย่างถูกกาลเทศะ ตลอดจน ได้สนุกสนาน เพลิดเพลิน ต่อการได้พบเห็นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และทำกิจกรรมที่ไม่จำเจ ฯลฯ

จากตารางกิจกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่าได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมปัญญาสลับกับกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม ด้วยสัดส่วน ๔:๑ ทั้งนี้มีได้หมายความว่า พัฒนาการด้านสติปัญญามีความสำคัญกว่าพัฒนาการด้านคุณธรรม หากแต่เป็นเพราะว่าการส่งเสริมคุณธรรมให้แก่เด็กนั้นรูปแบบได้กำหนดให้ ผด. สอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กโดยที่เด็กไม่รู้ตัว ตลอดเวลาทั้งวันอยู่แล้ว แต่กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมที่จัดสัปดาห์ละหนึ่งครั้งนี้ เป็นกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับคุณธรรมต่าง ๆ เป็นการทำความเข้าใจและแก้ไขความเข้าใจและเจตคติที่ผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น กิจกรรมนี้จึงมีลักษณะเป็นการเสริมให้เด็กมีเจตคติ และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเป็นผู้มีคุณธรรมที่ดีงาม เพิ่มเติมจากการอบรมสั่งสอนประจำวัน มากกว่าที่จะเป็นกิจกรรมหลักในการพัฒนาคุณธรรมของเด็ก

๔) การรับประทานอาหารกลางวัน เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กไปพร้อม ๆ กับการฝึกสุขนิสัยในการกินให้แก่เด็ก โดยการจัดให้เด็กรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ซึ่งเด็กอาจจะนำอาหารมาจากที่บ้าน หรือ

มีการประกอบอาหารให้แก่เด็กภายในศูนย์ก็ได้ ผดต. จะเน้นการล้างมือก่อนและหลังรับประทานอาหาร การแปรงฟันหลังรับประทานอาหาร การเตรียมสถานที่และเครื่องใช้ และเก็บกวาดทำความสะอาดไปพร้อม ๆ กับการให้ความรู้และสอดแทรกค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับอาหาร และมารยาทในการรับประทานอาหาร

๕) การฝึกสติและการนอนพัก

การฝึกสติและการนอนพัก ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ๒ กิจกรรมตามลำดับ ดังนี้คือ

(๑) การฝึกสติ เป็นการฝึกให้เด็กมีจิตที่สงบ และรู้วิธีสงบจิตของตนเมื่อต้องการโดยการสาธิตวิธีฝึกสติ แล้วให้เด็กฝึกปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน การฝึกสตินอกจากจะช่วยให้เด็กมีจิตที่นิ่งเป็นสมาธิแล้ว ยังช่วยให้เด็กผ่อนคลายนอนหลับได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นด้วย

(๒) การนอนพัก เป็นการส่งเสริมสุขภาพร่างกายของเด็กตามความต้องการของร่างกายตามวัยของเด็ก โดยการจัดให้เด็กได้นอนหลับ เพื่อให้ร่างกายได้พักผ่อนอย่างเพียงพอ และตื่นขึ้นมาในตอนบ่ายด้วยความแจ่มใส สดชื่น นอกจากนี้ ผดต. ยังต้องฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบในการเก็บเครื่องนอนของตนให้เรียบร้อยด้วย

๖) กิจกรรมช่วงบ่าย

กิจกรรมช่วงบ่าย ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ๔ กิจกรรม ซึ่งอาจจัดสลับกันได้ตามความเหมาะสม ดังนี้

(๑) การออกเล่นกลางแจ้ง เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว ความคล่องแคล่วและยืดหยุ่นของร่างกาย โดยการจัดให้เด็กได้ออกเล่นกลางแจ้ง และเล่นเครื่องเล่นสนาม ซึ่งผู้ดูแลเด็กออกแบบและจัดเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างครบถ้วน

(๒) การทำความสะอาดร่างกาย เป็นการเสริมสร้างสุขอนามัยที่ดีแก่เด็กพร้อม ๆ กับการฝึกให้เด็กเกิดสุขนิสัยที่ดีในการรักษาความสะอาดร่างกาย โดยการฝึกให้เด็กล้างมือล้างหน้า ประแป้ง เพื่อให้สะอาดและสดชื่นภายหลังจากการเล่นกลางแจ้ง

(๓) การรับประทานอาหารเสริม เจตนาและวิธีการเช่นเดียวกับ การรับประทานอาหารเสริม ในช่วงเช้า

(๔) การประเมินผลประจำวัน เป็นการฝึกให้เด็กเป็นผู้มีปัญญา รู้จักพิจารณาการกระทำของตนเองและผู้อื่น โดยการสนทนาพูดคุยถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ ทำไปตลอดทั้งวัน ฝึกให้เด็กทบทวนการกระทำของตนเองและเพื่อน ๆ ว่าสิ่งใด เหมาะสม ควรทำต่อไป ไม่ควรทำอีก ผิด. อาจใช้เวลาช่วงนี้ในการเสริมสร้างกำลังใจ แก่เด็กที่ทำความดี ชี้ให้ชัดถึงการกระทำที่ถือว่าดี และสังคมยอมรับ รวมทั้ง ย้ำเตือนถึงเรื่องที่ต้องการมอบหมาย เช่น ให้นำของบางอย่างมาในวันรุ่งขึ้น ให้นำ ข้อความบางอย่างไปบอกผู้ปกครอง และไม่ต้องมาเรียนในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันหยุด เป็นต้น

อนึ่ง ด้วยเหตุที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีลักษณะเฉพาะคือ มีเด็กหลายระดับ อายุอยู่รวมกันเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการเฉพาะดังกล่าว ประกอบกับ เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะที่ดีของเด็กไทยในอดีต คือ ความรับผิดชอบในการช่วยเหลือ และเป็นการคงวัฒนธรรมการนับญาติที่ดั้งเดิมของสังคมไทย ในการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่เด็กนั้น รูปแบบจึงกำหนดให้ ผิด.จัดแบ่งเด็กเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยให้แต่ละกลุ่มมีเด็กอายุต่างกันคละกันอยู่ และมอบหมายให้เด็กโตคอยดูแล รับผิดชอบเด็กเล็กในการทำกิจกรรมประจำวันง่าย ๆ เช่น การดูแลให้น้องล้างมือ ก่อนรับประทานอาหาร การหยิบห่อข้าวแจกให้น้องในกลุ่มของตน เป็นต้น

นอกจากนี้ การรับเด็กเข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ยังมีลักษณะการรับ ที่แตกต่างจากการรับเด็กในระบบโรงเรียนทั่วไป กล่าวคือ มีการรับเด็กระดับอายุ ก่อนเข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตลอดทั้งปี (Gradual Admission) ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานของเกณฑ์ข้างต้น คือ การที่ชุมชนมีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมีแนวโน้มที่พ่อแม่จะต้องออกทำงานนอกบ้านและจำเป็นต้อง นำเด็กมาฝากที่ศูนย์มากขึ้น

นอกจากนั้น การจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ยังจัดขึ้น เพื่อตอบสนองสิทธิเด็กอันพึงได้ กับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน การรับ

เด็กเข้าโรงเรียนในศูนย์จึงควรมีความยืดหยุ่น สามารถตอบสนองความต้องการของพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กได้ โดยมีการเปิดรับตลอดปี ผู้ปกครองจะเริ่มนำเด็กมาเข้าเรียนในช่วงเวลาใดของปีก็ได้แล้วแต่ความจำเป็น และจะต้องรับเด็กทุกคนตามกำลังของศูนย์ โดยไม่แบ่งแยกเพศ ฐานะ ศาสนา และความพิการของเด็ก

๔. บทบาทและการพัฒนาผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาปฐมวัย ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ด้วยความเชื่อว่า คุณภาพของผู้อบรมเลี้ยงดูส่งผลต่อคุณภาพการอบรมเลี้ยงดู และสะท้อนออกมาเป็นคุณภาพของเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูและความเชื่อที่ว่าบุคคลทั้งหลายในชุมชนต่างก็มีบทบาทหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม รูปแบบจึงได้กำหนดว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดูแลเด็ก ซึ่งมีหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อให้เด็กได้มีพัฒนาการและเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมาย

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบจึงได้กำหนดคุณสมบัติที่พึงประสงค์ บทบาทหน้าที่ วิธีการพัฒนา คุณภาพบุคคล และสื่อประกอบการพัฒนาดังกล่าว โดยลำดับตามกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้คือ

๔.๑ ผู้ดูแลเด็ก

๔.๒ ผู้ปกครองเด็กในศูนย์

๔.๓ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก

๔.๔ ผู้นิเทศ

๔.๑ ผู้ดูแลเด็ก

ผู้ดูแลเด็กในศูนย์ฯ เป็นบุคคลหลักในการจัดการศึกษาปฐมวัยให้แก่เด็กในศูนย์ฯ เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยที่ เป็นผู้จัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ตลอดจนเป็นตัวแทนที่เด็กจะให้เห็น ได้สังเกต และเลียนแบบ อย่างไรก็ตาม ผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่ซึ่งเป็นคนในชุมชนนั้น ๆ มักจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาไม่สูงนัก และจำนวนไม่

น้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการอบรมเลี้ยงดูเด็กทำให้การจัดการในศูนย์มีลักษณะเป็นเพียงสถานที่ที่ผู้ปกครองนำเด็กมาฝากขณะไปทำงานหรือไม่ก็เป็นการมุ่งพัฒนาความสามารถทางวิชาการของเด็ก เพื่อให้สามารถอ่านออกเขียนได้โดยเร็ว โดยไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาการด้านอื่น ๆ ที่จำต้องได้รับการส่งเสริมควบคู่กันไป รูปแบบจึงได้กำหนดคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของ ผดต. บทบาทของ ผดต. วิธีการพัฒนาคุณภาพ ผดต. และสื่อประกอบการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยได้ผลิตขึ้นดังนี้

๑) คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้ดูแลเด็ก

- (๑) มีความเอาใจใส่รัก และเมตตาเด็กปฐมวัยที่เข้ามาเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างเสมอหน้า
- (๒) มีเจตคติที่ดีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์
- (๓) มีความรู้ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้
- (๔) มีความรู้ความเข้าใจสามารถชี้แผนการจัดประสบการณ์ได้อย่างถูกต้องตามที่รูปแบบกำหนดให้

(๕) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลต่าง ๆ สามารถประสานความร่วมมือจากผู้ปกครองเด็ก คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน

๒) บทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลเด็ก

(๑) จัดประสบการณ์ประจำวัน

ผู้ดูแลเด็กมีหน้าที่จะต้องจัดประสบการณ์ในแต่ละวันให้เป็นไปตามแนวทางที่กำหนดให้ในคู่มือ “การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กปฐมวัย” ในการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจะกระทำเพื่อให้เด็กได้รับเนื้อหาสาระที่รูปแบบกำหนดอันนำไปสู่การมีพัฒนาการและเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายของรูปแบบ ผู้ดูแลเด็กจึงจำเป็นต้องศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทย และเนื้อหาสาระและวิธีการจัดประสบการณ์ จนสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง โดยราบรื่นการจัดประสบการณ์ประจำวันนี้เป็นหน้าที่หลักของ ผดต. ซึ่งรายละเอียดของประสบการณ์ประจำวัน และแนวทางการดำเนินการได้กล่าวโดยละเอียดไว้แล้วในข้างต้น

(๒) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับเด็ก

รูปแบบคาดหวังให้ผู้ดูแลเด็กซึ่งทำหน้าที่ครูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีบทบาทในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับเด็กดังนี้

๑. ครูในสายตาของเด็กจะเปรียบเสมือนญาติ ครูเป็นผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยและเป็นสมาชิกของชุมชน ซึ่งมีการดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมเดียวกับเด็ก เด็กจะปฏิบัติต่อครูด้วยความอ่อนน้อมและเคารพรัก เด็กในสายตาของครูคือลูกหลานที่ตนรักใคร่ ห่วงใย หวังเห็นความเติบโตเจริญก้าวหน้าและมีชีวิตที่เป็นสุขของเด็ก ครูจะปฏิบัติต่อเด็กด้วยความอ่อนโยน รักใคร่ และเห็นอกเห็นใจหวังดี

๒. ครูจะให้ความสำคัญแก่เด็กทุกคนด้วยการรับรู้ความต้องการและมองความดีงามของเด็กแต่ละคนในขณะเดียวกันครูก็ส่งเสริมให้เด็กเห็นความสำคัญและความดีงามของผู้อื่นด้วย

๓. ครูจะส่งเสริมให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง มีความรับผิดชอบ มีวินัยโดยร่วมกับเด็กสร้าง และรักษาระเบียบในการอยู่ร่วมกัน

๔. ครูจะส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนประสบความสำเร็จอย่างน้อยในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

๕. ครูจะใช้เวลากับเด็กเป็นรายบุคคล ด้วยการให้กำลังใจ ชักถามหรือแสดงความสนใจ

๖. ครูจะสอนโดยจัดสภาพแวดล้อมและสื่อการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กมากกว่าสอนโดยถ่ายทอดความรู้

(๓) จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง การจัดอาคารสถานที่และเครื่องมือ เครื่องใช้ในศูนย์ ตลอดจนเครื่องมือเล่นสนาม บริเวณภายในอาคารและรอบ ๆ อาคารให้เอื้อต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างครบถ้วนตามหลักการของรูปแบบ รูปแบบได้กำหนดแนวการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์ให้แก่ ผดต. สรุปลดดังนี้

(๓.๑) อาคารสถานที่ บริเวณรอบ ๆ อาคาร และภายในอาคาร ตลอดจนการตกแต่งทั้งภายนอกและภายในห้องเรียนจะต้องเอื้อให้เกิด

บรรยากาศของบ้าน และท้องถิ่นที่เด็กคุ้นเคย สะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมและ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมีธรรมชาติล้อมรอบ

องค์ประกอบทางกายภาพของอาคารสถานที่และ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ อันได้แก่ วัสดุ สี สัน รูปทรง พื้นผิว และลาดลวย ต้องช่วยให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลายมั่นคง ปลอดภัย และแจ่มใส เบิกบาน ไม่เร่งเร้าหรือซึ่มเซาหม่นมัวจนเกินไป ตลอดจนต้องให้บรรยากาศปลอดภัย โปร่ง สบายใจ ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในชุมชน

(๓.๒) อาคารสถานที่ และเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องเล่นสนามทั้งหลายจะต้องจัดในตำแหน่งที่ปลอดภัย และมีสภาพพื้นผิว หรือ แฉ่มุมที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุอันเนื่องมาจากความประมาทหรือความไม่รู้ของเด็ก ๆ

(๓.๓) การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพจะต้องถูก สุขอนามัย มีแสงสว่างเพียงพอ สะอาด ไม่มีเสียงดัง หรือกลิ่นเหม็น หรือละอองที่ ทำให้เคืองตา รบกวนผู้อยู่ในศูนย์ อีกทั้งต้องช่วยกันแดด กันฝน กันความร้อน หนาวได้ตามสมควร

(๓.๔) การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งในและ นอกห้องเรียน จะต้องเอื้อให้เด็กสามารถหาความรู้ด้วยตัวเองจากการเล่นและทำ กิจกรรมต่าง ๆ กล่าวคือ ต้องจัดบริเวณที่เด็กสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่าง ราบรื่น ช่วยชี้แนะให้เด็กรู้บทบาทของตนเองได้ดีขึ้น และมีบรรยากาศที่เร้าหรือ ส่งเสริมให้เด็กเกิดความสนใจ ต้องการทำกิจกรรมนั้น ตลอดจนช่วยอำนวยความสะดวก ทำกิจกรรมนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสำเร็จ

(๓.๕) การใช้พื้นที่ในและนอกห้องเรียน ควรมีการใช้ ประโยชน์อย่างเต็มที่และมีความยืดหยุ่นในการเปลี่ยนกิจกรรม ตลอดจนโต๊ะเก้าอี้ที่ จัดให้แก่เด็กควรมีลักษณะที่สามารถหยิบยกโยกย้ายได้ตามความต้องการในการทำ กิจกรรมแต่ละกิจกรรม

การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพครอบคลุมตั้งแต่ การปลูก สร้าง สิ่งก่อสร้างถาวร การปรับพื้นที่ และการจัดทำอุปกรณ์เครื่องใช้ขนาด

ใหญ่ ซึ่งต้องอาศัยกำลังคนและกำลังทรัพย์จำนวนไม่น้อย ไปจนถึงการจัดและตกแต่งภายในห้องเรียนให้สวยงาม น่าเรียน และเรียนได้โดยสะดวก ความรับผิดชอบในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จึงควรเป็นงานที่ร่วมกันระหว่างผู้ดูแลเด็ก คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ปกครองเด็ก ทั้งนี้อาจครอบคลุมถึงบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น สภาดำบล ด้วย

(๓.๖) การจัดสัดส่วนพื้นที่และกำหนดพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุมต่าง ๆ จะต้องจัดให้พื้นที่การทำแต่ละกิจกรรมสอดคล้องกับกิจกรรมที่ทำและคำนึงถึงการรบกวนระหว่างการทำกิจกรรมในมุมต่าง ๆ รวมทั้งต้องป้องกันปัญหาการกระทบกระทั่งกันระหว่างเด็ก ๆ เนื่องจากสถานที่คับแคบ หรือมีผู้ต้องผ่านเข้าออก ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้การทำกิจกรรมของเด็ก ๆ เป็นไปได้อย่างราบรื่นที่สุด

(๔) จัดหาและใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์

สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เป็นเครื่องมือที่ช่วยเด็กปฐมวัยสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ตลอดจนพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ รูปแบบได้กำหนดแนวทางในการจัดหาและใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังนี้

(๔.๑) การเลือกใช้สื่อนอกจากเพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการสอน และมีความปลอดภัยต่อเด็กแล้ว ยังต้องเป็นสื่อที่เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เช่น เป็นสื่อที่เมื่อไม่ใช้แล้วสามารถย่อยทำลายได้

(๔.๒) สื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ ควรจะสะท้อนวัฒนธรรมพื้นบ้าน

(๔.๓) เพื่อเน้นคุณธรรมเรื่องการประหยัด การสงวนทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ สื่อและอุปกรณ์ควรมีลักษณะที่สามารถเวียนใช้ประโยชน์ในสภาพที่เปลี่ยนไป เช่น การใช้ผ้าตั้งแต่ยังใหม่จนเก่า ในกิจกรรมต่าง ๆ กัน การใช้วัสดุเหลือใช้หรือเศษวัสดุ สื่อแต่ละชิ้นควรใช้ได้หลาย ๆ อย่าง

(๔.๔) เพื่อฝึกนิสัยรับผิดชอบต่อให้แก่เด็ก สื่อและ

อุปกรณ์ควรจะวางอยู่ในที่ที่เด็กสามารถหยิบมาใช้และนำไปเก็บเองได้อีกทั้งวิธีรักษา

(๔.๕) เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็ก ผู้ปกครองและครู เพื่อให้ผู้ปกครองมีความรู้ในการสอนเด็กและเพื่อให้เด็กมีสื่อ อุปกรณ์เพียงพอแก่ความต้องการของเด็ก ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ อุปกรณ์สำหรับเด็ก

(๔.๖) สื่อและอุปกรณ์จะต้องทำให้เด็กสนุกสนานกับการเรียน เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และได้ฝึกหัดเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงควรเป็นสื่อที่จะไม่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกกลัวเลวสื่อและอุปกรณ์จะต้องมีหลากหลาย เพื่อสนองความแตกต่างของอายุ ความสามารถ และความสนใจของเด็กแต่ละคน ทั้งนี้สื่อและอุปกรณ์ควรมีคุณสมบัติดังนี้คือ

- ก. สื่อชั้นเดียวสามารถสอนได้หลายเรื่อง
- ข. เป็นสื่อที่เด็กสามารถจัดกระทำให้เกิดผลต่าง ๆ ได้หลายรูปแบบตามแต่เด็กจะคิดสร้างสรรค์ขึ้น
- ค. เป็นสื่อที่เด็กเล่นตามลำพังคนเดียวหรือเล่นกับเด็กอื่น ๆ ก็ได้
- ง. เป็นสื่อที่เด็กได้ค้นคว้าและค้นพบข้อความรู้ต่าง ๆ จากการใช้สื่อ นั้น โดยไม่ใช่การบอกโดยตรง
- จ. เป็นสื่อที่เด็กสามารถเล่นหรือใช้ได้เอง โดยไม่จำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากครู
- ฉ. เป็นสื่อที่ทำได้หรือทำขึ้นจากทรัพยากรในชุมชน
- ช. เป็นสื่อที่ช่วยสืบทอดวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชน
- ซ. เป็นสื่อที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายของผู้ใช้ และไม่ก่อให้เกิดมลภาวะแก่ชุมชน
- ฅ. เป็นสื่อที่เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสหลาย ๆ ด้าน ทั้งการมองเห็น การฟัง การสัมผัส การดม และการชิมอย่างมีความปลอดภัย
- ญ. เป็นสื่อที่เด็กสามารถตรวจสอบความถูกต้องของงานของตนเองได้

สื่อที่มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น ครอบคลุม ทราย น้ำ ดินเหนียว กระดาษ

ดินสอ สีน้ำ สีเทียน กาว กรรไกร กล่องขนาดต่าง ๆ กระดาษหนังสือพิมพ์ ภาพจากหนังสือต่าง ๆ หนังสือเด็ก ฯลฯ ทั้งนี้นอกจากผู้ดูแลเด็กจะจัดหาด้วยตนเองแล้ว ผู้ปกครองเด็กและคณะกรรมการพัฒนาเด็ก ก็ควรมีส่วนช่วยในการจัดหาให้เพียงพอ เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนด้วย

(๕) ประเมินพัฒนาการเด็ก

ผู้ดูแลเด็กมีหน้าที่ประเมินพัฒนาการเด็ก เพื่อติดตามความเจริญเติบโตและความก้าวหน้าของพัฒนาการของเด็กแต่ละคน และช่วยแก้ไขปัญหาที่สะกิดกั้นการพัฒนาของเด็กเป็นแนวทางในการประเมินพัฒนาการเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีลักษณะดังนี้

(๕.๑) ไม่เน้นการประเมินตามความถูกต้องจากมาตรฐานภายนอกที่ไม่สัมพันธ์กับตัวผู้เรียน

(๕.๒) มุ่งประเมินเด็กเป็นรายบุคคลมากกว่าการนำมาเปรียบเทียบกัน และใช้ระบบการประเมินผลที่ไม่ทำให้เด็กมีการแข่งขันกันสูง และเคร่งเครียดหรือท้อแท้

(๕.๓) ใช้ระบบการประเมินผลเชิงคุณภาพ เช่น การบันทึกพฤติกรรมและสัมฤทธิ์ผลของเด็กในลักษณะความเรียงบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การเขียนรายการสิ่งที่เด็กแต่ละคนสามารถทำได้แล้ว และการเก็บรวบรวมตัวอย่างผลงานของเด็ก

(๕.๔) เน้นการประเมินกระบวนการเรียนรู้ของเด็กมากกว่าการประเมินผลผลิตในขั้นสุดท้าย

(๖) ประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้ดูแลเด็กมีหน้าที่จะต้องประสานงานขอความร่วมมือ ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนจนเป็นคนกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทุก ๆ ฝ่าย ดังนี้

(๖.๑) ประสานงานกับผู้ปกครอง

รูปแบบได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานที่สนับสนุนความต้องการและบทบาทของผู้ปกครองให้แก่ผู้ดูแลเด็ก ดังนี้

(๖.๑.๑) มีการดำเนินงานที่ยึดหยุ่นตามความต้องการ

ของผู้ปกครองโดยการรับเด็กตลอดปีและรับเด็กคละอายุ

(๖.๑.๒) สนองความต้องการต่าง ๆ ของผู้ปกครอง ที่ไม่ขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของโรงเรียน

(๖.๑.๓) สร้างจิตสำนึกในภาระหน้าที่และให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

(๖.๑.๔) เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้ข้อเสนอแนะและสนับสนุนการดำเนินการของโรงเรียน ด้วยการช่วยสอน หรือดูแลเด็กที่โรงเรียน ช่วยสร้างซ่อมแซมและจัดสภาพแวดล้อม ช่วยหาทุน จัดหาสื่อและอาหารเสริมแก่เด็ก รวมทั้งนำทรัพยากรของชุมชนมาใช้ในการดำเนินการของโรงเรียน

วิธีปฏิบัติตามแนวทางข้างต้นอาจทำได้หลายวิธีในหลายลักษณะ เช่น

- พุดคุยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองแต่ละคน
- ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กขณะอยู่ในศูนย์ ซึ่งผู้ปกครองควรทราบ
- ติดตามซักถามผู้ปกครองถึงพฤติกรรมเด็กขณะอยู่ที่บ้านเพื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมเด็กขณะอยู่ในศูนย์ และ/หรือให้ความช่วยเหลือต่อเนื่องจากที่บ้าน
- ชี้แจงให้คำปรึกษาแนะนำในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแก่ผู้ปกครอง โดยการพุดคุยการทำบอร์ดให้ความรู้ติดที่ศูนย์ และให้ผู้ปกครองมาร่วมทำกิจกรรมไปพร้อมกับเด็ก เพื่อจะได้เข้าใจการเรียนรู้ของเด็ก
- เป็นตัวกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปกครองต่าง ๆ

(๖.๒) ประสานงานกับคณะกรรมการพัฒนาเด็ก เช่น

- จัดประชุม และ/หรือ เชิญชวนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมของศูนย์ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในศูนย์ได้ดีขึ้น
- ให้ความรู้แก่ กพต. ผ่านทางป้ายประกาศที่ศูนย์
- ร่วมกับ กพต. จัดกิจกรรมของศูนย์ในโอกาสสำคัญ ๆ เช่น วันแม่ วันเข้าพรรษา เป็นต้น

- รายงานให้ กพต. ทราบถึงผลการดำเนินการ ปัญหาและความต้องการ

- เชิญประชุมสรุปและประเมินผลการดำเนินการประจำปี
การศึกษา

๓) วิธีการพัฒนาคุณภาพผู้ดูแลเด็ก

รูปแบบได้กำหนดวิธีการพัฒนาคุณภาพผู้ดูแลเด็กโดยใช้วิธีการฝึกปฏิบัติในการทำงานจริง (On-the-Job Training) โดยจัดให้ผู้นิเทศและผู้ดูแลเด็กทำงานร่วมกันในสถานที่ทำงานจริงของผู้ดูแลเด็กในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

(๑) ผู้นิเทศให้ความรู้และหลักปฏิบัติต่าง ๆ ที่จำเป็นในการพัฒนาเด็ก โดยยกตัวอย่างเชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสภาพในการทำงานจริง

(๒) ผู้นิเทศสาธิตการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ทั้งในแง่ของการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในห้องเรียน การจัดสื่อ การจัดประสบการณ์ประจำวัน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก และเด็กกับเด็ก การประเมินผลและการปรับปรุงแก้ไขการทำงาน รวมทั้งการประสานงานกับผู้ปกครองเด็กและบุคคลอื่น ๆ

(๓) ผู้ดูแลเด็กดำเนินการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ โดยเริ่มจากทำงานร่วมกับผู้นิเทศ มีผู้นิเทศช่วยชี้แนะ และค่อย ๆ เพิ่มการตัดสินใจต่าง ๆ ด้วยตัวเอง จนกระทั่งสามารถปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีผู้นิเทศให้ข้อมูลป้อนกลับและค่อย ๆ ฝึกให้ผู้ดูแลเด็กให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ตนเอง จนสามารถทำด้วยตัวเองได้ในที่สุด

(๔) ผู้นิเทศชี้แนะประเด็นที่เป็นปัญหาในการดำเนินการ และถามนำเพื่อให้ผู้ดูแลเด็กฝึกวิเคราะห์ปัญหา และแก้ปัญหา ตลอดจนประเมินผลการแก้ปัญหา จนกระทั่งผู้ดูแลเด็กสามารถค้นพบปัญหาและจัดการกับปัญหาได้ด้วยตัวเอง

๔) สื่อประกอบการพัฒนาคุณภาพผู้ดูแลเด็ก

(๑) คู่มือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กปฐมวัยสำหรับผู้ดูแลเด็ก

(๒) คู่มือการประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับผู้ดูแลเด็ก

๔.๒ ผู้ปกครองเด็กในศูนย์ฯ

ผู้ปกครองเด็กเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของเด็กในศูนย์ วิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองที่บ้านย่อมสนับสนุนหรือสะกิดกันประโยชน์ที่เด็กจะได้รับจากการศึกษาในศูนย์ฯ ได้มาก แล้วแต่ว่าการอบรมเลี้ยงดูนั้นจะไปในทิศทางที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับประสบการณ์ที่จัดให้แก่เด็กในศูนย์ นอกจากนี้คุณภาพของผู้ปกครองก็ยังส่งผลต่อการเป็นตัวแบบที่ดี และการเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของเด็กในปกครองของตน รูปแบบจึงได้กำหนดคุณสมบัติที่พึงประสงค์ บทบาทหน้าที่และวิธีการพัฒนาคุณภาพผู้ปกครอง ตลอดจนหนังสือที่ใช้เพื่อพัฒนา ดังนี้

๑) คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้ปกครอง

(๑) เห็นความสำคัญของเด็กและความจำเป็นในการที่เด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กเล็ก จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูและการศึกษาที่ดี

(๒) เห็นความสำคัญของตนเองในฐานะผู้อบรมเลี้ยงดูเด็ก และความจำเป็นที่การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่บ้าน และการจัดการศึกษาที่ศูนย์ต้องไปในทิศทางเดียวกัน และสอดคล้องกัน

(๓) สนใจแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวของตน และการพัฒนาเด็ก

(๔) หมั่นนำความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้รับมาแก้ไขปรับปรุงตนเอง ครอบครัวของตน ตลอดจนนำมาปรับปรุงวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของตนให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

(๕) มีความเต็มใจและกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ฯ ให้ความร่วมมือและประสานงานกับผู้ดูแลเด็กในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้สอดคล้องกับการพัฒนาเด็กในศูนย์

(๖) มีความรู้เกี่ยวกับเด็ก และการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในเรื่องต่อไปนี้

(๖.๑) รู้ว่าเด็กมีการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการตามวัยที่สำคัญ ๆ อย่างไร

(๖.๒) รู้ว่าเด็กเรียนรู้อย่างไร

(๖.๓) รู้ว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างไรต่อเด็ก

(๖.๔) รู้วิธีสังเกตและแปลพฤติกรรมของเด็ก

๒) บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองเด็กในศูนย์

ผู้ปกครองเด็กมีหน้าที่โดยตรงที่จะต้องให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์ สรุปได้ดังนี้คือ

(๑) ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในการเข้ารับการอบรม หรือคำชี้แจงแนะนำในการพัฒนาตนเอง และการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เป็นบุตรหลานของตน

(๒) เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ตามที่ผู้ดูแลเด็ก และ/หรือ คณะกรรมการพัฒนาเด็กได้ขอความร่วมมือไป ตามกำลังความสามารถของตน

(๓) นำความรู้ที่ได้รับจากศูนย์ และหน่วยงานของรัฐและเอกชนไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวของตน และพัฒนาเด็กในปกครองของตน

(๔) ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ ทั้งทางด้านกำลังทรัพย์ กำลังคน และกำลังความคิด เท่าที่สามารถ

(๕) ประสานงานกับผู้ดูแลเด็กในการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่บ้านให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในศูนย์

๓) วิธีการพัฒนาคุณภาพผู้ปกครอง

(๑) ผู้นิเทศ และ/หรือ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และ/หรือ ผู้ดูแลเด็ก จัดประชุม และ/หรือเชิญชวนให้ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์

(๒) ผู้นิเทศ และ/หรือ กรรมการพัฒนาเด็ก และ/หรือ ผู้ดูแลเด็ก จัดป้ายประกาศที่ศูนย์ให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้ปกครอง

(๓) ผู้นิเทศ และ/หรือ ผู้ดูแลเด็ก พุดคุยให้ความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เมื่อผู้ปกครองมารับ-ส่ง เด็กที่ศูนย์ หรือเมื่อมาเยี่ยมศูนย์ตามโอกาส

(๔) ผู้นิเทศ และ/หรือ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และ/หรือ ผู้ดูแลเด็ก เสนอแนะให้ผู้ปกครองเด็กได้เข้ารับการอบรม หรือเรียนรู้ ด้วยตนเองจากสื่อของโครงการรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทยโดย ครอบครัว หรือโครงการอื่นที่ชุมชนจัดขึ้น ตั้งแต่เริ่มชีวิตครอบครัว

๔) สื่อประกอบการพัฒนาคุณภาพผู้ปกครอง

(๑) คู่มือการประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับผู้ดูแลเด็ก

(๒) สื่อประกอบคู่มือ

๔.๓ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก

คณะกรรมการพัฒนาเด็ก (กพด.) เป็นกลุ่มบุคคลที่มี ส่วนสำคัญในการผลักดันให้กิจการของศูนย์ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ศูนย์ ใดที่มีผู้ดูแลเด็กที่รักและเอาใจใส่เด็กแต่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการ พัฒนาเด็ก ศูนย์นั้นก็อาจส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในศูนย์อย่างเต็มที่ในรูปแบบ จึงได้กำหนดคุณสมบัติที่พึงประสงค์และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก วิธีการพัฒนาคุณภาพ และสื่อประกอบการพัฒนาดังนี้คือ

๑) คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

(๑) เห็นความสำคัญของเด็ก และการจัดการศึกษา ปฐมวัยในศูนย์ให้แก่เด็ก

(๒) ให้ความร่วมมือที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อ สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์

๒) บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

(๑) ร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ตาม โอกาส เช่น วันแม่ ฯลฯ

(๒) ติดตามอ่านข่าวจากประกาศในศูนย์ และเข้า ประชุม ตลอดจนร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานพัฒนาเด็กของรัฐและเอกชนจัดให้

(๓) ช่วยหาทางแก้ปัญหา ประเมินผล และปรับปรุง การดำเนินการของศูนย์

๓) วิธีการพัฒนาคุณภาพคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

(๑) ผู้นิเทศ หรือ ผู้ดูแลเด็ก จัดประชุม และ/หรือ เชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในศูนย์

(๒) ให้ความรู้แก่คณะกรรมการพัฒนาเด็ก ผ่านทาง ป้ายประกาศที่ศูนย์

(๓) หน่วยงานพัฒนาเด็กของรัฐและเอกชนจัดอบรม ประชุมชี้แจง และให้ความรู้แก่คณะกรรมการพัฒนาเด็ก

๔) สื่อประกอบการพัฒนาคุณภาพคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

(๑) คู่มือการประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับผู้ดูแลเด็ก

(๒) สื่อประกอบคู่มือ

๔.๔ ผู้นิเทศ

ผู้นิเทศเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการนิเทศ ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ ผู้ดูแลเด็ก และคณะกรรมการพัฒนาเด็ก ในการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก ตลอดจนการแก้ปัญหาความร่วมมือจาก บุคคลฝ่ายต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม รูปแบบนี้ไม่ได้มีขอบเขตครอบคลุมการพัฒนา คุณภาพผู้นิเทศการใช้รูปแบบ ซึ่งควรจะมีการศึกษาวิจัยอีกเรื่องหนึ่งเพื่อการนี้โดยเฉพาะในส่วนนี้จึงจะกล่าวถึงคุณสมบัติที่พึงประสงค์และบทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศ เท่านั้นดังนี้คือ

๑) คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศ

(๑) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์ตามที่รูปแบบกำหนด

(๒) มีความเชื่อและแนวคิดเกี่ยวกับเด็กและการพัฒนาเด็กที่สอดคล้องกับรูปแบบ

(๓) มีความสามารถในการนิเทศ ให้มีการจัดการ

ศึกษาตามแนวที่รูปแบบกำหนด

(๔) มีความสามารถในการประเมินผลการใช้รูปแบบและวางแผนการใช้รูปแบบ

๒) บทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศ

ผู้นิเทศมีบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาในศูนย์ ดังนี้คือ

(๑) นิเทศ ผู้ดูแลเด็กให้จัดการศึกษาในศูนย์ตามที่เป็นรูปแบบกำหนด

(๒) ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง และคณะกรรมการพัฒนาเด็กเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก การดำเนินการเรียนการสอน การจัดการ ตลอดจนการประสานงานขอความร่วมมือต่าง ๆ

(๓) สนับสนุน ส่งเสริม การจัดการศึกษาในศูนย์ และการประสานงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาเด็กในศูนย์เป็นไปอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

๕. การประเมินผลการใช้รูปแบบ

การประเมินผลการใช้รูปแบบเป็นกระบวนการที่เป็นระบบระเบียบในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การใช้รูปแบบ เพื่อประเมินผลการใช้รูปแบบว่าบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ การประเมินผลการใช้รูปแบบนี้ จึงประเมินใน ๒ ลักษณะคือ กระบวนการและผลผลิต ดังนี้คือ

ส่วนที่ ๑ กระบวนการใช้รูปแบบ

- ๑) การจัดการศึกษาในศูนย์ ประเมินในประเด็นต่อไปนี้
 - การดำเนินกิจกรรมประจำวัน
 - การสร้างบรรยากาศและความสัมพันธ์ที่ดีภายในศูนย์
 - การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
 - การจัดสื่อวัสดุอุปกรณ์
 - การประเมินการเรียนรู้ของเด็ก

๒) การพัฒนาบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา
ในศูนย์ ประเมินในประเด็นดังต่อไปนี้

- ยุทธวิธีที่ใช้
- เวลาที่ใช้ การเตรียมการ การดำเนินการแต่ละขั้น
- สถานที่และสื่อที่ใช้
- ความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของบุคคลแต่ละ
กลุ่ม (ประเมินตามคุณสมบัติที่พึงประสงค์ขั้นต่ำและการปฏิบัติบทบาทหน้าที่ตามที
รูปแบบคาดหวัง)
- ปัญหา อุปสรรค
- การป้องกันและแก้ไขปัญหา

ส่วนที่ ๒ พัฒนาการเด็ก

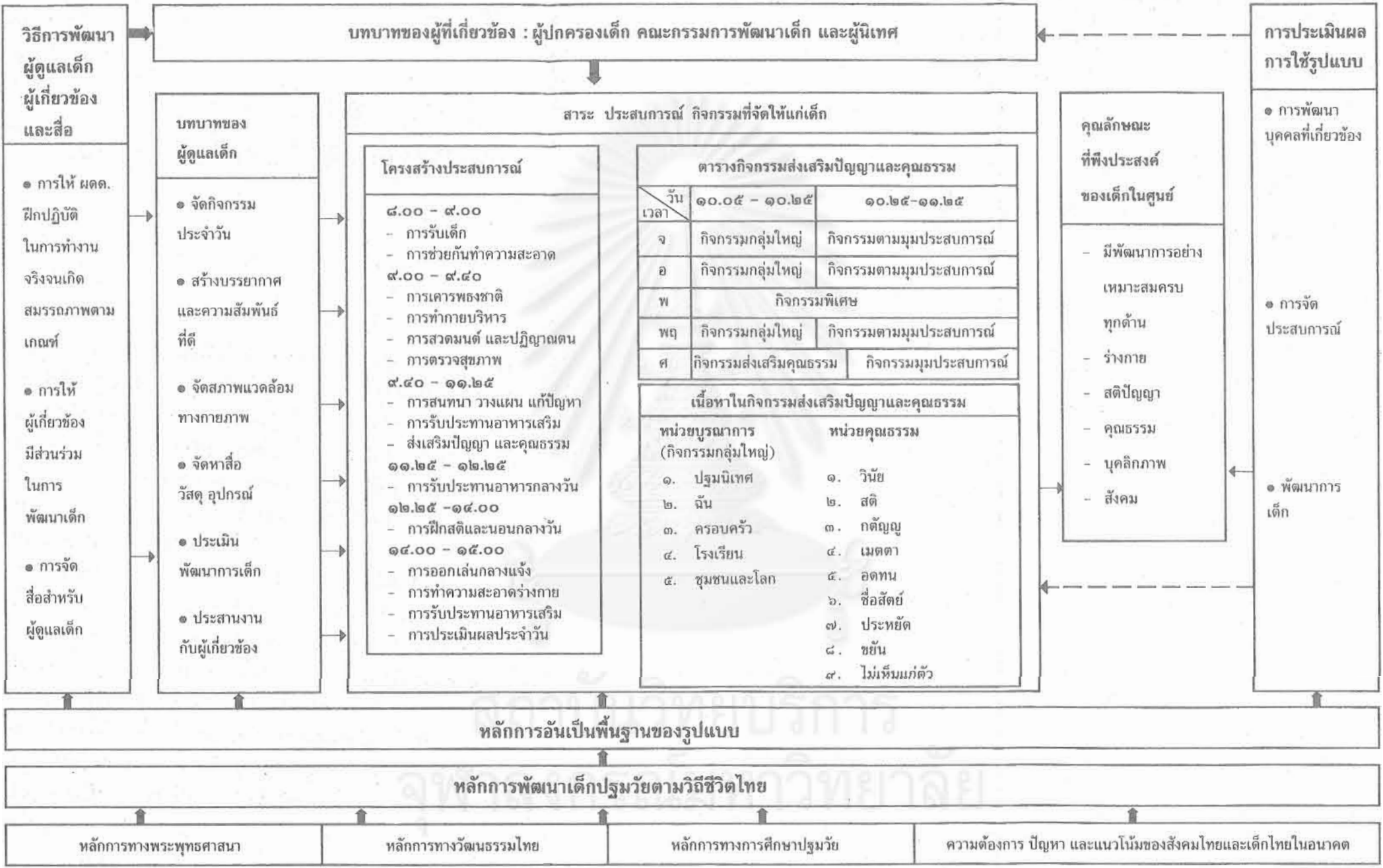
๑) พัฒนาการเด็กในแต่ละเดือน (บันทึกระดับพัฒนาการ
ประจำเดือนและเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลง)

๒) พัฒนาการเด็กในปลายปีการศึกษา (เปรียบเทียบกับ
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กตามที่รูปแบบกำหนด)

ข้อมูลจากการประเมิน จะช่วยให้ผู้ใช้รูปแบบทราบว่า การดำเนินงานด้าน
ใดที่ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ และควรแก้ไขปรับปรุงอย่างไร เพื่อการดำเนินงานจะต่อไป
จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

องค์ประกอบสำคัญ ๆ ของรูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย
ดังกล่าวข้างต้นแสดงไว้ในแผนภูมิที่ ๕

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ ๕ รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

บทที่ ๑๑

บทสรุป : เลี้ยงลูกให้ดีตามวิถีชีวิตไทย

ลูกเป็นแก้วตาดวงใจของพ่อและแม่ พ่อแม่ทุกคนย่อมปรารถนาที่จะให้ลูกเติบโตเป็นคนดีคนเก่งด้วยกันทั้งนั้น แต่บางครั้งการปฏิบัติตัวของพ่อแม่และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ อาจส่งผลเสียต่อลูกโดยไม่รู้ตัวหรือไม่ตั้งใจ สาเหตุก็เนื่องมาจากความไม่รู้ ปัจจุบันวิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้าไปมาก มีผู้ค้นพบความรู้และข้อเท็จจริงต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสามารถจัดความไม่รู้ของเราไปได้บ้าง วิทยาการทางการแพทย์ สาธารณสุข และทางการศึกษาปฐมวัย ได้ให้ข้อความรู้ที่เป็นประโยชน์มากมายต่อการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งสมควรที่จะนำมาถ่ายทอดให้แก่พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กได้นำไปใช้ แต่วิทยาการเหล่านี้ก็คงยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาเด็กเด็กแต่ละคนเติบโตขึ้นมาในสังคมที่ต่าง ๆ กันออกไปซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันในวิถีดำเนินชีวิต แต่ละสังคมมีวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อ และค่านิยมที่ต่างกันไปตามที่บรรพบุรุษของแต่ละสังคมได้ให้เป็นมรดกสืบทอดกันมา เด็กจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมและสังคมของตน เพื่อจะได้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของสังคม และมีชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และในขณะที่เดียวกันสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เด็กจึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ ทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนเอง และพัฒนาสังคมให้ไปสู่ความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

หนังสือเล่มนี้ ได้เสนอแนะหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กไทย ซึ่งสร้างขึ้นจากแนวคิดและหลักการที่สอดคล้องกับหลักสากลและบริบทของสังคมไทย

รูปแบบได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ สารกระบวนการ และวิธีการดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งได้ชี้แจงไว้ข้างต้นแล้ว แต่ข้อมูลที่เสนอนั้นยังเป็นเพียงโครงสร้างเท่านั้น รายละเอียดจะไปปรากฏอยู่ในสื่อต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถนำเสนอในที่นี้ได้อย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการเสนอให้เห็นภาพรวมของการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ดังกล่าวแล้ว จะขอนำเสนอเป็นบทสรุปดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลี้ยงลูกให้ดี ตามวิถีชีวิตไทย

เลี้ยงลูกดีมีคุณภาพ

รวบรวมและสรุมา

พ่อแม่ญาติร่วมเลี้ยงดู

ตามวิธีที่แนะนำ

ควรต้องทราบหลักนานา

สิบสองข้อของจงจำ

ร่วมรับรู้ช่วยกันทำ

เด็กสุขล้ำทั้งกายใจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วางแผนรักครอบครัว

เลือกคู่ครองได้สมรักประจักษ์จิต แผนชีวิตวางไว้ตั้งใจหมาย
เริ่มครอบครัวเป็นสุข ทั้งใจกาย ไม่เพียงวาดได้คู่คิดสมจิตปอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อควรปฏิบัติ

ในการเลือกคู่ครอง หรือก่อนเริ่มชีวิตครอบครัว

- พิจารณาส่งต่อไปนี่ว่า
จะเป็นอุปสรรคต่อการครองคู่
มากน้อยเพียงใด •
- อายุ
- นิสัยใจคอ อารมณ์
- ความรู้ ความคิด
- สุขภาพ
- วงศาคณาญาติ

- วางแผนชีวิตร่วมกัน
ก่อนแต่งงาน ในเรื่อง :
- เศรษฐกิจของครอบครัว
- บทบาทหน้าที่ในครอบครัว
- การมีลูก
- ความสัมพันธ์กับ
วงศาคณาญาติ

- ทาความรู้
เกี่ยวกับวิธี
การคุม
กำเนิด

- พบหมอ
เพื่อตรวจโรค
และตรวจ
เลือดก่อน
แต่งงาน

ตระหนักแน่สนใจได้ลูกน้อย
เตรียมตัวคอยปฏิบัติตนไม่หมั่นหมอง
พ่อแม่ดีเป็นอย่างไรเฝ้าไทรตรง
ตราบจนห้องครบคลออดอย่างปลอดภัย

ข้อควรปฏิบัติ

การปฏิบัติตนเมื่อตั้งท้อง

- แม่ไม่ควรท้องก่อนอายุ ๑๘ ปี
- ควรเว้นช่วงห่างของการมีลูกอย่างน้อย ๒ ปี
- ไปฝากท้องเมื่อเริ่มรู้ว่าตั้งท้อง
- กินอาหารให้ครบ ๕ หมู่ และกินให้มากขึ้นกว่าเดิม
- พักผ่อนให้มาก
- ไม่ดื่มสุรา น้ำชา กาแฟ ยาชูกำลัง ยาต่าง ๆ โดยไม่ปรึกษา แพทย์ พยาบาล

การเตรียมตัวคลอด

- แม่ควรทราบวันกำหนดคลอด
- พักผ่อนให้เพียงพอ ไม่ทำงานหนักเพื่อป้องกันการคลอดก่อนกำหนด
- เตรียมของใช้ที่จำเป็นสำหรับแม่และลูก
- เมื่อเจ็บท้องคลอด มีมูกปนเลือดหรือมีน้ำคร่ำเดินให้รีบไปโรงพยาบาล หรือสถานอนามัย
- อย่าลืมนำบัตรประจำตัวของโรงพยาบาลไปด้วย

การปฏิบัติตนหลังคลอด

- หลังคลอด ๒๔ ชั่วโมง ให้คลึงท้องให้มดลูกแข็งตัวอยู่เสมอ
- เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่
- กินอาหารที่มีคุณค่าครบทั้ง ๕ หมู่
- ไม่กินยาต้องเหล้า
- ควรนอนพักผ่อนตอนกลางวัน
- ไม่ควรทำงานหนักมาก
- อยู่ไฟหลังคลอดได้ตั้งแต่วันแรก

พ่อและญาติพี่น้องควรให้ความเข้าใจและเอาใจใส่แม่ และช่วยแบ่งเบาภาระของแม่บ้าง

ฝึกลูกน้อยด้วยความรัก
เข้าใจหลักการเลี้ยงดูเจ้าแก้มใส
พิทักษ์สิทธิ์ปกป้องปวงผองภัย
ความรู้ใหม่ใฝ่หามาเจอจน

ข้อควรปฏิบัติ

รักและเข้าใจ

- ให้ความรักความอบอุ่นใจแก่เด็ก
- เข้าใจธรรมชาติในการเจริญเติบโตของเด็ก
- ให้เด็กได้รับในสิ่งที่ต้องการอย่างเพียงพอในแต่ละวัย
- ไม่เร่งรัดหรือบังคับให้เด็กทำในสิ่งที่เด็กทำไม่ได้
- สังเกต และตรวจสอบการเจริญเติบโตของเด็กว่าเป็นปกติหรือไม่ โดยเปรียบเทียบกับตารางพัฒนาการของเด็กปกติ
- หากพบความผิดปกติ ต้องรับหาทางแก้ไข
- ส่งเสริมให้เด็กเจริญเติบโตอย่างดีและรวดเร็วโดย
 - จัดสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของเด็ก
 - เปิดโอกาสให้เด็กคิดและทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง
 - พุดคุยและปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสม

พิทักษ์สิทธิเด็ก

- เด็กคือพลเมืองคนหนึ่งของชาติ เขามีสิทธิ์ที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองให้มีชีวิตอย่างปลอดภัย เช่นเดียวกับผู้ใหญ่
 - พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กมีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องรักษาสีทธิที่เด็กควรได้รับในฐานะประชาชนคนหนึ่ง พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กจึง
 - ไม่มีสิทธิ์ทอดทิ้งเด็กหรือขายเด็ก และมีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องเลี้ยงดูเด็กให้มีชีวิตรอดปลอดภัย
 - ต้องให้โอกาสเด็กได้เข้ารับการศึกษาตามวัย เพื่อพัฒนาความสามารถให้เหมาะสมกับวัย
 - ต้องปกป้องคุ้มครองเด็กจากอันตรายและการทารุณกรรมต่าง ๆ
 - ต้องให้โอกาสเด็กได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับตนเอง
 - พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กควรติดตามข่าวเกี่ยวกับบริการของรัฐและเอกชนที่เด็กมีสิทธิได้รับ
- ### ไฝหาความรู้
- ปัจจุบัน มีแหล่งความรู้มากมายที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์และผู้รู้ในชุมชน พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กควรสนใจไฝหาความรู้ และนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์

กินอยู่ถูกต้องแล้ว

กินนมแม่เสริมอาหารเลิศคุณค่า
 ถูกตามหลักโภชนาทำห่มุ่หนูน
 เครื่องใช้เอี่ยมเสื้อผ้าสะอาดแม่ปะซุน
 ไม่มีฝุ่นบ้านสะอาดปราศละออง

ข้อควรปฏิบัติ

ดูแลให้เด็ก กินดี

• กินเป็น •

- ให้เด็กกินนมแม่ ๓ เดือน
- แม่กินอาหารที่มีประโยชน์ให้มากขึ้นในช่วงให้นมลูก
- แม่ไม่กินยาต้องเหล้า อาหารสุก ๆ ดิบ ๆ หรือสุบบุหรี
- ให้อาหารเสริมเมื่อเด็กอายุ ๓ เดือน โดยให้แทนนมที่ละน้อย
- เริ่มหย่านมแบบค่อยเป็นค่อยไปตั้งแต่อายุ 1 ปี
- ให้เด็กกินอาหารครบทั้ง ๕ หมู่
- ปรงอาหารให้ถูกวิธี และสะอาด
- ไม่ควรให้เด็กกินอาหารที่ใส่สี สารกันบูด ผงชูรส และของหมักดอง
- ให้อาหารว่างระหว่างมื้อ ที่มีคุณค่าแก่เด็ก

• กินพอดี •

- ให้เด็กกินอาหารให้พอดีกับความต้องการของร่างกายไม่มากหรือน้อยเกินไป
- ไม่ให้เด็กกินหึ่งกินขวาง

• กินงาม •

- ฝึกให้เด็กช่วยตัวเองในการกิน
- ฝึกมารยาทที่ดีในการกิน

ดูแลให้เด็ก อยู่ดี

• ผ่าสะอาด •

- ซักเสื้อผ้าของเด็กให้สะอาด
- ให้เด็กใส่เสื้อผ้าที่สะอาด
- ไม่ให้เด็กใส่เสื้อผ้าซ้ำหลายวัน
- เบาะหมอน ที่นอน ผ้าห่มมุ้ง ควรนำตากแดด
- เช็ดทำความสะอาดเปล
- ล้างถ้วยชาม ช้อน แก้วน้ำ และภาชนะที่ใช้ให้สะอาด
- ล้างขวดนมและต้มในน้ำเดือด

• ที่อยู่สะอาด •

- กวาด ถู บ้านให้สะอาดทุกวัน
- วางของใช้ให้เป็นระเบียบ
- ซ่อมแซมสิ่งของชำรุด
- ขยะเก็บอย่างมิดชิด หรือเผา
- เลือกซื้อของใช้ที่ปลอดภัยให้ประโยชน์คุ้มค่าและพอเหมาะกับฐานะ

ภูมิคุ้มกันเจดีให้เสริม

ทั่วร่างกาย หน้า ผม สะอาดเอี่ยม
ดูสวยเรียบผ่องใสไม่มีสอง
ตรวจสอบสุขภาพตามนัดหมายตั้งใจปอง
ภูมิคุ้มกันปกป้องเสริมให้ครบ

ข้อควรปฏิบัติ

ดูแลให้เด็กมีกายสะอาด

- ฝึกให้เด็กรักษาความสะอาดของร่างกายอย่างถูกวิธี
- รักษาความสะอาดของร่างกายเด็กอย่างถูกวิธี
 - อาบน้ำ ฟอกสบู่ ทำความสะอาดร่างกาย และอวัยวะเพศ
 - เช็ดตาจากหัวตาไปหางตาด้วยสำลี หรือผ้าชุบน้ำต้มสุก
 - เช็ดใบหู ไม่แหยงูหู เช็ดจมูก
 - เช็ดตัวและสะดือให้แห้งหลังอาบน้ำ
 - ตัดเล็บให้สั้น
 - ล้างมือก่อนและหลังกินอาหาร
 - แปรงฟันหลังกินอาหารและก่อนนอน
- ให้เด็กกินผลไม้ไร้อาหารตามคำแนะนำของหมอมหรือเจ้าหน้าที่อนามัย
- ชับถ่ายให้เป็นเวลาและทำความสะอาดหลังขับถ่ายทันที

ดูแลการเจริญเติบโตของเด็กและการป้องกันโรค

- ชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง เพื่อตรวจสอบการเจริญเติบโตของเด็ก
- ดูแลให้เด็กได้รับภูมิคุ้มกันตามเวลา
- บันทึกประวัติการได้รับภูมิคุ้มกันลงในสมุดบันทึกสุขภาพ
- ดูว่าเด็กจะต้องได้รับภูมิคุ้มกันโรคอีกเมื่อใด เขียน วัน เดือน ปี ที่จะต้องพาเด็กไปรับภูมิคุ้มกันโรคในครั้งต่อไปไว้ในที่ที่เห็นได้ง่าย

ระวังภัยที่มองไม่เห็น

ฝ้าดูแลป้องกันการเจ็บไข้
เตรียมระวังอุบัติเหตุอันอาจพบ

จัดหุยกยาวางไว้เป็นระบบ
รู้เจนจบทันเล่ห์กลคนมาลวง

ข้อควรปฏิบัติ

การป้องกันและ รักษาโรคภัยไข้เจ็บ

- งดสูบบุหรี่
- ทำลายแหล่งเพาะ
พันธุ์ยุง
- ป้องกันไม่ให้แมลงวัน
ตอมอาหาร
- ให้เด็กแปรงฟันหลัง
อาหาร
- ตัดเล็บเด็กให้สั้นไม่
ให้มีเชื้อ

การป้องกันอุบัติเหตุ

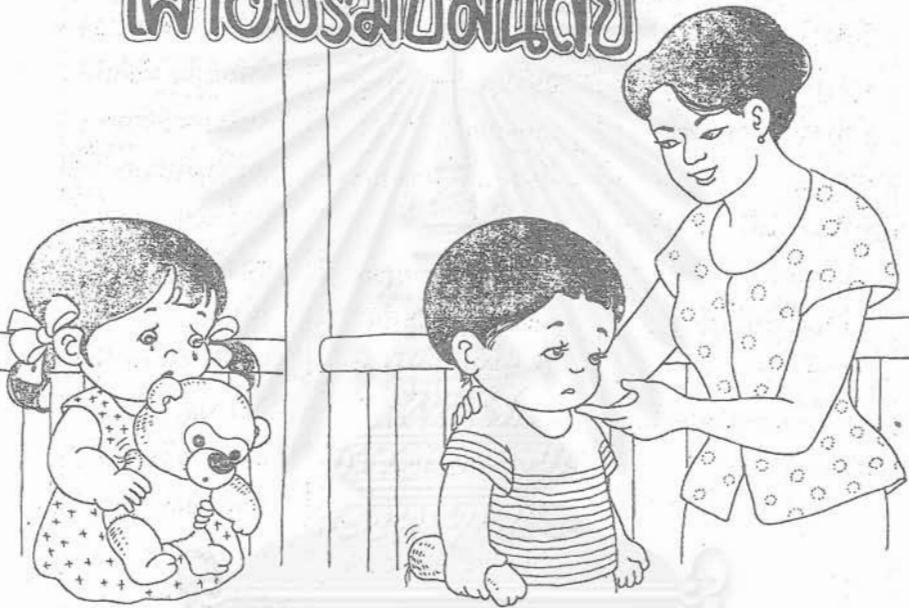
- ดูแลสภาพแวดล้อมให้
อยู่ในสภาพ ปลอดภัย
- ป้องกันอันตรายการ
ตกจากที่สูง
- ป้องกันอันตรายจาก
เครื่องมือ เครื่องใช้
- ป้องกันอันตรายจาก
ของกิน
- ป้องกันอันตรายจาก
สัตว์
- ป้องกันอันตรายจาก
การเล่น

การป้องกันภัย

จากการหลอกลวง

- ป้องกันไม่ให้เด็กได้
รับอันตรายจากการ
ถูกขโมยไปขาย
- ถูกข่มขืน ถูกปลอด
ของมีค่าถูกหลอก
ใช้ต่าง ๆ
- ระวังบุคคลที่เป็น
อันตรายต่อเด็ก ซึ่ง
อาจเป็นไปได้ทั้ง
คนแปลกหน้าและ
คนใกล้ตัว
- หมั่นสังเกตความ
ผิดปกติ ทั้งทาง
ร่างกายและ
พฤติกรรมเมื่อ
พบความผิดปกติ
ต้องหาสาเหตุ และ
รีบแก้ไข

เพื่อนรอมบ่อคนเดียว

หมั่นติดตามดูแลความประพฤติ ไม่ฮึดฮัดโกรธาพาจาง
รู้ติชมเป็นแบบอย่างเด็กทั้งปวง เหตุผลใช้ให้ลู่วงในทางดี

ข้อควรปฏิบัติ

<p>ควรทำ</p> <ul style="list-style-type: none"> • พุดจาสุภาพกับเด็ก • ยอมรับความรู้สึกของเด็ก • พุดถึงเด็กในแง่ดี • พุดให้เกียรติเด็ก • พุดให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเอง • พุดให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง • ให้โอกาสเด็กแสดงความคิดเห็นความสามารถ • รับฟังและพิจารณาความคิดเห็นของเด็ก • ใช้เหตุผลกับเด็ก • ไม่ออกคำสั่งพร่ำเพรื่อ • ไม่เอาแต่ใจตนเองโดยไม่คำนึงถึงเด็ก • ให้เด็กรับผิดชอบการกระทำของตน 	<p>ไม่ควรทำ</p> <ul style="list-style-type: none"> • ตวาด ตู ตำ เด็ก • ชู เยาะเย้ย ตูถูกเด็ก • ตราหน้าเด็ก • ประชดประชัน • ดัดพ้อต่อว่า • วิพากษ์วิจารณ์เด็ก • เปรียบเทียบเด็ก • บ่อยอหลอกใช้เด็ก • ไม่ให้เกียรติเด็ก • ติดสินบนเด็ก • พร่ำบ่น 	<p>ส่งเสริมการกระทำที่เหมาะสมของเด็ก</p> <ul style="list-style-type: none"> • ให้กำลังใจเด็กโดยการพุดชมเชย การใช้น้ำเสียงการใช้ท่าทาง และการให้รางวัล • การพุดชมเชยโดยตรงกับความเป็นจริงและไม่มากหรือน้อยเกินไป • ไม่ควรเรียกร้องและคาดหวังจากเด็กมากเกินไป • มีความคงเส้นคงวาในการกระทำ 	<p>แก้ไขการกระทำที่ไม่เหมาะสมของเด็ก</p> <ul style="list-style-type: none"> • ไม่ปล่อยปละละเลยการกระทำที่ไม่เหมาะสมของเด็ก • หาสาเหตุว่าทำไมเด็กทำอย่างนั้น • ไม่ลงโทษเด็กอย่างใช้อารมณ์ • พุดชี้แจงให้เด็กเข้าใจว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำเพราะอะไร • หาวีธีจูงใจให้เด็กเปลี่ยนแปลงการกระทำที่ไม่เหมาะสม • ถ้าจำเป็นต้องลงโทษ ควรอธิบายเหตุผลก่อนลงโทษ • หมั่นตักเตือนและแก้ไขการกระทำที่ไม่เหมาะสมของเด็ก อย่างคงเส้นคงวา
---	--	---	---

แบ่งเวลาให้ทันสมัย เล่นพัก

คอยดูแลให้เล่นตามประสา
ฝึกช่วยตนช่วยพ่อแม่รู้งานดี

จัดของเล่นสรรหาไว้เป็นที่
แต่ให้มีเวลาพัก อย่างเพียงพอ

ข้อควรปฏิบัติ

เล่น

- เด็กเล่นคือเด็กเรียน
ไม่ต้องเขียนไม่ต้องอ่าน
เล่นแล้วสนุกสนาน
จิตเบิกบานกายแข็งแรง
ปัญญาดีเฉลียวฉลาด
ทั้งสามารถทั้งกล้าแกร่ง
ปรับตัวได้รับเปลี่ยนแปลง
ไปทุกแห่งไม่จนใจ
รู้บทบาทรู้หน้าที่
วางตนดีรำเริงแจ่มใส
รู้จักคอยมีวินัย
ไปไหนไปไหนเพื่อนรักใคร่กัน
ข้อควรปฏิบัติ
- ส่งเสริมให้เด็กเล่น
 - เล่นกับเด็กบ้าง
 - แนะนำวิธีเล่นที่เหมาะสม
 - ดูแลความปลอดภัยในการเล่น
 - จัดหาหรือทำของเล่นหลาย ๆ ประเภทให้เด็ก
 - จัดสถานที่ให้เหมาะสม
 - ให้เด็กเก็บของเล่นเข้าที่

ทำงาน

- ฝึกให้ลูกช่วยตัวเอง
ลูกจะเก่งและฉลาด
โตขึ้นก็สามารถ
เพราะทำเป็นจึงมั่นใจ
ฝึกให้ลูกช่วยงานบ้าน
ลูกเชี่ยวชาญมีวินัย
เอื้อเพื่อต่อใครใคร
น่าภูมิใจลูกงานดี
ข้อควรปฏิบัติ
- จูงใจให้เด็กทำงาน
 - ให้งานที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถ
 - อดทนให้เวลากับเด็ก
 - ดูแลความปลอดภัยในการทำงาน
 - พุดกับเด็กดี ๆ
 - ชมให้กำลังใจ
 - ไม่ขู่ ตู ตำ หรือ ประชดประชัน
 - บอกดี ๆ ว่าเด็กทำไม่ถูกอย่างไร และสอนวิธีที่ถูกให้

พักผ่อน

- ปล่อยให้ลูกเล่นอย่างสงบ
เพื่อค้นพบใจตนเอง
ลูกจะกล้าหรือจะเก่ง
เพราะตัวเองรู้วิธี
เล่นเงียบ ๆ ใช้ความคิด
รู้จักผิดรู้หน้าที่
จินตนาการเปิดเสรี
ลูกทำดีเพราะคิดเป็น
นอนหลับ
ถึงเวลาพาเข้านอน
ไม่หลอกเด็กให้หวาดกลัว
แปร่งฟันทั่วก่อนพักผ่อน
สะบัดผ้าห่ม มุ้ง ที่นอน
ระวังไว้ก่อนอุบัติภัย
ให้สวดมนต์ก่อนเข้านอน
แม่ชานขับเทกโลมให้
พ่อเล่านิทานเบิกบานกระไร
ลูกอุ้มใจ หลับสบาย...

คุณเชรเมตต์ วัฒนญาเลิศ

สอนให้รู้แยกแยะสิ่งชั่วดี
เสริมปัญญาสติยังรู้รังโร

รู้หน้าที่มีคุณธรรมตามแม่พ่อ
รู้จักคิดเติมต่อตัดสินใจ

ข้อควรปฏิบัติ

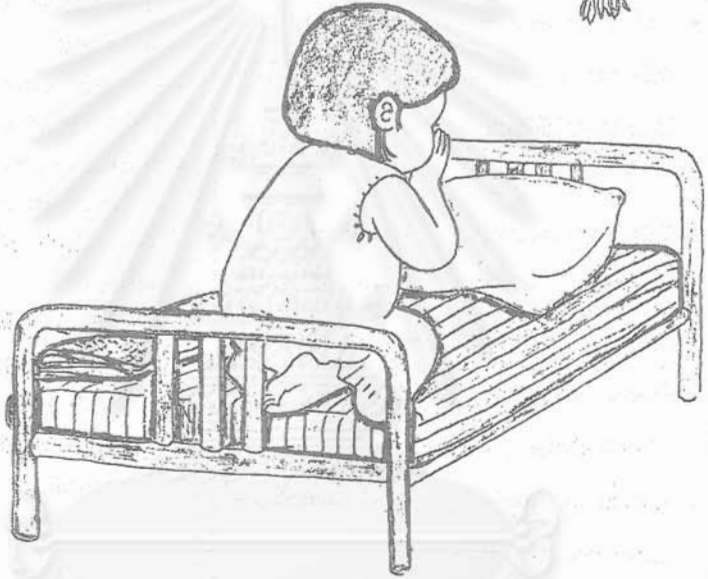
ส่งเสริมสติปัญญา

- ให้เด็กกินอาหารที่มีคุณค่าครบทั้ง ๕ หมู่อย่างเพียงพอ
- ระวังอย่าให้สมองของเด็กถูกกระทบกระเทือน
- กระตุ้นการเจริญเติบโตของสมองเด็กโดยการพัฒนาประสาทการรับรู้ ทั้ง ๕ ของเด็ก ให้เด็กได้ยิน ได้เห็น ได้ชิม ได้ดม ได้สัมผัส สิ่งต่าง ๆ อย่างหลากหลาย
- ควรอุ้มลูก และกอดลูกบ่อย ๆ
- ฝึกให้เด็กช่วยตนเองตามกำลังความสามารถ
- จัดหาของเล่น หรือทำของเล่นให้เด็ก จัดสถานที่เล่นที่ปลอดภัย และเล่นกับเด็กบ้าง
- ส่งเสริมให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขึ้น โดยการพาไปพบเห็นสิ่งต่าง ๆ และบุคคลต่าง ๆ
- จัดหาสื่อ และวัสดุต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เด็กได้ข้อมูล และความคิดที่หลากหลาย
- กระตุ้นให้เด็กฝึกคิด พุดคุย ชักถามเด็ก ตอบคำถามเด็ก ใช้เหตุผลกับเด็ก ให้โอกาสเด็กคิด ลองทำอะไรตามความคิดของตน ภายในขอบเขตที่ไม่เป็นอันตราย และไม่เสียของ

ปลูกฝังคุณธรรม

- หัดให้เด็กไหว้พระก่อนนอน
- สอนให้เด็กรู้จักเห็นใจ และสงสาร ผู้อื่น
- สอนเด็กให้ช่วยเหลือผู้อื่นเท่าที่จะทำได้
- สอนให้เด็กมีเมตตาต่อสัตว์ ไม่ทำร้าย หรือรังแกสัตว์
- เล่าถึงความดี ความน่ารัก หรือประโยชน์ของสัตว์ต่าง ๆ และหัดให้เด็กรับผิดชอบดูแลสัตว์เลี้ยง
- ชมเชยหรือให้กำลังใจ เมื่อเด็กทำความดีหรือพยายามทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ
- ปฏิบัติตนตามที่สอน เพื่อเป็นแบบอย่างแก่เด็ก

ศีลแปด กษัตริย์เทิด ศีลของรัก

ฝึกนิสัยทางสังคมอบรมเด็ก	ตั้งแต่เล็กจนโตไม่หวั่นไหว
คอยปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นไทย	ไปไหนได้รู้ประมาณ การอันควร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อควรปฏิบัติ

ฝึกนิสัยทางสังคม

- ให้เด็กสัมผัสกับบุคคลหลายเพศหลายวัย
- ส่งเสริมให้เด็กเล่นกับเพื่อน
- ให้คำแนะนำในการเล่นกับเพื่อน
- หักให้รับรองแขกที่มาที่บ้าน
- ส่งเสริมให้เด็กช่วยเหลือ และเอื้อเฟื้อผู้อื่น
- พาเด็กไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน
- ฝึกบรรยายทางสังคมให้แก่เด็ก เช่น การพูด การวางตัวให้เหมาะกับกาลเทศะ และบุคคล
- ให้กำลังใจเด็ก
- แก้ปัญหาต่างๆ อย่างละมุนละม่อม และด้วยสันติวิธี

ชาติ

- ให้เด็กช่วยประดับธงชาติในวันสำคัญ ไหว้พระอย่างถูกต้อง
- สอนให้เด็กยืนตรงเคารพธงชาติและเมื่อได้ยินเพลงชาติ
- สอนให้เด็กร้องเพลงชาติ

ศาสนา

- ฝึกให้เด็กกราบไหว้พระอย่างถูกต้อง
- สอนให้เด็กรับศีลและถือศีล
- ให้เด็กทำบุญ ตักบาตรตามสมควร
- นำเด็กไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันวิสาขบูชา, มาฆบูชา, อาสาฬหบูชา
- สอนให้เด็กสวดมนต์ก่อนเข้านอน

กษัตริย์

- เล่าให้เด็กฟังถึงงานต่างๆ ที่กษัตริย์และพระราชวงศ์ทรงทำให้ประชาชน
- สอนให้เด็กถวายคำนับในหลวง พระราชินี และเจ้าฟ้าทุกพระองค์
- สอนให้เด็กร้องเพลงสดุดีมหาราชา ในวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา

ปฏิบัติตามที่สอนเด็ก เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

เตรียมความพร้อมเชิงจิตวิญญาณผู้หลัก

เตรียมตัวลูกพร้อมไว้ให้ใจสู้
ยามพบครูเพื่อนแปลกหน้าอย่าร้องไห้
ช่วยจัดหาเครื่องเรียนและเครื่องใช้
ชี้ชวนให้พากเพียรเรียนวิชา

ข้อควรปฏิบัติ

- ให้เด็กเข้ารับการศึกษ เมื่อถึงวัยสมควร
- ช่วยให้เด็กรู้สึกสนใจ พอใจและสบายใจ ที่จะไปโรงเรียน
- จัดสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับเด็ก ในการไปโรงเรียน
- ฝึกให้เด็กช่วยตัวเองในการทำกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ
- ฝึกให้เด็กรู้จักรับผิดชอบของใช้ของตน
- สอนให้เคารพสิทธิของผู้อื่น และให้ความร่วมมือกับผู้อื่น
- ติดตามดูแลความประพฤติ และช่วยส่งเสริมการเรียนของเด็ก
- ให้ความร่วมมือกับครูและโรงเรียนในการฝึกเด็กและ
การทำกิจกรรมต่าง ๆ

พ่อผู้ดี ตระหนักบทบาทตน

พ่อนำปู่ลุยตาบรรดาญาติ
มีบทบาทร่วมเลี้ยงดูเชิดชูหน้า
ร่วมส่งเสริม ร่วมประสาน การพัฒนา
ร่วมสรรหาชื่นชมเมื่อสมใจ

ข้อควรปฏิบัติ

บทบาทพ่อ

- วางแผนครอบครัว ซึ่งช่วยป้องกันไม่ให้แม่ตั้งครรภ์โดยบังเอิญหรือตั้งครรภ์ถี่เกินไป
- ระวังและป้องกันการนำโรคมารู้อภรรยา และลูก
- พาแม่ไปฝากท้อง ฟังคำแนะนำจากหมอ และพยาบาล และช่วยแม่ให้ปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น
- เข้าใจสภาพร่างกายและจิตใจของแม่ระยะหลังคลอด
- ช่วยเลี้ยงลูก เพื่อให้เด็กเติบโต แข็งแรง ฉลาด เป็นคนดี
- พ่อควรอยู่ใกล้ชิดลูก เมื่อลูกยังเป็นทารก ควรอุ้ม โอบกอด พุดคุย เมื่อลูกโกซึ้น พ่อช่วยทำของเล่น ให้ลูกเล่น เล่นกับลูกบ้าง ดูแลความปลอดภัย และให้การปฐมพยาบาลแก่ลูก เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน
- หัดให้ลูกทำงานง่าย ๆ ที่เหมาะกับวัย และพุดชมเชย เมื่อลูกทำงานเสร็จ
- รับฟังความคิดเห็นของภรรยา และเข้าใจความต้องการของลูก
- ทหารายได้เพิ่มขึ้นใช้จ่ายอย่างประหยัด และหลีกเลี่ยงอบายมุขต่าง ๆ

บทบาททางศาสนามาติ

- แสดงความรักต่อเด็ก อุ้ม โอบกอด พุดคุยยิ้มแย้มแจ่มใส สนใจใกล้ชิดเด็กช่วยให้เด็กรู้สึกปลอดภัย และอบอุ่นใจ
- พ่อแม่และวงศาสนามาติให้การเลี้ยงดูเด็กให้สอดคล้องกันอย่างเหมาะสม
- หากมีความขัดแย้งกันในวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ทุกฝ่ายต้องรู้จักประนีประนอมถือหลักเหตุผล และคำนึงถึงเด็กเป็นสำคัญ
- มีความกลมเกลียวรักใคร่กันระหว่างผู้ใหญ่ในครอบครัว เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก หลีกเลียงการทะเลาะเบาะแว้งกัน
- พาเด็กไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ช่วยให้เด็กมีประสบการณ์ และเรียนรู้ได้รวดเร็วขึ้น

**เลี้ยงเด็กให้เจริญวัย ในสังคมไทย
อย่างเหมาะสม**

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เริ่มวันฉันทมิตร

จงลูกน้อยมาเข้าสู่ศูนย์พูนเกษม
ครูคอยรับอย่างยินดีศิษย์ปรีดา

จิตปรีดีเปรมเริ่มวันใหม่ใจหรรษา
เพื่อนพร้อมหน้าทักทายกันฉันทมิตร

ร่วมจิต รักสะอาด

ช่วยกันกวาดเก็บจัดปัดละออง
ยาม กระเป่า เครื่องใช้ บรรดา

ทั้งรูนพี่รูนน้องขม้นขมี้
เก็บเข้าที่วางของตามช่องตน

เชิดชูชาติ ใจมั่น

ได้ยินเสียงสัญญาณให้เข้าแถว
ร้องเพลงชาติร่วมกันมั่นใจล้วน

ยืนเป็นแนวแถวเรียบร้อยไม่สับสน
ประเทศไทยไม่อัปจนมีคนดี

กวดขันพลานามัย

บริหารร่างกายเวลาเช้า
กายแข็งแรงจิตแจ่มใส ปัญญาดี

กระปรีกระเปร่าสดชื่นมีราศี
โรคภัยลี้หลบลไกลไม่มีมา

รัตนตรัยเทิดบูชา

เข้าห้องเรียนไหว้พระและสวดมนต์ ประพฤติตนตามแนวพระศาสนา
จิตสงบสติมั่นเพิ่มปัญญา เริ่มต้นด้วยความหรรษาสบายใจ

ให้สัญญาปฏิญาณ

ร่วมใจกันสัญญา ปฏิญาณ
จะเทิด ชชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เติมฤทัย

ร่วมสาบานต่อกันไม่หวั่นไหว
จะตั้งใจเพียรทำแต่ความดี

สะอาดสะอาดทั้งกายใจ

ตรวจเล็บมือ ฟัน ผม และร่างกาย
สะอาดกายสะอาดใจไร้โรคี

มีปัญหาก็แก้ได้อย่างเร็วรี
คิดสิ่งดีมีประโยชน์ไร้โทษภัย

เริ่มวันใหม่อย่างมีแผน

ร่วมประเมินสิ่งที่ผ่านวันวานกับ
วางแผนงานสหวิทยาพารมภ์ใจ

สิ่งใดถูก-ผิด มัน ทวารแก้ไข
เพื่อวันใหม่จะได้ทำตามที่เรา

สถาบันวิทยบริการ พาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พลังแน่นอาหารเสริม

ได้เวลาเติมพลังอาหารเสริม
กลับแข็งแรงสมบูรณ์เต็มจำนวน

เพื่อเพิ่มเติมสิ่งที่พร่องให้คืนหวาน
ไม่เรรวนอ่อนเพลียเสียกำลัง

พาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เริ่มเรียน เริ่มรู้

เข้ากลุ่มใหญ่เร็วไวได้เรียนรู้
แนะให้คิดชวนให้ทำน่าให้ฟัง

มีคุณครูคอยแนะนำเฝ้าสอนสั่ง
กิจกรรมมากจึงสนุกครั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ตาตุ่มทำ

จากกลุ่มใหญ่เข้ากลุ่มย่อยไม่ค่อยทำ ฝึกความพร้อมวิชาการที่หมายมั่น
อีกดนตรีเข้าจังหวะสรวพัน ลงมือทำรู้พลันด้วยตัวเอง

สถาบันวิทยบริการ पालงกรณ์มหาวิทยาลัย นำคิดสร้างสรรค์

ได้เรียนรู้ใช้จินตนาการ
เล่นบทบาทสมมติไปตามเพลง

ได้สร้างสรรค์ผลงานเป็นคนเก่ง
เป็นตำรวจจับนักเลง เป็นหมอยา ฯลฯ

เติมฝันตามถนัด

มุมทักษะมากมายตามถนัด
พร้อมจะเรียนสิ่งใดเชิญเข้ามา

บรรจงจัดจุดสนใจที่ไฝ่หา
ครบเวลาหมุนเวียนเปลี่ยนกันไป

แถมจัดเล่นทรายน้ำ

ออกไปเล่นนอกห้องมีที่กว้าง
ได้ใกล้ชิดธรรมชาติสนุกกระไร

กระบะทราย น้ำในอ่างนำเล่นใหม่
เด็กรู้ได้จากการเล่นเป็นบทเรียน

กิจกรรมพิเศษเสริม

บางเวลาพาไปนอกสถานที่
งานชุมชน งานวัด ไปเวียนเทียน

กิจกรรมพิเศษมีมาช่วยหันเหี่ยน
เป็นบทเรียนประสบการณ์สานปัญญา

เพิ่มเติมคุณธรรม

คอยเสริมแทรกคุณธรรมตามจังหวะ
ฝึกนิสัย มารยาทการพูดจา

ไม่เสียดะสีกันชนแต่ปัญหา
มีที่ท่าราศีผู้ดีไทย

รสร้าโกชนา

พักเที่ยงวันได้เวลาอาหารหลัก
อ่อยอรส งามตา นำรับประทาน

จัดถูกหลักครบคุณค่าหมู่อาหาร
ขอบคุณท่านผู้จัดให้หนูได้กิน

สถาบันวิทยบริการ

ศาลากลางแม่หาวิทยาลัย

ถึงเวลาพักผ่อน

อิ่มอาหารบ้านปากและแปรงฟัน ล้างหน้า มือ เท้า พั่นครบหมดสิ้น
เปลี่ยนเสื้อผ้าเตรียมเข้านอนผ่อนกายิน รู้เวลาด้วยเขยชินทำทุกวัน

น้อง นอน ฝึกสติ

ก่อนเข้านอนฝึกสติตำรวจ
ติดตามรู้กิริยา อากาารทัน

มนิกกำหนดลมหายใจมัน
ยืน เดิน นอน ทั้งนั้นสติครอง

เสร็จสมาธิ เช้านอน

กำหนดครบจนเวลาฝึกสติ
เตรียมเช้านอนรื้อรวมอย่าลืมประกอบ

ถ้าลาจากสมาธิไม่แก้พร้อม
จิตผูกมือเสียบสมาธิผู้พิจารณา

เด็กก่อนประถมศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เด็กก่อนออกไปเล่น

แล้วสัญญาว่าคุณครูปลูกหญ้าต้น อารมณ์วันหลังสบายไม่กังวล
เก็บเครื่องนอนเข้าที่มิดชิดแล้ว แล้วออกมาเล่นกลางแจ้งแห่งสำราญ

เป็นเวลาอาหารว่าง

เพื่อนตื่นพร้อมได้เวลากินของว่าง
กินของว่างอิมพลันมีทันนาน

ต่างชวนกันกลับไปหาอาหาร
ช่วยเก็บจานดินอ่างที่ข้างครัว

สรรค์สร้างร่วมกัน

เด็กกลุ่มใหญ่เล็กหรือเพื่อประเมิน
มีดเป็นครูผู้ไว้ใจใจตัว

ใครช่วยกับใครทำดีรู้กันทั่ว
ไม่พันพันสือนี้สือ เพื่อนไม่รัก

สิ้นวันอำลา

จบสิ้นวันกิจกรรมอำลาแล้ว
วันพรุ่งนี้พบกันใหม่ดีใจนัก

ลาเพื่อนแก้วลาครูผู้ตระหนก
ลูกที่รักกลับบ้านเบิกบานใจ

บทสรุป

เลี้ยงลูกให้ดี ตามวิถีชีวิตไทย

เลี้ยงลูกดีตามวิถีชีวิตไทย	ตั้งแต่น้อยจนเติบโตใหญ่ใช้งานหนัก
เพียงรู้แนว รู้วิธี มีใจรัก	มั่นในหลักตามระบอบ สร้างครอบครัว
แผนชีวิตคิดวางอย่างรอบคอบ	รับผิดชอบ รู้บทบาท รู้ตัว
รู้หน้าที่ สามี ภรรยาตัว	รู้ถ่วงท่วงท่าแม่พ่อความพอดี
ดูแลลูกกินอยู่ดีมีความสุข	ได้พักผ่อนเล่นสนุกถูกวิธี
ดำเนินแนวสายกลางความพอดี	ตามอัธยาศัยที่มีไม่ทุกข์ใจ
ฝึกอบรม มีกรุณา เมตตาจิต	พูดจาเพราะผูกมิตร สร้างนิสัย
กิริยางดงามตามแบบไทย	เทิดทูนชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ไว้เหนือใจตน

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลี้ยงเด็กให้เจริญวัย ในสังคมไทย อย่างเหมาะสม

เมื่อลูกน้อยเจริญวัยให้ศึกษา	เพื่อพัฒนาศักยภาพตั้งแต่ต้น
ออกสังคมพบเพื่อนครูและผู้คน	ได้ฝึกฝนความสามารถจากไกล
ได้กินอาหารเสริมเพิ่มประโยชน์	ได้เล่นโลดออกกำลังจิตแจ่มใส
ได้พักผ่อนฝึกสติกำกับใจ	ปัญญาไว ปลอดภัย โสภะอารมณ์
ได้เรียนรู้ฝึกปัญญาประสาเด็ก	แม้ตัวเล็กครูจัดให้เหมาะสม
ฝึกให้กล้า-คิด-ถาม-ทำ เสริมคำชม	อีกแก้ปมปัญหาสารพัน
ได้ใกล้ชิดธรรมชาติเห็นคุณค่า	วัฒนธรรมนานาสร้างสรรค์
ดนตรี ศิลป์ นิทาน เพลง สารพัน	ล้วนผูกพันให้ภูมิใจในถิ่นตน
ฝึกการอยู่ร่วมกันฉันทันองพี่	ช่วยเหลือกันมีไมตรีทุกแห่งหน
ร่วมทำงาน จุนเจือสุขแก่ทุกคน	เสียสละเรื่องส่วนตนเพื่อส่วนรวม
ฝึกสวดมนต์ไหว้พระชำระจิต	หายมิดมิดมีวินัยไม่หละหลวม
ยึดมั่นในคุณธรรมและสำรวม	น้อมใจร่วมกตัญญูผู้มีคุณ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สามัคคีเกลียวกลม เพื่อเด็กไทยพัฒนา

<p> แม่ใหญ่เลี้ยงเด็กไทยได้ดังนี้ เก่งทั้งงาน เก่งทั้งคิด จิตการุณ ครอบครัวดีเด็กย่อมดีดังที่หวัง ครอบครัวรักเด็กสมัครสามัคคี บ้านจะดีเพราะพ่อแม่รู้หน้าที่ ประเทศดีเพราะทวยราษฎร์ช่วยป้องกัน </p>	<p> เติบโตไปคงไม่มีใจเคืองชุน สร้างสมดุลงแก่ประชาและธานี ครอบครัวฟังเด็กย่อมเศร้าเฉาราคี ครอบครัวเกลียดเด็กจะดีได้ฉันท ชุมชนดีเพราะทุกคนเอาใจใส่ โลกจะดีเพราะน้ำใจจากประชา </p>
---	--

สถาบันวิทย์บริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. การศึกษาวิเคราะห์ภารกิจ ปริมาณงาน ศักยภาพของหน่วยงาน และแนวโน้มของสังคมไทย ที่จะมึผลต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา ในช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๓.

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก. ภาวะวิกฤตของชีวิตเด็กไทย : ปัญหาที่ยังไม่สายเกินแก้ กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙). สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ. ๒๕๓๕.

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. รายงานการประชุมสมัชชา แห่งชาติ ครั้งที่ ๑ ด้านการพัฒนาเด็ก. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. การศึกษากับการสืบทอดและการเสริมสร้างวัฒนธรรม. เอกสาร ประกอบการประชุมทางวิชาการ : ศิลปินแห่งชาติและผู้มีผลงานดีเด่นทางด้าน วัฒนธรรมผู้สร้างสรรค์มรดกไทย ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕-๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕. (อัดสำเนา)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์. รายงานการสัมมนาสุขภาพและคุณภาพ ชีวิตครั้งที่ 1 ด้านการพัฒนาเด็ก. จัดโดยภาควิชาพยาบาลศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๓-๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๙. เอกสารอัดโรเนียวเย็บ เล่ม.

ทิศนา แชมมณี และคณะ. ผลการประชุมโต๊ะกลมเรื่อง “การพัฒนาเด็กวัย ๐-๖ ปี และการให้การศึกษาแก่ผู้เลี้ยงดูเด็กที่บ้านและผู้ดูแลเด็กที่โรงเรียน”. ณ ห้องศูนย์สารสนเทศ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันอังคารที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๓๓. (อัดสำเนา)

ทิศนา แชมมณี และคณะ. ผลการวิเคราะห์แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กก่อนวัยเรียน. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ม.ป.ป.

ทิศนา แชมมณี และคณะ. ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ : ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางร่างกายของเด็ก. เอกสารของโครงการวิจัยแม่บทเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย: รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา).

ทิศนา แชมมณี และคณะ. ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ : ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก. เอกสารของโครงการวิจัยแม่บทเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย : รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา).

ทิศนา แชมมณี และคณะ. ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ : ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางสังคมของเด็ก. เอกสารของโครงการวิจัยแม่บทเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย: รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา).

ทิศนา แชมมณี และคณะ. ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ : ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางอารมณ์จิตใจของเด็ก. เอกสารของโครงการวิจัยแม่บทเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย: รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา).

- ปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมตามหลักสูตรนิกัธรรมตรี. สำนักงานสุกัันตะ. ๒๕๑๔.
- พรณี ช. เจนจิต. จิตวิทยาการเรียนการสอน (จิตวิทยาการศึกษาสำหรับครูในชั้นเรียน) พิมพ์ครั้งที่ ๓ (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.
- พระเทพวิสุทธิ เมธี (พุทธทาสภิกขุ) เอกสารกิจกรรมการเรียนการสอนจริยศึกษา. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ การประชุมปฏิบัติการ ณ สวนโมกขพลาราม, ๒๕๒๗.
- พระเทพเวที (ประยุตต์ ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- พูนสุข บุญยสวัสดิ์ และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (มกราคม ๒๕๒๘ - ตุลาคม ๒๕๒๙ และปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๔) โครงการย่อยที่ ๑ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย : รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔. (อัดสำเนา)
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมวิชาการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยเรื่อง "สมบัติของผู้ดี" ระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๘.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. สรุปผลการศึกษา วิเคราะห์ ภารกิจ ปริมาณงาน คักยภาพของหน่วยงาน และแนวโน้มของสังคมไทย ที่มีต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙). เพชรบุรี : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบุรี, ม.ป.ป. (อัดสำเนา).
- สุนม อมรวิวัฒน์. การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์. ปาฐกถาในการประชุมอาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙.
- สุนม อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. โครงการตำราคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, พิมพ์ครั้งที่สอง, ๒๕๓๐.

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ. การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย. โครงการย่อยที่ ๕ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย : รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒. (อัดสำเนา)

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ. การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย : การศึกษาเชิงมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ. ความคิดและภูมิปัญญาไทย : ด้านการศึกษา. หนังสือชุดความคิดและภูมิปัญญาไทย เล่มที่ ๑. โครงการวิจัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓๖ พรรษา ของสถาบันไทยศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชา การวัดและประเมินผล กลุ่มวิชาเตรียมประสบการณ์ หน่วยที่ ๑-๗. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชา พฤติกรรมการสอนปฐมวัยศึกษา หน่วยที่ ๑-๕, ๖-๑๐ และ ๑๑-๑๕ นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชา พฤติกรรมวัยเด็ก หน่วยที่ ๑-๗ และ ๘-๑๕. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๙.

เสฐียรโกเศศ. วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

อุทุมพร จามรมาน และคณะ. ภาคผนวกรายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครื่องมือศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย (เมษายน ๒๕๒๔-ตุลาคม ๒๕๒๙). โครงการย่อยที่ ๒ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย :

รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙. (อัดสำเนา)

อุทุมพร จามรมาน และคณะ. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครื่องมือศึกษาการ
อบรมเลี้ยงดูเด็กไทย (พฤศจิกายน ๒๕๒๘-ตุลาคม ๒๕๒๙). โครงการ
การย่อยที่ ๓ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิต
ไทย : รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะ
ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙. (อัดสำเนา)

อุทุมพร จามรมาน และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครื่องมือศึกษาการ
อบรมเลี้ยงดูเด็กไทย (เมษายน ๒๕๒๘-ตุลาคม ๒๕๒๙). โครงการย่อยที่ ๒
ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย : รูปแบบ
สำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙. (อัดสำเนา)

อุทุมพร จามรมาน และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครื่องมือศึกษาการ
อบรมเลี้ยงดูเด็กไทย (พฤศจิกายน ๒๕๒๘-ตุลาคม ๒๕๒๙). โครงการย่อย
ที่ ๓ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย : รูป
แบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๙ (อัดสำเนา)

อำไพ สุจริตกุล และคณะ. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักการและ
วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย (ตุลาคม ๒๕๒๙-มิถุนายน ๒๕๓๑).
โครงการย่อยที่ ๔ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถี
ชีวิตไทย : รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา คณะ
ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑. (อัดสำเนา).

อำไพ สุจริตกุล และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักการและวิธี
การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย (ตุลาคม ๒๕๒๙ - มิถุนายน ๒๕๓๑).
โครงการย่อยที่ ๔ ของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถี
ชีวิตไทย : รูปแบบสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัย. ภาควิชาประถมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑. (อัดสำเนา)
ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑. (อัดสำเนา)

ภาษาอังกฤษ

Marion, M. *Guidance of Young Children*. St. Louis, Missouri : C.V. Mosby Company, 1981.

Piaget, J. *The Child and Reality*. Harmondsworth, Middlesex, England : Penguin Books, 1977.

Piaget, J. and Inhelder, B. *The Psychology of the Child*. New York : Basic Books, 1966.

University of Alberta. *Philosophy, Goals and Program Dimensions*. Canada : Early Childhood Services, University of Alberta, 1984.

University of Alberta. *How to Evaluate Your ECS Program*. Canada : Early Childhood Services, University of Alberta, 1984.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

